

מפגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

גיליון מיוחד בנושא

**נוער לסבי, הומוסקסואלי, טרנסג'נדר
וביסקסואלי (להט"ב): התבגרות, זהות וסיכון
בתוך חברה הטרוסקסואלית**

עורך-אורח: ד"ר גידי רובינשטיין

כתב עת • גיליון 33

סיוון, תשע"א – יוני 2011

יוצא לאור על ידי:

אפשר

"אפשר" – עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

בשיתוף עם:

המכללה האקדמית בית ברל
בית הספר לחינוך
החוג לקידום נוער

משרד החינוך
המינהל לחינוך
התיישבותי ועליית הנוער

משרד הרווחה
והשירותים החברתיים
האגף לנוער צעירים ושירותי תקון

לגיליון זה שותפה: **המכללה האקדמית נתניה**
רח' האוניברסיטה 1

כתובת המערכת

מרים גילת, עמותת "אפשר"
ת"ד 53296, ירושלים 91531
טלפון 02-6728905, פקס 02-6728904
דואר אלקטרוני mgilat@efshar.org.il

המערכת אינה אחראית לדעות המובאות במאמרים ובסקירות המתפרסמות בכתב העת, שהינן על דעת המחברים בלבד.

דמי מנוי לשנה (2 גליונות) 80 ש"ח
מחיר לגיליון אחד 40 ש"ח

עמותת "אפשר"

הסניף הישראלי של האגודה הבינ-לאומית לעובדים חינוכיים-סוציאליים
AIEJI – International Association of Social Educators
אתר האינטרנט <http://www.efshar.org.il>

כל הזכויות שמורות © לעמותת "אפשר"

אין להעתיק ולהפיץ בדפוס, בדואר אלקטרוני, באינטרנט או בצילום
את המאמרים שבכתב העת (כולם או חלקם)
ללא אישור מפורש מהמערכת

עריכת לשון: אורלי צור
עיצוב: 2w-design.com

ISSN 0792-6820
ירושלים 2011

תוכן העניינים

4	רשימת משתתפים
6	רשימת הסוקרים
7	דבר העורך – אמיתי המנחם
11	מבוא – דבר עורך הגיליון – גידי רובינשטיין
17	ההורים כבסיס בטוח למתבגר בתהליך ה"יציאה מהארון" בראי תאוריית ההתקשרות – אלינער פרדס, שירלי קובלסקי ואילה כץ
39	קשרים חברתיים, בריאות נפשית וגיבוש הנטייה המינית בקרב בני נוער וצעירים לסביות, הומואים וביסקסואלים – גיא שילה וריקי סויה
61	מרכיבי רווחה סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים: מחקר עם קבוצת השוואה הטרוסקסואלית – גבע שנקמן ודב שמוטקין
81	הפרעות אכילה בקרב נערים הומוסקסואלים – אורי שפר
103	בעקבות הזמן הוורוד: השוואה בין-דורית בין צרכים של נוער להט"בי לבין צורכיהם של להט"בים בוגרים – אורן פזמוני-לוי, גיא שילה ובתיה פנחס
123	מתלבטים עם בחירה: דילמות ודרכי התמודדות של בני נוער הומוסקסואלים בציבור הציוני-דתי בישראל – זאב שביידל
137	מושג הנזילות המינית כנקודת מבט חדשה על המיניות האנושית – נדב ענתבי
149	ניתוח תהליך הגיבוש של זהות מינית לסבית דרך סיפוריה של חמש נשים – חן מייק
167	שימוש בכלי שיח תוך-אישי ובין-אישי בנרטיבים של כינון זהות מינית לסבית – נעם גל
193	הומופוביה מופנמת מנקודת מבט פסיכודינמית: מקרה פרטי של הזדהות עם התוקפן? – גידי רובינשטיין
211	מדיניות משרד החינוך בנושא הלהט"בי: בין "קלפים פתוחים" לבין חוזר מנכ"ל כנגד ההומופוביה – נטע ידיד, יעל רימון ושוש צימרמן
	סקירת ספרים
222	<i>Gay, straight, and the reason why: The science of sexual orientation</i> – Simon LeVay – גל וגנר-קולסקו
230	<i>Mom, Dad, I'm gay: How Families Negotiate Coming Out</i> – Ritch C. Savin-Williams – גידי רובינשטיין
238	<i>Journal of Gay & Lesbian Social Services, 15(1-2) (2003), Special issue: Research methods with gay, lesbian, bisexual, and transgender populations</i> – W. Meezan & J. I. Martin (Eds.) – גידי רובינשטיין
243	קווי עזרה וארגונים
I-VIII	Abstracts

רשימת משתתפים

עורך-אורח – ד"ר גידי רובינשטיין, מרצה בכיר בבית הספר למדעי ההתנהגות, המכללה האקדמית נתניה; פסיכותרפיסט

מאמרים

נעם גל, עוזרת הוראה בחוג לתקשורת, האוניברסיטה העברית בירושלים, ויו"ר "הבית הפתוח לגאווה ולסובלנות" בירושלים

אילה כץ, מנחת קבוצות מוסמכת

חן מייק, פסיכולוגית בהתמחות קלינית במכון טריאסט שריג לפסיכותרפיה ובבית הילדים ע"ש אלעזרקי

פרופ' ריקי סויה, פרופסור מן המניין וראש בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל-אביב

נדב ענתבי, סטודנט לתואר שני במחלקה להתפתחות אנושית, אוניברסיטת קורנל, איתקה, ניו יורק

אורן פזמוני-לוי, תלמיד מחקר במחלקה לסוציולוגיה ולחינוך השוואתי ובין-לאומי, אוניברסיטת אינדיאנה, בלומינגטון, אינדיאנה

בתיה פנחסי, חברת סגל ההוראה בבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל-אביב

ד"ר אלינער פרדס, פסיכולוגית קלינית, מורה מן החוץ בבית הספר לפסיכולוגיה, המרכז הבינתחומי, הרצליה ובבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל-אביב

שירלי קובלסקי, תלמידת מחקר במחלקה לספרות משווה, אוניברסיטת בר-אילן, מטפלת במוזיקה ובתנועה במרכז לבריאות הנפש ע"ש בריל, רמת חן, ובעמותה לילדים בסיכון, משרד החינוך

ד"ר גידי רובינשטיין

זאב שביידל, קרימינולוג ועובד סוציאלי בשירותי הרווחה של עיריית תל אביב ובארגון עלם

ד"ר גיא שילה, מרצה בבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל-אביב, ורכז פורום המחקר בארגון הנוער הגאה

פרופ' דב שמוטקין, פרופסור מן המניין בחוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר גבע שנקמן, מרצה מן החוץ בבית הספר למדעי ההתנהגות, המכללה האקדמית תל אביב-יפו, ופסיכולוג במערך הפסיכיאטרי, המרכז הרפואי ע"ש שיבא

אורי שפר, תלמיד מחקר בבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל-אביב, עובד סוציאלי של המרכז העירוני לקהילה הגאה ואחראי על השירותים הפסיכו-סוציאליים של ארגון הנוער הגאה

עמדה ומדיניות

נטע ידיד, מדריכה ארצית ביחידה למיניות, זוגיות ומשפחה, שפ"י, משרד החינוך
שוש צימרמן, מנהלת אגף תוכניות סיוע ומניעה, שפ"י, משרד החינוך
יעל רימון, מנהלת היחידה למיניות, זוגיות ומשפחה, שפ"י משרד החינוך

סקירת ספרים

ד"ר גל וגנר-קולסקו, רופא משפחה, מנהל המרפאה הגאה "גן מאיר" של שירותי בריאות כללית

ד"ר גידי רובינשטיין

רשימת הסוקרים

מערכת "מפגש" מודה לשופטי המאמרים של גיליון מיוחד זה על עבודתם המסורה והקפדנית. תרומתם נעשית בהתנדבות, בנדיבות, בהשקעה רבה ובמקצועיות.

ד"ר עופר פיין	ד"ר תמר אשר-שי
ד"ר ריקי פינצי-דותן	ד"ר אודי בונשטיין
פרופ' ענת פירסט	פרופ' איתן בכר
ד"ר שרגא פשרמן	פרופ' עמנואל ברמן
גב' תמי פניני	ד"ר אטי ברנט
ד"ר טוביה פרי	ד"ר ברכה גאוני
ד"ר עמית קמה	ד"ר אמיתי המנחם
פרופ' שלמה קניאל	ד"ר אסתר כהן
פרופ' עמירם רביב	ד"ר מאיה לביא-אג'אי
ד"ר גידי רובינשטיין	ד"ר נעמה לויצקי
ד"ר גיא שילה	ד"ר דיאנה לוצ'אטו
ד"ר גבע שנקמן	ד"ר אדית מיטרני
פרופ' שמעון שפירו	ד"ר קובי סגל

דבר העורך

הגיליון הנוכחי דן כולו במצבי סיכון של בני נוער שנטייתם המינית היא אחרת ושונה. התגובות לשונות זו הן לעתים קשות ומסכנות מאוד את התפתחותם הטבעית של בני הנוער האלה, תוך פגיעה בביטחון שייכותם המשפחתית והחברתית.

ה"אחרות" (otherness) היא מצב בלתי מודע ברובו, המעורר שיפוטיות, ואנו חווים אותו בשני אופנים מנוגדים: (א) ה"אחר" שאנו שואפים להתקרב אליו, לחקות אותו ולאמץ את "האחרות" שבו; (ב) ה"אחר" שאנחנו חווים אותו כזר ומפחיד לנו, ואנו רוצים להתבדל ולהתרחק ממנו. בערוץ הראשון ה"אחר" הוא מקור ללמידה ולחקי (modeling), ואילו בערוץ השני הוא מקור לדחייה וניכור (othering). לתפיסתו של לוינס (בן-פזי, 2008), האחרות היא המצב הקיומי של חיינו, וככזו היא מעלה שתי תביעות מוסריות: האחת היא כבוד כלפי אחרותו של הזולת – בהיפגש אדם עם זולתו עליו לזכור את הדיבר "לא תרצח", לא במובן הפיזי של המילה, אלא במובנים התודעתי והאישיותי – אל תבטל את אחרותו. זהו ציווי מחמיר וחרף ניסוח, שמכוון לשמור על כבודו וייחודיותו של האחר; הדרישה השנייה היא אחריות כלפי האחר והיענות לצרכיו.

נוער להט"ב מותקף על רקע נטייתו המינית האחרת, ומעשה הרצח שהתרחש ב"בר-נוער" היה לדאבון לבנו לא רק תודעתי, אלא ממשי. על רקע זה, לא ניתן להגזים בחשיבותו של גיליון זה, שנולד ברוח אמירותיו של לוינס, ראשית – על מנת לאפשר במה מכובדת ומכבדת לנוער להט"ב, ושנית – לתת ביטוי והתייחסות לצרכיו. ככתב עת אכפתי בראייתו החברתית, החינוכית והטיפולית, אנו רואים בזאת את אחריותנו. הגיליון הוא פרי יזמתו ועשייתו של ד"ר גידי רובינשטיין, חברנו למערכת, בתמיכתה וגיבויה של המערכת הפעילה והמייצעת ושל עמותת "אפשר", ואנו מודים לו על ההתגייסות והעשייה המוקפדת, המושקעת והמקצועית. גידי יפרט בהמשך את תוכני הגיליון, וב-7/12/2011 אף יערך יום עיון, "מפגש חי" במכללה האקדמית נתניה, ויוצגו בו בהרחבה חלק מן התכנים.

לעתיד הקרוב מתוכנן גיליון מיוחד נוסף שעיסוקו בחינוך, הגירה ורב-תרבותיות, ועורכתו היא פרופ' רבקה איזיקוביץ, חברת המערכת המייצעת שלנו. אנו שמחים להוציא לאור את הגיליונות הייחודיים וממשיכים לקבל עליהם הדים טובים.

ברכה חמה עמנו לחבר נוסף של המערכת המייצעת שלנו, פרופ' רמי בנבנישתי, על זכייתו בפרס "מפעל הפיס" למדעים ומחקר ע"ש לנדאו לשנת 2010 בתחום העבודה הסוציאלית. כחבר המערכת, רמי מלווה את "מפגש" מקרוב, בעצה ובמחשבה, והוא מהוגי רעיון הגיליונות הייחודיים ואף ערך שניים מהם – האחד, בשיתוף

ד"ר מונא חורי-כסאברי ופרופ' רון אבי אסטור, עסק באלימות במערכת החינוך, והשני, בשיתוף פרופ' ענת זעירא, דן בצעירים בוגרי פנימיות. על הפרק גיליון נוסף בעריכתו, יחד עם פרופ' ענת זעירא וד"ר שלהבת עטר-שוורץ, בנושא השמה חוץ-ביתית. רמי משלב עבודה מחקרית נמרצת עם אכפתיות ומעורבות חברתית גבוהות, ואנחנו מאחלים לו עוד שנים רבות של התבוננות אמפתית וחדת עין.

בגיליון הקודם דיווחנו על פרישתו של עמירם קלאוס מתפקידו כמנהל "השירות לנוער וצעירים" במשרד הרווחה. עמירם היה חבר מערכת פעיל וותיק. לאחר פרישתו, פנו עמותת "אפשר" וכתב העת "מפגש" לגב' רחל שרביט, הממונה על אגף התקון, בבקשה להצטרף למערכת. רחל נענתה בחיוב, והיא מצטרפת למערכת במקומו של עמירם, שנתן לכך את ברכת הדרך. השינוי משמעו העמקה ושדרוג השותפות של עמותת "אפשר" וכתב העת "מפגש" עם השירות המופקד על טיפול בנוער בסיכון ועל רווחתו, שכן רחל עומדת בראש "השירות לנוער וצעירים", "שירות המבחן לנוער", "חסות הנוער", "השירות לטיפול בנערות" ו"השירות לטיפול בהתמכרויות".

אנו נפרדים מעמירם בתודה מעומק הלב על תרומתו ל"מפגש", מברכים על הרחבת הקשר עם רחל והאגף ומקווים לעשייה משותפת ומגוונת.

בברכת קריאה מהנה,

ד"ר אמיתי המנחם

העורך הראשי

מקורות

בן-פזי, ח' (2008). הדיאלוג הלוינסי: בין אדם לאחר, בין כבוד לאחריות. בתוך: נ' אלוני (עורך), **דיאלוגים מעצימים בחינוך ההומניסטי** (עמ' 259–281). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

קול קורא

לגיליון מיוחד של "מפגש" בנושא ילדים ובני נוער בהשמה חוץ-ביתית במערכת הרווחה

עורכים-אורחים:

פרופ' רמי בנבנישתי, אוניברסיטת בר-אילן;
פרופ' ענת זעירא וד"ר שלהבת עטר-שוורץ, האוניברסיטה העברית

הסביבה הטבעית בה גדלים ילדים היא בית משפחתם הביולוגית. אולם, לעתים, עקב קשיים של הילד והמשפחה, נוצר הצורך לשקול הוצאת ילד או נער מבית הוריו ולהעבירו להשמה במסגרות חוץ-ביתיות של מערכת הרווחה, כגון משפחות אומנה, פנימיות ומעונות של חסות הנוער. ההחלטה על הוצאה מהבית מורכבת וקשה והיא מתקבלת על סמך תהליך מקצועי, שבו יש לעשות את מרב המאמצים לקדם את שלומו, טובתו, זכויותיו של הילד, תוך מתן מקום חשוב בתהליך למשפחה ולילד. ההשמה במסגרת חוץ-ביתית נועדה להגן עליו ועל סביבתו וליצור עבורו סביבה טיפולית משקמת ומקדמת, עד לזמן שבו יוכל לשוב למשפחתו, או עד ליציאתו לחיים עצמאיים.

העבודה במסגרות השונות של השמה חוץ-ביתית מחייבת הישענות על ידע מקצועי רחב. מקור חשוב לידע זה הם מחקרים מדעיים, היכולים להאיר צדדים חשובים בעבודה המקצועית, ולספק עדויות שעליהן ניתן לבסס את המדיניות והפרקטיקה. אנו רואים מקום להמשיך ולקדם את בסיס הידע של העבודה בהשמה חוץ-ביתית באמצעות פרסומים מדעיים.

כתב העת "מפגש לעבודה חינוכית סוציאלית" מכין גיליון מיוחד המתמקד בסוגיות השונות הרלבנטיות למסגרות ההשמה החוץ-ביתיות במערכת הרווחה. לגיליון ניתן להגיש מאמרים מדעיים המבוססים על מחקרים אמפיריים בגישות מתודולוגיות שונות, סקירות ספרות שיטתיות ומאמרים המנתחים סוגיות של מדיניות וארגון באמצעים אקדמיים. מאמרים אלו יעברו שיפוט עמיתים כמקובל.

את המאמרים יש להגיש עד 1.2.2012

המועד המתוכנן להוצאת הגיליון המיוחד: **דצמבר 2012**

למחברים השוקלים להגיש מאמר לפרסום מומלץ לשלוח בהקדם תקציר של המאמר לעורכים כדי לקבל משוב על התאמתו לגיליון זה.

להגשת מאמרים ולבירורים:

ramibenben@gmail.com
msanatz@mscc.huji.ac.il
shalhevet@mscc.huji.ac.il

מבוא

גידי רובינשטיין

במוצאי שבת, 1 באוגוסט 2009, בשעה 22:40, התפרץ אדם חמוש, לבוש בגדי הסוואה שחורים ועטוי מסכה, לבית אגודת הלהט"ב בתל אביב, בעת מפגש ה"בר-נוער", והחל לירות בנוכחים. כתוצאה מהירי נהרגו מדריך בן 26 ונערה בת 16 שהתארחו במקום. עשרה בני אדם נפצעו, חלקם קשה, ושניים מתוכם, בני 15 ו-19, נפגעו בגבם ונותרו נכים. העובדה שהרצח לא נעשה באופן ספונטני ואירע במרכז רשמי של קהילת הלהט"ב, הומוסקסואלים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים (להט"ב), עוררה את חשדם של רבים כי מדובר בפשע שנאה, שהמניע לו הוא הומופוביה. לחשדות אלה לא נמצא ביסוס עובדתי, שכן חקירת המשטרה והשב"כ עד כה לא הצליחה לגלות את זהות מבצע הירי ומניעיו. אף שלא הוכח כי אירוע הירי נעשה על רקע הומופובי, עצם העובדה שהוא נעשה בכוונה תחילה לפגוע בנוער להט"ב עורר דיון ציבורי ותקשורתי בנושא ההומופוביה בישראל. בד בבד עם הוקעת התופעה, הדבר גרר גם גילויי תמיכה בירי, בעיקר ברשת האינטרנט, באמצעות תגובות של קבוצות שהוקמו ברחבי הרשתות החברתיות במטרה להצדיק את הרצח, ואליהן הצטרפו מאות משתמשים. באותו שבוע התפרסמה במקומון "העיר תל אביב" כתבה תחת הכותרת "לקרוא ולשרוף – החומרים שמהם עשויה שנאה", ובה הוצגו עשרות דוגמאות לתגובות הומופוביות שפורסמו לאחר הרצח בערוצי החדשות של אתרי האינטרנט השונים, ואשר הביעו תמיכה באירוע ועודדו את הרוצח ואירועים דומים. בכתבה הובאו תגובות שצונזרו על ידי מנהלי האתרים וכן כאלה שאושרו לפרסום. אתר האינטרנט החרדי "צופר" קרא להעמיד לדין את מנהלי מועדון "בר-נוער", שבו בוצע הירי, בשל "המעשים שבוצעו בקטינים בין כותלי מועדון הסוטים הזה".

בעשורים האחרונים ישראל נחשבת לאחת המדינות הנאורות בנושא היחס ללהט"בים, בעיקר בתחום החקיקה, ואולי גם בתחום החינוך. באמצעי התקשורת נמצא הנושא דרך קבע על סדר היום הציבורי, בין בתכניות בעלות אופי חדשותי ותיעודי ובין בתכניות בעלות אופי בידורי, שמקומו של הלהט"ב התורן לא נפקד מהן. דומה שהנטייה החד-מינית נכנסה לחדר המגורים של כל בית בישראל. אלא שבין מה

שמוצג בתקשורת ובין המתרחש במציאות רב המרחק. כמטפל ותיק בהומוסקסואלים ובביסקסואלים, אני יכול להעיד על כעשר פניות טלפוניות בממוצע בחודש של הורים ללהט"בים, המבקשים ממני לשנות את הנטייה המינית של בנותיהם ובניהם, ועל מספר פניות פחות במקצת של לסביות, הומוסקסואלים וביסקסואלים המבטאים אותה משאלה, גם בגילים מבוגרים יחסית. מבין אלה, ההורים המגיעים לייעוץ מתגלים כאנשים ליברלים לכאורה, שלעתים קרובות מבטאים סובלנות אמיתית כלפי מכרים, שכנים, עמיתים לעבודה ואף חברים של ממש שהם להט"בים, עד שהדבר מגיע לפתח דלתם ונוגע בהם עצמם או ביקריהם.

גופים מגופים שונים מספקים מענה לסובלים מנטייתם החד-מינית והדו-מינית, ואין הם כוללים אך ורק ארגונים דתיים בלתי מקצועיים הפועלים מתוך מניעים אידאולוגיים-אמוניים, אלא גם פסיכולוגים חילוניים; אלה האחרונים אמורים לדעת, שלא זו בלבד שלא ניתן לחסל את המשיכה לבני אותו מגדר, אלא שהניסיון הקליני שהצטבר במשך עשרות – ואולי מאות – שנים, מצביע על כך שהמאמצים לעשות זאת משאירים את המטופל במצב נפשי קשה הרבה יותר – מדוכא, לעתים אבדני, קירח מכאן ומכאן, מאוכזב מעצמו ומכך שאכזב את המטפל, אשר בעצם ניסיונו לשנות את הנטייה המינית, העביר מסר ברור שהיא פתולוגית. כשהגיעו פליטי טיפולי המרה (reparative therapy) לקליניקה שלי, תהיתי, האם אנשי המקצוע שטיפלו בהם אכן האמינו שהנטייה המינית ניתנת לשינוי, או שמא מדובר בהיעדר מכוון של גילוי נאות. הרצח ב"בר-נוער", מזעזע ככל שהיה, מבטא אפוא רק את קצה הקרחון ההומופובי שעדיין מתקיים, ומהווה בעיה לא רק במגזר החרדי והדתי, לא רק במקומות רחוקים מתל אביב, הנחשבת "בירת הגייז" בישראל, אלא גם בקרב שכבות הנחשבות נאורות ומשכילות, ובתוך כך כאמור, גם בקרב אנשי מקצוע חילוניים, המציעים עדיין טיפולי המרה. מעודד לדעת שבימים אלה יושבת על המדוכה ועדה מיוחדת שהוקמה בהסתדרות הפסיכולוגים בישראל לבדיקת טיפולי ההמרה, ושוקלת לנסח נייר עמדה נגדם, דוגמת אלה שפורסמו לפני שנים באיגודים המקצועיים המרכזיים בעולם ומשמשים חלק מן הקוד האתי. מעודדת לא פחות הייתה החלטת מערכת "מפגש" להקדיש גיליון מיוחד לבני נוער להט"בים, גיליון הרואה אור במלאות כשנתיים לרצח הנורא.

בחרתי לפתוח את הגיליון במאמר פרי עטן של אלינער פרדס, שירלי קובלסקי ואילה כץ (אמו של ניר כץ ז"ל, המדריך המתנדב שנרצח ב"בר-נוער", וקיבלה בשמו מהאגודה לזכויות האזרח בישראל את אות זכויות האדם ע"ש אמיל גרוינצוויג). במאמר מוצע מודל קונצפטואלי, המבוסס על תאוריית ההתקשרות, למיפוי משאבים פנימיים וחיצוניים שהורים יכולים לגייס בהתמודדותם עם לחצים המתעוררים בתהליך גילוי הנטייה המינית של בנם. המשתנים המתווכים בו כוללים ויסות רגשי, אמפתיה ומסוגלות הורית, העשויים לתרום להפחתת הדחק ההורי ולהגביר את סיכויי המשפחה

לשמש בסיס בטוח לבני המשפחה. בסופו של המאמר המחברות מצביעות על כיווני מחקר עתידיים ומציעות המלצות מעשיות לתכניות תמיכה וטיפול.

במאמר השני חברו ד"ר גיא שילה ופרופ' ריקי סויה, והם מציגים בו מחקר שנערך בקרב 461 בני נוער וצעירים הומוסקסואלים, לסביות וביסקסואלים, ואשר בדק את הקשרים בין היחסים החברתיים שיצרו הנבדקים ובין בריאותם הנפשית וגיבוש נטייתם המינית, קבלתה וחשיפתה.

במאמר השלישי חברו ד"ר גבע שנקמן ופרופ' דב שמוטקין לעריכת מחקר יסודי ומדוקדק שבדק מרכיבי רווחה נפשית סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים מול קבוצת השוואה הטרוסקסואלית. המחקר מצא שהקבוצה ההומו-לסבית לא נבדלה מהקבוצה הטרוסקסואלית במרכיב הקוגניטיבי של הרווחה הסובייקטיבית, שהוא שביעות הרצון הכללית מהחיים, אך נבדלה ממנה במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית; גם רגש שלילי וגם רגש חיובי נמצאו גבוהים יותר בקרב המשתתפים הומו-לסבים מאשר בקבוצת השוואה, ממצא המרמז לדעת החוקרים על אסטרטגיית התמודדות רגשית שהומוסקסואלים ולסביות מאמצים מול תרחישי עולם עוין שאליהם הם חשופים.

ידוע לכול כי נערים וגברים הומוסקסואלים משקיעים מאמץ רב במראה החיצוני שלהם. את המאמר הרביעי בגיליון הקדיש אורי שפר למצוקה הנלווית להשקעה זו. במאמר נסקרו הגורמים הייחודיים להפרעות אכילה בקרב בני נוער הומוסקסואלים, ונבדקה השאלה, מי מבין בני הנוער ההומוסקסואלים יהיה בסיכון מוגבר לפתח הפרעה באכילה. גורמי הסיכון כוללים: דימוי עצמי נמוך והומופוביה מופנמת, דימוי גוף נמוך, דחף מוגבר להיראות שרירי ולחץ מהקהילה ההומוסקסואלית, בפרט דרך מסרים לפתח גוף רזה ושרירי המועברים באמצעי התקשורת.

במאמר החמישי בגיליון, אורי פזמוני-לוי, גיא שילה ובתיה פנחסי ניתחו נתונים מתוך סקר צרכים בן 2,835 משתתפים שזיהו עצמם כלהט"בים. הם מצאו שמשתתפים מהדור הצעיר דיווחו על צרכים המאפיינים את גילם ואת השלב ההתפתחותי הקשור לגיבוש הנטייה המינית שבו הם נמצאים (צרכים קשורים ל"ציאה מהארון" ולהתמודדות של הוריהם עם נטייתם המינית). לעומת זאת, ברוב הצרכים שדווחו לא נמצאו בין הדורות השונים הבדלים שיש בהם כדי להצביע על כך שהשינויים בצרכים קשורים להתפתחויות החברתיות-תרבותיות שעברו על הקהילה הלהט"בית בישראל. על סמך הממצאים, מובאות המלצות לקובעי מדיניות ולאלו המתכננים שירותים עבור הקהילה הלהט"בית, ובמיוחד – לנוער הלהט"בי.

על גילויי הקשים במגזר הדתי והחרדי עמדתי כבר בפתח הדברים, הן בהקשר של הרצח ב"בר-נוער" והן בהקשר של טיפולי ההמרה המוצעים בעולם כולו, וגם בישראל, על ידי ארגונים דתיים. נוסף על הלחצים העצומים אשר כל אחד מהמתבגרים והבוגרים

החד-מיניים והדו-מיניים החילונים נאלץ להתמודד עמם, על האדם הדתי, ובמיוחד על הנערים שבחבורה, החווים את משיכתם לבני מינם כחטא חמור, מוטלים לחצים כפולים ומכופלים, הן מבחינה אמונית והן מבחינה חברתית וקהילתית. המאמר השישי, פרי עטו של זאב שביידל, שהוא אדם דתי, עוסק בהתמודדויות של בני נוער הומוסקסואלים ישראלים השייכים לציבור הציוני דתי. המאמר סוקר את הרקע התאורטי הכללי בנושאי הומוסקסואליות ודת ואת השינויים בחברה הציונית דתית בישראל שאפשרו את העלייה של הסוגיה על סדר היום. התמודדויות ייחודיות לבני נוער אלה מתוארות על ציר התפתחות הנטייה המינית על פי המודל התאורטי של אליצור, מינצ'ר וזיו. המאמר כולל המלצות להתמודדות הולמת של אנשי חינוך וטיפול במערכת החינוך הדתית.

נדב ענתבי הקדיש את המאמר השביעי בגיליון זה למושג הנזילות המינית (sexual fluidity), שלפיו נטייה מינית וזהות מינית אינן בהכרח יציבות, אלא תלויות הקשר ומתגבשות גם במהלך הבגרות. רוב רובה של הספרות בנושא מתייחס לנשים הטרנסקסואליות, אך במאמר זה מוצגים ממצאים העשויים לתמוך בטענה כי גברים עשויים אף הם להביע נזילות מינית, ולכן מוצע אימוץ נקודת מבט נזילה וגמישה בכל הקשור למיניות.

בעוד המחקר על גברים הומוסקסואלים כולל יותר ויותר עבודות כמותיות, על אף הקושי הגדול להגיע למדגמים מייצגים, המחקר על נשים לסביות מאופיין ברובו המכריע על ידי גישה איכותנית, כמו בשני המחקרים המדווחים בגיליון זה. חן מייק עיבדה כמה נרטיבים מספרה, "פחד, אהבה", למאמר השמיני בחוברת, והיא מתחקה בו אחר גיבוש של זהות מינית לסבית בקרב חמש נשים בוגרות. מתוך סיפורי החיים שלהן עולים שלושה תהליכים המאפשרים להבין את תהליך גיבוש הזהות הלסבית: הראשון – התאהבות בגיל צעיר המובילה לתקופה ארוכה של הימנעות מעיסוק בנושא; השני – תהליך של חיפוש, בלבול והתנסויות, הכולל מערכות יחסים עם גברים, משברים נפשיים וקונפליקטים עם הסביבה; השלישי – קבלה עצמית והשלמה. תוך שימוש בשיטת מחקר דומה, בוחנת נעם גל במאמר התשיעי את תהליך כינון הזהות הלסבית על רקע היעדרו של שיח מספק בנושא. בראיונות העומק שערכה, המרואיינות מעידות על יצירת חלופות לשיח הבין-אישי בדמותו של שיח תוך-אישי.

במאמר העשירי נעשה ניסיון לבדוק, האם התופעה הנפוצה והמורכבת של משיכתם של נערים וגברים הומוסקסואלים לעמיתיהם הטרנסקסואלים מבטאת רק הערצה לאידאל הגברי שמציג הגבר הטרנסקסואל, או שמא היא מבטאת גם קושי בקבלת הנטייה החד-מינית והפנמה של ההומופוביה, האופיינית כל כך לגברים הטרנסקסואלים. במרכז הדיון עומד מנגנון ההזדהות עם התוקפן, שטבעה אנה פרויד, אך מוצעים גם הסברים נוספים לתופעה. פרט לסוגיה הספציפית

עצמה, מודגשת האפשרות לרתום עקרונות פסיכואנליטיים לטיפול אפירמטיבי בהומוסקסואלים, ברוח שיתוף הפעולה בין החטיבה הפסיכואנליטית וחטיבת הלהט"ב באיגוד הפסיכולוגי האמריקני; זאת מתוך כוונה לשים קץ לשימוש לרעה בתאוריה הפסיכואנליטית ולגיוסה לטיפול המרה חסרי תועלת ומזיקים, שימוש לרעה שרווח בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים בקרב פסיכיאטרים אמריקנים, ולצערנו מתבצע עד היום בידי גורמים שונים. המאמר מסתיים בהצגת מכתבו המפורסם של פרויד לאם אמריקנית, מסמך שצריך לשמש – כך אני מאמין – נר לרגלי כל איש מקצוע המטפל בלהט"בים ובמשפחותיהם.

המאמר האחרון הינו מאמר עמדה על מדיניות משרד החינוך בנושא הלהט"ב, אשר נכתב על ידי נטע ידיד, יעל רימון ושוש צימרמן. מדיניות זו עברה שינויים במהלך השנים מאז הקמתה של היחידה לחינוך מיני במשרד החינוך. בחלקו הראשון סקירה היסטורית של התפתחות החינוך המיני בארץ ובהמשך התפיסה החינוכית העכשווית המגדירה אקלים חינוכי בטוח ומיטבי

שלוש סקירות ספרים חותמות את הגיליון. ד"ר גל וגנר-קולסקו, רופא משפחה שהקים במסגרת "שירותי בריאות כללית" את מרפאת הלהט"בים הראשונה והיחידה עד כה, ניאות לבקשתי לסקור כרופא, האמון על ההיבטים הביולוגיים, את ספרו האחרון של סימון לה-ויי, שעותק ההגהה שלו הגיע אלינו, חם מן המכבש, בהזמנה מיוחדת. לה-ויי, חוקר מדעי המוח במקצועו והומוסקסואל מוצהר בעצמו, החל לעסוק בחקר מיניות מההיבט הביולוגי שלה, ופרסם את מחקרו החלוצי על אזור במוח אשר שונה בגודלו בין הומוסקסואלים להטרוסקסואלים. הסברים ביולוגיים כאלה נוטים להתקבל בברכה חמה בקרב קהילת הלהט"ב, ולכן שמחתי לקרוא את גישתו המאוזנת והזהירה של ד"ר וגנר-קולסקו, אף הוא הומוסקסואל מוצהר, מתוך הכרה בגורמים הרבים והמגוונים העשויים להשפיע על התפתחות הנטייה המינית. שני דברי דפוס אחרים, ישנים יותר, שלא אבד עליהם הכלח, נסקרו על ידי. הראשון – ספרו המשובח של סאבין-ויליאמס, *Mom, dad, I'm gay: How families negotiate coming out* בצורה חווייתית מחד גיסא ומובנית מאידך גיסא את סיפורי ה"ציאה מהארון" של בני נוער להט"בים בפני הוריהם. כמוהו נדהמתי גם אני מדיוק הסבריו של פרויד, הפעם על פי ההבדלים בין תגובותיהן של האמהות לבין אלו של האבות, כפי שבאו לידי ביטוי בסיפורי צאצאיהם. בשילוב נדיר של רגישות יוצאת דופן לדקויות השונות והיצמדות להיבטים הנעימים יותר והנעימים הרבה פחות של המציאות, גייס המחבר את הסיפורים להמלצות לבני הנוער ולהוריהם; דבר הדפוס השני הוא גיליון מיוחד של כתב העת, *Journal of Gay & Lesbian Social Services* בעריכת ויליאם מזן וג'יימס מרטין, שהוקדש כל כולו לסוגיות נבחרות במחקר על אוכלוסיית הלהט"ב, החל מבעיות הדגימה של מיעוט מסתתר וכלה בסנוניות הראשונות של מחקר כמותי גם על נשים לסביות.

בשם מערכת "מפגש", אני מקווה שהחבורת תתרום להרחבת אופקים ופתיחות בקרב מטפלים, מחנכים, הורים ובני הנוער עצמם. אני מבקש להודות לכל המחברים על היסודיות והסבלנות שגילו כדי שהלהט האידאולוגי לא יגרע מההקפדה המתודולוגית והסגנונית המחייבת כתב עת מקצועי; לסוקרים, ובעיקר לאלה שנשאו בתפקיד הכפול של מחברים וסוקרים; לעורך הראשי, ד"ר אמיתי המנחם, על התמיכה ולגב' מרים גילת, רכזת הפרסומים של עמותת "אפשר", שלא חסכה מניסיונה הרב בעצות מועילות.

gidirubi@013net.net

מינוח

בחוברת זו אפשרנו למחברים חופש ביטוי בשימוש במונחים "הומוסקסואלים", "גאים" ו"הומואים", על הטיותיהם השונות.

הואיל והמילה "הומו" משמשת, לצערנו, עדיין כינוי גנאי בעיקר בקרב בני נוער, נשואי חוברת זו, העדפנו את הביטוי השמרני "הומוסקסואל" בשאר חלקי החוברת, מונח אשר עדיין מופיע ברוב העבודות האקדמיות שנכתבו בעברית בשנים האחרונות.

ההורים כבסיס בטוח למתבגר בתהליך ה"יציאה מהארון" בראי תאוריית ההתקשרות

אלינער פרדס, שירלי קובלסקי ואילה כץ

תקציר

מרבית המחקר על נוער להט"בי (לסביות, הומוסקסואלים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים) התמקד עד כה בתהליכים שעוברים המתבגרים בתהליך גילוי הנטייה המינית, בגורמי פגיעות וסיכון לדיכאון ובקשיי הסתגלות אחרים, ועסק פחות בהשפעת התהליך על ההורים ועל היחסים במשפחה. סקירת הספרות המוצגת במאמר הנוכחי מצביעה על חשיבות התמיכה ההורית במיתון ההשלכות השליליות של חשיפת נוער להט"בי לתיגו שלילי, דיכוי או אפליה, ועל התפקיד של ביטחון בהתקשרות – אישיותי (dispositional) ונסיבתי (contextual) – כמקור חוסן, הן למתבגרים והן להורים. עיון בספרות דרך "עדשת" תאוריית ההתקשרות מעלה בפנינו את המחיר של חיים בסוד ושל דינמיקה היכולה להוביל לקרעים בהתקשרות. גיבשנו מודל קונצפטואלי למיפוי משאבים פנימיים וחיצוניים, המבוסס על אינטגרציה בין המחקר העדכני בתאוריית ההתקשרות והמחקר על הומוסקסואליות. לפי מודל זה, משתנים מתווכים הכוללים ויסות רגשי, אמפתיה ומסוגלות הורית, עשויים לתרום להפחתת הדחק ההורי ולהגביר את סיכויי המשפחה להיות בסיס בטוח (secure base) לבני המשפחה. הורים יכולים לגייס מודל זה בהתמודדותם עם לחצים המתעוררים בתהליך גילוי הנטייה המינית של ילדם. דנו במאמר בכיוונים למחקר עתידי, וחברנו המלצות מעשיות לתכניות תמיכה וטיפול.

מילות מפתח: תאוריית ההתקשרות, התקשרות בטוחה, מערכת מתן טיפול, קרעים בהתקשרות

מבוא

מטרת המאמר היא לתרום להבנת התהליכים המתרחשים במערכת היחסים הורים-מתבגרים להט"בים (לסביות, הומוסקסואלים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים), תוך התמקדות בתהליכים שעוברים ההורים, ולהמשיג תהליכים אלה מנקודת מבט של תאוריית ההתקשרות. נתמקד בקרעים בהתקשרות (attachment ruptures) היכולים להיווצר במשפחה תוך תהליך גילוי הנטייה המינית וה"יציאה מהארון", בגורמים שיכולים לתרום להיווצרות קרעים אלה ובתהליכי איחוי קרעים ושיקום התקשרות.

ראשית נערוך סקירה של מושגים רלוונטיים וממצאי מחקרים העוסקים בתפקיד ההורים כבסיס בטוח (secure base) ובקשר בין ביטחון בהתקשרות, ויסות רגשי והתמודדות במצבי דחק. בהמשך נבחן מזווית הראייה של תאוריית ההתקשרות את ממצאי המחקרים העוסקים בתגובות הורים ל"יציאה מהארון" של ילדיהם ובחשיבות

התמיכה ההורית כמשאב מגן וכבולם זעזועים העשויים לתרום למיתון ההשלכות השליליות של חשיפה לגילויים של הומופוביה, הטרדה או אפליה. נדון בהשלכות השליליות של הומופוביה על מערכת היחסים במשפחה ובהצטרבות הלחצים שעלולים להוביל לכך שהמשפחה, במקום להיחוות כבסיס בטוח במצבי דחק, נחוית כמוקד של איום ומצוקה. נסכם בהצגת מודל שיכול לכוון מחקר עתידי, ונדון בהשלכות המעשיות של המודל המוצג ובדרכים לשיקום ההתקשרות.

תאוריית ההתקשרות: מושגים והנחות יסוד

תאוריית ההתקשרות, שפיתח ג'ון בולבי (Bowlby, 1969, 1979) מדגישה את התפקיד המרכזי של איכות מערכות היחסים של הפרט לאורך חייו, "מן העריסה ועד הקבר" (Bowlby, 1979, עמ' 129), ואת תפקידם של אלה כמשאב מגן בעתות מצוקה. מסגרת מושגית זו תרמה תרומה משמעותית להבנת תהליכים מורכבים הקשורים לדינמיקה ביחסי הורים-ילדים (Mikulincer & Shaver, 2007) ולדרכי התמודדות עם חרדות המתעוררות, הן נוכח איומים קיומיים שונים והן נוכח איום של נטישה או אבדן של דמות התקשרות (attachment disruption). התובנות הנגזרות ממחקרים עדכניים בתחום תורמות, כפי שנראה בהמשך, למיפוי גורמי פגיעות וחוסן במשפחות הנמצאות בתהליך של גילוי נטייה מינית של בנה או בתה, ולהבנת השונות הרבה בתגובות. ברמה המעשית, "מפתחות" ההתבוננות האלה עשויים לאפשר לאיש המקצוע המלווה את המשפחה לנווט בתוך המורכבות של המפגש בין החרדות העלולות להתעורר אצל מתבגרים בתהליך זה לבין החרדות של הוריהם, ולהבין את תרומתן של אלה ליצירת קרעים בהתקשרות.

תפקיד ההורים כבסיס בטוח והתגבשות "מודלים פנימיים" של התקשרות

לפי בולבי, מערכת ההתקשרות היא מערכת פסיכו-אבולוציונית, שיעודה המקורי הוא הבטחת הגנה בעת מצוקה. התינוק האנושי נולד עם נטייה מולדת להתקשרות לדמויות המטפלות בו. לדמויות ההתקשרות יש שני תפקידים: (א) לשמש חוף מבטחים (safe haven), שאליו אפשר לפנות לקבלת תמיכה, נחמה והגנה בעתות מצוקה; (ב) להוות בסיס בטוח, בסיס ל"המראה", שממנו יכול הילד לצאת לחקירה וגילוי, הן של העולם החיצוני והן של העולם הפנימי.¹ ההתנסויות עם דמויות ההתקשרות והדרך שבה תופס הילד את תגובותיהן מופנמות בתהליך ההתפתחות כ"דגמי עבודה פנימיים" (internal working models) – סכמות קוגניטיביות-רגשיות הכוללות ציפיות בנוגע ל"אני" ול"אחר". מודלים אלה, ההופכים לחלק מאישיותו של היחיד, כוללים דפוסים של רגש, קוגניציה והתנהגות, המוכללים מהיחסים הראשוניים עם דמות ההתקשרות

1 בחרנו בכותרת של מאמר זה להשתמש במונח "בסיס בטוח", מונח שבו מתייחסים בספרות על תאוריית ההתקשרות, הן לתפקידו של ההורה כמקלט בעתות איום והן לתפקידו כמעניק את הביטחון הנחוץ לילד כדי שיעז לחקור מחוזות חדשים במציאות החיצונית ובמציאות הפנימית גם יחד (כולל שאלות של זהות).

המקורית אל מערכות יחסים אחרות במהלך החיים (Mikulincer & Shaver, 2007). הדגמים הפנימיים האלה הם מעין מפות ייחודיות, שבאמצעותן מפרש הפרט את התנהגות האחרים באירועים שונים, ולפיהן הוא פועל ומגיב. כשדמות ההתקשרות רגישה ונענית לצורך בקרבה, יש סיכוי להתגבשות ייצוגים פנימיים של ביטחון – להתפתחות ציפיות חיוביות על זמינות ה"אָהר" בעת מצוקה ותפיסה חיובית של ה"אני" כבעל ערך, הראוי לקבלה ותמיכה (Hazan & Shaver, 1987).

מרבית המחקר בתחום תאוריית ההתקשרות התמקד אמנם בתינוקות ובילדים בשנות חייהם המוקדמות, אך גוף מחקרי הולך ומתרחב מדגיש את חשיבותה של מערכת ההתקשרות גם בשלבי חיים מאוחרים יותר, כולל בגיל ההתבגרות (Allen & Miga, 2007; Maysless & Scharf, 2010). בניגוד לדעה הרווחת, שלפיה בגיל ההתבגרות מתנתקים הילדים מהמסגרת המשפחתית ומגבשים את זהותם בעיקר דרך קשרים עם קבוצת השווים, מחקרים רבים מעידים כי ההתקשרות להורים מהווה גורם מכריע ומעצב בתהליך גיבוש הזהות בשנות ההתבגרות (Allen, 2008). מתבגרים המרגישים שהוריהם קשובים להם ותומכים בהם, מסתגלים נפשית טוב יותר ממתבגרים שהתמיכה ההורית בהם נמוכה. יכולתו של מתבגר ליצור קשר חם ואוהב עם הורה מניחה את היסודות לחקירה של סביבתו ושל עצמו. יחסי הורה-מתבגר המאופיינים בתמיכה, תקשורת פתוחה ועידוד אוטונומיה, מנבאים מסוגלות עצמית גבוהה יותר, פתיחות רבה יותר לחקירה עצמית וסביבתית ונכונות לחפש ולבחון אופציות שונות של מסלולי לימוד ושל קריירה (Allen, 2008). תמיכתם של הורים היא גורם חשוב, חי ומעצב, המשפיע על הבריאות הנפשית, ההסתגלות והרווחה גם בחיים הבוגרים (Mikulincer & Shaver, 2007).

מחקרים מראים שמתבגרים בעלי ייצוגים פנימיים של ביטחון בהתקשרות מסתגלים טוב יותר למעברים, מסוגלים לשמור טוב יותר על רגשות חיוביים בשעת ניהול קונפליקטים ויוצרים קשרים מספקים יותר עם בני גילם, מאשר מתבגרים הבטוחים פחות בהתקשרות (Allen, 2008; Mikulincer & Selinger, 2001). לעומת זאת, למתבגרים בעלי ייצוגים פנימיים של חוסר ביטחון בהתקשרות יש סיכויים גבוהים יותר לפתח דיכאון, אבדנות ומצוקות אחרות (Allen, 2008; Kobak & Duemmler, 1994). ביטחון בהתקשרות מתבטא בפתיחות, הן במערכות יחסים קרובות והן כלפי מידע חדש, כולל מידע על ה"עצמי". בעלי הסגנון הבטוח מפגינים רמה גבוהה של פתיחות קוגניטיבית ונכונות לחקירה ומוכנות גבוהה יותר לעדכן את הידע שלהם ואף לשנותו משמעותית לנוכח ראיות חדשות (Mikulincer & Shaver, 2007).

אירועים משמעותיים במהלך חייו של אדם יכולים להוביל ל"עדכון" המודלים הפנימיים שלו (Bowlby, 1988). נוסף על חשיבות המודלים הפנימיים של ביטחון בהתקשרות (אישיותי), מודגשת בספרות חשיבותם של גורמים נסיבתיים התורמים לתחושת הביטחון בהתקשרות. מפגש ממשי זה או אחר עם הסביבה יכול להפעיל ייצוג של התקשרות בטוחה או לא בטוחה, בהתאם לאופיו של אותו מפגש וטיב הקשרים עם האדם שבו מדובר (Mikulincer et al., 2003).

התקשרות בטוחה וויסות רגשי

אחד מעמודי התווך של תאוריית ההתקשרות הוא ההכרה בתפקידו של הביטחון בהתקשרות בוויסות הרגשי במצבים של מצוקה. בזכות ביטחון זה יכול הפרט לווסת את רגשותיו, ביניהם: חרדות, כעסים ומקורות מצוקה אחרים (Fonagy, Gergely, 2007; Mikulincer & Shaver, 2002; Jurist & Target, 2002).

מחקרים רבים מעידים כי הבטוחים בהתקשרות פתוחים יותר לחוויות רגשיות ומסוגלים יותר לבטא רגשות קשים מבלי להיות מוצפים מחד גיסא או מנותקים מאידך גיסא. הם מסוגלים לחפש תמיכה רגשית ולהיעזר בעת מצוקה ונוטים לתפוס איומים כאתגרים (Collins & Feeney, 2000; Florian, Mikulincer & Bucholtz, 1995). חרדים מהתקשרות, לעומת זאת, נוטים לתפוס מצבים מאיימים בקיצוניות רבה יותר ולהגביר את תגובותיהם הרגשיות השליליות, כגון כעס. הם יכולים להיות אמביוולנטיים בחיפוש אחר עזרה; הם יכולים לרצות להיות אהובים ולזכות בתשומת לב, אך לחשוש מדחייה ומאי-היענות למשאלותיהם בעת מצוקה. לעומת הבטוחים בהתקשרות והחרדים ממנה, נמנעים מהתקשרות נוטים להפחית בהערכות של איומים וסכנות, מכחישים רגשות שליליים ופונים פחות לעזרה (Collins & Feeney, 2000; Mikulincer & Shaver, 2003).

כיצד פועל המנגנון ההתקשרותי של ויסות רגשות? מיקולינסר ושר (Mikulincer & Shaver, 2003) הציעו מודל הפעלה של מערכת ההתקשרות במצבים של מפגש עם איום פנימי או עם איום חיצוני. תכליתה של הפעלת מערכת ההתקשרות היא לקרב דמות התקשרות מנחמת ומספקת ביטחון. בעוד בילדות המוקדמת התלות בדמות התקשרות חיצונית רבה יותר, הרי עם תהליך ההבשלה וההפנמה של הקשרים עם דמויות מיטיבות, העלאה סמלית של הייצוג הפנימי של דמות מיטיבה יכולה להיות מרגיעה כשלעצמה, גם ללא נוכחות פיזית של אותה דמות. לאחר שהופעלה מערכת ההתקשרות, מתקיימת הערכה באשר לשאלה, האם דמות ההתקשרות זמינה. אם דמות זו נתפסת כזמינה וכשובה ורגישה לצורכי הפרט, מערכת ההתקשרות תפעל באופן מיטבי ובצורה המפחיתה את החרדה ומעלה את רמת ההסתגלות האישית והחברתית (Mikulincer & Shaver, 2003).

התקשרות בטוחה כמשאב מגן במצבי דחק וטראומה

ממצאי המחקרים מעניקים תמיכה אמפירית לטענה שהתקשרות בטוחה היא משאב מגן בהתמודדות ברבים ממצבי הלחץ (Mikulincer & Shaver, 2007) ואמצעי הגנה מרכזי במצבים שבהם חשיפה למצבי לחץ וטראומה עלולה להוביל לפסיכופתולוגיה (Mikulincer, Shaver & Horesh, 2006). בסדרה ארוכה של מחקרים הודגם כי לא רק מפגש ממשי עשוי להוביל לתפקוד טוב יותר בעת לחץ, כי אם גם העלאה לדמיון של ייצוגים פנימיים של דמות מופנמת מיטיבה כשלעצמה (Mikulincer & Shaver, 2007). זמינותם של ייצוגים מופנמים אלה מגבירה את רמת המודעות, ההקשבה והיכולת לנתח ולהבין תגובות רגשיות (של ה"עצמי" ושל ה"אחר") ומאפשרת

תגובה גמישה יותר במצבי לחץ (Fonagy et al., 2002). היכולת לגייס ייצוגים פנימיים של התקשרות בטוחה מעלה גם את הסיכוי שיחולו, עם הזמן, שינויים חיוביים בעקבות ההתמודדות עם מצבי משבר וטראומה, מה שמכונה בספרות "צמיחה פוסט-טראומטית" (Linley & Joseph, 2004).

מערכת ההתנהגות המעניקה טיפול והגנה (the caregiving behavioral system)

פרט לפעילות מערכת ההתקשרות, התאוריה של בולבי (Bowlby, 1969) מתייחסת גם למערכות התנהגות אחרות שיש להן זיקה אליה. אחת המערכות היא מערכת מתן הטיפול (caregiving), המניעה את האדם לפעול למען הקלה על סבלו של הילד וקידום רווחתו. מטרתה של מערכת מתן הטיפול היא לדאוג להגנה ולשמש כחוף מבטחים בעתות מצוקה וכן להעניק לאחר בסיס בטוח להמשך התפתחות, חקירה, גיבוש אוטונומיה וצמיחה (Bowlby, 1988). מערכת הטיפול והתמיכה מופעלת במצבים שונים שבהם ההורה קולט כי הילד מצוי בסכנה, פוטנציאלית או מוחשית (Bell & Richard, 2000). בעוד שמערכת ההתקשרות עוסקת בתחושת המוגנות של הפרט, מטרתה של מערכת מתן הטיפול היא להעניק הגנה (George & Solomon, 2009; Shaver, Mikulincer & Shemesh-Iron, 2008). ההורה החש כי לילדו נשקף איום יכול להגיב בעוררות פיזיולוגית, שאליה מתלווה דריכות רבה לגבי אותם גירויים חיצוניים הנתפסים כמקור לסכנה או למצוקה (Kunce & Shaver, 1994). לכל מערכת התנהגותית יש דפוס פעולה מיטבי לוויסות החרדה ודפוס פעולה שאינם כאלה (Mikulincer & Shaver, 2003). כך גם במערכת מתן הטיפול. דפוס פעילות מיטבי של מערכת מתן הטיפול יאפשר להורה להעריך נכונה את המצב שלפניו, לבדוק מהן אפשרויות הפעולה העומדות לרשותו על מנת לספק הגנה נאותה לילד ולפעול על פיהן. השגת המטרה תוביל להפסקת פעילות המערכת ותאפשר להורה להתפנות לעיסוק בפעילויות בתחומים אחרים (George & Solomon, 2008). מערכת ההתקשרות ומערכת מתן הטיפול הן מערכות משלימות מבחינת תפקידיהן, אולם יש שנוצרת אצל הורה תחרות ביניהן (Bowlby, 1988). הפעלה של צורכי התקשרות לא מסופקים עלולה לעכב הפעלה של מערכות אחרות, לגרום להורה להיות ממוקד יותר בדאגה ובטיפול בעצמו, וכך להגביל את יכולתו להיות פנוי וזמין רגשית לילדו (Mikulincer & Shaver, 2005).

כאמור לעיל, תפקוד תקין של מערכת מתן הטיפול תלוי בין היתר בייצוגי ההתקשרות הפנימיים של ההורה עצמו. להורים בעלי ייצוגים חיוביים של ביטחון בהתקשרות יש סיכוי גבוה יותר להגיב בצורה תומכת, גמישה ומותאמת לצורכי ילדיהם. הורים אלה מעודדים אוטונומיה והתנהגות חקרנית, התורמות להתפתחות אישית. לעומת זאת, בקרב הורים בעלי ייצוגים לא בטוחים של מערכת ההתקשרות ההורית ניתן לראות דפוסים שונים של מתן טיפול לא בטוח (insecure caregiving), כגון התעלמות או התנתקות מחד גיסא (דה-אקטיבציה של מערכת מתן הטיפול וההגנה) או ניסיונות שליטה המאופיינים על ידי כפייתיות וחודרנות (היפר-אקטיבציה של מערכת מתן

הטיפול וההגנה) מאידך גיסא. שני הדפוסים גם יחד עלולים להוביל למעגל של פגיעה ביחסי ההתקשרות הורה-ילד המזין את עצמו – תגובות הילד לאסטרטגיות השונות שמפעיל ההורה כדי לווסת את חרדותיו עלולות להזין חוסר אונים הורי וחוזר חלילה (George & Solomon, 2008).

ביטחון בהתקשרות ופתיחות וסובלנות כלפי ה"אחר"

ממצא מעניין נוסף שעולה מעיון בספרות המחקרית (Mikulincer & Shaver, 2007) מאיר את הקשר בין ביטחון בהתקשרות לבין פתיחות וסובלנות של הנבדקים כלפי אנשים שמשתייכים לקבוצות חברתיות שונות משלהם. סדרת מחקרים שערכו מיקולינצר ושבר (Mikulincer & Shaver, 2001) הדגימה כיצד העלאת ייצוגי התקשרות בטוחה על ידי העלאה לדמיון של דמות מעוררת ביטחון ("מישהו שאני מרגיש בטוח אתו") הובילה ליתר פתיחות ביחס ל"אחר" (Mikulincer et al., 2003; Mikulincer & Shaver, 2001; Mikulincer & Shaver, 2007).

חשיבותה של תמיכה הורית בתהליך גילוי הנטייה המינית: ממצאי מחקרים

מחקרים ממקומות שונים בעולם מראים שבהשוואה לאוכלוסייה הכללית, נוער להט"בי חשוף לשיעור גבוה יחסית של גורמי דחק שמקורם בהטרדות או אפליה בבית הספר ובמסגרות אחרות (Pachankis & Goldfried, 2010). תמיכה הורית היא אחד הגורמים הממתנים משמעותית את ההשלכות השליליות של חשיפה לאירועי דחק על רקע דיכוי, אפליה או גילויים אחרים של הומופוביה (D'Augelli, 2006; Goldfried & Goldfried, 2001). מחקרים מעלים כי השפעתה המיטיבה של התמיכה ההורית על רווחתו של מתבגר להט"בי באה לידי ביטוי בדרכים רבות, כולל: הפחתת דיכאון ואבדנות, שיפור הדימוי העצמי וקידום הסתגלות בתחומים נוספים (D'Augelli, 2002; Elizur & Ziv, 2001; Savin-Williams, 2005). לתמיכתם של הורים השפעה מיטיבה על איכות מערכות היחסים הזוגיות של להט"בים גם אחרי גיל ההתבגרות (Elizur & Mintzer, 2003; Mohr, 2008). יש לציין כי ממצאים אלה על תפקידה המרכזי של התמיכה ההורית הם בניגוד לדעות רווחות, שלפיהן בני נוער ובוגרים להט"בים מושפעים מהסביבה הבית ספרית, מחברת בני גילם או מהאווירה הכללית בחברה יותר מאשר מיחס ההורים (Ryan, Huebner, Diaz & Sanchez, 2009).

במקביל למחקרים שבדקו את השפעות התמיכה ההורית, נחקרו גם השפעות הדחיה ההורית והמשפחתית על נוער להט"בי. המחקרים איתרו רמות גבוהות יותר של בדידות, דיכאון ואבדנות בקרב נוער להט"בי שסובל מדחיה, ניכור והפניית עורף מצד ההורים (Hammelmann, 1993; Savin-Williams, 1994). במחקר שנערך בארצות הברית (Ryan et al., 2009), בקרב 224 נשים וגברים גילאי 21–25 ממוצא לבן והיספני, נמצא מתאם גבוה בין דחיית המשפחה את המתבגר על רקע נטייתו המינית לבין התנהגויות של הרס עצמי, כמו: ניסיונות התאבדות, שימוש בסמים לא חוקיים וקיום יחסי מין ללא אמצעי הגנה. צעירים להט"בים שחוו דחיה בדרגה גבוהה מצד הוריהם,

נמצאו בסיכון גבוה פי שמונה וחצי לאבדנות מאשר ילדים ממשפחות תומכות או דוחות מעט. הסיכון לשימוש בסמים לא חוקיים בקרב צעירים אלו היה פי שלושה ויותר מאשר בקרב ילדים למשפחות תומכות יותר, וכך גם הסיכון לקיים יחסי מין ללא הגנה. מעל ל-90% מהלהט"בים במשפחות תומכות הפגינו אופטימיות בנוגע ליכולת לחיות חיים מספקים בעתיד, לעומת 35% בלבד מלהט"בים ממשפחות שהפגינו יחס של דחייה. 69% מקרב הלהט"בים שזכו בתמיכה משפחתית הביעו עניין בהורות, לעומת 10% בלבד מקרב מי שחוו דחייה (Ryan et al., 2009).

אף שהממצאים מדגישים את תרומתה המכרעת של המשפחה להסתגלותו של הילד, מחקרים רבים מראים כי משפחות רבות אינן נחוות כמקור תמיכה עבור מתבגרים להט"בים, בפרט בשלבים המוקדמים של תהליך גילוי הנטייה המינית (Goldfried & Goldfried, 2001). בסקר רחב היקף שמובא בספר על סוגיות המיחדות פסיכותרפיה ללהט"בים (Ritter & Terndrop, 2002), נמצא כי במדגם של 1749 הומוסקסואלים ולסביות, ההורים דורגו כמעניקי תמיכה נמוכה יותר במובהק יחסית לאוכלוסייה הכללית. מבין ההורים, אמהות נתפסו כתומכות יותר מאשר אבות. במחקרם של רדונסקי ובורדר (Radonsky & Border, 1995), נמצא כי מתוך מדגם של 407 לסביות, רק 7.8% שיתפו תחילה את הוריהן בתהליך ה"יציאה מהארון". לעתים קרובות, הן שיתפו את ההורים בשלב מאוחר יחסית. על פי הספרות, אחת הסיבות לכך היא החשש מתגובת ההורים והפחד שתגובה זו תוביל לתוצאות בלתי הפיכות (LaSala, 2002; Ritter & Terndrop, 2002). יש לציין כי אין בידינו נתונים מדויקים על אודות אחוזי התמיכה ההורית למתבגרים להט"בים בישראל בתחילת העשור השני של המאה העשרים ואחת, יחסית לתקופות קודמות. מנתונים סטטיסטיים הנמצאים בידי ארגון התמיכה להורים של להט"בים, תה"ה, אמנם עולה כי משנה לשנה גדל מספר ההורים התומכים בילדיהם הלהט"בים, אך יש צורך בהמשך מחקר על מנת לעקוב אחרי מגמות בתחום.

על רקע הממצאים המצביעים על קשר בין תמיכה הורית בתהליך ה"יציאה מהארון" לבין רווחתו של המתבגר, מתחדדת השאלה: מהם הלחצים היכולים ליצור קרעים בהתקשרות ולפגוע ביכולתם של הורים להעניק תמיכה לילדם? ננסה לענות על שאלה זו מתוך עיון במחקרים על מקורות הדחק והקונפליקט במשפחה בתהליך גילוי הנטייה המינית. תחילה נתייחס למקורות הדחק של המתבגר, ובהמשך נעבור למקורות הדחק של ההורה ונתייחס לקרעים בהתקשרות שיכולים להיווצר במפגש שבין הפגיעות המוגברת של המתבגר בתקופה זו לבין פגיעותם של ההורים.

מוקדי דחק וקונפליקט במשפחה בתהליך ה"יציאה מהארון" **מקורות הדחק של המתבגר**

קונפליקטים סביב זהות ושייכות

תקופת ההתבגרות היא ממילא תקופה רבת משימות, והיא עלולה להיות מורכבת יותר עבור מתבגר להט"בי בשל גורמים, כגון: תחושת שונות, חוסר שייכות, בדידות, חשיפה

לתיג חברתי שלילי וקושי ליצור מגע ישיר ובלתי מתווך עם להט"בים אחרים בסביבתו (Cohler & Hammack, 2007). בני הנוער יכולים לחוות מצוקה גם סביב התחושה שהם מאכזבים את הוריהם או עלולים לאכזבם, וזהו גורם מתח נוסף במערכת היחסים. יכול להתעורר גם חשש שמא חשיפת הזהות המינית תגרום לפגיעה בבריאות ההורים או לפגיעה אחרת שאינה הפיכה (D'Augelli, 2006; Savin-Williams & Dube, 1998).

החשיפה לדימויים שליליים, תיוגים שליליים וסטראוטיפים כמו גם לביטויים אחרים של הומופוביה בסביבה הקרובה ובתקשורת, עלולה לגרום להפנמת תחושות בדידות, בושה, אשמה ואף שנאה עצמית בקרב להט"בים (Mohr, 2008). הנער או הנערה יכולים להריץ שוב ושוב במוחם תסריטים הרי אסון המתארים "מה יקרה אם יגלו", שכוללים תגובות של דחייה והתנכרות מצד סביבתם (שילה, 2007). מחשבות אלו, שבהן הם מדמיינים עצמם מסולקים מהבית, מנודים או מנותקים מיתר בני המשפחה, יכולות כשלעצמן להיות מקור לטראומטיזציה, גם אם הנער או הנערה אינם נחשפים בפועל לתגובות שליליות. במושגי תאוריית ההתקשרות, ההורה, שאמור לעזור בוויסות הפחדים, להרגיע ולנחם בעתות מצוקה, הופך להיות הדמות המפחידה. מצב זה יכול להוביל ל"תקיעות" שאינה ניתנת לפתרון, למצבי איום ומצוקה ולחוסר יכולת להיעזר באחרים (Mohr, 2008). מתבגרים שסופגים מצד הוריהם דחייה בפועל, עלולים להרגיש כאילו משהו משך את שטיח ההתקשרות מתחת לרגליהם (Tharinger & Wells, 2000). בסיס איתן קודם של יחסי התקשרות טובים עם ההורים עשוי אמנם לספק מקור של חוסן, לתפקד כבולם זעזועים ולמתן את התגובות ההרסניות של דחייה זו, בעיקר אם המתבגר נהנה מיחסים תומכים עם בני גילו ועם דמויות התקשרות משמעותיות אחרות (Tharinger & Wells, 2000). עם זאת, קיים סיכון להתערערות ייצוגים פנימיים קודמים של ביטחון בהתקשרות באופן שעלול ליצור אצל המתבגר פגיעות מוגברת בהתייחסותו כלפי עצמו וביחסיו עם אחרים בהמשך הדרך.

במספר מחקרים על מדגמים שונים של הומוסקסואלים ולסביות, נמצא קשר הדוק בין הומופוביה מופנמת (עמדות שליליות כלפי הומוסקסואליות המופנות כלפי ה"עצמי") לבין התקשרות לא בטוחה (Mohr & Fassinger, 2003; Sherry, 2007). התקשרות חרדה נמצאה קשורה לרמות גבוהות יותר של בושה, אשמה ותפיסות שליליות של הנטייה המינית בקרב להט"בים (Wells, 2003; Wells & Hansen, 2003). להומופוביה מופנמת השלכות רבות על מערכת היחסים במשפחה, שכן זו יכולה לגרום להסתגרות ולהימנעות משיתוף רגשי גם במצבים שבהם בני משפחה אחרים מוכנים לשיח גלוי יותר ומעוניינים בו. הומופוביה מופנמת עלולה להוביל לתגובות הגנתיות מצד המתבגר, תגובות שתעמקנה את הקרע ואת תחושת הנתק במשפחה. מחיר נוסף של הומופוביה מופנמת הוא חוסר היכולת להיעזר במקורות תמיכה בקהילה הלהט"בית (Sherry, 2007).

לחצים הנובעים מהחיים בסוד ומחיר הסתרה

גרנץ וקימל (Garnetz & Kimmel, 1993) מתייחסים למחיר שגובים הסתרת הנטייה המינית השונה והפחד התמידי מפני גילוי הסוד. חלק מההשלכות הן בדידות

אישית, בידוד חברתי וניתוק ממערכות תמיכה. יש בני נוער ה"בוחנים" את הקבלה המשפחתית דרך שיתוף אחים בסודם, דבר היוצר מוקד נוסף של הסתרה וחיפוי מפני ההורים. סודות במשפחה יוצרים משולשים במערכת היחסים ופוגמים ביכולת לקיים יחסי גומלין אותנטיים עם אחרים (Imber-Black, 1998). בן ארי (Ben-Ari, 1995) מצאה במחקר, שבמרחב הזמן שבו נשמר הסוד על הנטייה המינית של הילדים, רמת האינטימיות בין ההורים לילדים יורדת ונוצרת תחושה של ריחוק ושל חוסר יכולת לשתף במחשבות, רגשות וחוויות יום יומיות אחרות. שיקולים רבים מעורבים בהכרעה בעד החשיפה או נגדה (Ben-Ari, 1995) על פי מושגי תאוריית ההתקשרות, ילדים מארגנים את התנהגותם על מנת לשמר את יחסי ההתקשרות שלהם. אחד מהשיקולים המשמעותיים הוא הקשר עם ההורים; הן השמירה על הסוד והן חשיפתו יכולות להיות דרכים להגנת הקשר עם. מחקרים מראים שמרבית בני הנוער הלהט"בים מעוניינים בקשרים חמים וחזקים עם משפחותיהם (Goldfried, 2001; Savin-Williams, 2005). אחת המוטיבציות ל"יציאה מהארון" היא הרצון לקרב את ההורים וליצור אתם תקשורת פתוחה יותר (Savin-Williams, 2005). "הישארות בארון" על מנת להגן על היחסים עלולה לגבות הן מהילד והן מההורים, מחיר כבד, ברמה האישית ומבחינת מערכת היחסים במשפחה (Pachankis & Goldfried, 2010; Pardess, 2004).

מקורות הדחק של ההורה

הספרות המקצועית העוסקת בתגובת הדחק של ההורים בעקבות החשיפה לנטייה מינית של בנם או בתם מועטה ומבוססת בעיקר על סיפורים אישיים ועל דיווחים קליניים (מייק, 2009; Strommen, 2009; Salzburg, 2007; Griffin, Wirth & Wirth, 1986). הסיפורים שונים מאוד זה מזה: יש הורים שהבינו בכוחות עצמם, ויש הורים שתהליך החשיפה מתרחש אצלם בשלב מאוחר יותר, ולעתים על ידי גילוי עקיף, שלא ביזמת המתבגר. יש שמקבלים את ההומוסקסואליות בקלות יחסית, ואילו אצל אחרים מדובר במאבק קשה ומתמשך (מייק, 2009; Salzburg, 2007).

מקורות דחק שמקורם בתהליכים פנימיים שחווה ההורה:

חרדות ושאלות של זהות

סלצבורג (Salzburg, 2009) מדווחת על קשת רחבה של תגובות מצד הורים המתוודעים לראשונה לנטייה המינית של בנם או בתם – תגובות הנעות מהבעת תמיכה חד-משמעית ועד דחייה, אלימות וניתוק היחסים. נמצא שגם הורים המביעים בפועל תמיכה גלויה, יכולים לחוות מבוכה, דאגה עמוקה, עצב והאשמה עצמית. הורים רבים, כולל אלה שמדווחים שהרגישו כבר קודם כי נטיית ילדם שונה, מתארים את נקודת החשיפה כרגע מכונן בהתנסות שלהם כהורים, רגע המחלק את החיים שלהם ל"לפני" ו"אחרי" (Salzburg, 2004).

חרדות רבות ומגוונות יכולות להתעורר, ביניהן חרדות לשלום הילד וחרדות של ההורה בנוגע לצפוי לו עצמו, בתוך המשפחה ומחוצה לה. בדמיונם של הורים יכולים

לעלות תסריטים הרי אסון על כך שילדם יהיה בודד, יסבול ממצוקה מתמשכת, מגישה עוינת, מנידוי חברתי, יסולק מהמסגרת שאליה הוא משתייך או לא יוכל למצוא עבודה. חשש נוסף שהורים מבטאים נוגע לפחד ממחלת האיידס (Beeler & DiProva, 1999). חוקרים אחרים תיארו את תחושת ההורים שהילד הפך בפתאומיות להיות להם לזר, כאילו הוא מ"זן אחר" ובעל צרכים אחרים, לא מוכרים ובלתי ניתנים להבנה (Jones, 1978). יש הורים המגיבים בכעס, שאליו יכולה להתלוות האמונה שהילד בוחר להיות הומוסקסואל ואינו עושה מספיק כדי לנסות לפתח יחסי זוגיות עם המין השני. הכעס עלול להתקשר לפגיעה נרציסטית, שלפיה הילד מתמרד כלפי הוריו ועושה להם "דווקא" (LaSala, 2007). מתוך המחקרים עולה מוקד נוסף והוא רגשי האשמה של הורים וסימני השאלה באשר לחלקם בגרימת ההומוסקסואליות (שילה, 2007; LaSala, 2000).

הורים יכולים לחוות קושי בניסיון לגשר בין הדימויים השליליים של הומוסקסואלים ולסביות שאליהם נחשפו, לבין רגשות האהבה העמוקים שלהם לבנם או בתם (Salzburg, 2004). הייסורים הנגרמים בשל תהליך רגשי זה, המערער ויוצר דיסוננס עמוק, עלולים לגרום להורים להסתגר, להתרחק ואף לנתק את עצמם מהמחויבות שלהם כהורים. נתק זה יוצר תחושה עמוקה של מועקה. בעוד בדיווחים של הורים ללהט"בים בוגרים מודגשים רגשי האשם, כשמדובר בהורים למתבגרים, עצם הניתוק הרגשי הוא הגורם המרכזי לתחושת הכישלון ההורי (Salzburg, 2004).

קונפליקטים בין ההורים

אחד מתפקידי המשפחה הוא להעניק תמיכה לחבריה (Byng-Hall, 2008). יש בני זוג שאכן מצליחים להעניק תמיכה אחד לשני בתהליך גילוי הנטייה המינית של בנם או בתם ולחזק זה את זה בהתמודדות עם לחצים שונים בתוך המשפחה ומחוצה לה. עם זאת, מסיבות שונות יכולים להיווצר חיכוכים בין בני הזוג, כולל הבדלי גישות ותפיסות, קצב וסגנון התמודדות שונה, ו"מדיניות" אחרת באשר לחשיפה לסביבה. לעתים קרובות, אחד ההורים הוא שותף לסוד ומתבקש לא לספר להורה האחר. לעתים ההורה שמגלה ראשון חושש בעצמו מתגובת בן הזוג ואינו מעוניין שהילד יספר לו. הסוד כשלעצמו יכול לגרום ריחוק בין בני זוג. עם גילוי, ההורה שלא היה שותף לו עלול להרגיש דחוי, נטוש ונבגד על ידי ילדו ועל ידי ההורה השני גם יחד (מזרחי, 2001). בהתאם לתובנות הנגזרות מתאוריית ההתקשרות, נסיבות המאיימות על קשריו של ההורה עם דמויות ההתקשרות המשמעותיות עבורו עלולות להקשות, כפי שתואר לעיל, על הפניית משאבים לתמיכה באחרים, וליצור מצב של תחרות בין מערכת ההתקשרות למערכת מתן הטיפול.

מקורות דחק הקשורים ליתר בני המשפחה הגרעינית

ה"יציאה מן הארון" מתרחשת לרוב בהדרגתיות, גם בפני המשפחה הגרעינית. לא תמיד הילד בוחר לשתף את כל בני המשפחה בו-זמנית. בנקודת זמן נתונה, ייתכן שכל אחד מבני המשפחה ימצא בשלב שונה מבחינת החשיפה, מה שיכול להגביר את

הנתקים בתקשורת. הורים מוצאים עצמם מתמודדים עם שאלות, כגון: האם לשתף בני משפחה אחרים, ואיך לעשות זאת? האם לשתף גם אחים צעירים? מאיזה גיל נכון לשתף את האחים? האם הדבר עלול להשפיע על נטייתם המינית של האחים? אם הורה אחד חולק את סודותיו עם אחד הילדים ולא עם האחרים, נוצרת מעין ברית עם אותו ילד. גם לבריתות שמטרתן להגן על בן המשפחה שעדיין אינו יודע את הסוד יש מחיר מבחינת תשתית התקשורת והאמון במשפחה (Saltzburg, 2007).

מקורות דחק הקשורים במשפחה המורחבת ובחברה הרחבה

כשבניהם נמצאים בתהליכים של "יציאה מהארון", הורים רבים מוצאים עצמם ניצבים בפני סוגיות הקשורות ל"ארון" שלהם עצמם (Ben-Ari, 1995; Savin-Williams & Dube, 1998): האם לשתף את הוריהם ואחיהם שלהם? כיצד לספר? לבטים אלה מלווים בחששות מהתגובות הצפויות מהסביבה. משפחות המוצא עלולות להתקשות לקבל את הבן או הבת המשתייכים לקהילה הלהט"בית בשל נורמות משפחתיות, אתניות ותרבותיות, אמונות דתיות או סטראוטיפים שליליים (Beeler & DiProva, 1999). סבים וסבתות, דודים ודודות עשויים אמנם להגיב בצורה חיובית ומקבלת, אך מבחינת ההורה, תהליך החשיפה בפניהם יכול להיות כרוך בפחדים רבים, והורים לא מעטים בוחרים שלא לשתף את הוריהם או את אחיהם גם במצוקות וגם בשמחות, מתוך חשש להסגיר את הסוד (Saltzburg, 2009).

מקור לחץ נוסף שעמו מתמודדים הורים רבים הוא דעות קדומות וסטראוטיפים בנוגע להורותם (עומר, 2000). הורים בחברה המודרנית בודדים בהורות יותר מאי-פעם, ובו-זמנית נתפסים יותר מתמיד כאחראים אישית על התפתחות ילדיהם (כהן, 2007). החיפושים אחר הסברים להומוסקסואליות, כמו גם לתופעות רבות אחרות, תלו את האשם בהורים והניבו את התפיסה שההורים הם האחראים לכל חריגה מהנורמה או אי-התאמה למוסכמות המקובלות (עומר, 2000). בעבר, פסיכולוגים וסוציולוגים האשימו הורים בנטיות ההומוסקסואליות של בניהם או בנותיהם, ועד שנות השבעים של המאה העשרים האמינו כי למבנה משפחה מסוים, לדינמיקה בין הורים או בין ההורים לילד ולקונפליקטים לא פתורים של הורה עצמו סביב גבריות או מיניות, יכולה להיות השפעה מכריעה על נטייתם המינית של הילדים. אנשי חינוך ומטפלים פסיכיאטרים, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים המבקשים להתמקד ב"מה לא בסדר" אצל ההורים, עלולים להזין רגשות אשם ולפגוע באמונת ההורים ביכולתם להיות לילדם עוגן וסוכני שינוי (עומר, 2000). מוקד אחר של שיפוטיות כלפי ההורים מתרכז בחוסר קבלה מספקת של ההומוסקסואליות, ושיפוטיות זו אינה לוקחת בחשבון את קצב העיכול השונה של כל הורה.

קרעים בהתקשרות

כאמור לעיל, תגובת ההורים לחשיפה תקבע במידה רבה את איכות היחסים לאחר החשיפה (Ben-Ari, 1995). לחוויות חוזרות ונשנות ומושכות של דחייה או ניכור, בעיקר בזמנים של הזדקקות לתמיכה, עלולות להיות השלכות שליליות מרחיקות לכת.

חוויות כגון אלו מעוררות תחושות מכאיבות ביותר של בדידות, בעיקר מפני שהן מלוות ממילא בתחושה חזקה של בושה, המהווה במקרים רבים מרכיב מרכזי בקרע (סיגל והארצל, 2004).

כמערכת שייעודה הפסיכו-אבולוציוני הוא להתמודד עם איומים וסכנות על ידי חיפוש קרבה ותמיכה מדמויות ההורים, מערכת ההתקשרות עלולה להיות דרוכה במיוחד אצל מתבגר הנמצא בתהליך של התלבטות בנוגע לנטייתו המינית. במצב כזה מתעוררים צרכים סותרים – הצורך להתגונן מפני ההורים והצורך להגן עליהם ועל הקשר אתם; המקור שאמור לספק הרגעה והגנה הופך להיות מקור לאיום (Mohr, 2008).

קונפליקטים לא פתורים של ההורים סביב זהות ושייכות הופכים את ההורים לפגיעים יותר. הורים המרגישים שהם אינם "מגיעים" אל הילד, עשויים למצוא עצמם נתונים במערבולת רגשית של תסכול, כעס, פחד וחוסר אונים. מתוך מערבולת רגשית זאת, הם מתקשים לראות את צורכי הילד ולהיות נגישים לו רגשית. הורים עלולים לנתק מגע רגשי ואף לצמצם מגע פיזי עם ילדם, ולו זמנית, כדי לא לפגוש את תחושת הכישלון ורגשי האשם שהמפגש מעורר. הספרות מלמדת, שמבין ההורים המגיבים תחילה ברתיעה או ריחוק, רבים מצליחים עם הזמן לגשר על פני הריחוק ולשקם הדרגתית את האמון. לעומת זאת, במצבים אחרים, יש התבצרות מאחורי חומות שהולכות ומתעבות, ושני הצדדים נאטמים כליל ואינם מסוגלים להקשיב זה לזה. התנהגויות מרחיקות של ילדים יכולות להיות ביטוי לרצון הילד בקרבה וקבלה. בדומה, גם התנהגויות מרחיקות מצד הורים יכולות לשקף באופן פרדוקסלי את רצונם לקרב את ילדיהם או להגן עליהם. לעתים המתבגר מפרש את ההלם הראשוני ואת הקושי של ההורה "לעכל" את המידע החדש כדחייה. לא תמיד הוא מבין שגם ההורה זקוק לזמן ומרחב לעבור תהליכים שהוא, המתבגר עצמו, כבר עבר קודם. כאמור לעיל, המחקרים מצביעים כי גם הורים המגיבים תחילה ברתיעה או דחייה, יכולים עם הזמן להתעשת ולעבור תהליך בכיוון של גישה תומכת ומבינה יותר. חסרים מחקרים מהארץ, אך מחקרים בארצות הברית מצביעים על כך שבערך מחצית ההורים מקבלים עם הזמן את הנטייה המינית של בנם או בתם (Cramer & Roach, 1988; Crosby-Burnett, Foster, Murray & Bowen, 1996; D'Augelli, 2006). אלה עולים בקנה אחד עם ממצאי מחקרה של מזרחי (2001), שערכה ראיונות עומק עם הורים וילדיהם בנקודות שונות על ציר הזמן מבחינת תהליך החשיפה. מזרחי מדגישה שתהליך האינטגרציה במשפחה אינו תהליך שלבי או לינארי הנע על פי שלבים מוגדרים מראש עד להשגת המטרה – הקבלה, אלא תהליך המתפרש על פני מרחב של זמן, מבלי שיש לו בהכרח נקודת סיום מסוימת.

ברמה המשפחתית, כל שלב ושלב במחזור חיי היחיד והמשפחה מוביל לשינוי בהומאוסטזיס ומחייב התארגנות מחדש מבחינת התפקידים, התקשורת והחוקים בבית; היות וכל מעבר מערער את שיווי המשקל הקיים, נקודות מעבר ואירועים משמעותיים בחיי המשפחה יכולים להיות טעוניהם רגשית, להעמיד במבחן את קשרי ההתקשרות ואף לעורר פצעי התקשרות ישנים (Dankoski, 2001). במשפחות שיש בהן בוגרים להט"בים יכולים להתנקז מתחים רבים לנקודות מעבר במעגל חיי

המשפחה, כגון חתונת אח או לידת אחיין, העשויות להעלות קונפליקטים לא פתורים משלבים קודמים (כגון גיל ההתבגרות), רגשות כואבים הנוגעים לצורך בהכרה ולצורכי התקשרות בלתי מסופקים ושאלות לא פתורות של זהות ושייכות.

דין

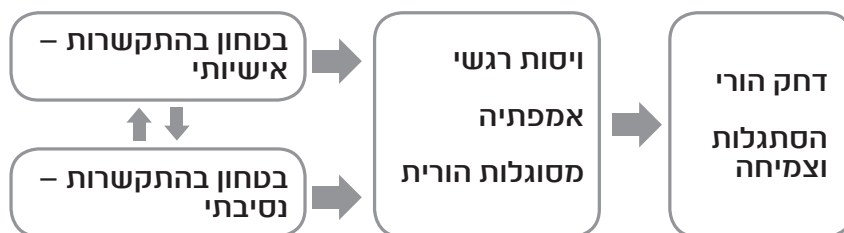
רובו המכריע של גוף המחקר על נוער להט"בי התמקד עד כה במצוקותיהם של בני הנוער האלה ובהיותם אוכלוסיית סיכון המועדת להתנהגות אבדנית, לדיכאון, לשימוש בחומרים ממכרים ועוד (D'augeli, 2006). מחקרים מעטים עוסקים ביחסי הגומלין שבין הורים לבין מתבגרים להט"בים ובהשפעת תהליך גילוי הנטייה המינית על מערכות היחסים במשפחה (Ben-Ari, 1995). במאמרנו ביקשנו לתרום לצמצום פער זה, תוך התייחסות לגורמים המגבירים דחק במשפחה ועלולים לפגוע ביכולת ההורים להוות בסיס בטוח לילדיהם.

ברצוננו להציע, על בסיס סקירת הספרות שהוצגה לעיל, מסגרת מושגית להסברת שונות בתגובות הורים בהתמודדות עם לחצים הכרוכים בתהליך ה"יציאה מהארון" של בן או בת, ולמיפוי המשאבים שיכולים לתרום להפחתת הדחק. המודל המוצע (ראו איור 1) מבוסס על הנחות הנגזרות מתאוריית ההתקשרות. המודל מניח כי ביטחון בהתקשרות (אישיותי ונסיבתית) של ההורה, בתיווך ויסות רגשי, אמפתיה ותפיסת מסוגלות הורית, עשוי להוביל להסתגלות טובה יותר ולסיכויי צמיחה גדולים יותר. מודל דומה הוצע במחקרים קודמים לניבוי השונות בתגובות של מטפלים (caregivers), המעניקים תמיכה לאנשים במצבי לחץ ומשבר מגוונים (פרדס, 2009; Mikulincer & Shaver, 2007).

מעבר לבדיקת תרומתם של האפיונים האישיותיים שמביא עמו מעניק הטיפול, ביקשנו במודל הנוכחי להדגיש גם את תרומתה של תחושת הביטחון הנסיבתית, הנשענת על תמיכה ממקורות שונים, כגון: תמיכה מההורה השני, מהמשפחה המורחבת או מחברים.

מחקרים מעידים על מצבים שבהם אדם הסובל מחוסר ביטחון אישיותי בהתקשרות, זוכה לתמיכה המגבירה את תחושת הביטחון שלו וגורמת לו להגיב בדומה לבעלי ביטחון בהתקשרות. סקירת הספרות המחקרית על תגובות דחק של הורים ומטפלים מספקת בסיס להנחת מחקר הטוענת שהידיעה שיש למי לפנות לקבלת תמיכה, עשויה להפחית את הסיכון שהורה יפתח תגובות של לחץ (פרדס, 2009).

איור 1: מודל לניבוי השונות בתגובות הורים ל"יציאה מהארון" של מתבגר

על פי המודל, שלושה משתנים מתווכים בין ביטחון בהתקשרות (אישיותי או נסיבתי) לבין התפתחות דחק הורי, או לחלופין – לבין הסתגלות וצמיחה מהמשרב: (א) הוויסות הרגשי של ההורה; (ב) האמפתיה; (ג) תפיסות של ההורה אשר למסוגלות ההורית שלו.

ויסות רגשי

כפי שהראינו, "יציאה מהארון" של מתבגר עלולה לטלטל רגשית את ההורה ולעורר טווח רחב של חרדות. מסקירת הספרות עולה כי ביטחון בהתקשרות, הן אישיותי (dispositional) והן נסיבתי (contextual), תורם ליכולת ויסות טובה יותר בזמן מצוקה ובעת התמודדות עם מצבי דחק (Mikulincer & Shaver, 2007). יש לשער שהורים בעלי מקורות פנימיים וחיזוניים של ביטחון בהתקשרות, יחוו ביטחון רב יותר ביכולתם להכיל את הרגשות השונים ואף הסותרים לעתים, המתעוררים תוך תהליך ה"יציאה מהארון". על סמך עדויות מחקריות, להורים אלה יכולת טובה יותר לפרש מצבים בין-אישיים וסיכויים גבוהים יותר לקבל את הילד כפרט נפרד וייחודי (Fonagy et al., 2002). ניתן להניח כי יכולת ויסות רגשי טובה של ההורה, הכוללת יכולת לשמור על רגשות חיוביים בשעת קונפליקטים, תאפשר לו לשמור על רוגע ואיזון גם לנוכח מצוקתם של בני משפחה אחרים. לפיכך, יישארו ברשותו משאבים פנויים לתמיכה בבנו או בתו ובבני משפחה אחרים, והוא יהיה סובלני יותר למרחב ולזמן ה"עיכול" הנדרש לכל אחד. לעומת זאת, יש להניח כי במקביל, היעדר יכולת להרגעה עצמית יגביר את הסיכון לעומס ולהצפה רגשית, שיובילו עם הזמן להידלדלות המשאבים ולתגובות של חוסר אונים הורי בהתמודדות עם לחצים (George & Solomon, 2008).

אמפתיה

ממחקרים רבים מתקבלת עדות אמפירית בדבר הקשר בין ביטחון בהתקשרות (אישיותי ונסיבתי) לבין היכולת להיות אמפתי כלפי ה"אחר" (Mikulincer & Shaver, 2005). הוכחות לקשר זה נמצאו במחקרים על יחסים בין בני זוג, על יחסי הורים-ילדים ועל יחסים מחוץ למשפחה. מסקירת הספרות עולה כי בהשוואה להורים בעלי ביטחון בהתקשרות, הורים חסרי ביטחון בהתקשרות נוטים להיות ממוקדים בעצמם ובמצוקתם ומונעים ממניעים הגנתיים יותר, כגון: הצורך באישור, קבלה חברתית וחיזוקים לערך עצמי. לפיכך, ניתן להניח כי הם יחוו תסכול בהיעדר מענה לציפיותיהם ויתקשו להתמודד ביעילות עם מצבים של התרחקות או חשש להתרחקות, מצד הילד ומצד אחרים. כאשר נשקף איום למערכת ההתקשרות של ההורה, בעיקר על רקע הפחד לאבד את מערכת התמיכה, יש סיכוי שיהיה שקוע יותר בעצמו ויתקשה להבחין בצרכיו של הילד ולהיענות באמפתיה לצרכים אלה. אשר לקשר המוצע במודל בין ביטחון נסיבתי לבין אמפתיה, הספרות מספקת בסיס נרחב להנחה כי הורים הזוכים לתמיכה ממקורות חיזוניים יהיו אמפתיים יותר ויתמודדו טוב יותר עם מצוקה שתעורר אצל ילדם נוכח חשיפה ללחצים חברתיים ותיוגים שליליים.

תחושת מסוגלות הורית

תפיסת המסוגלות העצמית של ההורה חשובה לניבוי יכולת ההורה להתמודד עם תסכולים, לחצים וקשיים הקשורים לילדים ומתבגרים (Coleman & Karraker, 1998). בתהליך ה"יציאה מהארון" של הבן או הבת, הורים עשויים למצוא את עצמם במצב של בלבול וחוסר אונים, ובעיקר – חסרי מודלים להכוונה (models role). הם עלולים לחוש כי אינם יודעים כיצד להגיב כלפי המתבגר הלהט"בי, כלפי שאר בני המשפחה וכלפי הסביבה שבה הם חיים. כל אחת ואחת מן התופעות הללו בפני עצמה מעוררת ספקות עצמיים ורגשי אשם המכרסמים בתחושת המסוגלות ההורית, גם בקרב הורים שהיו בטוחים קודם לכן בהתמודדותם כהורים.

יכולתו של ההורה להיות בסיס בטוח לילדו, להפעיל אמצעים לוויסות הרגשות המתעוררים בתהליך ההתמודדות ולהשתמש בהם בצורה מוצלחת, מושפעת גם מגורמים הקשורים לילד וגם ממערך הלחצים הפועלים על ההורה ועל מערכות התמיכה העומדות לרשותו (כהן, 2007). הסיכון למצוקה, כפי שניתן להניח מעיון בספרות, גדול יותר במשפחות שתפקודן כבסיס התקשרות היה בעייתי גם קודם לכן (Cohen, 2009). כמו כן יש בסיס לשער כי ככל שיש להורה מקורות תמיכה זמינים, כולל מערך של יחסים זוגיים, משפחתיים וקהילתיים המעניק לו תחושת ביטחון שיש למי לפנות ויש מי שיבין אותו, כך הוא יהיה פתוח יותר ללמידה, לחקירה ולתהליכים של גילוי עצמי, התפתחות וצמיחה (Saltzburg, 2009).

דחק, התאוששות וצמיחה

כמו במצבי משבר אחרים, במצבי משבר הקשורים ל"יציאה מהארון" של בן משפחה טמונים סיכון וסיכוי (Herdt & Koff, 2000). ניתן להסיק מהגוף ההולך ומתרחב של ספרות על צמיחה פוסט-טראומטית, כי תנאי הכרחי לצמיחה מתוך משבר הוא מתן הזדמנות להכרה בקושי, בחרדות ובכאב המתעוררים תוך כדי המשבר (Linley & Joseph, 2004). ניסיון לעקוף רגשות אלה, להתכחש אליהן או להאיץ בתהליכי העיבוד הרגשי וההסתגלות יכול לפגוע בסיכויים לצמיחה. רמת המוכנות של ההורה לפגוש בעצמו את הרגשות המתעוררים בתהליך החשיפה לנטייה מינית הומוסקסואלית של מתבגר, עשויה לתרום לא רק לחיזוק החוסן האישי, כי אם גם לחיזוק החוסן המשפחתי. תהליך החשיפה להומוסקסואליות עלול אמנם, כפי שראינו, לגרום לקרעים בהתקשרות, אך בחלק מהמשפחות יש גם סיכוי לאיחוי, חלקי לפחות, של קרעים אלה עם הזמן. ברמה האישית של המתבגר, יש סיכוי שתגובות קשות מצד ההורים בעקבות החשיפה יובילו להתערערות של ביטחון בהתקשרות שחווה קודם לעומת זאת, כפי שמציין מור (Mohr, 2008), ייתכן גם שינוי לטובה, שכן בעקבות התנסות חיובית בשיתוף ההורים, ייתכן "תיקון" של ייצוגי התקשרות לא בטוחים לטובת תפיסת ההורים כתומכים יותר וזמינים רגשית. ברמה המשפחתית, יש לציין את הסיכוי שההתמודדות המשותפת עם שאלות נוקבות הקשורות לקבלה הורית, שאלות על זהות ושייכות ותובנות העולות מתוך המאבק, תחזק את המשפחה ותוביל

ליתר קרבה, אמון ופתיחות ביחסים. המפגש עם שאלות הנוגעות ליכולת הבחירה, לפערים בין "עצמי אמתי" ו"עצמי כוזב" ולאפשרות לקרוא תיגר על מוסכמות חברתיות מגבילות, עשוי להפגיש את ההורה עם שאלות זהות משל עצמו, עם שאיפות שלא התגשמו, עם מסלולים שלא נבחרו ועם חלומות שנזנחו, ובכך לפתוח גם עבורו כיוונים חדשים של צמיחה אישית.

שיקום התקשרות: המלצות לאנשי מקצוע בתחום הטיפולי

בעשור האחרון גובשו מספר מודלים המבקשים לתרגם את תאוריית ההתקשרות לשיטות התערבות שונות, הן בטיפול פרטני והן בטיפול משפחתי. קצרה היריעה מלתאר במאמר זה את הגישות הטיפוליות המבוססות על גישת ההתקשרות, וביניהן גישות המתמקדות בתהליכים של ארגון מחדש ו"עדכון" של ייצוגי ההתקשרות הפנימיים. אחד מהמודלים המתמקד בשיקום התקשרות ושיושם גם בטיפול במשפחות של בני נוער להט"בים, הוא המודל של טיפול משפחתי מבוסס התקשרות (attachment based family therapy) לטיפול במתבגרים דיכאוניים, שפיתחו דיימונד ועמיתים (Diamond, Reis, Diamond, Siqueland & Isaacs, 2002). בשילובן של שיחה עם ההורים, שיחה נפרדת עם המתבגר ושיחה משותפת, הנערכות במסגרת מודל זה, נפתח מרחב להכלה של רגשות כאב, פחדים וכעסים ולהכרה במשאלות לקשר קרוב ותומך שמסתתרות לעתים קרובות מאחורי רגשות אלה. בשיחות ניתנת גם הזדמנות לעצב ולתרגל דפוסים אחרים של הקשבה, אמפתיה ותמיכה. אמנם יש עדיין צורך להתאים את המודלים הקיימים לאפיונים הייחודיים של אוכלוסיות מסוימות של להט"בים, תוך התייחסות לגורמים חברתיים ותרבותיים, להשפעת ההומופוביה על היחסים ולסוגיות הקשורות להורים המסרבים לשתף פעולה בטיפול, אך עם זאת, יש לציין שגישות אלה פותחות כיוונים חדשים לבניית "ברית" (working alliance) עם הורים למתבגרים ולגיוסם כשותפים פעילים בתהליכי שינוי. הצעדים לשיקום התקשרות (re-attachment) המוצעים במודל זה מכווונים לסלול את הדרך למצב שבו המתבגר יוכל לראות בהוריו עוגן בעת מצוקה, לפנות אליהם בשעת קושי ולחלוק אתם חוויות משמעותיות של שמחה ואהבה. נקודת המבט של תאוריית ההתקשרות מדגישה את תפקידם של תקשורת פתוחה במשפחה ושל מרחב המאפשר שונות וקבלה של הבדלים בסגנונות התמודדות, כמרכיבים חשובים ביכולת המשפחה להוות בסיס בטוח לחבריה (Byng-Hall, 2008).

בהמשך לסקירת הספרות המעידה על חשיבותם של מקורות תמיכה חיצוניים, על מטפל שמלווה הורים הנמצאים במשבר על רקע תהליכים הקשורים לגילוי הנטייה המינית השונה של ילדם, להכיר את מקורות המידע והתמיכה הרלוונטיים. כפי שעולה מהספרות המקצועית, מפגש עם הומוסקסואלים ולסביות אחרים והוריהם עשוי לתרום ליצירת אווירת קבלה ואמפתיה המקדמת תהליכי שינוי (Saltzburg, 2009). היכרות זו עשויה גם להעניק הזדמנות להורה להיחשף לנקודות מבט נוספות ולהסתכלות רחבה יותר על הלחצים שבהם הוא נתון, החסרה לרוב בשלבים

מוקדמים של התהליך. קבוצת הורים עשויה אף היא להיות מקור תמיכה חשוב, היכול לשמש כבסיס בטוח להורה ולסייע לו למלא טוב יותר את תפקידו כבסיס בטוח עבור ילדו.

המלצות למחקר נוסף

אינטגרציה בין ממצאי מחקר בתחומי ידע שונים פותחת אפשרויות חדשות לטיפול ולמחקר, כפי שהומחש במאמר זה. כאמור לעיל, המודל המוצע מניח תהליך לא לינארי. המודל מזמין מחקר אורך להבנת הדינמיקה בין מרכיביו השונים ולזיהוי גורמים שיקדמו את תהליך ההסתגלות והמעבר ממצב של קרע בהתקשרות לכיוון של שיקום התקשרות במשפחה. המאמר התמקד בתקופת ההתבגרות, ויש צורך להרחיב ולהעמיק את ההבנה באשר להשלכות גילוי הנטייה המינית על המשפחה בגילים שונים. נוסף על כך יש צורך להעמיק בהבנת יחסי הגומלין בין גורמים הקשורים להורה וגורמים הקשורים למתבגר (כולל השלב שבו נמצא המתבגר עצמו מבחינת גיבוש זהות ונטייה מינית), ובהבנת השפעתם על תהליך החשיפה והדינמיקה המשפחתית. מסקירת הספרות עולה הצורך במחקר על דרכים ליצירת ברית טיפולית עם הורים המסרבים ליצור קשר עם מקורות תמיכה וגורמים טיפוליים, אף שבנם או בתם סובלים מדיכאון או נטיות אבדנות. ידוע מעט יחסית על ההבדלים בתגובות בין גברים ונשים ועל התגובות של אחים. המחקר על מתן טיפול בתחום תאוריית ההתקשרות הוא חדש יחסית. מחקרים הבודקים את פעילותה של מערכת התנהגותית זו ומאירים גורמים היכולים לחסום את פעילותה, עשויים לחדד את הבנתנו באשר למערכת חשובה זו ולהוביל למסקנות יישומיות לטיפול במצבים של חוסר אונים הורי, ניכור ונתק.

במסגרת מאמר זה לא נגענו בסוגיות הייחודיות לזהות מגדרית ולהשלכות שלהן על מערכת היחסים במשפחה, נושא חשוב אשר חסרה התייחסות אליו בספרות המקצועית. מחקרים הממוקדים בתת-אוכלוסיות שונות, כגון משפחות לנוער טרנסג'נדר, עשויים לתת תמונה מעמיקה על תהליכי התמודדות הקשורים להיבטים נוספים של זהות מגדרית.

סיכום

סיפור ה"יציאה מהארון" לעולם אינו סיפור של יחיד, וכל סיפור שונה ממשנהו. במאמר זה בחרנו להתמקד בסיפורו של ההורה, זווית שהוזנחה עד כה יחסית בספרות המחקרית.

מרבית המחקר על הומוסקסואליות מתמקד בגורמי סיכון, פגיעות, כאב ואבדן. במאמרנו ביקשנו להתמקד במקורות חוסן ובמשאבים שבני המשפחה יכולים לגייס בתהליך ההתמודדות עם האתגרים הניצבים בפניהם, הן במישור התוך-אישי והן במישור של יחסיהם עם המשפחה המורחבת ועם חברים. בחנו את הדברים דרך "עדשת" תאוריית ההתקשרות, המדגישה את התפקיד של ביטחון בהתקשרות בהתמודדות בעתות מצוקה ואת התרומה של תמיכה הורית במיתון ההשלכות

השליליות של לחצים, כגון: דחייה, תיג שלילי ואפליה, שאליהם נחשפים בני נוער להט"בים. ממצאי המחקרים מראים שבני נוער להט"בים הזוכים לתמיכה חזקה מצד הוריהם, מסתגלים נפשית טוב יותר, מרגישים מחויבות גדולה יותר לשמור על עצמם ונהנים מהערכה עצמית וממערכות יחסים מספקות יותר מאשר אלה החווים דחייה. ראינו שהכרה בקרעים בהתקשרות הנוצרים במשפחה, הבנה של השפעת ההומופוביה על מערכת היחסים וזיהוי של הלחצים השונים שתרמו לקרעים אלה, יכולים לסלול את הדרך לאיחוי הקרעים ושיקום האמון.

על בסיס סקירת הספרות, הוצעה מסגרת קונצפטואלית להבנת השונות בהתמודדות הורים עם גילוי הנטייה המינית של מתבגר או מתבגרת. מודל זה מדגיש את המשאבים הפנימיים והחיצוניים שהורים יכולים לגייס כדי להתמודד עם לחצים המתעוררים בתוך המשפחה ומחוצה לה. המשך פיתוח מודל זה עשוי לסלול שבילים למחקר עתידי ולבניית תכניות הסברה וטיפול מותאמות לאוכלוסיות שונות, שייקחו בחשבון גורמים כמו גיל וזהות מגדרית, לצד גורמים סביבתיים ותרבותיים ותהליכים ארוכי טווח, שלא נחקרו עד כה.

מקורות

- כהן, א' (2007). **חווית ההורות: יחסים התמודדויות והתפתחות**. קריית ביאליק: אח. סיגל, ד' והארצל, מ' (2004). **הורות מן השורש ועד הבלבוב**. נתניה: אחיאסף.
- מזרחי, ש' (2001). **משפחתו העצובה של העלוי**. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב.
- מייק, ח' (2009). **פחד, אהבה: הומוסקסואלים, לסביות והוריהם מספרים על גילוי הנטייה המינית ותהליך ההתמודדות עמה**. תל אביב: מפגשים.
- עומר, ח' (2000). **שיקום הסמכות ההורית**. תל אביב: מודן.
- פרדס, א' (2009). **ביטחון בהתקשרות ותשישות קרבה בקרב מעניקי סיוע: פרספקטיבה של תיאוריית ההתקשרות**. עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן.
- שילה, ג' (2007). **החיים בוורוד**. תל אביב: רסלינג.
- Allen, J. P. (2008). The attachment system in adolescence. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 419–435). New York: Guilford.
- Allen, J. P. & Miga, E. G. (2010). Attachment in adolescence: A move to the level of emotion regulation. *Journal of Social and Personal Relationships*, 27, 181–190.
- Beeler, J., & DiProva, V. (1999). Family adjustment following disclosure of homosexuality by a member: Themes discerned in narrative accounts. *Journal of Marital & Family Therapy*, 25, 443–459.
- Bell, D. C., & Richard, A. J. (2000). The search for a caregiving motivation. *Psychological Inquiry*, 11(2), 124–128.
- Ben-Ari, A. (1995). The discovery that an offspring is gay: Parents', gay men's, and lesbians' perspectives. *Journal of Homosexuality*, 30(1), 89–112.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment*. Vol. I: *Attachment and loss*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1979). *The making and breaking of affectional bonds*. London: Tavistock.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.

- Byng-Hall, J. (2008). The crucial roles of attachment in family therapy. *Journal of Family Therapy, 30*, 129–146.
- Cohen, E., (2009). Parenting in the throes of traumatic events: Risks and protection. In D. Brom, R. Pat-Horenczyk & J. D. Ford (Eds.), *Treating traumatized children, risk, resilience and recovery* (pp. 72–84). London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Cohler, B. J., & Hammack, P. L. (2007). The psychological world of the gay teenager: Social change, narrative, and “normality”. *Journal of Youth and Adolescence, 36*, 47–59.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review, 18*, 47–85.
- Collins, N. L., & Feeney, B. C. (2000). A safe haven: An attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 78*, 1053–1073.
- Cramer, D. W., & Roach, A. J. (1988). Coming out to mom and dad: A study of gay males and their relationships with their parents. *Journal of Homosexuality, 15*(3–4), 79–91.
- Crosbie-Burnett, M., Foster, T. L., Murray, C. I., & Bowen, G. L. (1996). Gays' and lesbians' families-of-origin: A social-cognitive-behavioral model of adjustment. *Family Relations: Journal of Applied Family & Child Studies, 45*, 397–403.
- Dankoski, M. E. (2001). Pulling on the heart strings: An emotionally focused approach to family life cycle transitions. *Journal of Marital and Family Therapy, 27*(2), 177–187.
- D'Augelli, A. R. (2002). Mental health problems among lesbian, gay, and bisexual youths ages 14 to 21. *Clinical Child Psychology and Psychiatry, 7*, 439–462.
- D'Augelli, A. R. (2006). Stress and adaptation among families of lesbian, gay, and bisexual youth: Research challenges. In J. J. Bigner (Ed.), *An introduction to GLBT family studies* (pp. 135–160). Binghamton, NY: Haworth Press.
- Diamond, G. S., Reis, B. F., Diamond, G. M., Siqueland, L., & Isaacs, L. (2002). Attachment-based family therapy for depressed adolescents: A treatment development study. *Journal of the Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 41*(10), 1190–1196.
- Elizur, Y., & Mintzer, A. (2003). Gay males' intimate relationship quality: The roles of attachment security, gay identity, social support, and income. *Personal Relationships, 10*, 411–435.
- Elizur, Y., & Ziv, M. (2001). Family support and acceptance, gay male identity formation and psychological adjustment: A path model. *Family Process, 2*, 125–144.
- Florian, V., Mikulincer, M., & Bucholtz, I. (1995). Effects of adult attachment style on the perception and search for social support. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied, 129*, 665–676.
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E. L., & Target, M. (2002). *Affect regulation, mentalization and the development of the self*. New York: Other Press.
- Garnets, L. D., & Kimmel, D. C. (1993). Introduction: Lesbian and gay male dimensions in the psychological study of human diversity. In L. D. Garnets & D. C. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian and gay male experiences* (pp. 1–51). New York: Columbia University Press.

- George, C., & Solomon, J. (2008). The caregiving system: A behavioral-system approach to parenting. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 833–856). New York: Guilford Press.
- Goldfried, M. R., & Goldfried, A. P. (2001). The importance of parental support in the lives of gay, lesbian, and bisexual individuals. *Journal of Clinical Psychology, 57*, 683–693.
- Griffin, C. W., Wirth, M. J., & Wirth, A. G. (1986). *Beyond acceptance: Parents of lesbians and gays talk about their experiences*. New York: St. Martin's Griffin.
- Hammelmann, T. (1993). Gay and lesbian youth: Contributing factors to serious attempts or considerations of suicide. *Journal of Gay and Lesbian Psychotherapy, 2*, 77–89.
- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*, 511–524.
- Herd, G. H., & Koff, B. (2000). *Something to tell you: The road families travel when a child is gay*. New York: Columbia University Press.
- Imber-Black, E. (1998). *The secret life of families*. New York: Bantam Books.
- Jones, C. (1978). *Understanding gay relatives and friends*. New York: Seabury.
- Kobak, R., & Duehmler, S. (1994). Attachment and conversation: A discourse analysis of goal-corrected partnerships. In D. Perlman & K. Bartholomew (Eds.), *Advances in the study of personal relationships* (Vol. V, pp. 121–149). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Kunce, L. J., & Shaver, P. R. (1994). An attachment-theoretical approach to caregiving in romantic relationships. In K. Bartholomew & D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships* (Vol. V, pp. 205–237). London: Kingsley.
- LaSala, M. C. (2000). Lesbians, gay men, and their parents: Family therapy for the coming-out crisis. *Family Process, 39*, 67–81.
- LaSala, M. C. (2007). Parental influence, gay youth, and safer sex. *Health and Social Work, 32*, 49–55.
- Linley, P. A., & Joseph, S. (2004). Positive change following trauma and adversity: A review. *Journal of Traumatic Stress, 17*, 11–21.
- Mayseless, O., & Scharf, M. (2007). Adolescents' attachment representations and their capacity for intimacy in close relationships. *Journal of Research on Adolescence, 17*, 23–50.
- Mikulincer, M., Gillath, O., Sapir-Lavid, Y., Yaakobi, E., Arias, K., Tal-Aloni, L., & al. (2003). Attachment theory and concern for others' welfare: Evidence that activation of the sense of secure base promotes endorsement of self-transcendence values. *Basic and Applied Social Psychology, 25*, 299–312.
- Mikulincer, M., & Selinger, M. (2001). The interplay between attachment and affiliation systems in adolescents' same-sex friendships: The role of attachment style. *Journal of Social and Personal Relationships, 18*, 81–106.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2001). Attachment theory and intergroup bias: Evidence that priming the secure base schema attenuates negative reactions to out-groups. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*, 97–115.

- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. XXXV, pp. 53–152). New York: Academic Press.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2005). Attachment security, compassion, and altruism. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 34–38.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. New York: The Guilford Press.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Horesh, N. (2006). Attachment bases of emotion regulation and posttraumatic adjustment. In D. K. Snyder, J. A. Simpson & J. N. Hughes (Eds.), *Emotion regulation in families: Pathways to dysfunction and health* (pp. 77–99). Washington, DC: American Psychological Association.
- Mohr, J. J. (2008). Same-sex romantic attachment. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 378–394). New York: Guilford Press.
- Mohr, J. J., & Fassinger, R. E. (2003). Self-acceptance and self-disclosure of sexual orientation in lesbian, gay and bisexual adults: An attachment perspective. *Journal of Counseling Psychology*, 50, 482–495.
- Pachankis, J. E. (2007). The psychological implications of concealing a stigma: A cognitive-affective-behavioral model. *Psychological Bulletin*, 133, 328–345.
- Pachankis, J. E., & Goldfried, M. R. (2010). Expressive writing for gay-related stress: Psychosocial benefits and mechanisms underlying improvement. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 78, 98–110.
- Pardess, E. (2004). Pride and prejudice in the helping encounter with gay and lesbian individuals: A narrative lens. In C. Rabin (Ed.), *Understanding gender and culture in the helping process* (pp. 191–216). New York: Brooks Cole Publishers.
- Radonsky, V. E., & Borders, L. D. (1995). Factors influencing lesbians' direct disclosure at their sexual orientation. *Journal of Gay and Lesbian Psychotherapy*, 2(3), 17–37.
- Ritter, K. Y., & Terndrop, A. I. (2002). *Handbook of affirmative psychotherapy with lesbians and gay men*. New York: Guilford Press.
- Ryan, C., Huebner, D., Diaz, R. M., & Sanchez, J. (2009). Family rejection as a predictor of negative health outcomes in white and Latino lesbian, gay and bisexual young adults. *Pediatrics*, 123(1), 346–352.
- Saltzburg, S. (2004). Learning that an adolescent child is gay or lesbian: The parent experience. *Social Work*, 49(1), 109–118.
- Saltzburg, S. (2007). Narrative therapy pathways for re-authoring with parents of adolescents coming-out as lesbian, gay, and bisexual. *Contemporary Family Therapy*, 29, 57–69.
- Saltzburg, S. (2009). Parents' experience of feeling socially supported as adolescents come out as lesbian and gay: A phenomenological study. *Journal of Family Social Work*, 12, 340–358.

- Savin-Williams, R. C (1994). Verbal and physical abuse as stressors in the lives of lesbian, gay male and bisexual youths: Associations with school problems, running away, substance abuse, prostitution, suicide. *Journal of Consulting and Clinical Practice*, 62, 261–269.
- Savin-Williams, R. C (2005). *The new gay teenager*. Cambridge, MA;Harvard University Press.
- Savin-Williams, R. C., & Dube, E. M. (1998). Parental reactions to their child's disclosure of a gay/lesbian identity. *Family Relations*, 47, 7–13.
- Shaver, P. R., Mikulincer, M., & Shemesh-Iron, M. (2009). A behavioral systems perspective on prosocial behavior. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature* (pp. 73–92). Washington, DC: American Psychological Association.
- Sherry, A. (2007). Internalized homophobia and adult attachment: Implications for clinical practice. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, and Training*, 44, 219–225.
- Strommen, E. F. (1993). You're a what? Family member reactions to the disclosure of homosexuality. In L. D. Garnets & D. C. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian and gay male experiences* (pp. 248–266). New York: Columbia University Press.
- Tharinger, D., & Wells, G. (2000). An attachment perspective on the challenges of gay and lesbian adolescents: The need for continuity of caregiving from family and schools. *School Psychology Review*, 29(2), 152–172.
- Wells, G. (2003). Lesbians in psychotherapy: Relationship of shame and attachment style. *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 15, 101–116.
- Wells, G., & Hansen, N. D. (2003). Lesbian shame: Its relationship to identity integration and attachment. *Journal of Homosexuality*, 45, 93–110.

קשרים חברתיים, בריאות נפשית וגיבוש הנטייה המינית בקרב בני נוער וצעירים לסביות, הומואים וביסקסואלים

גיא שילה וריקי סויה

תקציר

המאמר מציג ממצאי מחקר שנערך בקרב 461 בני נוער וצעירים (16–23) הומואים, לסביות וביסקסואלים, ובו נבדקה מידת הניבוי של הקשרים החברתיים שיצרו על בריאותם הנפשית ועל גיבוש נטייתם המינית – קבלתה וחשיפתה לאחרים. מן הממצאים עולה כי המנבאים העיקריים למדדי בריאות הנפש וגיבוש הנטייה המינית הם קשרים חברתיים בקבוצה לנוער להט"בי ומידת שביעות הרצון מקשרים אלה. בשונה מהמצופה, הממצאים מצביעים על כך שקשרים חברתיים באינטרנט נמצאים בקשר שלילי עם בריאות הנפש של המשתתפים במחקר ועם גיבוש נטייתם המינית. לבסוף, בהשוואה בין תתי-קבוצות במדגם, נמצא כי כל מדדי הקשרים הקבוצתיים של ביסקסואלים נמוכים מאלו של הומואים ושל לסביות. ממצאים אלו מדגישים את התפקיד שיש לקבוצות החברתיות של נוער להט"בי ולקשרים החברתיים שמתפתחים בתוכן לבריאות הנפש ולגיבוש הנטייה המינית של נוער זה. בתכנון התערבויות עבורם יש לקחת ממצאים אלה בחשבון, כמו גם את החשיבות שיש לגיבוש מענים ייחודיים לאוכלוסיית הנוער הביסקסואלי.

מילות מפתח: בריאות נפשית, גיבוש נטייה מינית, נוער להט"בי, קשרים חברתיים

משנות השמונים של המאה העשרים התמקד המחקר בתחום הנטייה המינית בהשוואה בין נוער להט"בי לבין נוער הטרוסקסואלי בהקשרים של ממדי בריאות הנפש ומצבי סיכון שונים (D'Augelli, 2006; D'Augelli & Hershberger, 1993).¹ מחקרים אלו הדגישו את מגוון הבעיות הנפשיות והבריאותיות המאפיינות נוער להט"בי: אחוזי התאבדות גבוהים, התעללות מצד בני משפחה וחברים, התנהגות מינית המסכנת בריאותית, שימוש בחומרים פסיכואקטיביים להקלת הבדידות והקשיים הרגשיים ומצוקה נפשית (לדוגמה: Bradford, Ryan & Rothblum, 1994; D'Augelli, 2006; D'Augelli & Hershberger, 1993; Gibson, 1994; Kegeles, Hayes & Coates, 1996; Savin-Williams, 1998; Whitbeck, Chen, Hoyt, Tyler & Johnson, 2004).

* המחקר נערך בסיוע ארגון "נוער גאה". החוקרים מודים לארגון על תמיכתו, ולבני הנוער שהשתתפו במחקר – על תרומתם ועזרתם בביצועו.

1 אף שבמאמר זה אין התייחסות לטרנסג'נדרים, נעשה בו שימוש במונח המקובל "להט"ב" (LGBT) המתאר את קהילת הלסביות, ההומואים, הביסקסואלים והטרנסג'נדרים. לצורך פישוט הטקסט, המונח "נטייה מינית" מתייחס לנטייה מינית הומוסקסואלית, לסבית וביסקסואלית.

בשנים האחרונות נשמעות טענות נגד כיוון מחקרי זה, שמדגיש את מצבי המצוקה של האוכלוסייה הלהט"בית יותר מאשר את הכוחות וגורמי העמידות (resilience) המסייעים לנוער זה להתמודד עם המשימות המייחדות אותו (Anderson, 1998; Savin-Williams, 2001).

הספרות התאורטית מצביעה על קשרים חברתיים עם קבוצת השווים הלהט"בית כעל אחד המשתנים המשמעותיים והמשפיעים ביותר, הן על העמידות וההתמודדות החיובית עם תהליך גיבוש הנטייה המינית והן על בריאותם הנפשית של בני הנוער (Cass, 1996; Floyd & Stein, 2002). באופן מפתיע, למרות מרכזיותם של הקשרים החברתיים במודלים המתארים את גיבוש הנטייה המינית ובחיי בני נוער להט"בים, מחקרים מועטים בלבד בדקו את מידת ההשפעה שיש לקשרים אלו על בריאותם הנפשית ועל גיבוש נטייתם המינית (Anderson, 1998; Grossman & Kerner, 1998; Vincke & Van-Heeringen, 2004). המחקר הנוכחי מנסה לגשר על פער זה. כמו כן, עקב מיעוט המחקר בקרב אוכלוסיית המיעוטים המיניים בישראל בכלל ובקרב נוער להט"בי בפרט, המחקר מנסה להביא נתונים על מאפייני הנוער הקשורים ל"ציאה מהארון", לקבלת הנטייה המינית, למצוקה ורווחה נפשית, כמו גם למאפייני הפעילות החברתית והקשרים החברתיים.

קשרים חברתיים בתהליך גיבוש הנטייה המינית

מרכזיותם של הקשרים החברתיים, המאפיינים את השלב ההתפתחותי של גיל ההתבגרות, מעוררת קשיים בקרב נוער להט"בי. היעדר דמויות לחיקוי, חוסר היכולת לצפות את תגובות החברים ההטרוסקסואלים וחוויות שליליות של התעמרות והתעללות על רקע הנטייה המינית מעצימים את חשיבות הקשרים החברתיים עם חברים החולקים את אותה נטייה מינית ויכולים לספק קבוצת השתייכות ותמיכה (Reynolds & Hanjorgiris, 2007). פטרס (Peters, 1997) ניתח תמות שעלו בקבוצת תמיכה לנוער להט"בי, ומצא כי נושאים רבים שהועלו בקבוצה היו קשורים ל"ציאה מהארון", לתגובות המשפחה והחברים לנטייה המינית ולביסוס קשרים חברתיים בתוך הקבוצה. הוא סיכם, כי השתתפות בקבוצת תמיכה לנוער להט"בי מסייעת בתהליך גיבוש הנטייה המינית ובקבלה העצמית.

מודלים תאורטיים אחדים מציגים כמה שלבים בתהליך גיבוש הנטייה המינית של בני נוער (לדוגמה Cass, 1996; Troiden, 1993). תהליך זה מאופיין על ידי שתי משימות מרכזיות: (א) הגדרה עצמית, אימוץ וקבלה של הנטייה המינית; (ב) ביסוס קשרים חברתיים משמעותיים התומכים בנטייה המינית. על מנת לבסס ולאשר את נטייתם המינית ולהימנע מתגובות שליליות העלולות לאפיין קשרים חברתיים בסביבה החברתית ההטרוסקסואלית או במסגרת המשפחתית, ייטו בני הנוער בתהליך זה ליצור קשרים חברתיים בתוך הקהילה הלהט"בית (Wright & Perry, 2006). מודלים אלו (Cass, 1996; Troiden, 1993) שמים דגש על טיב הקשרים החברתיים בקהילה הלהט"בית שאותם יוצרים בני הנוער במהלך גיבוש נטייתם המינית: קשרים שנחווים

שלייליים על ידי הנער או הנערה מובילים לקושי בתפיסה העצמית כהומו, לסבית או ביסקסואל ובקבלת הנטייה המינית, בעוד חוויה חיובית של קשרים חברתיים מסייעת בגיבוש דימוי עצמי חיובי ובקבלה עצמית. במחקר שנערך בישראל בקרב גברים הומוסקסואלים בוגרים (Elizur & Mintzer, 2001), נמצא קשר בין הקבלה העצמית של הנטייה המינית לבין סגנון ההתקשרות החברתי של המשתתפים.

קשרים חברתיים ובריאות נפשית

על רקע הנתונים המצביעים על אחוזים גבוהים של אבדנות, שימוש בחומרים ממכרים ובריאות נפשית נמוכה של נוער להט"בי בהשוואה לנוער הטרוסקסואלי, קיים מחקר ענף המסביר את הריבוי בתחלואה נפשית ומצבי סיון בקרב אוכלוסייה זו. אחת התאוריות הרווחות בספרות המחקר משנות האלפיים להסבר מצבי הסיון הנפשי של מיעוטים מיניים היא תאוריית לחץ המיעוטים (minority stress theory) (Meyer, 2003, 2007). על פי תאוריה זו, גורמי לחץ פנימיים הקשורים למיעוט שאליו משתייך האדם (כגון חוסר קבלת הנטייה המינית או חשש מתגובות אחרים לנטייה המינית) וגורמי לחץ חיצוניים-חברתיים (אלימות על רקע נטייה מינית, חוויות לחץ חברתי הקשורות לנטייה המינית) הם המשפיעים על בריאותם הנפשית של מיעוטים מיניים (Meyer, 2003). קשרים חברתיים עם הקהילה הלהט"בית, כמו גם גורמי תמיכה וסיוע במשפחה ובחברה, יכולים למתן את ההשפעות הישירות של הלחצים הקשורים להיות האדם חבר בקבוצת מיעוט מיני והמשפיעים על הבריאות הנפשית (Kertzner, Meyer, Frost & Stirrat, 2009). מספר מחקרים שנערכו באוכלוסיית הומואים, לסביות וביסקסואלים בוגרים בארצות הברית, איששו את ההנחה בדבר ההשפעה הממתנת של הקשרים החברתיים וקשר עם הקהילה הלהט"בית על רמות הלחץ והבריאות הנפשית בקרב מיעוטים מיניים (Kertzner et al., 2009; Meyer, 2007). ממצאים אלו חזרו על עצמם במחקרים הספורים שנערכו בקרב נוער להט"בי. במחקר שנערך בהולנד, לדוגמה, נמצא כי הבריאות הנפשית וההערכה העצמית של בני הנוער שהשתתפו במחנה קיץ שכלל קבוצות נוער להט"בי, היו גבוהות יותר מיד לאחר ההשתתפות במחנה וכן במעקב שנערך חצי שנה לאחר מכן מאשר בתקופה שקדמה ליציאה למחנה (Vincke & Van Heeringen, 2004). ממצאים דומים דווחו גם ממחקרו של אנדרסון (Anderson, 1998). הממצאים הראו כי בני נוער הומואים (מתחת לגיל 21) בעלי רשת ענפה של קשרים חברתיים עם נוער להט"בי, קיבלו ציונים גבוהים יותר בהערכה עצמית, בריאות נפשית והישגים בלימודים מאשר נוער בעל רשת חברתית מצומצמת יותר.

מסגרות לקשרים חברתיים לנוער להט"בי בישראל

התנועה לזכויות הלהט"בים והפעילות הקהילתית הממוסדת בישראל צעירות יחסית למדינות מערביות אחרות. בארצות הברית קיימות זה שנים אחוות להט"בים-הטרוסקסואלים (gay straight alliances), אשר פועלות בבתי ספר רבים

ובחסות מערכת החינוך. קבוצות אלו, המאפשרות לבני הנוער מסגרת בטוחה להיכרות ושיח בנושאים הקשורים לנטייה מינית ומשלבות תלמידים להט"בים והטרנסקסואלים ידידותיים (friendly), נמצאו משפרות את הישגי הלימודים, כמו גם את הביטחון העצמי ואת היכולת של המשתתפים להתמודד עם גילויי הומופוביה שבהם הם נתקלים בחברה (Lee, 2002). קבוצות מסוג זה עדיין לא נהוגות בישראל.

בארץ החלו לפעול קבוצות לנוער להט"בי במסגרת ארגוני הקהילה מתחילת שנות התשעים של המאה העשרים. קבוצות נוער אלו, אשר הופעלו על ידי "אגודת ההומואים, הלסביות, הביסקסואלים והטרנסג'נדרים",² ארגון "קל"ף" (קהילה לסבית פמיניסטית), "הבית הפתוח" הירושלמי ו"הפורום החיפאי", שימשו מסגרת חברתית-תומכת לבני נוער וצעירים, בפעילויות שבועיות שהתקיימו בערים הגדולות (תל אביב, ירושלים, חיפה ובאר שבע) (Walzer, 1999). בשנת 2002, נוסד ארגון "נוער גאה", שהחל לרכז את פעילות קבוצות הנוער, תחילה במסגרת האגודה, ולאחר מכן כארגון התנדבותי עצמאי (שילה, 2007; Kama, 2005). הארגון, המונה כיום למעלה מ-30 קבוצות ברחבי הארץ, משתף פעולה עם קבוצות נוער וצעירים מארגונים נוספים ומספק במה לפעילות קבוצתית-חברתית, חוגי העשרה, פורטל אינטרנט ובו פורומים ומידע לנוער ועוד. כמו כן קבוצת בני נוער הפעילים באגודה מארגנים מסיבות המיועדות לנוער להט"בי, והן מתקיימות במרכז הארץ, ולעתים בערים בפריפריה.

האינטרנט, הנמצא בשימוש נרחב, בעיקר על ידי בני נוער וצעירים (Fox, 2005), מאפשר קיומו של קשר וירטואלי וקבלת מידע זמין, ועבור בני נוער להט"בים רבים הוא מהווה חלופה עיקרית, ולעתים יחידה (במיוחד לאלו שלא חשפו עדיין את נטייתם המינית לאחרים), ליצור קשר עם אחרים כמותם (קמה, 2003). האנונימיות, הזמינות, היכולת לתקשר מבלי להזדהות וכן האפשרות להיות בקשר עם אחרים גם במקום המרוחק מחיי קהילה או זמינות לקבוצה חברתית, הופכים את הפורומים והאתרים הקשורים לנוער להט"בי אטרקטיביים במיוחד (Maczewski, 2002; Tikkanen & Ross, 2000). במחקר שניתח תוכני פורום אינטרנט לנוער להט"בי בישראל (מרציאנו, 2009), נמצא כי הפורום מהווה כלי חשוב בקבלת הנטייה המינית, הפרכת סטראוטיפים הקשורים להומוסקסואליות וכן סיוע בתהליכי ה"ציאה מהארון" וביצירת קשרים חברתיים. יתרונותיו של האינטרנט, הן בפורומים לקהילת הלהט"בים הקיימים בו והן בזמינות ליצירת קשרים, ממקמים אותו כיום כאחת הזירות המרכזיות והמשמעותיות עבור מיעוטים מיניים, להיכרות (מיניות וחברתיות) ולסיוע במצוקות הקשורות לנטייה המינית (Kama, 2007).

מטרות המחקר והשערות

עקב מיעוט החומר המחקרי על מידת השפעתם של קשרים חברתיים על נוער להט"בי ובשל מרכזיות נושא זה בספרות התאורטית והמלצתם של חוקרים ותאורטיקנים להעמיק בו (Conyne, 1997; DeBord & Perez, 1999), מחקרנו מבקש לבחון את

השפעותיהם של קשרים חברתיים עם קבוצת השווים להט"ב בית על בריאותם הנפשית של בני נוער הומואים, לסביות וביסקסואלים בישראל ועל ממדים הקשורים לגיבוש נטייתם המינית.

על בסיס סקירת הספרות ובחינת המענים החברתיים הקיימים בישראל, זוהו שלוש מסגרות שבהן מתאפשרים קשרים חברתיים לבני נוער: קבוצות חברתיות, מסיבות לנוער להט"ב ופורומים הפונים להט"בים ברשת האינטרנט. נוסף על כך, בהתייחס לספרות התאורטית, המצביעה על חשיבות טיב הקשרים החברתיים של נוער להט"ב לבריאותו הנפשית ולגיבוש נטייתו המינית (Wright & Perry, 2006), יבחן המחקר גם את מספר החברים להט"בים ואת מידת שביעות הרצון של בני הנוער והצעירים מקשריהם עם חברים אלו. המחקר יבחן את מידת השפעתם של מנבאים אלו על שני ממדים בגיבוש הנטייה המינית: מידת קבלת הנטייה המינית וחשיפתה לאחרים (Elizur & Ziv, 2001), כמו גם על שני ממדי בריאות נפשית: רווחה נפשית ומצוקה נפשית.

השערות המחקר הן: (א) קיים קשר חיובי בין הקשרים החברתיים עם בני נוער להט"בים לבין גיבוש הנטייה המינית: ככל שציוני הנער במדדי הקשרים החברתיים (קשרים חברתיים בקבוצה, במסיבות, באינטרנט, מספר קשרים חברתיים) ושביעות הרצון מהם גבוהים יותר, כך יהיו ציוניהם במדדי קבלת הנטייה המינית וחשיפת הנטייה המינית גבוהים יותר; (ב) קיים קשר חיובי בין הקשרים החברתיים עם בני נוער להט"בים לבין רווחה נפשית: ככל שציוני הנער או הנערה במדדי הקשרים החברתיים גבוהים יותר, כך ציוניהם במדד הרווחה הנפשית יהיו גבוהים יותר; (ג) קיים קשר שלילי בין הקשרים החברתיים עם בני נוער להט"בים לבין מצוקה נפשית: ככל שציוני הנער או הנערה במדדי הקשרים החברתיים גבוהים יותר, כך ציוניהם במדד המצוקה הנפשית יהיו נמוכים יותר.

בהיעדר חומר תאורטי המבדיל בין תתי-קבוצות (על בסיס גיל, נטייה מינית ומגדר) בכל הנוגע לקשרים חברתיים ויצירתם בקרב בני נוער וצעירים להט"בים, יבדוק המחקר הנוכחי השערה גישונית בדבר ההבדלים שבין גברים לנשים, בין ביסקסואלים להומואים או לסביות ובין בני נוער (עד גיל 18) לצעירים (מגיל 19 ומעלה) בכל מדדי המחקר.

שיטה

אוכלוסיית המחקר

נתוני מחקר זה מהווים חלק מנתונים שנאספו במחקר רחב היקף, שבחן היבטים שונים הקשורים לבריאות נפשית וגיבוש נטייה מינית בקרב נוער להט"ב. במחקר השתתפו 461 בני נוער, נערים ונערות, גילאי 16–23 ($M=18.23$, $SD=1.83$), המגדירים עצמם כהומואים, לסביות וביסקסואלים. 339 מהנבדקים – 73.5% מהמדגם – הגדירו עצמם כהומואים או לסביות; 122 נבדקים – 26.5% מהמדגם – הגדירו עצמם כביסקסואלים. רוב המשתתפים היו יהודים ($n=433$, 93.9%) וחילונים ($n=339$, 85%).

מיעוט המשתתפים הגדירו עצמם כמסורתיים ($n=62$, 13.5%) ודתיים ($n=7$, 1.5%). רוב המשתתפים נולדו בישראל ($n=413$, 89.5%), מיעוטם נולדו בארצות הברית או באירופה ועלו לישראל ($n=47$, 10.3%). המדגם כלל משתתפים מ-121 יישובים שונים בישראל, המייצגים את מגוון הנפות והאזורים הגאוגרפיים במדינה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2009). רוב המשתתפים גרו בבית הוריהם ($n=416$, 90.2%) ומבין 259 המשתתפים שגילם מתחת ל-18, רובם ביקרו בבית הספר ($n=228$, 88%). הגיל הממוצע לחשיפת הנטייה המינית לחברים קרובים היה 16.08 שנים ($n=420$, $SD=1.83$), ו-16.6 להורים ($n=286$, $SD=1.92$).

הליך המחקר ואיסוף הנתונים

הליך המחקר אושר על ידי ועדות אתיקה של אוניברסיטת תל-אביב וארגון "נוער גאה". בשל הקושי בעריכת דגימה מייצגת באוכלוסיית להט"ב (Diamond & Savin-Williams, 2003; Meyer & Wilson, 2009; Sell, 2007), נערכה דגימת נוחות שכללה שני מקורות דגימה:

א. קבוצות חברתיות: 22 קבוצות חברתיות בארגון "נוער גאה", ב"בית הפתוח" הירושלמי ובאגודה (שהיוו בעת עריכת המחקר את כלל הקבוצות החברתיות בישראל), הסכימו להשתתף במחקר. בין החודשים אפריל ליוני 2006, חולקו 400 שאלונים לקבוצות השונות. 230 שאלונים מלאים הוחזרו (49%). מבין השאלונים המלאים, 43 נפסלו בשל מספר רב של פריטים חסרים. 187 שאלונים נמצאו מתאימים לניתוח.

ב. דגימת אינטרנט: אותרו חמישה פורומים ברשת האינטרנט הפונים לנוער להט"ב (לדוגמה "פורום זהות מינית" ו"פורום להומואים צעירים" באתר "תפוז"), ומנהליהם הסכימו לאפשר לגולשים להשתתף במחקר. נבנה שאלון אינטרנט, זהה לשאלון שחולק בקבוצות, שיאפשר מילוי עצמי על ידי הגולשים בפורומים שהסכימו להשתתף במחקר. במהלך אוקטובר 2006, מולאו 399 שאלונים. מתוכם, 94 נפסלו בשל מספר רב של פריטים חסרים. 31 שאלונים נוספים נפסלו כיוון שתאריך הלידה (יום, חודש ושנה) של הממלאים היה לזה לזה של שאלונים שחולקו בקבוצות, עובדה העלולה להצביע על מילוי של שני השאלונים על ידי אותו משתתף. בסוף התהליך, נמצאו 274 שאלונים שהתאימו לניתוח.

בסיום הליך איסוף הנתונים, נמצאו 461 שאלונים שהתאימו לניתוח, מתוכם 40.8% מתוכם שאלונים ידניים ו-59.2% שאלוני אינטרנט. כאמור, שני השאלונים היו זהים מבחינת המבנה והשאלות. בשניהם הוזמנו בני נוער גילאי 16–23 לקחת חלק במחקר שמטרתו ללמוד על היבטים בחייהם של בני נוער וצעירים להט"בים בישראל. הודגש כי מילוי השאלון הוא אנונימי וכי הפרטים הנאספים בו הם לצורכי מחקר בלבד. המשתתפים חתמו (או סימנו "איקס" בשאלון האינטרנט) על טופס הסכמה מדעת, המצהיר כי קראו את ההקדמה וכי הם מסכימים להשתתף במחקר. אחד החסרונות בדגימת מיעוטים מיניים בקבוצות חברתיות הוא שבדרך כלל המשתתפים בקבוצות

אלו נמצאים בשלבים מתקדמים בגיבוש נטייתם המינית ורובם "מחוץ לארון", עובדה היוצרת הטיה במדגם (Sell, 2007). בהשוואת נתוני המשתתפים שמילאו את השאלונים במחקר הנוכחי, לא נמצאו הבדלים מובהקים במשתנים הדמוגרפיים וברוב משתני המחקר, למעט במשתנה חשיפת הנטייה המינית ($t(459) = 3.36, p < .01$), עובדה המצביעה על כך שלשיטות הדגימה שנערכו יתרון בהגעה למדגם הטרוגני של משתתפים מבחינת חשיפת הנטייה המינית: משתתפים בדגימת האינטרנט היו יותר "בארון" ($M=3.16, SD=.94$), בהשוואה למשתתפים מהקבוצות החברתיות ($M=3.45, SD=.85$). אחד החסרונות הבולטים בדגימה באמצעות האינטרנט הוא יצירת מדגם מוטה, הקשור ליכולת הנגישות של האוכלוסייה למחשב ולרשת האינטרנט (Meyer & Wilson, 2009). סביר שלסיבה זו השפעה מועטה במחקר הנוכחי, בשל העובדה שאוכלוסיית המחקר היא נוער וצעירים, הידועים כאוכלוסייה בעלת נגישות גבוהה למחשב ולאינטרנט והמשתמשת בהם רבות (Fox, 2005). כמו כן, נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2009) מעידים כי 92% מבני הנוער והצעירים בישראל (עד גיל 25) משתמשים במחשב ובאינטרנט על בסיס יומי.

כלים

לצורך תיקוף השאלונים במחקר, נערך ניתוח גורמים אישושי (confirmatory factor analysis) בעזרת תכנת Amos. ניתוח זה, מאפשר בדיקת התאמת הנתונים למודל ההיררכי של הכלים ומאשש קיומו של גורם נסתר (latent variable) המייצג את הפריטים הנבדקים בשאלון (Byrne, 2001).

שאלון דמוגרפי – השאלון מספק נתונים על גיל, מין, מוצא הנבדק וההורים, שנת עלייה, עיר מגורים, מגורים בבית (כן או לא; באיזה גיל עזבו) השכלה, שירות צבאי. השאלון הדמוגרפי כלל הגדרת הנטייה המינית הנוכחית של המשתתפים. בפריט זה, נשאל המשיב כיצד הוא מגדיר את נטייתו המינית, מבין חמש אפשרויות: (א) הומו או לסבית; (ב) ביסקסואל, אך עם נטייה להומוסקסואליות או לסביות; (ג) ביסקסואל; (ד) ביסקסואל עם נטייה להטרוסקסואליות; (ה) הטרוסקסואל (D'Augelli, Pilkington & Hershberger, 2002).

בריאות נפשית – נבדקה על ידי שאלון בריאות נפשית (Mental Health Inventory) (Veit & Ware, 1983), שאלון דיווח עצמי בן 38 פריטים, המודד ממדי רווחה נפשית (psychological well-being) ומצוקה נפשית (psychological distress). על הנבדק לבטא את מידת הסכמתו לכל פריט, בסולם ליקרט בן חמש דרגות, הנע בין 1 ("מסכים מאוד") לבין 5 ("לא מסכים כלל"). השאלון מורכב מממד רווחה נפשית, שהוא סיכום ציוני 13 פריטים הנוגעים לרווחה נפשית ונע בין 13–78 (ציון גבוה מציין רווחה נפשית גבוהה), וממד מצוקה נפשית, המורכב מסיכום ציוני 25 פריטים הנוגעים למצוקה נפשית ונע בין 25–150 (ציון גבוה מציין מצוקה נפשית גבוהה). השאלון תורגם לעברית על ידי פלוריאן ודרורי (1990), אשר מצאו אישוש לתוקף המבני והחיצוני של השאלון באוכלוסייה הישראלית. ניתוח גורמים אישושי שבוצע במחקר הנוכחי הצביע על מידת התאמה נאותה של המודל ההיררכי (שבו

שני גורמים – מצוקה נפשית ורווחה נפשית) לנתונים: $\chi^2(483, N=461) = 1079.89, p < .001$ (goodness of fit index [GFI] = 0.878, comparative fit index [CFI] = 0.943, root-mean-square error of approximation [RMSEA] = 0.052). במחקר נמצאו מדדי מהימנות גבוהים לסולמות המרכיבים את מדד הבריאות הנפשית: $\alpha = .92$ לסולם הרווחה הנפשית ו- $\alpha = .96$ לסולם המצוקה הנפשית.

שאלון קבלת ההומוסקסואליות (Bell & Weinberg, 1978) – השאלון כולל עשר שאלות דיווח עצמי, שמנוסחות כהיגדים הקשורים בקבלה עצמית של נטייה הומוסקסואלית. על הנבדק לבטא את מידת הסכמתו לכל היגד בסולם ליקרט בן חמש דרגות, הנע בין 1 ("כלל לא") לבין 5 ("במידה רבה מאוד"). ציון מידת קבלת ההומוסקסואליות מתקבל מחישוב ממוצע התשובות לכל הפריטים), ונע בין 1–5 (ציון גבוה מצביע על מידת קבלה גבוהה של הנטייה המינית). השאלון תורגם לעברית (מינצר, 1998) ונעשה בו שימוש באוכלוסייה בוגרת של הומואים. ניתוח גורמים אישושי שבוצע במחקר הנוכחי הצביע על מידת התאמה נאותה של הנתונים למודל החד-גורמי:

$\chi^2(32, N=461) = 115.94, p < .001$ (goodness of fit index [GFI] = 0.951, comparative fit index [CFI] = 0.948, root-mean-square error of approximation [RMSEA] = 0.076). בבחינת מהימנות השאלון נמצאה מהימנות $\alpha = .84$, המציינת עקיבות פנימית טובה.

שאלון חשיפת נטייה מינית (רביץ, 1981) – השאלון כולל 20 שאלות, הבודקות חשיפה מילולית והתנהגותית כהומו, לסבית או ביסקסואל בפני דמויות שונות ובנסיבות מגוונות. השאלון מורכב משלושה חלקים: החלק הראשון כולל ארבע שאלות דיכטומיות: הנבדק נשאל בנוגע לארבע דמויות (אב, אם, חבר הטרוסקסואל, חברה הטרוסקסואלית) – האם סיפר להן על נטייתו המינית ובאיזה גיל. הנבדק מקבל ציון הנע מ-0 ("לא סיפרתי אף לאחת מהדמויות") עד 4 ("סיפרתי לכל ארבע הדמויות"); החלק השני כולל תשעה היגדים הנוגעים לחשיפה מילולית של הנטייה המינית בפני חבר או חברה הטרוסקסואלים. על הנבדק לדווח על המידה שבה הוא סיפר בעבר או מספר כיום על כל אחד מההיגדים לחבר כזה, על סולם ליקרט בן חמש דרגות, הנע בין 1 ("לא מספר כלום") ל-5 ("מספר הכול"). החלק השלישי כולל שבעה היגדים הנוגעים לחשיפה התנהגותית של הנטייה המינית. על הנבדק לדווח באיזו מידה הוא מקיים התנהגויות שונות הקשורות לנטייתו המינית בנסיבות חברתיות, על סולם ליקרט בן חמש דרגות, הנע בין 1 ("אף פעם") לבין 5 ("בדרך כלל"). במחקר הנוכחי, הוסב הפריט "אני נוהג להופיע עם בן זוג או בת זוג אינטימיים באירועים חברתיים במקום העבודה" ל"אני נוהג להופיע עם בן זוג או בת זוג אינטימיים באירועים חברתיים בבית הספר/בצבא", כך שיותאם לסביבתם החברתית של בני הנוער והצעירים. ציון חשיפת הנטייה המינית מתקבל מחישוב ממוצע התשובות בשלושת חלקי השאלון ונע בין 1–5 (ציון גבוה מצביע על מידת חשיפה גבוהה של הנטייה המינית). בניתוח גורמים אישושי שבוצע במחקר הנוכחי, התאמת מודל שלושת הגורמים לנתונים הייתה נאותה (Hu & Bentner, 1999): $\chi^2(53, N=461) = 502.41, p < .001$ (goodness of fit index [GFI] = 0.898, comparative fit index [CFI] = 0.936, root-mean-square error of approximation [RMSEA] = 0.069).

בבחינת מהימנות השאלון במחקר נמצאה מהימנות $\alpha=.91$, המציינת עקיבות פנימית גבוהה.

מדד קשרים חברתיים להט"בים – מדד שחובר לצורך המחקר הנוכחי. השאלון כולל תשעה היגדים, הנוגעים לשלושה סוגים של מסגרות חברתיות שבהן מתאפשרים קשרים חברתיים של נוער להט"בי (קבוצה חברתית, פורומים באינטרנט ומסיבות). עבור כל מסגרת נשאלות שלוש שאלות: מידת ההשתתפות במסגרת החברתית (לדוגמה: "אני משתתף/השתתפתי בקבוצה חברתית לנוער גאה"), מידת הפעילות האקטיבית במסגרת החברתית (לדוגמה: "אני משתתף בצורה פעילה, כתיבת הודעות, לא רק קריאה, בפורומים באינטרנט המיועדים לנוער גאה") והמידה שבה הנבדק מכיר חברים הומואים או לסביות דרך המסגרת החברתית (לדוגמה: "אני יוצר קשרים חברתיים, לא לסקס, עם הומואים ולסביות במסיבות"). התשובות להיגדים ניתנות על סולם ליקרט בן חמש דרגות, הנע בין 1 ("אף פעם") לבין 5 ("בדרך כלל"). ניתוח גורמים אישושי שבוצע, הצביע על כך שפריט אחד (היכרות של חברים דרך האינטרנט) הראה טעינות הנמוכה מ-0.1 על גורם הקשרים החברתיים. לאחר הורדת פריט זה, נבדק מודל מחקרי בן שלושה גורמים: פעילות חברתית קבוצתית, פעילות חברתית במסיבות ופעילות חברתית באינטרנט. בבדיקת מודל זה, כל הפריטים הראו טעינות מובהקת ($p<.01$) על הגורם היחיד, וכל טעינויות הפריטים היו גבוהות מ-0.40. כמו כן, התאמת המודל התלת-גורמי הייתה נאותה (Hu & Bentner, 1999): $\chi^2(19, N=461) = 64.74, p<.001$ (goodness of fit index [GFI] = 0.966,) comparative fit index [CFI] = 0.971, root-mean-square error of approximation: [RMSEA] = 0.078). בדיקת המהימנות הניבה מקדמים סבירים עד טובים מאוד: $\alpha=.91$ למדד הפעילות החברתית הקבוצתית, $\alpha=.76$ למדד הפעילות החברתית במסיבות ו- $\alpha=.77$ למדד הפעילות החברתית באינטרנט. על בסיס ממצאים אלו חושבו שלושה סולמות: סולם פעילות חברתית קבוצתית, המורכב מממוצע התשובות לשלושת הפריטים הקשורים לפעילות זו; סולם פעילות חברתית במסיבות, המורכב מממוצע התשובות לשלושת הפריטים הקשורים לפעילות זו; סולם פעילות חברתית באינטרנט, המורכב מממוצע שני הפריטים העוסקים בפעילות זו. ציוני שלושת הסולמות נעים בין 1–5 (ציון גבוה מעיד על פעילות חברתית גבוהה במסגרת). במחקר נעשה שימוש בכל שלושת תתי-הסולמות.

מספר חברים להט"בים – פריט בודד, שבו מתבקשים הנבדקים לציין את מספר החברים הלהט"בים שיש להם. התשובות הן על סולם בן חמש דרגות, הנע בין 1 ("אין לי כלל חברים להט"ב") לבין 5 ("מעל 10 חברים להט"ב"). ציון גבוה מצביע על מספר רב של חברים להט"ב.

שביעות רצון מקשרים עם להט"בים – פריט בודד, השואל על מידת שביעות הרצון של הנבדק מהקשרים החברתיים שיש לו עם להט"בים. התשובה לשאלה זו היא על סולם בן חמש דרגות, הנע בין 1 ("לא מרוצה כלל") לבין 5 (מרוצה מאוד). ציון גבוה מצביע על שביעות רצון גבוהה מקשרים חברתיים עם להט"בים.

ממצאים

מאפייני קשרים חברתיים, בריאות נפשית וגיבוש נטייה מינית של נוער וצעירים הומואים, לסביות וביסקסואלים

הממצאים הראו כי רוב בני הנוער והצעירים במדגם חושפים את נטייתם המינית לאחרים ($M=3.28$, $sd=.91$) ומעידים על מידת קבלה גבוהה של הנטייה המינית ($M=4.20$, $sd=.65$). התפלגות מדדי הבריאות הנפשית והשוואתם לאמות מידה של מדדים אלו עבור אוכלוסיית בני נוער (פלוריאן ודרורי, 1990) מצביעים על כך שבני הנוער במחקר הנוכחי הם בעלי ציוני בריאות נפשית כללית גבוהים במוצע ($M=150.56$, $sd=33.1$), ציוני רווחה נפשית ממוצעים ($M=47.13$, $sd=12.5$) וציוני מצוקה נפשית ממוצעים אף הם ($M=71.12$, $sd=22.8$). בהתייחס לפעילות חברתית, הממצאים מראים כי 30.4% ממשותפי המדגם לא השתתפו מעולם בקבוצה חברתית לנוער הומו-לסבי, לעומת 39.9% אשר פעילים בקבוצה כזו בתדירות גבוהה; 32.5% אינם יוצאים למסיבות המיועדות לקהילה ההומו-לסבית, לעומת כשליש מהמדגם (27.3%) אשר משתתפים במסיבות אלו בתדירות גבוהה. הפעילות הנפוצה ביותר היא גלישה באינטרנט, ורק 3% מקרב המדגם הנוכחי אינם גולשים בפורומים המיועדים לנוער להט"בי, לעומת כשני שלישים מהמדגם (69.2%) שמשתמשים בפורומים אלו בתדירות גבוהה. עם זאת, נראה כי למרות העובדה שכשליש מבני הנוער אינם משתתפים בפעילות חברתית מוגדרת לנוער להט"בי (המסגרות הקיימות כיום לבילוי ופנאי ולהיכרות חברתית לנוער ההומו-לסבי בישראל הן מסיבות וקבוצות חברתיות), לרוב בני הנוער חברים וחברות הומואים ולסביות; רק 3% מהמדגם הנוכחי ציינו כי אין להם אף חבר או חברה להט"בים בני גילם, ואילו ל-42% מהמדגם יש למעלה מעשרה חברים וחברות להט"בים. אין בידינו מידע מה מספר החברים הווירטואליים מבין אלו שציינו המשיבים (כלומר חברים שעמם קיים קשר אינטרנטי בלבד), לעומת מספר החברים שעמם מתקיימים מפגשים פנים אל פנים. 77% מהמדגם הנוכחי הביעו שביעות רצון גבוהה מקשריהם החברתיים עם להט"בים, ואילו 8.4% ציינו כי אינם מרוצים מקשריהם החברתיים עם להט"בים. מניתוח ציוני מדדי המצוקה הנפשית והרווחה הנפשית של בני הנוער שמשותפים בקבוצה חברתית (בתדירות כלשהי) ובני הנוער שאינם משותפים בקבוצה חברתית כלל, עולה כי בשני המקרים ציוניהם של בני הנוער מגוונים: בקרב בני הנוער שמשותפים בקבוצה חברתית בתדירות כלשהי ($N=321$) טווח ציוני המצוקה הנפשית הוא 25–144 והחציון 69, וטווח ציוני הרווחה הנפשית – 14–78 והחציון 48; בקרב בני הנוער שאינם משותפים בקבוצה חברתית ($N=140$), טווח ציוני המצוקה הנפשית הוא 28–138 והחציון 69.5, וטווח ציוני הרווחה הנפשית – 14–75 והחציון 47.5.

קשרים בין המשתנים

לוח 1 מציג את הממוצעים, סטיות התקן והקשרים (מתאמי פירסון) בין משתני המחקר. ניתן לראות, כי בין מרבית המדדים נמצאו קשרים מובהקים והמתאמים נמצאו בכיוון המצופה. כמצופה, נמצאו קשרים מובהקים בין משתני הקשרים החברתיים במסגרות

השונות (קבוצות חברתיות, מסיבות ואינטרנט) ובינן לבין מספר החברים הלהט"בים ושביעות הרצון מקשרים אלו. כמו כן, כמצופה, נמצאו קשרים מובהקים בין משתני הקשרים החברתיים במסגרות השונות, מספר החברים הלהט"בים ושביעות הרצון מקשרים אלו לבין משתני קבלת הנטייה המינית וחשיפת הנטייה המינית. נמצאו קשרים מובהקים בין מדד הרווחה הנפשית למרבית משתני הקשרים החברתיים שנבדקו, למעט קשרים חברתיים באינטרנט. שלא כמצופה, לא נמצאו קשרים מובהקים בין מדד המצוקה הנפשית לבין אחד ממשתני הקשרים החברתיים במסגרות השונות (קבוצות חברתיות, מסיבות ואינטרנט); יתרה מזו, כיוון הקשר בין המצוקה הנפשית לבין קשרים חברתיים באינטרנט נמצא חיובי.

לוח 1: סטטיסטיקה תיאורית וקשרים בין משתני המחקר (N=461)

משתנה	M	SD	1	2	3	4	5	6	7	8
1. קשרים חברתיים בקבוצה	2.99	1.46	1							
2. קשרים חברתיים במסיבות	3.05	1.06	.37**	1						
3. קשרים חברתיים באינטרנט	3.60	1.11	.31**	.16**	1					
4. מספר חברים הלהט"בים	3.92	1.15	.50**	.46**	.18**	1				
5. שביעות רצון קשרים הלהט"ביים	3.97	1.03	.32**	.29**	.25**	.52**	1			
6. קבלת הנטייה המינית	4.20	0.65	.19**	.18**	.11*	.12**	.23**	1		
7. חשיפת הנטייה המינית	3.28	0.91	.40**	.32**	.10*	.44**	.32**	.33**	1	
8. רווחה נפשית	47.13	12.5	.27**	.12*	.02	.20**	.20**	.21**	.25**	1
9. מצוקה נפשית	71.12	22.8	-.17**	-.04	.03	-.07	-.13**	-.22**	-.16**	-.73**

*p<.05, **p<.01

בדיקת השערות המחקר

לצורך בדיקת ההשערות נערכו ניתוחי רגרסיה רב-משתנית. הניתוח בוצע ארבע פעמים: בכל פעם הוכנס למשוואת הרגרסיה משתנה תלוי אחר (רווחה נפשית, מצוקה נפשית, קבלת נטייה מינית, חשיפת נטייה מינית), בעוד המנבאים נשארו זהים וכללו את משתני הקשרים החברתיים במסגרות השונות (קבוצות חברתיות, מסיבות ואינטרנט), מספר החברים הלהט"בים ושביעות הרצון מקשרים עם הלהט"בים. לוח 2 מציג את ממצאי ניתוחי הרגרסיה שנערכו.

מערך המנבאים נמצא מובהק סטטיסטית לכל המדדים שנבדקו. בהתאם למשוער, קשרים חברתיים בקבוצה נמצאו בעלי קשר מובהק עם כל המדדים ובעלי הקשר המובהק הגבוה ביותר בין כלל המנבאים עבור מדדי הבריאות הנפשית (רווחה נפשית ומצוקה נפשית). בהתאם למשוער, שביעות הרצון מקשרים חברתיים נמצאה בעלת קשרים מובהקים עם כל המדדים ובעלת הקשר הגבוה ביותר עם מדד קבלת הנטייה המינית.

הקשרים החברתיים במסיבות נמצאו בעלי קשר מובהק רק לחשיפת הנטייה המינית, ומבין כל המנבאים קשר זה נמצא הגבוה ביותר. מספר החברים הלהט"בים נמצא אף הוא בקשר מובהק רק למשתנה חשיפת הנטייה המינית. הקשרים החברתיים באינטרנט לא נמצאו מנבאים אף אחד מהמשתנים שנבדקו, ונוסף על כך, כיוון הקשר שלהם עם משתני הרווחה הנפשית, המצוקה הנפשית וחשיפת הנטייה המינית נמצא הפוך מהמצופה: ככל שהציון במדד הקשרים החברתיים באינטרנט גבוה יותר, כך הרווחה הנפשית וחשיפת הנטייה המינית נמוכים יותר והמצוקה הנפשית גבוהה יותר. מערך המנבאים מסביר 25% מהשונות של מדד חשיפת הנטייה המינית, ובמדדים האחרים (רווחה נפשית, מצוקה נפשית, וקבלת הנטייה המינית) הוא מסביר פחות מ-10% מהשונות.

לוח 2: ניתוחי רגרסיה לבדיקת השפעת מנבאי הקשרים החברתיים על מדדי הבריאות הנפשית, קבלת הנטייה המינית וחשיפתה (N=461)

משתנה	רווחה נפשית F (5, 455)			מצוקה נפשית F (5, 458)			קבלת נטייה מינית F (5, 455)			חשיפת נטייה מינית F (5, 455)		
	β	SE	B	β	SE	B	β	SE	B	β	SE	B
קשרים חברתיים בקבוצה	.23**	.63	2.69	-.17**	1.18	-3.76	.10*	.03	.04	.11*	.03	.07
קשרים חברתיים במסיבות	.01	.47	.06	-.02	.89	-.28	.09	.03	.05	.23**	.04	.19
קשרים חברתיים באינטרנט	-.04	.55	-.45	.08	1.03	1.56	.04	.03	.02	-.05	.04	-.04
מספר חברים להט"בים	.03	.67	.36	-.07	1.25	-.14	.01	.04	.01	.21**	.04	.16
שביעות רצון מקשרים להט"ביים	.12*	.67	.15	-.14*	1.24	-3.01	.16*	.04	.10	.13*	.04	.11
F	8.72**			4.02**			7.34**			29.85**		
R ²	.09			.05			.01			.25		

* $p < .05$, ** $p < .01$

לבדיקת ההשערה בדבר ההבדלים במדדי הקשרים החברתיים בין המשתתפים על בסיס מגדר, נטייה מינית וגיל, נערכו מבחני t למדגמים בלתי תלויים (לוח 3). הנתונים מצביעים על הבדל מובהק בין נערים לנערות במדד קשרים חברתיים בקבוצה ובמדד שביעות הרצון מקשרים עם נוער להט"בי – נערים משתתפים יותר, יוצרים קשרים חברתיים רבים יותר ופעילים יותר בקבוצה לנוער להט"בי בהשוואה לנערות, והם מביעים שביעות רצון נמוכה יותר מנערות מן הקשרים שלהם עם נוער להט"בי. בהשוואה בין בני נוער (עד גיל 18) לבין צעירים (גילאי 19–23), נמצא הבדל מובהק רק במדד קשרים חברתיים במסיבות, המצביע על כך שהשתתפות במסיבות של להט"בים ויצירת קשר חברתי בהן גבוהות יותר אצל צעירים לעומת בני נוער. בהשוואה בין הומואים ולסביות לבין ביסקסואלים, נמצאו הבדלים מובהקים בכל המדדים: ביסקסואלים משתתפים פחות ויוצרים קשרים חברתיים פחותים בקבוצות, במסיבות ובאינטרנט, יש להם חברים להט"בים מעטים יותר, והם מביעים שביעות רצון נמוכה יותר מהקשרים עם להט"בים מאשר הומואים ולסביות.

לוח 3: השוואת ציוני מדדי הקשרים החברתיים בין המשתתפים על בסיס מגדר, נטייה מינית וגיל

מגדר	נטייה מינית				גיל				
	נשים (N=228)		גברים (N=233)		19 ומעלה (N=167)		עד 18 (N=294)		
	SD	M	SD	M	t	SD	M	SD	M
קשרים חברתיים בקבוצה	1.38	2.61	1.42	2.61	5.68**	1.35	2.45	1.43	3.19
קשרים חברתיים במסיבות	1.10	3.02	1.03	3.02	.67	.95	2.81	1.08	3.14
קשרים חברתיים באינטרנט	1.18	3.63	1.05	3.63	-64	1.06	3.40	1.13	3.68
מספר חברים להט"בים	1.14	3.87	1.17	3.87	.88	1.24	3.57	1.09	4.05
שביעות רצון קשרים להט"ב	1.06	4.09	1.00	4.09	-2.34*	1.13	3.81	1.00	4.03
מספר חברים להט"בים	1.14	3.87	1.17	3.87	.88	1.24	3.57	1.09	4.05
שביעות רצון קשרים להט"ב	1.06	4.09	1.00	4.09	-2.34*	1.13	3.81	1.00	4.03
קשרים חברתיים במסיבות	1.10	3.02	1.03	3.02	.67	.95	2.81	1.08	3.14
קשרים חברתיים באינטרנט	1.18	3.63	1.05	3.63	-64	1.06	3.40	1.13	3.68
מספר חברים להט"בים	1.14	3.87	1.17	3.87	.88	1.24	3.57	1.09	4.05
שביעות רצון קשרים להט"ב	1.06	4.09	1.00	4.09	-2.34*	1.13	3.81	1.00	4.03

* $p < .05$, ** $p < .01$

דין

נוכח מרכזיותם של קשרים חברתיים בקרב נוער להט"בי בתאוריות העוסקות בגיבוש הנטייה המינית ונוכח מיעוט המחקר בתחום זה, ביקש מחקרנו לבחון לעומק את מידת השפעתם של קשרים חברתיים במסגרות שונות על מדדי גיבוש נטייה מינית ובריאות נפשית של בני נוער וצעירים הומואים, לסביות וביסקסואלים, וכן לבחון גם את השפעת שביעות הרצון מקשרים אלו על אותם מדדים.

הקשר בין קשרים חברתיים ובריאותם הנפשית של בני הנוער

הממצאים מצביעים על מרכזיותם של שני משתנים המשפיעים על בריאותם הנפשית של בני הנוער: יצירת קשרים חברתיים בקבוצת נוער להומואים, לסביות וביסקסואלים ושביעות הרצון מהקשרים החברתיים. מן הממצאים ניתן להסיק, כי ככל שבני הנוער פעילים יותר בקבוצה חברתית (הן מבחינת תדירות, הן מבחינת יצירת קשרים חברתיים בה והן מבחינת פעילות אקטיבית בקבוצה [ראו פרק כלים]), כך עולה רווחתם הנפשית ופוחתת מצוקתם הנפשית. ממצאים אלו עקיבים עם מחקרים ספורים קודמים שנערכו (Anderson, 1998; Vincke & Van Heeringen, 2006). בהתאם להשערות תאוריית לחץ המיעוטים (Meyer, 2003, 2007), ניתן להסיק כי השתתפות בקבוצה חברתית מסייעת לבני הנוער בהתמודדות עם מתחים ולחצים הקשורים לנטייתם המינית; זאת משום שהיא ממתנת השפעת חוויות שליליות שאותן חווים בני הנוער בהיותם מיעוט מיני, על בריאותם הנפשית. במחקר הנוכחי לא נבדקו רמות הלחץ וחוויות חברתיות שליליות שאותן חווים בני הנוער, אולם מחקרים שנערכו בשנים האחרונות מצביעים על אחוזים גבוהים של גילויי הומופוביה שבני נוער וצעירים בישראל חווים, הן במסגרת בית הספר והן במסגרת השירות הצבאי (שילה ופזמוני לוי, 2008; שילה, פזמוני-לוי, קמה, לביא ופנחסני, 2006; Pizmony-Levi, Shilo & Pinhasi, 2009). זאת ועוד, גיוסם של חלק נכבד מהצעירים להט"בים לשירות צבאי שבמסגרתו לא תמיד מתאפשרת שמירה על קשר חברתי רציף עם חברים להט"בים שרכשו לפני הגיוס, עלולה להוסיף על המצוקה הקשורה לגילויי הומופוביה שהם חווים במסגרת הצבאית (שילה ועמיתים, 2006). הסבר חלופי אפשרי לממצאים הוא שבריאותם הנפשית הגבוהה של בני הנוער היא המובילה אותם להשתתפות בקבוצה חברתית, הדורשת כוחות נפשיים ויכולות חברתיות. אולם הנתונים מצביעים על כך שבקרב אלו המשתתפים בקבוצה חברתית ישנם בני נוער מגוונים, בעלי טווח רחב של מצוקה נפשית ורווחה נפשית. נתונים אלו מרמזים כי גם בני נוער החשים מצוקה נפשית גבוהה ורווחה נפשית נמוכה משתתפים בקבוצות החברתיות, ואף ייתכן שהקבוצות החברתיות מהוות מענה לקשיים שהם חווים. בשל מרכזיות הקשרים החברתיים בחייהם של בני נוער בכלל, ונוכח המקום המרכזי שהם תופסים במודלים תאורטיים לגיבוש נטייה מינית (Cass, 1996; Troiden, 1993), אנו ממליצים לחקור בעתיד את תפקידם של הקשרים החברתיים במודל לחץ המיעוטים בקרב בני נוער (בבדיקה שתכלול במקביל גם את משתני הלחץ של בני הנוער); ייתכן שבשונה מלהט"בים מבוגרים, קיימת בקרב הצעירים השפעה ישירה של הקשרים הקבוצתיים על הבריאות הנפשית, ולא רק השפעה ממתנת לחוויות לחץ

המיעוטים. המחקר הנוכחי, שבחן את ההשפעה הישירה, מצביע על כך ששני הגורמים שחשוב לבחנם בהקשר זה בקרב בני נוער, הם השתתפות בקבוצה של נוער להט"בי ושביעות הרצון מהקשרים החברתיים.

הקשר בין קשרים חברתיים וגיבוש הנטייה המינית

קשרים חברתיים בקבוצה ושביעות הרצון מהקשרים החברתיים נמצאו מנבאים גם את שני מדדי גיבוש הנטייה המינית שנבדקו – קבלת הנטייה המינית וחשיפת הנטייה המינית לאחרים. נוסף על כך, קשרים חברתיים במסיבות ומספר חברים להט"בים נמצאו מנבאים את מידת חשיפת הנטייה המינית לאחרים. הממצאים תומכים בתאוריות גיבוש הנטייה המינית (Cass, 1996; Troiden, 1993). על פי תאוריות אלו, ככל שהנער או הנערה מרגישים מחויבות הולכת וגוברת לנטייתם המינית כחלק מזוהתם האישית, הם מחפשים מסגרות חברתיות שבהן יכירו אחרים כמותם. כיוון שהמדגם הנוכחי אופייני ברמות גבוהות של קבלה עצמית של הנטייה המינית, נראה כי מידת ההשפעה הגבוהה שנמצאה לכלל המנבאים (למעט קשרים חברתיים באינטרנט) על חשיפת הנטייה המינית, תואמת את השלב שבו נמצאו רוב בני הנוער שנבדקו – ככל שהלכה וגברה קבלת הנטייה המינית וככל שבני הנוער הכירו חברים בקהילה הלהט"בית ונחשפו לקשרים חברתיים בקהילה זו, הם נטו יותר לחשוף את נטייתם המינית לאחרים (חברים ובני משפחה) (Cass, 1996). תאוריות גיבוש הנטייה המינית מדגישות את טיב הקשרים עם להט"בים שאותם יוצרים בני הנוער, כגורם המשפיע על המשך התהליך החיובי של קבלת נטייתם המינית. ואכן, הממצאים מאששים את מרכזיות שביעות הרצון מהקשרים הלהט"ביים על שני מדדי גיבוש הנטייה המינית – ככל ששביעות הרצון מהקשרים עם בני נוער להט"בים אחרים עולה, כך עולות הקבלה העצמית כמו גם חשיפת הנטייה המינית לאחרים.

מקומו של האינטרנט בחייו של נוער להט"בי

אף שקשרים חברתיים באינטרנט לא נמצאו בעלי קשר מובהק אף לאחד מהמדדים שנבדקו, מפתיעה העובדה שכיוון הקשר הסטטיסטי של הקשרים החברתיים באינטרנט נמצא הפוך מהמשוער במידת ניבוי את הרווחה הנפשית ואת ה"ציאה מהארון" (בניתוחי הרגרסיה), ובבדיקת הקשר (פירסון) בינו לבין המצוקה הנפשית. ממצאים אלו מרמזים על כך שקשרים חברתיים באינטרנט עלולים לפגוע ברווחה הנפשית ולהגביר את המצוקה הנפשית, והם תמוהים נוכח העובדה שהשימוש ברשת האינטרנט בקרב בני נוער וצעירים הוא גבוה (Fox, 2005): במדגם הנוכחי קשרים חברתיים באינטרנט היו הקשרים החברתיים הרווחים ביותר שאותם יצרו בני הנוער עם להט"בים אחרים (97% מהמדגם); כמו כן, בשנים האחרונות, עם הפיכתו של האינטרנט לכלי חברתי רווח בקרב בני נוער וצעירים, תאורטיקנים מצביעים על יתרונות רבים בשימוש בו, בעיקר עבור נוער להט"בי, בשל העובדה שניתן ליצור באמצעי תקשורת זה קשרים אנונימיים, ללא צורך בחשיפה, עובדה המפיגה את הבדידות אשר מאפיינת את תהליך גיבוש הנטייה המינית (מרציאנו, 2009; Harper Bruce, Serrano & Jamil, 2009).

אולם מחקרים עדכניים שנערכו, שבהם נבדק אופי השימוש באינטרנט בקרב בני נוער, מערערים על היתרונות שהוצגו בעבר באשר לאנונימיות וליכולת יצירת קשרים חברתיים משמעותיים עבור נוער להט"בי: היישומים שנמצאים בשימוש תדיר של נוער כיום הם הרשתות החברתיות ודפי הבלוג, אשר מחייבים חשיפה עצמית (כולל תמונה ופרטים אישיים), כמו גם שימוש במצלמת אינטרנט ליצירת קשרים (Schmitt, Dayanim & Matthias, 2008). בשונה מימיו הראשונים של האינטרנט, נראה כי בשנים האחרונות יתרונות האנונימיות והיעדר הצורך בחשיפה אישית פחתו, עובדה שעשויה להסביר את ירידת מרכזיותם של האינטרנט והקשרים החברתיים הנוצרים בו בתהליך גיבוש הנטייה המינית (ואולי להסביר את העובדה שקשרים אלו נמצאו לא מובהקים במחקר הנוכחי). נוסף על כך, המחקרים המועטים על נוער להט"בי והשימוש באינטרנט התמקדו בהתנהגויות בסיכון האופייניות לשימוש, בעיקר בקרב בנים הומואים וביסקסואלים, וביניהן קיום קשרים לצורך מין מזדמן לא מוגן, חשיפה להתעמרות ואלימות והאפשרות לחשיפה לתקיפה מינית על ידי בוגרים ומבוגרים (Harper et al., 2009). אמנם במחקר הנוכחי המיקוד (ובהתאם לכך אף השאלות שהופנו למשתתפים) היה ביצירת קשרים חברתיים, ולא מיניים, ברשת האינטרנט, אולם לא מן הנמנע כי בני הנוער שענו לשאלון התקשו להבחין בין שני סוגי הקשרים; כפי שמציין קמה (Kama, 2007), אשר כינה את האינטרנט "הגן הווירטואלי" (תחליף לחיפוש קשרים חברתיים ומיניים בגנים ציבוריים), המאפיינים הייחודיים של האינטרנט הופכים אותו לזירה שבה ניתן למצוא מין מזדמן ומהיר, גם אם המטרה הראשונה של יצירת הקשר היא חברתית או רומנטית; ייתכן שזו הסיבה לכיווני הקשר ההפוכים שנמצאו, המעידים על כך שקשרים חברתיים באינטרנט עלולים להוביל לבריאות נפשית נמוכה. דרושים מחקרים נוספים, שיתעמקו במקומו של האינטרנט בחייהם של בני נוער להט"בים על מנת לבחון לעומק את מידת ההשפעה שיש לשימוש בו על בריאותם הנפשית וגיבוש נטייתם המינית.

הבדלים בקשרים החברתיים הקשורים למגדר, נטייה מינית וגיל

על רקע מיעוט המחקר בנושא הקשרים החברתיים של נוער להט"בי, ממצאי מחקרנו מוסיפים נדבך חשוב להבנת ההבדלים בין תתי-קבוצות בנוגע למאפייני הקשרים החברתיים. המחקר מצא כי נערות נוטות להשתתף בקבוצה לנוער להט"בי וליצור בה קשרים חברתיים פחות מאשר נערים, אולם שביעות רצון מהקשרים החברתיים שהן מקיימות עם נוער להט"בי גבוהה יותר. הבדלים בין נערות לנערים בגיבוש הנטייה המינית מדגישים לרוב את העובדה שנערות נוטות ראשית ליצור קשר רגשי עם בנות מין, ורק בגיל מאוחר יותר – קשר מיני. נערים, לעומת זאת, יוצרים לרוב קשר מיני עם בני מינם, ורק מאוחר יותר – קשר רגשי (Savin-Williams, 2005). נוסף על כך, פטרס מציין בניתוח התמות בקבוצה לנוער להט"בי שחקר (Peters, 1997), כי התכנים המיניים שעלו בקבוצה גרמו לא אחת לקונפליקטים ולמתחים בין חברי הקבוצה הבנים, וממליץ על שימת גבולות ליצירת קשרים מיניים בקבוצה מסוג זה, תוך שמירה על מסגרת הקבוצה כחברתית בלבד. ייתכן שסיבות אלו הן הבסיס להבדלים

שנמצאו: נערות נוטות לחפש אחר קשרים רגשיים או זוגיים כבר מגיל צעיר, וייתכן שהקבוצות לנוער להט"בי (המעורבות לנערים ולנערות) אינן מספקות לחלקן מענה זה. כמו כן, ייתכן שהמרכיב המיני המעורב במערכות היחסים בין נערים וצעירים בנים, הוא שמעיב על שביעות הרצון שלהן מן הקשרים החברתיים, נוכח העובדה שייתכן שחלק מהקשרים אינם רק חברתיים, אלא כוללים גם קשרים מיניים ואולי אף זוגיים – לרבות פרידות ומתחים המאפיינים קשרים מסוג זה. הממצאים גם מראים כי צעירים (מעל גיל 19) נוטים ליצור קשרים חברתיים במסיבות לקהילה הלהט"בית יותר מבני נוער. סביר כי הדבר קשור לזמינות מענה חברתי וקהילתי זה עבור הצעירים (מסיבות רבות מגבילות את גיל הכניסה אליהן מעל גיל 18). הממצא המשמעותי ביותר הוא ההבדלים בכל מדדי הקשרים החברתיים שנמצאו בהשוואה בין ביסקסואלים להומואים או לסביות. לביסקסואלים קשרים חברתיים מועטים יותר, שביעות רצון נמוכה מקשריהם עם נוער להט"בי וציונים נמוכים במדדי הקשרים החברתיים בקבוצה, במסיבות ובאינטרנט, בהשוואה לבני נוער הומואים ולסביות, עובדות היכולות להעיד על מצוקה גבוהה יותר בקרבם; ואמנם, מחקרים מצביעים על קבוצת הביסקסואלים כקבוצה הנמצאת בסיכון גבוה יותר לבריאות נפשית נמוכה וכבעלת קשיים רבים יותר בגיבוש הנטייה המינית (Rosario, Hunter, Maguen, Gwadz & Smith, 2001; Shilo & Savaya, forthcoming). ביסקסואלים חווים לעתים קרובות אפליה על רקע נטייתם המינית והיעדר מקורות תמיכה בקהילה הרחבה ואף בתוך הקהילה הלהט"בית, מתוך הקושי של אנשים לקבל נטייה מינית שאותה הם תופסים כ"מבולבלת" וכמערערת על הבינאריות של ההגדרות הדיכוטומיות "הומו" או "לסבית" ו"הטרנסקסואל". ממצאי המחקר הנוכחי מרמזים כי חלק מהנוער הביסקסואלי אינו מוצא את מקומו במסגרות החברתיות הקיימות, וכי הוא יוצר בהן קשרים חברתיים מועטים, בהשוואה לבני נוער הומואים ולסביות.

מגבלות המחקר והצעות למחקרי המשך

למרות שיטות הדגימה שבוצעו במחקר הנוכחי והטרונגניות המדגם (מבחינות גיל, מגדר ומקום מגורים), קשה לדעת עד כמה ניתן להכליל ממצאים אלו על כלל בני הנוער הלהט"בים בארץ. ייצוג מיעוטים (כגון ערבים ואתיופים) כמו גם דתיים במדגם המחקר היה נמוך. ייתכן שלהטיה זו תרמה שיטת איסוף הנתונים: ערבים, אתיופים ודתיים נוטים שלא להגיע לפעילויות קבוצות הנוער הלהט"ביות, ולמרות היתרונות בדגימת אינטרנט, חסרונה הבולט הוא היעדר נגישות של קבוצות חלשות מבחינה סוציו-אקונומית למחשב או לאינטרנט. זאת ועוד, על רקע הקושי לבצע דגימה הסתברותית באוכלוסייה נסתרת, סביר להניח כי כמו ברוב המחקרים הנעשים בקרב להט"ב, גם במחקר הנוכחי הצלחנו להגיע רק ל"קצה הקרחון" של האוכלוסייה (Coxson, 1996) – לאלו הנמצאים "מחוץ לארון" ושהסכימו להשתתף במחקר, בעוד רוב האוכלוסייה – זו ה"נמצאת בארון" וחוששת מחשיפה, לא השתתפה. כמו כן, העובדה ששיטת הדגימה כללה בני נוער המשתתפים בקבוצות חברתיות, יכולה להטות את הממצאים. אמנם המדגם כלל גם אחוז לא מבוטל של בני נוער וצעירים

שלא השתתפו מעולם בקבוצה חברתית וכן נמצאה הטרוגניות בהשתתפות הנבדקים בקבוצות חברתיות לנוער להט"בי ויצירת קשרים חברתיים בהן, אולם ייתכן שעצם העובדה שכמחצית מהמדגם נאסף בקבוצות חברתיות יצר הטיה. נוסף על כך, פרשנות הניתוחים הסטטיסטיים שנערכו צריכה להיעשות בזהירות רבה, במיוחד מאחר שמדובר במערך מחקר מתאמי ולא ניסויי. ממצאי ניתוחי הרגרסיה מהווים תמיכה בהשערות שאוששו, אולם אין לראות בממצאים שהוצגו באשר לקשר שבין מדדי הקשרים החברתיים למשתני התוצאה, בבחינת אישוש לסיבתיות. זאת ועוד, למרות הממצא על אודות מרכזיותן של הקבוצות החברתיות בהשפעה על בריאותם הנפשית ותהליך גיבוש נטייתם המינית של בני הנוער והצעירים, ובעיקר נוכח המרכזיות שיש לקשרים חברתיים בחיי נוער להט"בים, יש צורך במחקרי אורך, בעיקר כאלו שישתמשו במערך ניסויי שיוכל לבחון את מידת השפעתן של הקבוצות על משתתפים לפני כניסתם לפעילות קבוצתית ולאחריה, כמו גם את ההשפעות ארוכות הטווח שלהן על הבריאות הנפשית וגיבוש הנטייה המינית. לבסוף, במחקר זה נעשה שימוש בכלי קטגוריאלי ורווח לזיהוי העצמי של המשתתפים במחקר כהומואים, לסביות או ביסקסואלים. בשדה המחקר בתחום, הליך זיהוי עצמי זה מקובל ונפוץ (Sell, 2007). עם זאת, השימוש בקטגוריות מובחנות של הגדרה עצמית של הנטייה המינית אינו מאפשר בחינה מעמיקה ומורכבת יותר של ההגדרה העצמית הקשורה לנטייה המינית של המשתתפים (Chung & Katayama, 1996).

תרומת המחקר לפרקטיקה

על פי הספרות התאורטית הקשורה לגיבוש נטייה מינית (Cass, 1996; Savin-Williams, 2005) ובהתאם לממצאי המחקר הנוכחי, שאישו מחקרית את מרכזיותן של קבוצות חברתיות לנוער להט"בי בתרומה לבריאותם הנפשית ולגיבוש נטייתם המינית של בני נוער הומואים, לסביות וביסקסואלים, נראה כי מענה קבוצתי-חברתי זה הוא היעיל והמשמעותי ביותר בסיוע ובעזרה לבני הנוער. על אנשי מקצוע ומחנכים להכיר בחשיבותן של קבוצות הנוער להט"בי ובתרומתן לחייהם של בני הנוער ולהציע אותן כמענים לבני נוער וצעירים שעמם הם עובדים, המתמודדים עם נושאים הקשורים לנטייתם המינית. כמו כן, על מפעילי ויוזמי קבוצות חברתיות לנוער להט"בי להיות ערים לא רק לקיומן של הקבוצות והנגשתן לכלל בני הנוער, אלא גם לטיב הקשרים הנוצרים בהן בקהילה להט"בית בכלל. לעתים, החוויות שבני נוער חווים בפגשם את הקהילה להט"בית ואת מקומות הבילוי שלה הן שליליות ועלולות להעיב על בריאותם הנפשית ועל תהליך גיבוש נטייתם המינית (Cass, 1996; Troiden, 1993). קמה (2003) ציין את התחושות השליליות שעלולים לחוש הומואים בתחילת תהליך גיבוש נטייתם המינית הנחשפים לאווירה המינית הקיימת במקומות בילוי רבים, אווירה הנתפסת לעתים כמאוסה ומאיימת. נראה כי עבודה ושימת דגש על יחסים בין-אישיים בקבוצות וסיוע בעיבוד טיב הקשרים הנוצרים בהן ובמסגרות אחרות בקהילה להט"בית שבהן מבקרים בני הנוער והצעירים, יוכלו לסייע בהגברת שביעות רצונם של אלו מהקשרים החברתיים שהם יוצרים.

נוכח ממצאי המחקר על הקשיים שאותם חווים בני נוער וצעירים בסקסואלים, אנו ממליצים לאנשי החינוך והטיפול כמו גם ליוזמי ומארגני קבוצות חברתיות לנוער להט"בי, לשים דגש על קבוצה זו, לעודד יצירת מסגרות נגישות ומתאימות עבורם וליצור בקבוצות הקיימות תכנים ופעילויות שיעודדו אותם לקחת בהם חלק ולהיתרם מהם. נוסף על כך, למרות ההנחה הרווחת בשנים האחרונות כי האינטרנט הפך למסגרת המשמעותית והמרכזית עבור בני נוער וצעירים, המחקר הנוכחי לא מצא כי פעילות חברתית ברשת האינטרנט תורמת לבריאות נפשית חיובית ומסייעת בגיבוש הנטייה המינית; יתרה מכך, הממצאים מרמזים על תרומה שלילית לשימוש באינטרנט כמענה חברתי עבור נוער וצעירים להט"בים. נראה כי יש לסייע לבני הנוער בעיבוד חוויותיהם הקשורות לקשרים חברתיים הנוצרים דרך האינטרנט, כמו גם להכיר בסיכונים ובסכנות העלולים להיות תוצר לוואי של יצירת קשרים חברתיים בו (Harper et al., 2009).

מקורות

- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2009). **שנתון סטטיסטי לישראל 2009 – מספר 60**. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- מינצר, א' (1998). **הקשר בין יציבות וסיפוק בקשרים קרובים לבין סגנון קרבה, זהות הומוסקסואלית ותמיכה חברתית אצל גברים הומוסקסואלים בישראל**. עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- מרציאנו, א' (2009). תפקיד הפורומים הווירטואליים בהתמודדותם של נערים הומואים עם תהליך היציאה מהארון. **מסגרות מדיה, 4, 1–28**.
- פלוריאן, ו' ודרורי, י' (1990). שאלון הבריאות הנפשית (MHI) תכונות פסיכומטריות ונתונים נורמטיביים באוכלוסייה הישראלית. **פסיכולוגיה, 1(1), 26–35**.
- קמה, ע' (2003). **העיתון והארון: דפוסי תקשורת של הומואים**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- רביץ, ג' (1981). **הקשר בין חשיפה של אוריינטציה מינית הומוסקסואלית לבין קשר אינטימי ומגורים עם בן זוג הומוסקסואל**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב.
- שילה, ג' (2007). **החיים בוורוד: בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, בסקסואלים וטרנסג'נדרים**. תל אביב: רסלינג.
- שילה ג' ופזמוני-לוי, א' (2008). **מחקר אקלים בתי ספר 2008 – מצבם של תלמידים הומואים ולסביות במערכת החינוך בישראל: דו"ח מחקר**. תל אביב: ארגון הנוער הגאה.
- שילה, ג', פזמוני-לוי, א', קמה, ע', לביא, ש' ופנחסי, ב' (2006). **גאים במדים: מצבם של חיילים וחיילות הומואים ולסביות בצה"ל: דוח מחקר**. תל אביב: ארגון נוער גאה.
- Anderson, A. L. (1998). Strengths of gay male youth: An untold story. *Child & Adolescent Social Work Journal, 15*, 55–71.
- Bell, A. P., & Weinberg, M. S. (1978). *Homosexualities: A study of diversity among men and women*. New York: Simon & Schuster.
- Bradford, J., Ryan, C., & Rothblum, E. D. (1994). National lesbian health care survey: Implications for mental health care. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62*, 228–242.
- Byrne, B. M. (2001). *Structural equation modeling*. London: Lawrence Erlbaum Associates.

- Cass, V. C. (1996). Sexual orientation identity formation: A western phenomenon. In R. P. Cabaj & T. S. Stein (Eds.), *Textbook of homosexuality and mental health* (pp. 227–251). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Chung, Y. B., & Katayama, M. (1996). Assessment of sexual orientation in lesbian/gay/bisexual studies. *Journal of Homosexuality, 30*, 49–62.
- Conyne, R. K. (1997). Group work ideas I have made aphoristic (for me). *Journal for Specialists in Group Work, 22*, 149–156.
- Coxon, A. P. M. (1996). *Between the sheets: Sexual diaries and gay men's sex in the era of AIDS*. London: Cassell.
- D'Augelli, A. R. (2006). Developmental and contextual factors and mental health among lesbian, gay, and bisexual youths. In A. M. Omoto & H. S. Kurtzman (Eds.), *Sexual orientation and mental health* (pp. 37–53). Washington, DC: American Psychological Association.
- D'Augelli, A. R., & Hershberger, S. L. (1993). Lesbian, gay, and bisexual youth in community settings: Personal challenges and mental health problems. *American Journal of Community Psychology, 21*, 1–28.
- D'Augelli, A. R., Pilkington N., & Hershberger, S. L. (2002). Incidence and mental health impact of sexual orientation victimization of lesbian, gay, and bisexual youths in high school. *School Psychology Quarterly, 17*, 148–160.
- DeBord, K. A., & Perez, R. M. (1999). Group counseling theory and practice with lesbian, gay, and bisexual clients. In R. P. Perez, K. A. DeBord & K. J. Bieschke (Eds.), *Handbook of counseling and psychotherapy with lesbian, gay, and bisexual clients* (pp. 183–206). Washington, DC: American Psychology Association.
- Diamond, L. M., & Savin-Williams, R. C. (2003). Explaining diversity in the development of same-sex sexuality among young women. In L. D. Garnets & D. C. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian, gay, and bisexual experiences* (pp. 130–149). New York: Columbia University Press.
- Elizur, Y., & Mintzer, A. (2001). A framework for the formation of gay male identity: Process associated with adult attachment style and support from family and friends. *Archives of Sexual Behavior, 30*, 143–168.
- Elizur, Y., & Ziv, M. (2001). Family support and acceptance, gay male identity formation, and psychological adjustment: A path model. *Family Process, 40*, 125–145.
- Floyd, F. J., & Stein, T. S. (2002). Sexual orientation identity formation among gay, lesbian, and bisexual youths: Multiple patterns of milestone experiences. *Journal of Research on Adolescence, 12*, 167–191.
- Fox, C. (2005). *Digital divisions: Internet & American life project*. Washington DC: PEW.
- Gibson, P. (1994). *Gay male and lesbian youth suicide: Report of the secretary task force on youth suicide*. Washington DC: U.S. Department of Health and Human Services.
- Grossman, A. H., & Kerner, M. S. (1998). Support networks of gay male and lesbian youth. *Journal of Gay, Lesbian, and Bisexual Identity, 3*, 27–46.
- Harper, G. W., Bruce, D., Serrano, P., & Jamil, O. B. (2009). The role of the internet in sexual identity development of gay and bisexual male adolescents. In P. L. Hammack

- & B. J. Cohler (Eds.), *The story of sexual orientation* (pp. 297–326). Oxford: Oxford University Press.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1–55.
- Kama, A. (2005). LGBT youth in Israel. In J. T. Sears (Ed.), *Youth, education, and sexualities: An international encyclopedia* (pp. 453–457). Westport, CT: Greenwood.
- Kama, A. (2007). Israeli gay men's consumption of lesbigay media: "I'm not alone . . . in this business". In K. G. Barnhurst (Ed.), *Media queered: Visibility and its discontents* (pp. 125–142). New York: Peter Lang.
- Keleges, S. M., Hayes, R. B., & Coates, T. J. (1996). The Empowerment Project: A community level HIV prevention intervention for young gay men. *American Journal of Public Health*, 86, 1129–1136.
- Kertzner, R. M., Meyer, I. H., Frost, M. D., & Stirrat, M. J. (2009). Social and psychological well-being in lesbian, gays and bisexuals: The effects of race, gender, age, and sexual orientation. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(4), 500–510.
- Lee, C. (2002). The impact of belonging to high school gay/straight alliance. *The High School Journal*, 85(3), 13–26.
- Maczewski, M. (2002). Exploring identities through the internet: Youth experiences online. *Child & Youth Care Forum*, 31(2), 111–129.
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in LGB population: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, 129(5), 674–697.
- Meyer, I. H. (2007). Prejudice and discrimination as social stressors. In I. H. Meyer & M. E. Northridge (Eds.), *The health of sexual minorities* (pp. 242–267). New York: Springer.
- Meyer, I. H., & Willson, P. A. (2009). Sampling lesbian, gay, and bisexual populations. *Journal of Counseling Psychology*, 56(1), 23–31.
- Peters, A. J. (1997). Themes in group work with lesbian and gay adolescents. *Social Work with Groups*, 20(2), 51–69.
- Pizmony-Levy, O., Shilo, G., & Pinhasi, B. (2009). Is there a new Israeli gay teenager? *Journal of GLBT Youth*, 6(4), 340–368.
- Reynolds, A. L., & Hanjorgiris, W. F. (2007). Coming out: Lesbian, gay, and bisexual identity development. In R. M. Perez, K. A. DeBord & K. J. Bieschke (Eds.), *Handbook of counseling and psychotherapy with lesbian, gay and bisexual clients* (2nd ed., pp. 35–56). Washington, DC: American Psychological Association.
- Rosario, M., Hunter, J., Maguen, S., Gwadz, M., & Smith, R. (2001). The coming-out process and its adaptational and health-related associations among gay, lesbian, and bisexual youths: Stipulation and exploration of a model. *American Journal of Community Psychology*, 29(1), 133–160.
- Savin-Williams, R. C. (1998). The disclosure to families of same sex attractions by lesbian, gay, and bisexual youths. *Journal of Research on Adolescence*, 8, 49–68.
- Savin-Williams, R. C. (2001). A critique of research on sexual-minority youths. *Journal of Adolescence*, 24, 5–13.

- Savin-Williams, R. C. (2005). *The new gay teenager*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schmitt, K. L., Dayanim, S., & Matthias, S. (2008). Personal homepage construction as an expression of social development. *Development Psychology, 44*(2), 496–506.
- Sell, R. L. (2007). Defining and measuring sexual orientation for research. In I. H. Meyer & M. E. Northridge (Eds.), *The health of sexual minorities: Public health perspectives on LGBT population* (pp. 355–374). New York: Springer.
- Shilo, G., & Savaya, R. (forthcoming). Effects of family and friend support on LGB youths' mental health and sexual orientation milestones. *Family Relations*.
- Tikkanen, R., & Ross, M. W. (2000). Looking for sexual compatibility: Experiences among Swedish men in visiting internet gay chat rooms. *Cyber Psychology & Behavior, 3*, 605–616.
- Troiden, R. (1993). The formation of homosexual identities. In L. D. Garnets & D. C. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian and gay male experiences* (pp. 191–217). New York: Columbia University Press.
- Veit, C. T., & Ware, J. E. (1983). The structure of psychological distress and well-being in general population. *Journal of Consultation Clinical Psychology, 51*, 730–742.
- Vincke, J., & Van-Heering, K. (2004). Summer holiday camps for gay and lesbian young adults: An evaluation of their impact on social support and mental well-being. *Journal of Homosexuality, 47*, 33–46.
- Walzer, L. (1999). *Between Sodom and Eden: A gay journey through today changing Israel*. New York: Columbia University Press.
- Whitbeck, L. B., Chen, X., Hoyt, D. R., Tyler, K. A., & Johnson, K. E. (2004). Mental disorder, subsistence strategies, and victimization among gay, lesbian, and bisexual homeless and runaway adolescents. *The Journal of Sex Research, 41*(4), 329–342.
- Wright, E. R., & Perry, B. L. (2006). Sexual identity distress, social support, and the health of gay, lesbian and bisexual youth. *Journal of Homosexuality, 51*(1), 81–110.

מרכיבי רווחה סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסביים: מחקר עם קבוצת השוואה הטרנסקסואלית

גבע שנקמן ודב שמוטקין

תקציר

מחקר זה בחן מרכיבי רווחה נפשית סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסביים, מול קבוצת השוואה הטרנסקסואלית. השווינו 219 הומוסקסואלים ולסביות (136 הומוסקסואלים ו-83 לסביות) עם 219 הטרנסקסואלים שהתאמו אינדיווידואלית לכל אחד מהמשתתפים הומו-לסביים. בהתאם להשערותנו, נמצא כי הקבוצה הומו-לסבית לא נבדלה מהקבוצה הטרנסקסואלית במרכיב הקוגניטיבי של הרווחה הסובייקטיבית, שהוא שביעות הרצון הכללית מהחיים, אך נבדלה ממנה במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית – כך שרגש שלילי וגם רגש חיובי נמצאו גבוהים יותר בקרב המשתתפים הומו-לסביים יחסית לקבוצת השוואה. הבחנה זו בין שני מרכיבי הרווחה הסובייקטיבית בהקשר הומוסקסואלי עשויה לחדד את הבנתנו בנוגע לקשר שבין נטייה מינית ורווחה סובייקטיבית. הדפוס הרגשי של רגש חיובי גבוה לצד רגש שלילי גבוה, כפי שהתקבל במחקרנו בקבוצה הומו-לסבית, מרמז על אסטרטגיית התמודדות רגשית שהומוסקסואלים ולסביות מאמצים ככל הנראה מול תרחישי עולם עוין שאליהם הם חשופים. המחקר גם מעלה השלכות באשר להיבטים טיפוליים והסברתיים.

מילות מפתח: נוער הומו-לסבי, רווחה סובייקטיבית

רקע תאורטי

רווחה סובייקטיבית

מושג הרווחה הסובייקטיבית (subjective well-being) מתייחס בספרות להערכתו האישית הכוללת של האינדיווידואל את איכות חייו, הערכה הנעה על ציר חיובי-שלילי. כמו כן, המושג מספק אינדיקטורים להסתגלות ובריאות נפשית (Diener, 1984; Lent, 2004). הספרות המקצועית בתחום הרווחה הנפשית מנסה לבחון, כיצד ומדוע אנשים שונים חווים את חייהם באופן חיובי, והיא מתמקדת במושגים, כגון: שביעות רצון, אושר, מורל ורגש חיובי (Diener, Suh, Lucas & Smith, 1999).

* ברצוננו להודות לגילי לוטרינגר על תרומתה הרבה באיסוף הנתונים.

** תגובות הנוגעות למאמר זה יש להפנות לד"ר גבע שנקמן, החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב, תל אביב 69978, דוא"ל: gevashen@post.tau.ac.il; טל': 03-6408937, פקס: 03-9670381. כתובת חלופית לתגובות: פרופ' דב שמוטקין, החוג לפסיכולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב, דוא"ל: shmotkin@post.tau.ac.il

חוקרים שונים חלוקים ביניהם בנוגע למרכיבי הרווחה הסובייקטיבית (Chamberlain, 1988), אך עם זאת קיימת הסכמה רחבה באשר לשני המרכיבים העיקריים של רווחה זו, שהם המרכיב הקוגניטיבי והמרכיב הרגשי (Lucas, Diener & Suh, 1996). המרכיב הרגשי מתבסס על תחושותיו של הפרט בנוגע למידת האושר או השמחה בחייו. הערכה זו של הפרט נוטה להיות ספונטנית וחוויתית, והיא משקפת מצב עכשווי. נהוג לפצל את המרכיב הרגשי לחלק של רגשות חיוביים (רגשות נעימים, כגון שמחה ואושר) ולחלק של רגשות שליליים (רגשות בלתי נעימים, כגון: פחד, דכדוך ועצבות) (Watson, Clark & Tellegen, 1998).

המרכיב הקוגניטיבי מתבסס על הערכתו העצמית של הפרט בנוגע לשביעות הרצון שלו מחייו, והערכה זו היא בעיקרה שיפוט רציונלי, שבאמצעותו הפרט מעריך את איכות חייו לפי אמות מידה ותקנים שהוא עצמו קובע (Shin & Johnson, 1978). בשונה מהמרכיב הרגשי, שנוטה להיות מושפע מנסיבות זמניות ועכשוויות, המרכיב הקוגניטיבי מושפע מהערכה ארוכת טווח. הערכת רווחה סובייקטיבית בהתבוננות ארוכת טווח לאחור מושפעת במיוחד מהתערבות של מנגנונים פסיכולוגיים של הסתגלות, כמו התרגלות (habituation) והשוואה חברתית, הפעילים לאורך כל טווח הגילים ואשר יכולים לתקן רמה פגועה של שביעות רצון מהחיים ולהחזירה לקו הבסיס שלה (Headey & Wearing, 1989; Keyes, Shmotkin & Ryff, 2002; Michalos, 1985). ייתכן כי בשל כך נמצא שבקשר שבין גיל לבין מדדי רווחה סובייקטיבית, שביעות הרצון הכללית מהחיים נטתה שלא לרדת עם עליית הגיל, בעוד שביטויים רגשיים (רגשות חיוביים) נטו לרדת עם עלייתו (Diener & Suh, 1998). בהתאם, שמוטקין (Shmotkin, 1990) הראה כי עיקר ההבדלים בין אוכלוסייה צעירה לבוגרת במדדי רווחה סובייקטיבית נעוצים ברכיב הרגשי, בעוד הרכיב הקוגניטיבי של שביעות רצון מהחיים אינו מבחין בין הקבוצות, במיוחד כאשר משתמשים בעת העיבודים הסטטיסטיים במשתנים סוציו-דמוגרפיים מתערבים כקבועים. יציבותה של שביעות הרצון מהחיים לאורך זמן נמצאה חשובה ביותר להתפתחות חיובית בקרב נוער, בעוד ירידה בה קושרה עם פגיעות לקשיים פסיכולוגיים (Park, 2004). דוגמאות נוספות לעמידותה היחסית של שביעות הרצון מהחיים גם בתנאי חיים עוינים ניתן למצוא באוכלוסיות של נכים ושל מי שעברו אירועי חיים קשים (Mehnert, Krauss, Nadler & Boyd, 1990; Suh, Diener & Fujita, 1996).

יכולתם של אנשים לשמור על רמה נורמטיבית של שביעות רצון מהחיים למרות התנסויות שליליות נמצאת עדיין בתהליך של ברור קונצפטואלי ואמפירי (Bonanno, 2004; Diener, Lucas & Scollon, 2006). אחד מהמודלים בתחום זה הוצע על ידי שמוטקין (Shmotkin, 2005), המנסה להסביר את מערך היחסים בין המערכות הפסיכולוגיות המאפשרות איזון דינמי בין שימור של רווחה סובייקטיבית לבין התמודדות עם תרחישי עולם עוין (אירועי חיים שעיקרם מצוקה, טראומה ואף סכנת חיים). ביישום המודל של שמוטקין לאוכלוסייה ההומוסקסואלית נמצא כי משתנים, כגון: קבלה עצמית, זוגיות ומשמעות חיים גבוהה, עוזרים בשימור הרווחה הסובייקטיבית על אף ריבוי של סכנות וקשיים (שנקמן, 2010).

רווחה סובייקטיבית והומוסקסואליות

בהקשר ההומוסקסואלי, רווחה סובייקטיבית סומנה כקשורה עם משתנים כקבלה עצמית, חשיפה עצמית וגיבוש הזהות (Brady & Busse, 1994; Elizur & Ziv, 2001; Gil, 2007), אך ידוע מעט מאוד על הקשר בין המרכיבים הדיפרנציאליים של הרווחה הסובייקטיבית וכן על הקשר שלהם עם נטייה מינית. השערותנו הייתה כי בהשוואה בין נוער הומו-לסבי לנוער הטרוסקסואלי במרכיבי רווחה סובייקטיבית, עיקר השוני בין שתי הקבוצות יהיה במרכיבים הרגשיים, וכי בקרב נוער הומו-לסבי הרגש החיובי יהיה נמוך יותר והרגש השלילי – גבוה יותר מאשר בקרב נוער הטרוסקסואלי. השערה זו נשענה על ההבנה שהמרכיב הקוגניטיבי (שביעות רצון מהחיים) מבוקר חזק יותר מאשר המרכיב הרגשי על ידי כוחות מתקנים ומאזנים של הסתגלות לאורך זמן, במיוחד בשל הישענותו על הערכה רטרוספקטיבית המתחברת לעבר. לעומת זאת, המרכיבים הרגשיים של רווחה סובייקטיבית משקפים חזק יותר את המצב העכשווי-חוויתי של האינדיווידואל ההומו-לסבי, החשוף למכלול פעיל של קשיים בשל היותו שיך לקבוצה הפגיעה לתיוג שלילי ולאפליה. קשיים אלו עלולים לכלול בין השאר קונפליקט פנימי הנוגע לקבלה עצמית של הנטייה המינית (Martin, 1982), תחושות פגימות וחוסר מותאמות בשל נורמות הומופוביות והטרוסקסיסטיות בחברה (Herdt, 1989; King & Noelle, 2005) ופעמים רבות – חוסר תפקודה של המשפחה כמקור תמיכה (מזרחי, 2001; Strommen, 1989; D'Augelli, Hershberger & Pilkington, 1998). קשיים נוספים כוללים הטרדות והתעללויות מצד בני משפחה וקבוצת השווים בשל נטייתו המינית של הפרט (Finkelhor & Dziuba-Leatherman, 1994; Garofolo, Wolf, Kessel, Palfery & DuRant, 1998; Harry, 1989; Hunter, 1990; Russell, Franz & Driscoll, 2001), פגיעות גבוהה לפשעי שנאה (Alden & Parker, 2005) וסיכוי גבוה יותר להיות קרובן להתעללות מינית יחסית לאוכלוסייה הטרוסקסואלית (Bradford, Ryan & Rothblum, 1994). גורמי לחץ אחרים נוגעים לסכנות הקשורות בחשש מהידבקות בנגיף האיידס בשל נטייה למעורבות ביחסי מין לא מוגנים (Kegeles, Hayes & Coates, 1996; Rosario, Schrimshaw & Hunter, 2006; Silvestre et al., 1993), הומופוביה מופנמת (Ryan & Futterman, 1998), זוגיות שאינה מוכרת חוקית על ידי המדינה ולכן גם לא זוכה להטבות כמו זו זוגות הטרוסקסואלים (Herek, 2006), אפליה בתעסוקה (Kimmel & Sang, 1995) וקשיים ייחודיים בתהליך ההזדקנות (Adelman, 1991).

מגוון הקשיים שתוארו משקפים מערך רחב של תרחישי עולם עוין שהומוסקסואלים ולסביות חשופים אליהם לאורך כל חייהם. נוער הומו-לסבי, אשר נמצא בלבו של תהליך גיבוש הזהות, הקבלה העצמית והחשיפה העצמית של הנטייה המינית, עלול להיפגע במיוחד מקשיים הקשורים בחשיפה של הנטייה לבני משפחה וחברים, כמו תגובות של אפליה והתעללות (D'Augelli & Hershberger, 1993; Savin-Williams, 1998). לפי תאוריית לחץ המיעוטים (Meyer, 2003, 2007), גורמי לחץ פנימיים (כגון חוסר קבלה של הנטייה) כמו גם גורמי לחץ חיצוניים (כגון חשיפה לאלימות מצד המשפחה וקבוצת השווים) יכולים להוביל לפגיעה בבריאותם הנפשית של מיעוטים מיניים. בהקשר של

רווחה סובייקטיבית, ובהתאמה עם תאוריית לחץ המיעוטים, מגוון הקשיים העומדים בפני נוער הומו-לסבי עשוי להוביל להפנמה של רגשות שליליים, ותוצאה אפשרית מכך היא ירידה במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית.

במאמר הסקירה שלהם, דינר, סו, לוקאס וסמית קוראים לביצוע מחקרים שיבחינו בין המרכיב הקוגניטיבי והמרכיב הרגשי שברווחה הסובייקטיבית ובנתבי הקשרים שבינם לבין משתנים שונים (Diener et al., 1999). בהמשך לקריאה זו ביקשנו לבחון במחקרנו הנוכחי את ההבדל המצופה בין המרכיב הקוגניטיבי למרכיב הרגשי בהקשר של נטייה מינית. בכך תורחב הבנתנו בנוגע לקשר הכללי שבין נטייה מינית ורווחה סובייקטיבית, כמו גם באשר לבחירה בהתערבויות טיפוליות רלוונטיות הממוקדות בקוגניציה לעומת כאלו הממוקדות ברגש.

הומוסקסואליות בחברה הישראלית

העמדה שמציגה החברה הישראלית כלפי הומוסקסואלים ולסביות היא מבלבלת. מצד אחד, יחסית למדינות מערביות אחרות, מערכת המשפט בישראל פיתחה עמדה ליברלית למדי כלפי הומוסקסואלים, והאוכלוסייה החילונית במרכז הארץ (במיוחד באזור תל אביב) מביעה סובלנות ופתיחות כלפי הקהילה ההומוסקסואלית (גרוס וזיו, 2003). כמו כן, סביב הבשלת הקרקע הפוליטית-חברתית, צמח וגדל בעשור האחרון "ארגון הנוער הגאה", שמספק בית לחוגי העשרה וקבוצות חברתיות תומכות, ומהווה על כן מוקד תמיכה מרכזי עבור נוער הומו-לסבי (Kama, 2005). עם זאת, מהצד השני, ישראל מתאפיינת בעיקרה כחברה משפחתית פטריארכאלית, המוזנת מדימויים גבריים סטריאוטיפיים, אשר מחוזקים בין השאר על ידי המלחמות התכופות באזור (קפלן, 1999; Ben-Ari, 2001). חברה זו נוטה לרוב להיות בלתי סובלנית כלפי הומוסקסואליות. כמו כן, הישענות הדת היהודית על החוק התנ"כי, המגנה בתוקף מיניות הומוסקסואלית גברית, מחזקת את התיוג השלילי של הומוסקסואלים ואת הסנקציות המוטלות עליהם. בהתאם לנורמות חשיבה הומופוביות אלה, אין זה מפתיע כי סטודנטים ישראלים נמצאו הומופובים במידה רבה יותר מסטודנטים אמריקנים הלומדים בישראל (Lieblich & Friedman, 1985). המסרים הסותרים הללו עלולים ליצור בקרב הומוסקסואלים ולסביות צעירים לחץ ובלבול נוספים, בתקופה שבה הם מחפשים אישור ותמיכה להשלמת המטלות ההתפתחותיות של קבלה עצמית ויצירת זהות מגובשת (Cass, 1979; Elizur & Mintzer, 2001; Elizur & Ziv, 2001; Fassinger & Miller, 1996).

מסקנות מעניינות נוספות באשר להקשר הישראלי המורכב מעלה קמה (2003), שראיין הומוסקסואלים ישראלים בגילים שונים. לפיו, אף שבעשרים השנים האחרונות ישנו ייצוג רב יותר של הומוסקסואלים ברמה הציבורית ובתחומי הפוליטיקה והאמנות, וכן למרות שינויים חקיקתיים, לא ניכרת עדיין מגמה של הקלה במצוקות השונות שחווים הומוסקסואלים. ממצאיו מראים כי מתבגרים רבים עדיין חווים בדידות עזה וקשיים בהתמודדות עם גיבוש זהותם ההומוסקסואלית. קמה מסכם, שניכר כי החברה הישראלית מאופיינת בשמרנות בכל הנוגע להומוסקסואליות ברמת הפרט, והדבר

מתבטא בחוסר סובלנות ובקשיי קבלה של הומוסקסואלים במסגרות המשפחתיות, הקהילתיות והחברתיות (קמה, 2003).

השערות המחקר

במחקר שלפנינו ביקשנו לבדוק את ההשערה כי עיקר ההבדלים בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצה ההטרוסקסואלית יימצא במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית. זאת נוכח הקשיים הרבים שאליהם חשופים נוער וצעירים הומו-לסבים ואשר עלולים לפגוע ברווחתם הסובייקטיבית (קשיים בקבלה ובחשיפה של הנטייה המינית המתגבשת ופגיעות מוגברת לקרבנות ולחץ חברתי מצד המשפחה ומקבוצת השווים סביב הנטייה המינית), כמו גם נוכח ההבחנה בין המרכיב הקוגניטיבי למרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית בסוגיית העמידות אל מול תנאי חיים עוינים. שיערנו את ההשערות הבאות:

- א. רגש שלילי בקרב קבוצת הנוער והבוגרים הצעירים ההומוסקסואלים יהיה גבוה יותר מאשר בקבוצה התואמת של נוער ובוגרים צעירים הטרוסקסואלים.
- ב. רגש חיובי בקרב קבוצת הנוער והבוגרים הצעירים ההומוסקסואלים יהיה נמוך יותר מאשר בקבוצה התואמת של נוער ובוגרים צעירים הטרוסקסואלים.

שיטה

משתתפים

קבוצת הניסוי כללה 219 נבדקים הומו-לסבים (136 גברים, ו-83 נשים) שנדגמו במסגרת "ארגון הנוער הגאה" במהלך שנת 2006 (לוטרינגר, 2006). שישה משתתפים, שלא נכללו בסופו של דבר בקבוצת הניסוי, סירבו למלא את השאלונים. "ארגון הנוער הגאה" הוא ארגון התנדבותי המספק קבוצות תמיכה ופעילות לחבריו, ולו 15 שלוחות ברחבי הארץ. מתוך המשתתפים, 167 היו חניכים בני 15–26 ו-52 היו מדריכים בני 19–37. כדי לוודא כי קבוצת המחקר אכן מורכבת מאוכלוסייה הומו-לסבית, נעשה שימוש בשלוש שאלות זיהוי עצמי השייכות לשאלון גיבוש הזהות ההומוסקסואלית שפותח על ידי ברדי ובוס (Brady & Busse, 1994). בשאלות אלה הגדירו עצמם המשתתפים כהומוסקסואלים בשלוש רמות: קוגניטיבית – "יש לי מחשבות שהייתי מכנה כהומוסקסואליות" (אושר על ידי 96.3% ממשתתפי קבוצת הניסוי), רגשית – "יש לי רגשות שהייתי מכנה כהומוסקסואליים" (אושר על ידי 93% ממשתתפי קבוצת הניסוי) והתנהגותית – "אני מעורב בהתנהגות מינית שהייתי מכנה כהומוסקסואלית" (אושר על ידי 84.5% ממשתתפי קבוצת הניסוי). שאלות אלו מהוות הגדרה עצמית רב-ממדית (קוגניטיבית, רגשית והתנהגותית) שדומות לה הומלצו במחקרים בקרב אוכלוסייה הומו-לסבית (Chung & Catayama, 1996). השאלות מפותות ביתר פירוט היבטים של זיהוי עצמי מאשר שאלות זיהוי עצמי סטנדרטיות יותר (לדוגמה הזיהוי העצמי במחקרנו הוחלט שלא לגרוע אף משתתף מן הקבוצה ההומו-לסבית.

החלטה זו נשענה על כך ש-214 משתתפים ענו בחיוב על שאלה אחת לפחות משאלות הזיהוי העצמי, ובחמישה מקרים שבהם היו חסרים נתונים על כל שלוש שאלות הזיהוי העצמי, השתמשנו בשאלות אחרות משאלון גיבוש הזהות ההומוסקסואלית, אשר תיקפו את העובדה כי אכן מדובר במשתתפים הומו-לסבים.

קבוצת ההשוואה כללה 219 נבדקים, שנלקחו ממאגר נתונים כללי של מחקר רווחה סובייקטיבית ותרחיש העולם העיון (Shmotkin, 2011), ושהותאמו בשיטת הצימוד (matched pairs) לכל אחד ממשתתפי קבוצת הניסוי, על פי המשתנים: מין, גיל, מוצא, השכלה ומצב משפחתי רשמי. מאגר הנתונים הכללי שממנו הותאמו הנבדקים כלל 904 נבדקים בני 16–93, והוא נאסף בין השנים 2002–2003. טווח הגילים של משתתפי קבוצת ההשוואה הסופית שהורכבה בהתאם לשיטת הצימוד, נע בין 16–37, והם נאספו במגוון מקומות עבודה, מרכזי קניות, מרכזים קהילתיים ומקומות התאספות שונים ברחבי הארץ. במדגם זה לא הועברו שאלות לזיהוי נטייה מינית, ועל כן סביר להניח שנמצאו בתוכה גם משתתפים הומו-לסבים בשיעור הדומה לשכיחותם באוכלוסייה הכללית (פירוט מלא על הרכבת קבוצת ההשוואה ראו בפרק ההליך).

כלים

שאלון פרטים אישיים – שאלון זה כלל מספר שאלות הנוגעות למאפיינים תיאוריים של המשתתפים, כמו גם דירוגים עצמיים של מצבם הכלכלי והבריאותי ושל רמת הדתיות שלהם.

סולם הרגש החיובי והשלילי (The Affect Balance Scale, ABS) – שאלון זה נבנה על ידי ברדברן (Bradburn, 1969) ומוודד רגש חיובי ורגש שלילי. כל רגש מצוין על ידי חמישה פריטים, המתייחסים להופעה של רגשות כמו "מאושר" ו"גאה" (Positive Affect Scale – PAS) או "מדוכא" ו"מוטרד" (Negative Affect Scale – NAS). בשאלון מתבקש המשתתף להתייחס לרגשות שחווה במשך השבוע האחרון, תוך דירוג שכיחותם על סולם בן ארבע דרגות: 1 ("אף פעם"), 2 ("פעם אחת"), 3 ("מספר פעמים") ו-4 ("לעיתים קרובות"). מהימנות סולמות הרגש החיובי והשלילי בקבוצה ההומו-לסבית נמצאה סבירה: $\alpha = .76$ עבור סולם הרגש החיובי ו- $\alpha = .62$ עבור סולם הרגש השלילי. גם מהימנות סולמות הרגש החיובי והשלילי בקבוצת ההשוואה נמצאה דומה: $\alpha = .76$ עבור סולם הרגש החיובי ו- $\alpha = .62$ עבור סולם הרגש השלילי. בשאלון ה-ABS נעשה שימוש נרחב בעולם (Andrews & Robinson, 1991), כמו גם בארץ (לדוגמה Shmotkin, 1990).

סולם שביעות רצון מהחיים (The Satisfaction with Life Scale – SWLS) – שאלון זה עוצב על ידי דינר, אמונס, לרסן וגריפין (Diener, Emmons, Larsen & Griffin, 1985), למדידת סיפוק מהחיים כהיבט קוגניטיבי של רווחה סובייקטיבית. השאלון מכיל חמישה פריטים המתייחסים לשיפוטם כלליים של הנבדק ביחס לחייו (למשל התייחסות לחיים כקרובים לאידאל או כמשביעי רצון). כל פריט מדורג על סולם בן שבע דרגות, מ-1 ("מתנגד/מתנגדת מאוד") עד 7 ("מסכים/מסכימה מאוד"). הציון

נקבע לפי ממוצע הדירוגים שניתנו לפריטים. מהימנות השאלון שנמצאה במחקר הנוכחי בקבוצה ההומו-לסבית ובקבוצת ההשוואה נמצאה סבירה: $\alpha = .76$ ו- $\alpha = .83$, בהתאמה. לשאלון זה נתונים פסיכומטריים טובים, אשר נתקבלו במחקרים רבים ברחבי העולם (Diener et al., 1985; Pavot & Diener, 1993) כמו גם בארץ (לדוגמה (Shmotkin & Lomranz, 1998).

סולם האושר (The Happiness Scale – HS) – מדד גלובלי להערכה כללית של תחושת אושר. בשאלון נעשה שימוש במספר רב של מחקרים (Campbell, Converse & Rodgers, 1976). המשתתף מתבקש להעריך את מידת האושר שהוא חש באופן כללי על גבי סולם בן חמש דרגות, מ-1 ("מאוד לא מאושר/מאושרת") עד ל-5 ("מאושר/מאושרת מאוד"). מאחר שמדד זה הוא פריט בודד, מקדם α איננו ישים עבורו.

הליך

העברת השאלונים לקבוצת הניסוי התרחשה ב-16 קבוצות חברתיות של "ארגון הנוער הגאה" ברחבי הארץ. הובהר על ידי הנסיין שמילוי השאלונים הוא אנונימי והתנדבותי. בתום ההעברה הוצגו נושא המחקר וחשיבותו ונערך תשאל. נוהל העברה דומה, המבטיח אנונימיות ומענה לשאלות שהתעוררו במהלך מילוי השאלונים, בוצע גם במדגם הכללי שממנו הורכבה קבוצת ההשוואה. המחקר אושר להעברה על ידי ועדת האתיקה באוניברסיטת תל-אביב.

הליך בניית קבוצת ההשוואה (הליך הצימוד)

ממאגר הנתונים הכללי שהוזכר קודם בחרנו משתתפים אשר היו הדומים ביותר למשתתפים ההומו-לסבים בחמישה משתנים סוציו-דמוגרפיים: מין, גיל, מוצא (מקום לידה: ישראל, אירופה ואמריקה, אסיה ואפריקה), רמת השכלה ומצב משפחתי רשמי. ל-99 משתתפים הומו-לסבים נמצאה התאמה אינדיווידואלית מלאה בכל חמשת משתני ההתאמה. לשבעה משתתפים לא נמצאה התאמה מלאה במשתנה המוצא. במקרים אלה ביצענו צימוד של משתתפים הטרוסקסואלים למשתתפים הומו-לסבים לפי החלוקה הדיכוטומית של מי שנולדו בישראל לעומת מי שנולדו במקום אחר. ל-84 משתתפים לא נמצאה התאמה מלאה במשתנה הגיל. במקרים אלה של חוסר התאמה (עד פער של חמש שנים, אך בעיקר פער של שנה עד שנתיים), נבחרו משתתפי השוואה בצורה מאוזנת שהבטיחה בחצי מהמקרים צימוד של משתתף השוואה שהיה צעיר מהמשתתף ההומו-לסבי ובחצי השני של המקרים – מבוגר ממנו. בצורה כזו קוזזו הסטיות מן הגילים המקוריים, דבר שהוביל להיעדר הבדל במוצעים במשתנה הגיל בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצת ההשוואה שהותאמה לה. ל-54 משתתפים הומו-לסבים לא נמצאה התאמה מלאה במשתנה ההשכלה עם משתתפי ההשוואה. במקרים אלה בוצעה התאמה בדומה להליך ההתאמה שתואר לעיל במשתנה הגיל. כפי שניתן לראות בלוח 1, המשווה בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצת ההשוואה במשתנים הסוציו-דמוגרפיים, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הקבוצות במשתני ההתאמה: מין, גיל, מוצא, השכלה ומצב משפחתי רשמי. לא נמצאו

הבדלים מובהקים בין הקבוצות גם במשתנים הבאים: מצב כלכלי, רמת בריאות מדווחת, מקום מגורים ומצב תעסוקתי. לעומת זאת, נמצאו הבדלים בין הקבוצות ברמת הדתיות (הקבוצה ההומו-לסבית דתית פחות) ובתדירות הביקורים אצל רופא (הקבוצה ההומו-לסבית מדווחת על תדירות גבוהה יותר של ביקורים אצל הרופא).

לוח 1: מאפיינים סוציו-דמוגרפים של קבוצות המדגם המצומדות

מבחן הבדל Difference test	קבוצת ההשוואה (N=219)	קבוצה הומו-לסבית (N=219)	משתנה
משתנים תואמים שעברו צימוד			
t (436)=-0.14	20.97	20.90	גיל ממוצע
	4.75	4.68	סטיית תקן
$\chi^2 (1)=0.00$	62.1	62.1	מגדר (%) גבר
	37.9	37.9	אישה
$\chi^2 (1)=0.00$	89.5	89.5	ארץ לידה (%) ישראל
	10.5	10.5	מקום אחר
t (436)=-0.22	0	0	השכלה (%) יסודית
	53.4	39.3	תיכונית חלקית
	14.2	33.8	תיכונית מלאה
	2.3	5.0	לימודים / השתלמות על תיכונית
	16.9	12.3	אקדמית חלקית
	10.5	6.8	תואר ראשון
	2.7	2.7	תואר שני
	3.25	3.21	ממוצע
	1.60	1.39	סטיית תקן
	$\chi^2 (1)=0.00$	98.6	98.6
1.4		1.4	נשוי / גרוש

משתנים שלא עברו צימוד

מבחן הבדל Difference test	קבוצת ההשוואה (N=219)	קבוצה הומו-לסבית (N=219)	משתנה
t (435)=1.75	4.1	5.0	מצב כלכלי מדווח (%) נמוך
	9.2	9.1	מתחת לבינוני
	58.3	41.6	בינוני
	19.7	34.2	טוב
	8.7	10.0	טוב מאוד
	3.19	3.35	ממוצע
	0.87	0.95	סטיית תקן

מבחן הבדל Difference test	קבוצת ההשוואה (N=219)	קבוצה הומו-לסבית (N=219)	משתנה
$\chi^2 (1)=1.62$	20.7	25.9	מצב תעסוקתי (%)
	79.3	74.1	עובד לא עובד
$\chi^2 (1)=3.07$	90.0	84.3	מקום מגורים (%)
	10.0	15.7	עיר מקום אחר
$\chi^2 (1)= 22.87^{***}$	69.9	88.5	הגדרה עצמית לדתיות (%)
	30.2	11.5	חילוני מסורתי / דתי
$t (435)=-0.29$	0.9	0	מצב בריאותי מדווח (%)
	0.9	1.4	גרוע
	5.5	8.7	לא כל כך טוב
	36.2	34.2	בינוני
	56.4	55.7	טוב
	4.46	4.44	טוב מאוד
	0.72	0.71	ממוצע
	0.72	0.71	סטיית תקן
$t (428)=2.26^*$	90.3	77.6	תדירות ביקור אצל רופא (%)
	7.4	19.6	פעם בחודשיים ופחות מכך
	0.9	1.4	פעם בחודש
	0	0.5	פעם בשבועיים
	1.4	0.9	פעם בשבוע
	1.14	1.27	יותר מפעם בשבוע
	0.55	0.60	ממוצע
	0.55	0.60	סטיית תקן

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

הערה: בכל אחת מהקבוצות היו חסרים נתונים בחלק מהמשתנים עבור 0–5 מקרים

תוצאות

כדי לבחון את השערתנו כי ההבדלים בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצת ההשוואה ההטרסקסואלית יימצאו בעיקר במרכיב הרגשי של הרווחה הסובייקטיבית, נערכו מבחני MANCOVA. במבחנים אלה סוג הקבוצה (הומו-לסבים או הטרסקסואלים) ומגדר (גברים או נשים) הוגדרו כמשתנים בלתי תלויים, ומדדי הרווחה הסובייקטיבית (SWLS, PAS, NAS, HS) הוגדרו כמשתנים תלויים (ראו לוח 2). נבהיר כי הזיווג בין כל נבדק בקבוצה ההומו-לסבית לנבדק תואם בקבוצת ההשוואה נעשה בו-זמנית על פי כל חמשת משתני הרקע הסוציו-דמוגרפיים, דבר ההופך את שתי הקבוצות לתלויות (dependent groups). עם זאת העדפנו את הגישה הזהירה, ובחרנו להשתמש בעיבודים משווים של קבוצות בלתי תלויות, שבהם השגת מובהקות להבדלים קשה

יותר. מאחר שמדגמנו כלל הן מתבגרים והן בוגרים צעירים, החזקנו את משתנה הגיל כקבוע (covariate) כדי לבקר את השפעתו האפשרית על המשתנים התלויים.

בהתאם להשערותנו, במבחן ה-MANCOVA לא נמצאו הבדלים מובהקים במדד הרווחה הקוגניטיבי (SWLS) בין הקבוצה ההומו-לסבית (M=4.39, SD=1.22) לקבוצה ההטרוסקסואלית (M=4.53, SD=1.30); $F(1,425)=1.16, p>.05$. כמו כן לא נמצאו הבדלים במדד האושר הכללי (HS) בין הקבוצה ההומו-לסבית (M=3.15, SD=0.97) לקבוצה ההטרוסקסואלית (M=3.19, SD=0.82); $F(1, 425)= 0.33, p>.05$. כפי ששערונו, אכן נמצא כי רמת הרגש השלילי (NAS) הייתה גבוהה יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות (M=2.29, SD=0.62) ביחס לקבוצת ההשוואה (M=2.10, $F(1,425)=12.66, p<.001$; (SD=0.61

הבדל מובהק בין שתי הקבוצות נמצא גם ברמת הרגש החיובי (PAS), אך בניגוד להשערותנו, נמצא כי הומוסקסואלים ולסביות דיווחו על רמות גבוהות יותר של רגש חיובי (M=2.68, SD=0.62) יחסית לקבוצת ההשוואה (M=2.53, SD=0.65); $F(1,425)=5.45, p<.05$

יש לציין כי מגדר וכן האינטראקציה בין הקבוצה (המסמנת נטייה מינית) לבין מגדר, לא הניבו אפקטים מובהקים בניחות ה-MANCOVA (ראו לוח 2). גיל, שהוחזק כמשתנה קבוע בניחות זה, גילה קשר מובהק רק עם מדד הרגש השלילי (NAS): $F(1,425)=9.694, p<.01$. לפי קשר זה, גיל גבוה יותר התקשר עם רגש שלילי נמוך יותר. עם שאר המשתנים התלויים לא היה לגיל קשר מובהק: $F=0.002$ עבור שביעות רצון (SWLS), $F=0.633$ עבור רגשי חיובי (PAS) ו- $F=0.455$ עבור אושר כללי (HS) (מקדם הקשר הרב-משתני Wilks' lambda היה 0.94, $p<.001$).

לוח 2: השוואות מרובות במדדי רווחה סובייקטיבית כפונקציה של סוג הקבוצה (קבוצה הומו-לסבית לעומת הטרוסקסואלית) ומגדר (גיל מוחזק קבוע)

Partial Eta Squared	F	ממוצעים וסטיות תקן				משתנה תלוי	Wilks' lambda	אפקט
		קבוצה הטרוסקסואלית (N=215)		קבוצה הומו-לסבית (N=215)			.934***	קבוצה
		M	SD	M	SD			
.003	$F(1,425)=1.16$	4.53	1.30	4.39	1.22	שביעות רצון		
.013	$F(1,425)=5.45^*$	2.53	.65	2.68	.62	רגש חיובי		
.029	$F(1,425)=12.66^{***}$	2.10	.61	2.29	.62	רגש שלילי		
.001	$F(1,425)=.33$	3.19	.89	3.15	.97	אושר כללי		
		(N=164) נשים		(N=266) גברים			.996	מגדר
		M	SD	M	SD			
.001	$F(1,425)=.28$	4.42	1.33	4.49	1.22	שביעות רצון		
.000	$F(1,425)=.10$	2.59	.65	2.61	.64	רגש חיובי		
.000	$F(1,425)=.04$	2.20	.63	2.20	.62	רגש שלילי		
.002	$F(1,425)=.80$	3.12	.95	3.20	.92	אושר כללי		

Partial Eta Squared	F	ממוצעים וסטיות תקן	משתנה תלוי	Wilks' lambda	אפקט
				.982	קבוצה x מגדר
.000	F(1,425)=.07		שביעות רצון		
.000	F(1,425)=.09		רגש חיובי		
.004	F(1,425)=1.55		רגש שלילי		
.001	F(1,425)=.33		אושר כללי		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

הערה: $N=438$. במשתנים מסוימים היו חסרים נתונים עבור 0–8 מקרים.

דין

בהתאם להשערתנו, הקבוצה ההומו-לסבית נבדלה מהקבוצה ההטרוסקסואלית רק ברכיבים הרגשיים של הרווחה הסובייקטיבית. כפי ששיערנו, רמת הרגש השלילי נמצאה גבוהה יותר בקרב הקבוצה ההומו-לסבית מאשר בקרב הקבוצה ההטרוסקסואלית. עם זאת, ובניגוד להשערתנו, גם רמת הרגש החיובי הייתה גבוהה יותר בקרב הקבוצה ההומו-לסבית יחסית לקבוצה ההטרוסקסואלית. כפי שיתואר בהמשך, התוצאות המעורבות של המדדים הרגשיים מצביעות ככל הנראה על קו-אקטיבציה של מערכת הרגש החיובי לצד מערכת הרגש השלילי בקרב הומוסקסואלים ולסביות.

רגשות שליליים בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים

הממצא המראה כי רמת הרגש השלילי הייתה גבוהה יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות מאשר בקרב הטרוסקסואלים עולה בקנה אחד עם דפוסי נתונים דומים במספר מחקרים קודמים, שמצאו רגשות שליליים, דיכאון וניסיונות אבדניים רבים יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות מאשר בקרב הטרוסקסואלים (Balsam, Beauchaine, Mickey & Rothblum, 2005; Ben-Ari & Gil, 1998; Cochran, 2001; Cochran, Sullivan & Mays, 2003). ממצא זה יכול להיות מוסבר על ידי החשיפה של הומוסקסואלים ולסביות למגוון סיכונים וקשיים, כגון התעללות מילולית ופיזית, הטרדות והצקות מצד קבוצת השווים והמשפחה, אחוז גבוה של נפגעי התעללות מינית בקרב נוער הומוסקסואלי וקשיים בקבלה עצמית של הנטייה המינית ההומוסקסואלית (Cochran, 2001; Horn, Szalacha & Drill, 2008; Martin, 1982; Pilkington & D'Augelli, 1995; Savin-Williams, 1994). כמו כן ניתן להסבירו כתוצר של תהליך המערב והמופוביה מופנמת, השתייכות לקבוצת תיוג שלילי הסובלת מנידוי והיעדר תמיכה מצד המשפחה (D'Augelli, Grossman & Starks, 2006; Rotheram-Borus, Hunter & Rosario, 1994; Ryan & Futterman, 1998). קשיים אלה יכולים לקדם רמות גבוהות יותר של רגשות שליליים, והם מתקשרים כאמור גם עם רמות דיכאון וחרדה, שנמצאו גבוהות יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות מאשר בקרב הטרוסקסואלים (Busseri, Willoughby, Chalmers & Bogaert, 2008; Cochran, Mays, Alegria,)

ממצאים (Ortega & Takeuchi, 2007; King et al., 2003; Safren & Heimberg, 1999). אלו עולים בקנה אחד עם תאוריית לחץ המיעוטים (Meyer, 2003, 2007), הגורסת כי מערך לחצים פנימיים וחיצוניים-חברתיים הקשורים במיעוט שאלי אדם משתייך מגבירים את הסיכון לפגיעות נפשיות. בהקשר הישראלי, פגיעות זו תועדה במספר מחקרים הקושרים בין הלחצים הפנימיים והחיצוניים של הומו-לסבים לסיכונים הנפשיים העומדים בפניהם (שנקמן, 2010; Kama, 2005; Ben-Ari & Gil, 1998).

המרכיב הקוגניטיבי והמרכיב הרגשי של רווחה סובייקטיבית בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים

כפי ששיערנו, ממצאי מחקרנו לא הראו הבדלים ברכיב הקוגניטיבי של רווחה סובייקטיבית בין הקבוצה ההומו-לסבית לקבוצת ההשוואה. נראה כי על אף ריבוי תרחישי העולם העוין שאליהם חשופים הומוסקסואלים ולסביות צעירים, הם עדיין מצליחים לשמר רמה נורמלית של רווחה סובייקטיבית קוגניטיבית, אשר מאפשרת את תפקודם הפסיכולוגי היום יומי (Shmotkin, 2005). הסבר מרכזי למצב זה קשור במנגנון ההסתגלות שהוזכר. בטווח הארוך, שמאפיין הערכה קוגניטיבית של רווחה סובייקטיבית, אנשים נוטים להסתגל לתנאי חייהם, בין אם הם טובים או טובים פחות (Frederick & Loewenstein, 1999). הסתגלות זו מקטינה השפעות חיצוניות ומחזירה את רמת הרווחה הסובייקטיבית לרמת הבסיס שלה (Headey & Wearing, 1989). בהערכת הרווחה הסובייקטיבית הרגשית, המתייחסת בעיקרה לתחושות חווייתיות מידיות, כוחו של מנגנון ההסתגלות ארוך הטווח קטן יותר, והדבר מסביר את ההבדלים ברמת הרגש השלילי שנמצאו בין הקבוצות.

כאמור, ממצאי מחקרנו מחדדים את הקשר שבין רווחה סובייקטיבית ובין נטייה מינית ומראים כי נטייה מינית מקושרת עם רכיבים רגשיים של רווחה סובייקטיבית. יצוין כי קישור של משתנים עם רכיבים רגשיים של רווחה סובייקטיבית, ולא עם רכיבים קוגניטיביים, נמצא גם במחקרים מתחומים אחרים. כך למשל במחקרם של דינר, גום, סו ואוישי (Diener, Gohm, Suh & Oishi, 2000), נמצא כי גברים נשואים דיווחו על רמת רגש חיובי גבוהה יותר מאשר נשים נשואות, אך לא נמצא הבדל בין גברים נשואים לנשים נשואות ברכיב הקוגניטיבי של רווחה סובייקטיבית (שביעות רצון מהחיים). בהתאם, במחקרם של קראוס, ברודריק וברוילס (Krause, Broderick & Broyles, 2004) על מדגם של אפרו-אמריקנים שסבלו מפגיעה בעמוד השדרה, נמצאו הבדלים בין גברים ונשים ברכיב רווחה סובייקטיבית, כך שרמות הרגש השלילי של נשים היו גבוהות מאלו של גברים, אך כמעט ולא נמצאו הבדלים בין המגדרים ברכיבים קוגניטיביים של רווחה סובייקטיבית.

הממצאים המסקרנים המראים כי יחסית לקבוצת ההשוואה, בקרב הקבוצה ההומו-לסבית התקבלה, נוסף על רמת רגש שלילי גבוהה יותר, גם רמת רגש חיובי גבוהה יותר, מצביעים ככל הנראה על קו-אקטיבציה של שתי מערכות אנטגוניסטיות (רגש חיובי ורגש שלילי). חוקרים של תופעה רגשית זו (Cacioppo, Gardner & Berntson, 1999; Larsen, McGraw & Cacioppo, 2001) טענו כי במצבים מיוחדים

שהם דו-ערכיים, חדשים, או בעלי פוטנציאל להשפעה עוינת, הפעלה בו-זמנית של שתי המערכות היא תגובה הסתגלותית, היות והיא מאפשרת חקירה של סביבות חדשות, במקביל לשמירה על ערנות וזהירות מתרחישים עוינים (Cacioppo & Folkman & Moskowitz, 2000; Shmotkin, Berkovich & Cohen, 2006;). במצבי טראומה וזקנה (Shmotkin & Lomranz, 1998), הפעלה בו-זמנית של מערכות הרגש החיובי והשלילי מוכרת כאסטרטגיה המאפשרת עמידות והחלמה אל מול מורכבות רגשית ומצוקה מתמשכת. אנו סבורים כי בקרב הומוסקסואלים ולסביות צעירים, תהליך של גיבוש זהות הומוסקסואלית הוא אחד מהמצבים המיוחדים הללו, היות ובמהלכו חש הפרט גם חרד וחושש, אך גם סקרן ונרגש (Fassinger & Miller, 1996). לכן, ממצאינו יכולים לשקף את המורכבות שבתהליך ההתפתחותי שהומוסקסואלים ולסביות חווים בבגרותם הצעירה. תיאורי הנוער המגיע לפעילויות ב"ארגון הנוער הגאה" המובאים על ידי שילה (2007) וקמה (2005), מחזקים את טענתנו, בכך שהם מפרטים את ההתלהבות הכרוכה בשלבי גילוי הנטייה כמו גם בחשיפתה, וזאת לצד ההתמודדות עם היבטים קשים הקשורים בתגובות הסביבה. מנקודת מבט של ההקשר הישראלי, ייתכן שהקו-אקטיבציה יכולה לשקף גם סתירות ודו-ערכיות במצבים הנוצרים על רקע העמדות החברתיות כלפי הומוסקסואליות בישראל; אלו מתבטאות בחקיקה ליברלית ומתקדמת יחסית מצד אחד, ובהישענות על נורמות הומופוביות והטרסקסיסטייות מצד שני (קמה, 2003).

תרומות ומגבלות מתודולוגיות

שיטת הצימוד (matched pairs) שבה השתמשנו במחקר הנוכחי ושעל פיה ביצענו צימוד אינדיווידואלי בין כל נדגם הומו-לסבי לכל נדגם הטרסקסואל שהיה זהה לו ברקעו הסוציו-דמוגרפי, אפשרה לערוך בין שתי הקבוצות השוואה שהייתה משוחררת במידה רבה מהסברים חלופיים הנוגעים למאפיינים סוציו-דמוגרפיים. במחקרים בעבר שלא השתמשו בשיטה זו, ההשוואה בין קבוצות המחקר סבלה ממגבלות מתודולוגיות רבות, אשר מרביתן היו כרוכות בקושי שבהשגת מדגם מקרי ומייצג של הומוסקסואלים ולסביות, כמו גם בהתאמת קבוצת ביקורת הולמת (Herek, 2006; Solomon, Rothblum & Balsam, 2004).

עם זאת, כאשר מפרשים את ממצאי המחקר, יש לשים לב למספר מגבלות מתודולוגיות. מגבלה מתודולוגית מרכזית של המחקר הנוכחי היא בעיית הייצוגיות של קבוצת המדגם ההומו-לסבית. היות ונדגמה אוכלוסייה מ"ארגון הנוער הגאה" בלבד, הדבר יצר הומוגניות רבה, העלולה להקשות על הכללת הממצאים בקרב אוכלוסייה הומו-לסבית רחבה יותר. כמו כן, צורת הדגימה אינה מקרית-הסתברותית, כך שישנן מגבלות בהסקת מסקנות מכלילות מתוך הממצאים. קושי מתודולוגי אחר קשור בכך שהשאלונים מתבססים על דיווח עצמי – דבר הרגיש ללחץ חברתי ורצייה חברתית. מגבלה מתודולוגית נוספת היא שקבוצת המדגם הומו-לסבי הורכבה גם ממדריכים וגם מחניכים ב"ארגון הנוער הגאה". ניתן לשער כי אוכלוסיות אלה שונות

אחת מהשנייה בהיבטים פסיכולוגיים, כמו גם בהישגיהם ביצירת זהות ונטייה מינית מגובשת. מצד שני, היה גם מקום להתייחס אליהם כאל קבוצה אחת, בשל העובדה שמרבית המשתתפים (הן חניכים והן מדריכים) חשופים למגוון משותף של קשיים הקשורים בהיותם שייכים למיעוט מיני. בהקשר זה, יש לשים לב כי שילוב האוכלוסיות מחייב זהירות בעת פרשנות ממצאי המחקר, והבנה כי מסקנותיו נוגעות לא רק לאוכלוסיית נוער, כי אם גם לאוכלוסייה בוגרת צעירה שכבר אינה מוגדרת רשמית כנוער.

לצערנו, שאלות ההגדרה העצמית כהומוסקסואל שבהן השתמשנו במחקר הנוכחי, לא אפשרו זיהוי מספק של אוכלוסייה דו-מינית כמו גם טרנסג'נדרית, כך שמסקנותינו צריכות להילקח בזהירות כאשר מתייחסים לאוכלוסיות אלו. בהתאם, נבדקים בקבוצת ההשוואה לא נשאלו על נטייתם המינית, דבר היכול להוביל לכך שחלק קטן מהאוכלוסייה שזוהתה כהטרנסקסואלית בעצם לא היה כזה. מגוון קשיים מתודולוגיים כאלה מוכר מאוד במחקרים הבוחנים אוכלוסייה הומוסקסואלית (Chung & Katayama, 1996; Klein, Sepekoff & Wolf, 1985).

מחקר עתידי עשוי למצוא פתרונות שונים למגבלות שצינו לעיל. מחקר כזה יוכל גם להרחיב את הבדיקה של משתנים שנשארו מחוץ למוקד המחקר הנוכחי. כדוגמה לכך נזכיר את משתנה הדתיות, שרמתו במחקרנו נמצאה נמוכה יותר בקרב הומוסקסואלים ולסביות מאשר בקבוצת ההשוואה הטרנסקסואלית. עקב ממצאים הקושרים קשר חיובי בין רמת דתיות ובין רווחה סובייקטיבית (Diener et al., 1999), ניתן לשער כי רמת דתיות נמוכה בקרב נוער הומו-לסבי יכולה להיות קשורה בהנמכה של חלק ממדדי הרווחה הסובייקטיבית. מצד שני, רמת דתיות גבוהה בקרב הומוסקסואלים ולסביות עלולה להוביל לעתים להתנגשות בין החוויה הפנימית של משיכה לבני אותו המין ובין מערך החוקים הדתי שאוסר זאת. דומה כי הקשר בין רמת דתיות ובין רווחה סובייקטיבית בהקשר ההומוסקסואלי מצריך הסתכלות מורכבת, שאותה יוכלו לספק מחקרי המשך.

סיכום והמלצות טיפוליות והסברתיות

במחקר זה זיהינו בקרב נוער ובוגרים צעירים הומו-לסבים רמה גבוהה יותר של רגש שלילי מאשר בקרב נוער ובוגרים צעירים הטרנסקסואלים. קושי רגשי זה, המתגלה כבר בגיל צעיר, מצריך התערבויות טיפוליות והסברתיות. על קלינאים, יועצים ומורים לספק תמיכה המותאמת לקבוצת המיעוט ההומו-לסבית הצעירה. נוסף על כך, סוכנים חברתיים צריכים להעביר מסרים חינוכיים המאשרים בצורה ברורה נטייה מינית שאינה הטרנסקסואלית, וזאת על מנת להקל על הבלבול שנכפה פעמים רבות על ידי מסרים קונפליקטואליים המאפיינים את החברה הישראלית.

החידוד שמחקרנו מציע בנוגע לקשר שבין נטייה מינית ובין הרכיבים הרגשיים של רווחה סובייקטיבית, מכוון לפיתוח התערבויות ייחודיות שתתמקדנה במיוחד בשיקום של היבטים רגשיים. התערבויות אלו מיועדות להדגיש את הדרכים שבאמצעותן ניתן

להשפיע על רגשות חיוביים ושליילים בקרב הומוסקסואלים ולסביות, תוך שימוש אפשרי במעגלי תמיכה, הכלה ואמפתיה. המחקר הנוכחי קורא גם למומחים מתחום בריאות הנפש והרווחה הנפשית לבחון את היתרונות והחסרונות שבאסטרטגיות התמודדות מסוימות (לדוגמה, עלייה גם ברמת רגש חיובי וגם ברמת רגש שלילי) אשר הומוסקסואלים ולסביות עשויים לאמץ בניסיונם להתמודד עם תרחישי העולם העוין המיוחדים שסובבים אותם. יש לקוות, שמחקרים עתידיים בתחום שבו נגענו במחקרנו זה יפיקו תובנות כלליות יותר על הדרכים שבהן נוער הומו-לסבי יכול לשמר את רווחתו הסובייקטיבית, אף שזהותו מאתגרת בתדירות.

מקורות

- גרוס, א' וזיו, ע' (2003). בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית. בתוך י' קדר, ע' זיו וא' קנר (עורכים), **מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית** (עמ' 9–44). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- לוטרנינגר, ג' (2006). **אודות הקשר בין גיבוש זהות הומוסקסואלית לבין רווחה נפשית ותרחישי עולם עויין בקרב בני/ות נוער וצעירים/ות הומו-לסביים בחברה הישראלית**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב.
- מזרחי, ש' (2001). **משפחתו העצובה של העלז, או, זו לא בושה גם לא כבוד גדול: הבניית המציאות במשפחות עם צאצא הומוסקסואל או לסבית**. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב.
- קמה, ע' (2003). **העיתון והארון: דפוסי תקשורת של הומואים**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- קפלן, ד' (1999). **דויד, יהונתן וחיילים אחרים: על זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות בצה"ל**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- שילה, ג' (2007). **החיים בורוד: בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים**. תל אביב: רסלינג.
- שנקמן, ג' (2010). **רווחה סובייקטיבית ותרחישי עולם עוין בתהליך הבניית הזהות ההומוסקסואלית במהלך הבגרות: יצירת מסגרת תיאורטית ואמפירית**. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב.
- Adelman, M. (1991). Stigma, gay, lifestyles, and adjustment to aging: A study of later-life gay men and lesbians. *Journal of Homosexuality*, 20, 7–32.
- Alden, H., & Parker, K. (2005). Gender role ideology, homophobia and hate crime: Linking attitudes to macro-level anti-gay and lesbians hate crimes. *Deviant Behavior*, 26, 321–343.
- Andrews, F. M., & Robinson, J. P. (1991). Measures of subjective well-being. In J. P. Robinson, P. R. Shaver & L. S. Wrightsman (Eds.), *Measures of personality and social psychological attitudes* (pp. 61–114). San Diego: Academic Press.
- Balsam, K. F., Beauchaine, T. P., Mickey, R. M., Rothblum, E. D. (2005). Mental health of lesbian, gay, bisexual, and heterosexual siblings: Effects of gender, sexual orientation, and family. *Journal of Abnormal Psychology*, 114, 471–476.
- Ben-Ari, A. T. (2001). Experiences of “not belonging” in collectivistic communities: Narratives of gays in kibbutzes. *Journal of Homosexuality*, 42, 101–124.
- Ben-Ari, A. T., & Gil, S. (1998). Perceptions of life and death among suicidal gay adolescents. *Omega: Journal of Death and Dying*, 37, 107–119.

- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, *59*, 20–28.
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Aldine.
- Bradford, J., Ryan, C., & Rothblum, E. D. (1994). National lesbian health care survey: Implications for mental health care. *Journal of Counseling and Clinical Psychology*, *62*, 228–242.
- Brady, S., & Busse, W.J. (1994). The Gay Identity Questionnaire: A brief measure of homosexual identity formation. *Journal of Homosexuality*, *26*, 1–22.
- Busseri, M. A., Willoughby, T., Chalmers, H., & Bogaert, A. F. (2008). On the association between sexual orientation and adolescent risk behavior involvement: Examining mediation and moderation. *Developmental Psychology*, *44*, 69–80.
- Cacioppo, J. T., & Berntson, G. G. (1999). The affect system: Architecture and operating characteristics. *Current Directions in Psychological Science*, *8*, 133–137.
- Cacioppo, J. T., Gardner, W. L., & Berntson, G. G. (1999). The affect system has parallel and integrative processing components: Form follows function. *Journal of Personality and Social Psychology*, *76*, 839–855.
- Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations and satisfactions*. New York: Russell Sage Foundation.
- Cass, V. C. (1979). Homosexual identity formation: A Theoretical model. *Journal of Homosexuality*, *4*, 219–235.
- Chamberlain, K. (1988). On the structure of subjective well being. *Social Indicators Research*, *20*, 581–604.
- Chung, Y. B., & Katayama, M. K. (1996). Assessment of sexual orientation in lesbian/gay/bisexual studies. *Journal of Homosexuality*, *30*, 49–62.
- Cochran, S. D. (2001). Emerging issues in research on lesbians and gay men's mental health: Does sexual orientation really matter? *American Psychologist*, *56*, 931–947.
- Cochran, S. D., Mays, V. M., Alegria, M., Ortega, A. N., & Takeuchi, D. (2007). Mental health and substance use disorders among Latino and Asian American lesbian, gay, and bisexual adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *75*, 785–794.
- Cochran, S. D., Sullivan, J. G., & Mays, V. M. (2003). Prevalence of mental disorders, psychological distress, and mental health services use among lesbian, gay, and bisexual adults in the United States. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *71*, 53–61.
- D'Augelli, A. R., Grossman, A. H., & Starks, M. T. (2006). Childhood gender atypicality, victimization, and PTSD among lesbian, gay, and bisexual youth. *Journal of Interpersonal Violence*, *21*, 1462–1482.
- D'Augelli, A. R., & Hershberger, S. L. (1993). Lesbian, gay, and bisexual youth in community settings: Personal challenges and mental health problems. *American Journal of Community Psychology*, *21*, 1–28.
- D'Augelli, A. R., Hershberger, S. L., & Pilkington, N. W. (1998). Lesbian, gay, and bisexual youth and their families: Disclosure of sexual orientation and its consequences. *American Journal of Orthopsychiatry*, *68*, 361–371.

- D'Augelli, A. R., Pilkington, N. W., & Hershberger, S. L. (2002). Incidence and mental health impact of sexual orientation victimization of lesbian, gay, and bisexual youths in high school. *School Psychology Quarterly, 17*, 148–167.
- Diener, E. (1984). Subjective well being. *Psychological Bulletin, 95*, 542–545.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. & Griffin, G. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment, 49*, 71–75.
- Diener, E., Gohm, C. L., Suh, E., & Oishi, S. (2000). Similarity of the relations between marital status and subjective well-being across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 31*, 419–436.
- Diener, E., Lucas, R. E., & Scollon, C. N. (2006). Beyond the hedonic treadmill: Revising the adaptation theory of well-being. *American Psychologist, 61*, 305–314.
- Diener, E., & Suh, E. (1998). Age and subjective well-being: An international analysis. *Annual Review of Gerontology and Geriatrics, 17*, 304–324.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin, 125*, 276–302.
- Elizur, Y., & Mintzer, A. (2001). A framework for the formation of gay male identity: Process associated with adult attachment style and support from family and friends. *Archives of Sexual Behavior, 30*, 143–167.
- Elizur, Y., & Ziv, M. (2001). Family support and acceptance, gay male identity formation, and psychological adjustment: A path model. *Family Process, 40*, 125–144.
- Fassinger, R. E., & Miller B. A. (1996). Validation of an inclusive model of sexual minority identity formation on a sample of gay men. *Journal of Homosexuality, 32*, 53–78.
- Finkelhor, D., & Dzuiba-Leatherman, J. (1994). Victimization of children. *American Psychologist, 49*, 173–183.
- Folkman, S., & Moskowitz, J. T. (2000). Positive affect and the other side of coping. *American Psychologist, 55*, 647–654.
- Frederick, S., & Loewenstein, G. (1999). Hedonic adaptation. In D. Kahneman, E. Diener & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: The foundation of hedonic psychology* (pp. 302–329). New York: Russell Sage Foundation.
- Garofolo, R., Wolf, R. C., Kessel, S., Palfery, J., & DuRant, R. H. (1998). The association between health risk behavior and sexual orientation among a school-based sample of adolescents. *Pediatrics, 101*, 895–902.
- Gil, S. (2007). Body-image, well-being and sexual satisfaction: A comparison between heterosexual and gay men. *Sexual and Relationship Therapy, 22*, 237–244.
- Harry, J. (1989). Parental physical abuse and sexual orientation. *Archives of Sexual Behavior, 18*, 251–261.
- Headey, B., & Wearing, A. (1989). Personality, life events, and subjective well-being: Toward a dynamic equilibrium model. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*, 731–739.
- Herd, G. (1989). Gay and lesbian youth: Emergent identities and cultural scenes at home and abroad. *Journal of Homosexuality, 17*, 1–42.
- Herek, G. M. (2006). Legal recognition of same sex relationships in the United States. *American Psychologist, 61*, 607–621.

- Horn, S. S., Szalacha, L. A., & Drill, K. (2008). Schooling, sexuality, and rights: An investigation of heterosexual students' social cognition regarding sexual orientation and rights of gay and lesbian peers in school. *Journal of Social Issues, 64*, 791–813.
- Hunter, J. (1990). Violence against lesbian and gay male youth. *Journal of Interpersonal Violence, 5*, 295–300.
- Kama, A. (2005). LGBT youth in Israel. In J. T. Sears (Ed.), *Youth, Education, and Sexualities: An International Encyclopedia* (pp. 453–457). Westport, CT: Greenwood.
- Kegeles, S. M., Hayes, R. B., & Coates, T. J. (1996). The Mpowerment Project: A community level HIV prevention intervention for young gay men. *American Journal of Public Health, 86*, 1129–1136.
- Keyes, C. L., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well being: The empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology, 82*, 1007–1022.
- Kimmel, D. C., & Sang, B. E. (1995). Lesbians and gay men in midlife. In A. R. D'Augelli & C. J. Patterson (Eds.), *Lesbian, gay and bisexual identities over the lifespan* (pp. 190–214). New York: Oxford University Press.
- King, L. A., & Noelle, S. S. (2005). Happy, mature, and gay: Intimacy, power and difficulties in coming out stories. *Journal of Research in Personality, 39*, 278–298.
- King, M., McKeown, E., Warner, J., Ramsay, A., Johnson, K., Cort, C., et al. (2003). Mental health and quality of life of gay men and lesbians in England and Wales: Controlled, cross-sectional study. *British Journal of Psychiatry, 183*, 552–558.
- Klein, F., Sepekoff, B., & Wolf, T. J. (1985). Sexual orientation: A multi-variable dynamic process. *Journal of Homosexuality, 11*, 35–49.
- Krause, J. S., Broderick, L. E., & Broyles, J. (2004). Subjective well-being among Afro-Americans with spinal cord injury: An exploratory study between men and women. *Neuro Rehabilitation, 19*, 81–89.
- Larsen, J. T., Hemenover, S. H., Norris, C. J., & Cacioppo, J. T. (2003). Turning adversity to advantage: On the virtues of the coactivation of positive and negative emotions. In L. G. Aspinwall & U. M. Staudinger (Eds.), *A psychology of human strengths: Fundamental questions and future directions for a positive psychology* (pp. 211–225). Washington, DC: American Psychological Association.
- Larsen, J. T., McGraw, A. P., & Cacioppo, J. T. (2001). Can people feel happy and sad at the same time? *Journal of Personality and Social Psychology, 81*, 684–696.
- Lent, R. W. (2004). Toward a unifying theoretical and practical perspective on well-being and psychological adjustment. *Journal of Counseling Psychology, 51*, 482–509.
- Lieblich, A., & Friedman, G. (1985). Attitudes toward male and female homosexuality and sex role stereotypes in Israeli and American students. *Sex Roles, 12*, 561–570.
- Lucas, R. E., Diener, E., & Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*, 616–628.
- Martin, A. D. (1982). Learning to hide: Socialization of the gay adolescent. *Adolescent Psychiatry, 10*, 52–65.
- Mehnert, T., Krauss, H. H., Nadler, R., & Boyd, M. (1990). Correlates of life satisfaction in those with disabling conditions. *Rehabilitation Psychology, 35*, 3–17.

- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, *129*, 674–697.
- Meyer, I. H. (2007). Prejudice and discrimination as social stressors. In I. H. Meyer & M. E. Northridge (Eds.), *The health of sexual minorities* (pp. 242–267). New York: Springer.
- Michalos, A. C. (1985). Multiple discrepancies theory (MDT). *Social Indicators Research*, *16*, 347–414.
- Park, N. (2004). The role of subjective well-being in positive youth development. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *591*, 25–39.
- Pavot, W., & Diener, E. (1993). Review of satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, *5*, 164–172.
- Pilkington, N. W., & D'Augelli, A. R. (1995). Victimization of lesbian, gay, and bisexual youth in community settings. *Journal of Community Psychology*, *23*, 33–56.
- Rosario, M., Schrimshaw, E. W., & Hunter, J. (2006). A model of sexual risk behavior among young gay and bisexual men: Longitudinal associations of mental health, substance abuse, sexual abuse, and coming-out process. *AIDS Education and Prevention*, *18*, 444–460.
- Rotheram-Borus, M. J., Hunter, J., & Rosario, M. (1994). Suicidal behavior and gay-related stress among gay and bisexual male adolescents. *Journal of Adolescent Research*, *9*, 498–508.
- Russell, S. T., Franz, B., & Driscoll, A. K. (2001). Same sex romantic attraction and violence experiences in adolescence. *American Journal of Public Health*, *91*, 907–914.
- Ryan, C., & Futterman, D. (1998). *Lesbian and gay youth: Care and counseling*. Philadelphia: Hanley & Belfus.
- Safren, S. A., & Heimberg, R. G. (1999). Depression, hopelessness, suicidality, and related factors in sexual minority and heterosexual adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *67*, 859–866.
- Savin-Williams, R. C. (1994). Verbal and physical abuse as stressors in the lives of lesbian, gay male, and bisexual youths: Associations with school problems, running away, substance abuse, prostitution, and suicide. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *62*, 261–269.
- Savin-Williams, R. C. (1998). The disclosure to families of same sex attractions by lesbian, gay, and bisexual youths. *Journal of Research on Adolescence*, *8*, 49–68.
- Shin, D. C., & Johnson, D. M. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life. *Social Indicators Research*, *5*, 475–492.
- Shmotkin, D. (1990). Subjective well-being as a function of age and gender: A multivariate look for differentiated trends. *Social Indicators Research*, *23*, 201–230.
- Shmotkin, D. (2005). Happiness in face of adversity: Reformulating the dynamic and modular bases of subjective well-being. *Review of General Psychology*, *9*, 291–325.
- Shmotkin, D. (2011). *Establishing the concept of Hostile-World Scenario: The imaging of critical threats in life*. Unpublished manuscript.

- Shmotkin, D., Berkovich, M., & Cohen, K. (2006). Combining happiness and suffering in a retrospective view of anchor periods in life: A differential approach to subjective well-being. *Social Indicators Research*, 77, 139–169.
- Shmotkin, D., & Lomranz, J. (1998). Subjective well-being among Holocaust survivors: An examination of overlooked differentiations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 141–155.
- Silvestre, A. J., Kingsley, L. A., Wehman, P., Dappen, R., Ho, M., & Rinaldo, C. R. (1993). Changes in HIV rates and sexual behavior among homosexual men, 1984 to 1988. *American Journal of Public Health*, 83, 578–580.
- Solomon, S. E., Rothblum, E. D., & Balsam, K. F. (2004). Pioneers in partnership: Lesbian and gay male couples in civil unions compared with those not in civil unions and married heterosexual siblings. *Journal of Family Psychology*, 18, 275–286.
- Strommen, E. F. (1989). Hidden branches and growing pains: Homosexuality and the family tree. *Journal of Marriage and Family Review*, 14, 9–34.
- Suh, E., Diener, E., & Fujita, F. (1996). Events and subjective well-being: Only recent events matter. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 1091–1102.
- Watson, D., Clark, L. A., & Tellegen, A. (1998). Positive and negative affect scales (PANAS). In M. M. Antony, S. M. Orsillio & L. Roemer (Eds.), *Practitioner's guide to empirically based measures of anxiety* (pp. 64–66). New York: Plenum.

הפרעות אכילה בקרב נערים הומוסקסואלים

אורי שפר

תקציר

הפרעות באכילה (eating disturbances) הן דפוסי התנהגות, תפיסות, גישות, מחשבות ורגשות הקשורים לדימוי גוף, למזון ולהרגלי אכילה לקויים. הן קיימות בכל השכבות הסוציו-אקונומיות, המעמדות החברתיים והקבוצות האתניות. שכיחותן באוכלוסייה גדלה במהלך העשורים האחרונים, ויש הרואים בשכיחות זו ממדי מגפה, בעיקר בעולם המערבי. ממצאי מחקרים מהעשורים האחרונים של המאה העשרים ואילך מצביעים אף על עלייה בשכיחותן של הפרעות באכילה בקרב בני נוער בכלל ובקרב בני נוער הומוסקסואלים בפרט.

במאמר זה נסקרו הגורמים הייחודיים להפרעות באכילה בקרב בני נוער הומוסקסואלים ונבדקה השאלה, מי מבין בני הנוער ההומוסקסואלים יהיה בסיכון מוגבר לפתח הפרעה באכילה. גורמי הסיכון שנמצאו בספרות המחקרית והתיאורטית להפרעות באכילה בקרב בני נוער הומוסקסואלים הם: דימוי עצמי נמוך והומופוביה מופנמת, חוסר סיפוק מהגוף, דחף גבוה להיות שרירי, לחץ מהקהילה ההומוסקסואלית, בעיקר דרך מסרים מאמצעי התקשורת לפתח גוף רזה ושרירי, תיוג שלילי המתקשר הן לבעלי הפרעות באכילה והן להומוסקסואליות וקונפליקט עם המיניות המאפיין זהות מינית לא מגובשת. לעומת זאת, גורמי החיסון המרכזיים למניעת הפרעות באכילה בקרב נערים הומוסקסואלים, שנמצאו במחקרים, הם: דימוי עצמי גבוה, סיפוק מהגוף וזהות מינית מגובשת. נעשה שימוש בתיאורית האינטראקציה הסימבולית על מנת לקשור בין גורמי הסיכון והחיסון השונים ולבחון דרכי טיפול בתופעה ודרכים למניעתה.

מילות מפתח: הפרעות אכילה, הפרעות באכילה, דימוי עצמי, דימוי גוף, גורמי סיכון, גורמי חיסון, הומוסקסואליות, בני נוער, זהות מינית, נטייה מינית, תפקוד מגדרי, דחף לשריריות, אינטראקציה סימבולית, גיל ההתבגרות, טיפול בהפרעות אכילה, הומופוביה

הפרעות באכילה בקרב נערים הומוסקסואלים

ממצאי מחקרים מצביעים על עלייה בשיעור ההפרעות באכילה בקרב צעירים הומוסקסואלים (Landau, 2003; Lewinsohn, Seeley, Moerk & Striegel-Moore, 2002; Muise, Stein & Arbess, 2003; Picot, 2004). במאמר זה יוצגו גורמי הסיכון והחיסון שנבדקו בספרות המחקרית, תוך התייחסות לתיאורית האינטראקציה

* המאמר מבוסס בחלקו על סקירת הספרות בעבודת הדוקטור של המחבר, הנמצאת בהכנה. תודה מקרב לב לפרופ' ריקי סויה על הנחיית העבודה.

1 כך למשל עולה מסקר אוכלוסין שנערך בארצות הברית, ולפיו בעוד שב-1972 18% מהגברים הנשאלים היו בעלי רמות גבוהות של חוסר סיפוק מגופם ובסיכון לפתח הפרעה באכילה, ב-1982 מספר הגברים בסיכון עלה ל-28% וב-1996 – ל-38% (Cash & Deagle, 1997).

הסימבולית, הבוחנת את הקשרים בין גורמי הסיכון והחיסון הללו. בהתאם לכך, ייבחנו דרכי התערבות אפשריות למניעת הפרעות באכילה בקרב אוכלוסייה זו ולטיפול בהן.

הפרעות באכילה

הפרעות באכילה (eating disturbances) הן דפוסי התנהגות, תפיסות, גישות, מחשבות ורגשות הקשורים למזון ולהרגלי אכילה לקויים (Landau, 2003), הנמצאים על פני רצף של סיכון וחומרה (Attie & Brooks-Gunn, 1992). בקצהו האחד של הרצף קיים היעדר הפרעה בנוגע למזון ולמשקל, ובקצהו האחר קיימת הפרעת אכילה קלינית (Swearingen, 2006). התנהגויות בקצה הלא רצוי של הרצף עשויות להיות: הרעבה עצמית, גרימה עצמית להקאה, נטילת משלשלים או ממריצים, פעילות גופנית עודפת, דחף עז לרזות ועיסוק בדיאטות כרוניות. הקוגניציות הקשורות לדפוס זה כוללות עיוותים בתפיסה של האדם בנוגע לצורת גופו ומשקלו (APA, 2000).

לעומתן, הפרעות אכילה קליניות (eating disorders) הן עיוותים בחשיבה, בהתנהגות וברגש ביחס למזון, לאכילה ולתפיסת הגוף (Landau, 2003) העונים לאמות המידה המוגדרות ב-DSM-IV-TR (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders). קיימים מספר סוגים של הפרעות אכילה קליניות, והשכיחות ביותר הן אנורקסיה נרוזה (Anorexia Nervosa) ובולימיה נרוזה (Bulimia Nervosa). אנורקסיה נרוזה מאופיינת בסירוב לשמור על משקל גוף מינימאלי ופחד עז לעלות במשקל, המלווה בעיוות דימוי ותפיסת הגוף. לאנורקסיה קיימים שני תת-סוגים: צום (או הרעבה עצמית) המלווה בהתקפי זלילה נלווים וצום (או הרעבה עצמית) ללא התקפים אלו (APA, 2000). בולימיה נרוזה מאופיינת בהתקפי זלילה בלתי נשלטים, המלווים בפעולות פיצוי שונות למניעת עלייה במשקל (כמו התעמלות אינטנסיבית) עם פעולות טיהור, כגון גרימה עצמית להקאה וצריכת חומרים משלשלים, ממריצים או משתנים, או בלעדיהן (בכר, 2001; Sadock & Sadock, 2003).

שכיחותן של הפרעות באכילה בקרב גברים ובני נוער

שכיחותן של הפרעות אכילה קליניות (eating disorders) באוכלוסייה נעה כיום בין 2%-4% (Weltzin et al., 2005): 1%-3% בקרב נשים, ופחות מ-0.5% בקרב גברים (Feldman & Meyer, 2007). בקרב בני נוער, נמצא כי שכיחות הפרעת אכילה מסוג אנורקסיה לדוגמה, נעה בין 0% ל-0.16% אצל נערים ובין 0% ל-0.9% אצל נערות (Ricciardelli & McCabe, 2004). הפרעות באכילה (eating disturbances) נפוצות הרבה יותר מאשר הפרעות אכילה קליניות (Landau, 2003). בעבר, ייחסו את התופעה של הפרעות באכילה בעיקר לנשים (Crisp & Burns, 1983), אולם כאשר החלו לבדוק זאת בקרב גברים (Dawn, 1998), נמצא כי בין 5% ל-20% מנפגעי הפרעות באכילה הם גברים (Perez, 2005; Weltzin et al., 2005), ויש הסבורים שאף יותר מכך (Landau, 2003).

את הקושי לאמוד ביתר דיוק את היקף השכיחות של הפרעות באכילה באוכלוסייה בכלל ובקרב גברים בפרט, ניתן לייחס למספר סיבות: ההגדרה הרחבה של התופעה והכללת הסימנים במצבים המוגדרים קליניים וגם באלו שאינם מוגדרים קליניים

(Landau, 2003); שימוש במתודולוגיה שונה להערכת שיעור התופעה; מחסור באמות מידה אבחוניות סטנדרטיות; התייחסותם של מחקרים רבים למקרים קליניים בלבד; התמקדות במטופלים המקבלים טיפול. כמו כן, קיימת נטייה של אנשים בעלי הפרעה באכילה להכחיש את מחלתם ולא ללכת לטיפול או לסלף מידע על מחלתם במחקרים או בשאלוני אבחון (Couturier & Loch, 2006; Freeman, 2005; Greenberg & Schoen, 2008).

הקושי לאמוד את היקף התופעה באוכלוסיית הגברים גדול אפילו יותר, בגלל התיג החברתי השלילי הכרוך בקיומן של הפרעות אלה (Holstein & Gubrium, 2000), הנתפסות כמחלה נשית (Weltzin et al., 2005). על כן, גברים הסובלים מההפרעה עשויים להימנע מלהכיר בה או לקבל טיפול, מחשש שייחשבו נשיים (Stewart, Keel & Schiavo, 2006). גברים נוטים גם לתת סיבות רפואיות להצדקת היותם בדיאטה, כגון שמירה על רמת כולסטרול תקינה ומניעת סוכרת או מחלות לב, ועל כן עלולים שלא להיות מאובחנים כבעלי הפרעות באכילה (Greenberg & Schoen, 2008).

השכיחות של הפרעות באכילה בישראל דומה לזו שבעולם המערבי. עם זאת, נמצא כי מתבגרים ישראלים רבים יותר מוטרדים מדיאטה ומרצון לרדת במשקל בהשוואה למתבגרים מ-28 ארצות מערביות אחרות (לצר, 2007). עוד נמצא כי קבוצת הגברים הנמצאת בסיכון הגבוה ביותר לפתח הפרעות באכילה היא נערים וגברים הומוסקסואלים (Austin et al., 2009; Feldman & Meyer, 2007; Reilly & Rudd, 2006; Wichström, 2006), והם מהווים עד 40% מהגברים הסובלים מהפרעות באכילה (Udall-Weiner, 2009; Yelland & Tiggemann, 2003). עם זאת, יש לציין כי בשל מיעוט המקרים הקליניים, אין נתונים בספרות המחקרית על אודות השכיחות היחסית של אנורקסיה לעומת בולימיה או לעומת הפרעת אכילה לא ספציפית בקרב גברים הומוסקסואלים.

האטיולוגיה של הפרעות באכילה בקרב נערים וגברים הומוסקסואלים

הפרעה באכילה היא תופעה מורכבת ורב-ממדית (לצר, 1999). עד כה, אין הסכמה מלאה על הגורמים לתופעה, וגם לא זוהה גורם יחיד שמסביר אותה (Paulson, 1999; Ricciardelli & McCabe, 2004). קיימים מודלים והסברים רבים ושונים לאטיולוגיה, המצביעים על אנשים הנמצאים בסיכון לפתח הפרעות אלה (גולדין, 2002; Michelle, 2001; Womble et al., 2002). את המשתנים שנבדקו במחקרים כקשורים למידת הסיכון לפתח הפרעות באכילה בקרב נערים וגברים הומוסקסואלים, ניתן לסווג להיבטים ביולוגיים, סוציו-תרבותיים ופסיכו-סקסואליים.

ההיבט הביולוגי

מחקרים שונים בחנו את הגורמים הביולוגיים והתורשתיים שעשויים לגרום להפרעות באכילה (Carlat, Camargo & Herzog, 1997), לרבות שינויים הורמונליים

ובינדימיים המשפיעים על התיאבון ועל מצב הרוח (Herzog, Newman, Yeh & Ricciardelli & McCabe, 2004; Warshaw, 1992) ועל תזמון ההבשלה המינית (Saddock & Saddock, 2003). עם זאת, מחקרים אלה לא בחנו גורמים ייחודיים לגברים הומוסקסואלים. כמו כן, הביקורת המרכזית המושמעת כלפיהם מתייחסת לטענת הסיבתיות; כלומר, רוב התופעות הביולוגיות שנמצאו עלולות להיות תוצר של קיצוניות בדיאטה או פעולות טיהור ופיצוי, והפן הביולוגי בהפרעות אכילה עשוי להשפיע יותר על התחזוקה של הפרעות האכילה מאשר להיות הגורם להן (Yasuhara, Kojima, Nozoe & Naruo, 2004).

מחקרים בודדים התייחסו להיבט הביולוגי באטיולוגיה של הפרעות באכילה בקרב גברים הומוסקסואלים. נטען כי קיימים קווי דמיון בין מבנה המוח של גברים הומוסקסואלים ונשים הטרוסקסואליות באזור ההיפותלמוס, ולכן גברים הומוסקסואלים עשויים להגיב לגורמי לחץ סביבתיים בדרך התמודדות "נשית" (LeVay, 1991). חוקרים סבורים כי נשים נמצאות בסיכון גבוה לפתח הפרעות באכילה בהשוואה לגברים (Feldman & Meyer, 2007), בעיקר בשל נטייתן לעשות דיאטה כדי לרדת או לשלוט במשקל (Hsu, 1989). על כן, ישנם חוקרים הסבורים כי בשל קווי הדמיון במבנה המוח ביניהם, גם גברים הומוסקסואלים נמצאים בסיכון גבוה כמו נשים לפתח הפרעה באכילה (Carlat et al., 1997). עם זאת, השערותיהם לא נבדקו אמפירית. כמו כן, ממצאי המחקרים שנעשו בתחום לא היו מובהקים, המדגם בהם היה קטן, וכל הנבדקים היו אנשים שנפטרו מאיידס, דבר אשר היה עשוי להשפיע על הממצאים. נוסף על כך, לא צוין כיצד נקבע כי הנבדקים אכן היו הומוסקסואלים.

ההיבט הסוציו-תרבותי

חוקרים טענו, כי החברה ההומוסקסואלית שמה דגש יתר על מין, ומתוך כך – גם על הופעה חיצונית, כדי להרשים בני זוג פוטנציאליים (Yelland & Tiggemann, 2003). לפיכך הועלתה השערה כי לחץ מהתרבות ההומוסקסואלית לפתח גוף אידאלי (בעיקר דרך אמצעי התקשורת), יהווה גורם סיכון להפרעות באכילה (Siever, 2003). אידאלי (בעיקר דרך אמצעי התקשורת), יהווה גורם סיכון להפרעות באכילה (Siever, 2003). עם זאת, קיימת מחלוקת בין החוקרים; חלקם מצאו כי מידת המעורבות של האדם בתרבות ההומוסקסואלית נמצאת במתאם חיובי לרמות גבוהות של חוסר סיפוק מהגוף (body dissatisfaction) ולסיכון להפרעות באכילה (Beren, Hayden, Wilfley & Grilo, 1996). אחרים טענו כי לא מידת המעורבות בתרבות ההומוסקסואלית מהווה גורם סיכון להפרעות באכילה, אלא טיב המעורבות (Feldman & Meyer, 2007). מנגד הועלתה הטענה, כי לא הטיב ולא האופן של האינטראקציה של הפרט אל מול התרבות ההומוסקסואלית היא שתקבע את מידת הסיכון לפתח הפרעות באכילה, אלא האופן שבו הוא מפרש ומפנים מסרים מהתרבות ומאמצעי התקשורת (Dittmar, 2005; McCabe & Ricciardelli, 2004; Taylor & Goodfriend, 2008). יש שלא מצאו כלל קשר בין חשיפה לתרבות ההומוסקסואלית לבין הפרעות אכילה (Picot, 2004; Wrench & Knapp, 2008). חוקרים שונים אף טוענים כי קיימת

חשיבות רבה להשתייכות של הומוסקסואלים לקהילה ההומוסקסואלית, המספקת להם משאב פסיכו-חברתי ופוליטי והזדמנות לגבש את זהותם, ליצור לכידות רבה יותר בין הזהות החברתית והאישית ולהעלות את הדימוי העצמי שלהם (Ball & Lipton, 2005; Elizur & Ziv, 2001; Peters, 1997). תמיכה זו עשויה להפחית את שיעור הפרעות באכילה בקרבם (Stout, 2000). השערות בנוגע למידה ולאופן שבהם מושפע האדם מלחצים סוציו-תרבותיים זקוקות אם כן לתימוכין ולמחקרים נוספים.

ההיבט הפסיכו-סקסואלי

מן ההיבט הפסיכו-אנליטי, מאבקם של מתבגרים סביב נושאים של אוטונומיה, אינדיבידואליות והתפתחות מינית מעורר צורך בשליטה. השליטה באוכל ובמשקל הגוף מסמלת את הניסיון של המתבגרים לשלוט על חייהם ולרכוש תחושה של זהות עצמית (בכר, 2001; Paulson, 1999). הקושי ליצור נפרדות מאחרים נובע מתחושות חסך של צרכים לא מסופקים. אנורקסיה, אכילה כפייתית ובולימיה נמצאות כולן על פני רצף, אשר משתנה בהתאם למידת היכולת לבטא נזקקות וצרכים (Gerzi & Latzer, 2000).

בורנשטיין (Bornstein, 2001) טוען במחקר מטה-אנליטי שערך, כי מתבגרים החווים מעורבות יתר הורית, תופסים את ה"עצמי" שלהם כחלש וכלא יעיל ומתקשים לגבש זהות אוטונומית ונפרדת. מנקודת מבט זו, הפרעה באכילה משקפת את מאמץ האדם להשיג שליטה על תהליכים פנימיים (כגון צריכת מזון וממדי הגוף) כדי לפצות על תחושת היעדר השליטה על אירועים חיצוניים. במחקרו נמצא קשר חלש בין הפרעות באכילה לתלותיות בין-אישית, שהיא הנטייה להישען על אחרים לצורכי הגנה ותמיכה. לטענתו, הן הפרעות באכילה והן תלותיות בין-אישית נובעות מתחושות של לחץ ומצוקה. להערכתו, הצירוף בין לחץ לבין תלותיות בין-אישית מגביר את הסיכון להפרעות באכילה, אך קשר זה טרם נבדק אמפירית.

אף שנקודת השקפה זו כוונה לנשים עם הפרעות באכילה, ניתן לייחסה גם לגברים הומוסקסואלים. הומוסקסואלים נמצאים במצבי מצוקה ולחץ תמידיים בעקבות היותם מיעוט מיני. לחץ זה מכונה "לחץ של מיעוט" (minority stress), והוא נובע מהתייג השלילי, מהדעות הקדומות ומהאפליה הקשורים להומוסקסואליות (Meyer, 2003). החברה הישראלית נחשבת כשמרנית בשל התנגדות מוסדות דת, צבא וארגונים פוליטיים, כמו גם התרבות היהודית, לאורח חיים הומוסקסואלי. באווירה זו אמור המתבגר ההומוסקסואל לגבש את זהותו, תוך שהוא נתון ללחצים חברתיים ומשפחתיים קשים, נוסף על הלחצים הרגילים שבהם נתון כל מתבגר (בן-עמי, 2010; זיו, 1996; שילה, 2007; שילה, פזמוני-לוי, קמה, לביא ופנחס, 2006; קמה, 2003; Kama, 2005). גורמים אלה יוצרים סביבה חברתית עוינת ומעוררת לחץ, אשר עלולה להוביל לבעיות נפשיות ולקשיים בגיבוש ה"עצמי" (Coker, Austin & Schuster, 2010; Meyer, 2003; Szymanski, 2009; Udall-Weiner, 2009) ובזהות המינית (Fields, 2001).

מחקרים מועטים בלבד בדקו את הקשר בין מידת גיבוש זהות הומוסקסואלית לבין הפרעות באכילה (Siever, 1994; Stout, 2000; Wagenbach, 1998). חוקרים אלה טענו כי קיים קשר בין השלב שבו נמצאים הומוסקסואלים בתהליך גיבוש הזהות המינית שלהם לבין מידת הסיכון לפתח הפרעות באכילה. עם זאת, נמצאו חילוקי דעות בין החוקרים באשר לטיבו של קשר זה. חלק מהחוקרים (לדוגמה Siever, 1994; Wagenbach, 1998) טענו כי קיים קשר חיובי בין מידת גיבוש זהות הומוסקסואלית למידת חוסר הסיפוק מהגוף ולהפרעות באכילה, מתוך השערה שגברים בשלבים מוקדמים של גיבוש זהותם המינית ההומוסקסואלית לא יראו עצמם כגורם משיכה עבור גברים, ולכן לא יחוו רמות גבוהות של חוסר סיפוק מגופם ולא יהיו בסיכון גבוה לפתח הפרעות באכילה. השערה זו לא קיבלה תמיכה אמפירית ואף נמתחה עליה ביקורת, שהיא מציגה הומוסקסואלים באור שלילי, כמקבלים את המסרים על הופעתם החיצונית בפסיביות חסרת יכולת הבחנה (Williamson & Hartley, 1998). יתרה מזו, מחקרים אחרים מצאו קשר חיובי מובהק בין מידת גיבוש הזהות המינית לדימוי עצמי חיובי, כלומר ככל שהזהות המינית מגובשת יותר, כך הדימוי העצמי עולה. לטענת החוקרים, דימוי עצמי גבוה מסייע להפחית את מידת הסיכון לפתח הפרעות באכילה, ומכאן שרמת גיבוש גבוהה של זהות מינית מהווה אף היא גורם חיסון להפרעות באכילה (Stout, 2000; Udall-Weiner, 2009).

מחקרים אלו מוגבלים משלוש סיבות: (א) הם נשענים על מדגמים קטנים; (ב) הם בודקים רק משתתפים מעל גיל 18, הנמצאים ברובם בשלבי גיבוש מתקדמים של זהותם המינית; (ג) הם משתמשים לבדיקת מידת גיבוש הזהות המינית במודלים שלביים, מודלים שעליהם נמתחה ביקורת רבה (לדוגמה: Kaufman & Diamond, 2006; Johnson, 2004; Savin-Williams, 2005).

כפי שצוין לעיל, חוסר סיפוק מהגוף עשוי אף הוא להיות קשור להפרעות באכילה, ואכן מחקרים מצאו קשר ביניהם (Perez, 2005; Wrench & Knapp, 2008). גברים מתמודדים עם חוסר סיפוק מגופם בצורה שונה מנשים: הם נוטים פחות לעשות דיאטות ומעדיפים פעילות גופנית על מנת לשלוט במשקלם, ולכן פעילות גופנית כפייתית או עודפת נוטה להיות שכיחה בקרב גברים ונערים בעלי הפרעות באכילה (Swearingen, 2006; Wagenbach, 1998). בהתאם לכך, חוקרים ממליצים לבחון גם תסמינים שאינם נלקחים כיום בחשבון, כמו הנטייה לקחת סטרואידים,² צריכה עודפת של תוספי תזונה להעלאת מסת שריר (כמו אבקות חלבון וקריאטין) ומוצרי הרזיה שונים (Harvey & Robinson, 2003; Ricciardelli & McCabe, 2003; Yelland & Tiggemann, 2003; Weltzin et al., 2005).

2 סטרואידים אנבוליים נמצאו מסוכנים לא רק בשל השפעתם הבריאותית (סיכון מוגבר למחלות לב, שבץ וסרטן), אלא גם בשל הנזק הפסיכולוגי הטמון בהם (שינויים חמורים במצב הרוח, התמכרות פסיכולוגית ואפילו תסמינים פסיכוטיים). הנזק של הסטרואידים טמון אף בכך שהם תורמים לתפיסה של סטנדרטים גופניים לא מציאותיים: גברים הרואים בגברים בעלי גוף שרירי, המוצגים במדיה כ"נורמליים", מייצגים של הגוף הגברי האידיאלי, בעוד שגזרת גופם של אלו הושגה בעזרת סטרואידים, עלולים לפנות לדרכים מלאכותיות ומסוכנות על מנת להיראות כמוהם או לסבול מדיכאון, מדימוי עצמי נמוך ומביקורת עצמית, בשל כישלון לעמוד בסטנדרטים הגופניים הללו (Halkitis, Moeller & DeRaleau, 2008; Swearingen, 2006).

הייחודיים לגברים בעלי הפרעות באכילה, חוקרים בתחום ממליצים כיום לשיגשג על הרצון להיות שרירי יותר (ולא על הרצון לרדת במשקל), מה שמכונה במחקרים שונים "אנורקסייה הפוכה" (Landau, 2003; Picot, 2004) או "הדחף לשריריות" (McCreary & Sasse, 2000), הן בטיפול והן במחקרים (Greenberg & Schoen, 2008; Levesque & Vichesky, 2006; McCabe & Ricciardelli, 2004; Reilly & Rudd, 2006; Tiggemann, Martins & Kirkbride, 2007; Swearingen, 2006) גברים רבים מתמקדים בהפיכת גופם לרחב ממדים ושרירי במקום לרזה, ולשם כך הם נוטים לעסוק בפעילות גופנית, במקום בדיאטה. על כן, הגדרותיו של ה-DSM להפרעות אכילה, המתארות את הדחף לרזות בתור אמת מידה עיקרית לאבחון, עשויות שלא לכלול את הבעיות הקשורות לאימוני יתר לשם השגת גוף שרירי. לדעתה, זו עשויה להיות סיבה נוספת לכך שמאבחנים תסמינים מעטים יותר של הפרעות אכילה בקרב גברים.

ניתן להשתמש בדחף לשריריות ככלי סינון לבדיקת קיומם של תסמינים של הפרעות באכילה בקרב גברים, ממש כשם שמשתמשים בפחד מהשמנה כאומדן להפרעות באכילה בקרב נשים (Olivardia, Pope, Borowiecki & Cohane, 2004). כך למשל חוקרים סבורים, שנערים הרוצים להיות יותר שריריים נוטים לעסוק בזלילה בולמוסית מבלי להקיא אחריה (Moore, 1990).

מחקרים רבים מצאו שגברים ונערים הומוסקסואלים נוטים להיות בעלי דימוי גוף נמוך יותר מאשר גברים ונערים הטרוסקסואלים ומסופקים מגופם פחות מהם וכן נוטים להדגיש יותר מראה חיצוני ולהעניק לו חשיבות רבה יותר (Duggan & McCreary, 2004; Hospers & Jansen, 2005; Kaminski, Chapman, Haynes & Own, 2005; Levesque & Vichesky, 2006; Martins, Tiggemann & Kirkbride, 2007; McCabe & Ricciardelli, 2004; Perez, 2005; Weltzin et al., 2005; Wichstrøm, 2006). גברים ונערים הומוסקסואלים המפנימים את אידאל הגוף השרירי, עשויים להיות בסיכון גבוה לפתח הפרעות בדימוי הגוף ובאכילה (Greenberg & Sánchez, 2009). הדחף להשגת גוף שרירי וחיטוב נפוץ במיוחד בקרב גברים ונערים הומוסקסואלים (Martins, Tiggemann & Churchett, 2008; Tiggemann et al., 2007), וזאת מכמה סיבות: סיבה אחת היא הרצון של גברים הומוסקסואלים להתנער מתדמית "ההומוסקסואל החלש והחולה", שהוצמדה להם בעקבות מגפת האיידס. גוף שרירי וחסון מסמל גוף חזק ובריא (Halperin, 1995; Levesque & Vichesky, 2006). בנוגע לאיידס אף נמצא במחקרם של הלקיטיס ועמיתים (Halkitis, Moeller & DeRaleau, 2008), כי גברים הומוסקסואלים נשאי נגיף ה-HIV נוטים להשתמש בסטרואידים יותר מאשר גברים הומוסקסואלים שאינם נשאים, וזאת להשערתם, כדי לפצות על אבדן מסת השרירים שגרמה המחלה.

סיבה נוספת לפיתוח גוף שרירי בקרב גברים הומוסקסואלים היא הלחץ המופעל מצד הקהילה ההומוסקסואלית לפתח גוף שרירי, חיטוב וצעיר. בתרבות זו אין מקום לגוף חולה, פגום או מיוסר (Padva, 2002). הלחץ של התרבות ההומוסקסואלית לפתח גוף שרירי עשוי להיות חזק במיוחד בקרב הומוסקסואלים שאינם חשים שייכות

ואשר מנסים להימנע מביקורת. בקרב גברים אלה, אכילה מרוסנת או אימון גופני מופרז עלולים לשמש כאמצעים להשגת תחושת שייכות לתרבות ההומוסקסואלית (Blashill & Vander Wal, 2009).

הרצון לפתח גוף שרירי נובע אף מהתפיסה הרווחת בקהילה ההומוסקסואלית שגוף שמן הוא נשי ולא מושך (Padva, 2002). תפיסה זו מקבלת חיזוק בחברה המערבית, המדגישה את הקשר בין שריריות לגבריות (McCreary & Sasse, 2000). בהקדמתו של סימפסון לספרו של ברגלינג, הוא מציין כי גברים נשיים חשים לעתים מבוכה בקרב הקהילה ההומוסקסואלית, בשל התרעומת והלעג המופגנים על ידי חברי הקהילה כלפי החלקים הנשיים שבהם. חלקים אלה מהווים עבור קהילה זו תזכורת לכך שתיעוב עצמי הוא חלק מובנה בהווייתם ואינו אופציונלי עבורם. על כן גברים הומוסקסואלים מודרניים מחויבים לאמץ ולהפגין סממנים גבריים (Bergling, 2001, עמ' 9–12).

הרצון לפתח גוף שרירי בקרב גברים הומוסקסואלים עשוי לנבוע אף מרצונם להפוך למושא תשוקה עבור גברים אחרים (Halperin, 1995). במחקרים נמצא כי גברים הומוסקסואלים עושים לגברים אחרים החפצה (=הפיכה לחפץ, לאובייקט) במידה רבה יותר מאשר גברים הטרוסקסואלים עושים לנשים. החוקרים מסיקים כי גברים הומוסקסואלים נוטים להתמקד בהופעה חיצונית במידה רבה יותר מגברים הטרוסקסואלים בשפטם את גופם שלהם או את גופם של גברים אחרים. החפצה זו מציבה גברים הומוסקסואלים בסיכון מוגבר לפתח חוסר סיפוק מגופם והפרעות באכילה (Kozak, Frankenhauser & Roberts, 2009; Martins et al., 2007).

גורם סיכון נוסף להפרעות באכילה הוא תפקוד מגדרי (gender role), כלומר רמת הגבריות והנשיות באדם (Austin et al., 2004; Blashill & Vander Wal, 2009; Hoppers & Jansen, 2005; Winston, Acharya, Chaudhuri & Fellowes, 2004). בהתייחס למשתנה זה, נבדקו ההשערות כי נערים וגברים הומוסקסואלים יהיו בעלי רמת נשיות גבוהה, כלומר ינסו לעצמם תכונות נשיות יותר מאשר נערים וגברים הטרוסקסואלים (Lippa, 2005; Weltzin et al., 2005), וכי רמת נשיות גבוהה מהווה גורם סיכון לפיתוח הפרעות באכילה אצל נערים וגברים בכלל (Lakkis, Ricciardelli & Williams, 1999) ואצל נערים וגברים הומוסקסואלים בפרט (Weltzin et al., 2005; Wichstrøm, 2006). בדומה, שוער כי רמת גבריות גבוהה מהווה גורם חיסון כנגד הפרעות באכילה (Harvey & Robinson, 2003) וחוסר סיפוק מהגוף (Strong, Singh & Randall, 2000). מספר מחקרים אכן מצאו מתאם שלילי בין רמת גבריות לבין סממני בולימיה ($r = -0.56, p < .01$) ומתאם חיובי בין רמת נשיות לבין ריסון אוראלי ($r = 0.46, p < .01$) בקרב נערים הומוסקסואלים (Meyer, Blissett & Oldfield, 2001). במחקר מטה-אנליטי שערך ליפה (Lippa, 2005) אף נמצא כי גברים הומוסקסואלים הם בעלי רמת נשיות גבוהה, אך מחקרים אחרים בתחום לא הוכיחו חד-משמעית כי נערים וגברים הומוסקסואלים הם בעלי רמת נשיות גבוהה מגברים הטרוסקסואלים (ראו לדוגמה Hoppers & Jansen, 2005). כמו כן, במחקר מטה-אנליטי שערך בלשהיל (Blashill, 2010) נמצא כי לרמת

נשיות אין קשר מובהק עם הפרעות באכילה ועם חוסר סיפוק מהגוף או ממידת השריריות. קיימים אף מחקרים שלא מצאו כל קשר בין תפקוד מגדרי לבין מידת הסיכון להפרעות באכילה בקרב נערים וגברים הומוסקסואלים (Austin et al., 2004; Russell & Keel, 2002).

ניתן אם כן לראות, כי קיימים גורמים רבים ומגוונים המנבאים סיכון לפיתוח הפרעות באכילה בקרב גברים ונערים הומוסקסואלים. חרף ריבוי המודלים בספרות המקצועית, טרם נמצא מודל אשר ינבא ויסביר בלעדית את הסיבות והגורמים להיווצרותן של הפרעות באכילה (Attie & Brooks-Gunn, 1992). תאוריית האינטראקציה הסימבולית עשויה לסייע לבחון כיצד גורמים אלה מתקשרים זה לזה.

תאוריית האינטראקציה הסימבולית

ניתן לבחון את האטיולוגיה של הפרעות באכילה באמצעות תאוריית האינטראקציה הסימבולית (symbolic interaction), הקושרת בין גורמי הסיכון והחיסון. התאוריה בודקת כיצד מגדירים אנשים את עצמם ואת האחרים במצב נתון, מהי המשמעות שהם מעניקים להתנהגות וכיצד הם מפרשים אותה (Longmore, 1998).

לפי תאוריית האינטראקציה הסימבולית, בכל אדם קיים "מסנן" שדרכו עוברים אליו המסרים מהסביבה החיצונית. המעבר באותו מסנן גורם למסרים לעבור התאמה בהתאם למערך הידיעות והפרשנות של האדם. על כן, כל מסר מהסביבה משתנה במידה מסוימת בטרם נקלט אצל האדם. שינויים בהשפעת המשוב מהסביבה על האדם עשויים לנבוע ממספר גורמים, לרבות: טיב המקור המוסר את המשוב (ומידת קרבתו למקבל המשוב), סוג המשוב שמועבר, הצורה שבה המשוב מועבר, טיבו של מקבל המשוב והמצב הרגשי שבו נתונים מוסר המשוב ומקבלו (Lundgren, 2004).

פאולסון (Paulson, 1999) השתמש בתאוריית האינטראקציה הסימבולית על מנת לחקור את המשמעויות שמפיקים בעלי הפרעות אכילה כלפי מושגים כמו "עצמי", מזון וגוף. ממצאיו מורים כי אנשים בעלי משקל יתר נתפסים על ידי החברה כאינטליגנטים פחות, בעלי חברים מעטים יותר, מושכים פחות, ביישנים, רעבים לחיבה, תלותיים ובודדים. לטענתו, השקפה זו מתחילה להתגבש עוד מהילדות. רזון קיבל משמעות חברתית סמלית של הצלחה ומקובלות חברתית, בעוד ששומן קיבל משמעות שלילית ודחוויה. כתוצאה מכך, בעלי הפרעות אכילה קישרו את דימוי גופם עם תפיסתם העצמית. החוקר הסיק כי הדרך שבה המשתתפים תופסים מושגים, כמו "עצמי", גוף ומזון, המתקשרים להתנהגויות של הפרעות אכילה, נובעת מיחסי הגומלין שיש לפרטים אלה עם אחרים משמעותיים בסביבתם החברתית.

ניתן אם כן לשער, שקיים קשר בין דימוי עצמי ותפיסה עצמית לבין טיב ההשפעה של המסרים המועברים מהסביבה אל האדם: ככל שהדימוי העצמי של האדם גבוה יותר (=גורם חיסון), כך אותו "מסנן" פנימי ימנע מהמסרים החיצוניים הלוחצים על האדם לפתח גוף אידאלי (כלומר שרירי וחטוב) לחדור פנימה בעצמה רבה. כתוצאה מכך, האדם ייטה פחות לפעול בהתאם ללחצים לפתח גוף אידאלי. בניגוד לכך, אדם בעל

דימוי עצמי נמוך (=גורם סיכון) יוכל להתנגד פחות לאותם מסרים ולחצים מהסביבה. עקב כך הוא יפנים מסרים אלה ביתר שאת, דבר אשר ישפיע עליו השפעה כפולה: (א) ינמיך את דימויו ותפיסתו העצמיים עוד יותר; (ב) יגרום לו לנקוט אמצעים לצמצום הפער בין תפיסת גופו ומשקלו הנוכחיים לבין תפיסת הגוף והמשקל האידיאליים. ככל שהפער יהיה גדול יותר, כך תגדל מצוקתו של האדם ויגבר הלחץ לנקוט פעולות קיצוניות לצמצום הפער (כגון: התעמלות אובססיבית, שימוש בסטרואידים, דיאטות קיצוניות, שימוש במשלשלים והקאות).

כיצד נוצר אותו דימוי עצמי, החשוב כל כך לתהליך סינון המסרים מהסביבה? קולי (Cooley, 1902) כינה את התהליכים המעצבים את הדימוי העצמי – "האני במראה" (looking glass self). זהותו ודימויו העצמי של אדם נקבעים לפי הפירוש שהוא נותן למה שאחרים חושבים עליו; תוך כדי התפתחותנו, אנו קולטים את מכלול הדעות של אחרים כלפינו, מכלול שמתגבש והופך למרכיב מרכזי בזהותנו. ה"אני במראה" מכיל שלושה מרכיבים: (א) הדימוי שיש לנו על הופעתנו בפני אחרים; (ב) הערכתנו את התרשמות האחרים מהופעתנו; (ג) תגובתנו על הערכתנו זו (Holstein & Gubrium, 2000).

ה"עצמי" אינו מולד, אלא מתפתח מינקות. הוא מתגבש דרך מגע עם הסביבה, תוך הערכה מתמדת של הדברים הדומים והשונים בין הפרט לזולת. זהו תהליך מתמשך ודינמי, הכולל מחד גיסא את התגבשות ה"עצמי" האישי (שמירה על ייחודיותו של הפרט, תכונותיו ומאפייניו, לרבות הפן הפיזי של גופו) ומאידך גיסא – את התגבשות ה"עצמי" החברתי (על בסיס דברים שאחרים אמרו לפרט, חשבו עליו וציפו ממנו, ועל בסיס קשרים ויחסים אינטימיים עם הזולת). במסגרת תהליך זה, הפרט אינו רק מגבש את הדימוי וההערכה העצמיים שלו על סמך ההערכה הרפלקטיבית של אחרים, אלא לוקח תפקיד פעיל בתהליך ומדמיין כיצד הזולת שופט אותו ומעריכו (Colley, 1902; Mead, 1934). כפועל יוצא מכך, הוא עשוי לדחות, לשנות או לאמץ בשלמות או חלקית את המידע והמשוב שהוא מקבל מהסביבה (Lundgren, 2004).

במחקרים נמצא כי הומוסקסואלים נוטים להיות בעלי רמות נמוכות של דימוי עצמי מאשר הטרוסקסואלים (בר-סלע, 1992; Stout, 2000), וזאת עקב הפנמת התיוג השלילי ופיתוח יחס שלילי כלפי ה"עצמי", תופעה המכונה "הומופוביה מופנמת" (Heffernan, 1994; Reilly & Rudd, 2006). במחקרים רבים שנעשו על גברים ומתבגרים דימוי עצמי נמוך נמצא קשור להפרעות באכילה (Hospers & Jansen, 2005; Ricciardelli & McCabe, 2004; Wichstrøm, 2006). אנשים בעלי הפרעות באכילה סבורים שהם משעממים, לא מיוחדים וחסרי כישרון. הם חשים שהם חסרי ערך ללא מחלתם, ולכן אינם רוצים לוותר עליה במודע. הדימוי העצמי הנמוך מקשה על הטיפול בהם (Crago, Shisslak & Ruble, 2001). מאחר שהומוסקסואלים נמצאים בסיכון גבוה לפתח דימוי עצמי נמוך בהשוואה להטרוסקסואלים (Yelland & Tiggemann, 2003), הם נמצאים בסיכון אף לפתח הפרעות באכילה (Hospers & Jansen, 2005; Picot, 2004). כך למשל ויליאמסון והרטלי מצאו במחקרם קשר חזק בין דימוי עצמי לבין מידת הסיפוק מהגוף והפרעות

באכילה בקרב נערים הומוסקסואלים. החוקרים משערים שנערים הומוסקסואלים אשר גדלו בסביבה עוינת והומופובית פיתחו הומופוביה מופנמת, וזו גרמה להם להיות פגיעים מאוד לפיתוח הפרעות באכילה. לדבריהם, התנהגויות של זלילה, הרעבה עצמית ופעולות טיהור שונות עשויות לבוא בהלימה עם הדחף של הומוסקסואלים להעניש את גופם או לפצות על תחושות נחיתות שהם חשים בניסיונותיהם לקרב את גופם לכיוון של שלמות מבחינה חיצונית (Williamson & Hartley, 1998).

חוקרים אף מציינים כי גברים יכולים לשמור על הופעה טרום-התבגרותית ולדאק יצר מיני בעזרת הפרעת אכילה כאנורקסיה. בדרך זו, הם אינם צריכים להתמודד עם לחץ חברתי לאמץ לעצמם זהות מינית גברית הטרוסקסואלית, בעיקר אם הם חשים קונפליקט בנוגע לזהותם המינית (Carlat et al., 1997; Olivardia, Pope, Mangweth & Hudson, 1995). כמו כן, קונפליקט זה עשוי לדחוף הומוסקסואלים להעניש את גופם או לפצות על תחושת הנחיתות שהם חשים באמצעות ניסיון לקרב את גופם לדימוי הגוף המושלם, וזאת על ידי התנהגויות של זלילה, הרעבה ופעולות טיהור שונות (Williamson & Hartley, 1998).

סיכום ומסקנות

החברה של ימינו מדגישה יותר ויותר את טיפוח הגוף. מסרים אלה אינם מופנים רק לנשים, וגם גברים חשים את הלחצים לפתח גוף חטוב ושרירי. עם שינוי הנורמות החברתיות הללו, אנו עשויים לראות יותר ויותר גברים ונערים הניצבים בפני דאגות בנוגע לדימוי גופם (Petrie & Rogers, 2001), המתאווים להיות שריריים יותר (McCreary & Sasse, 2000), הנוטלים סטרואידים (Halkitis et al., 2008) והסובלים מפציעות ותאונות הקשורות לאימוני כושר אינטנסיביים (Martins et al., 2008; Greenberg & McCreary & Sasse, 2000; Olivardia et al., 2004). (Schoen, 2008).

מסקירת הגורמים שעשויים להתקשר למידת הסיכון לפיתוח הפרעות באכילה בקרב נערים הומוסקסואלים, ניתן להבחין הן בגורמי סיכון והן בגורמים בעלי פוטנציאל מחסן. גורמי הסיכון המרכזיים שנמצאו במחקרים הם: דימוי עצמי נמוך (French, Story, Williamson & Hartley, 1998), דימוי גוף נמוך וחוסר סיפוק מהגוף (Remafedi, Resnick, & Blum, 1996), לחץ מצד הקהילה ההומוסקסואלית, בעיקר דרך מסרים מאמצעי התקשורת לפתח גוף רזה ושרירי (Taylor & Goodfriend, 2008), תיוג שלילי המתקשר הן לבעלי הפרעות באכילה (Holstein & Gubrium, 2000) והן להומוסקסואליות (Goffman, 1963), קונפליקט עם המיניות המאפיין זהות מינית לא מגובשת (Stout, 2000) והומופוביה מופנמת (Boysen, Vogel, Madon & Waster, 2006). לעומת זאת, גורמי החיסון המרכזיים שנמצאו במחקרים הם: דימוי עצמי גבוה (Wichstrøm, 2006), דימוי גוף גבוה או סיפוק מהגוף (Wagenbach, 1998) וזהות מינית מגובשת (Stout, 2000).

אף שגברים ונערים הומוסקסואלים מהווים קבוצת סיכון לפיתוח הפרעות באכילה (Austin et al., 2009; Feldman & Meyer, 2007), לא כל הומוסקסואל יפתח הפרעה כזו. מה גורם לנער הומוסקסואל מסוים להיות בסיכון מוגבר לפיתוח הפרעה באכילה בהשוואה לנער הומוסקסואל אחר? לפי תאוריית האינטראקציה הסימבולית, ה"עצמי" של האדם (זהות עצמית, דימוי עצמי ודימוי גוף) נבנה לאורך זמן, תוך כדי יחסי גומלין עם הסביבה. ככל שהומוסקסואלים יקבלו מהסביבה מסרים חיוביים של קבלת נטייתם המינית, כך יוכלו לגבש לעצמם דימוי עצמי ודימוי גוף חיוביים יותר וזהות מינית מגובשת יותר. אלו יהיו "מסנן" למסרים וללחצים, הן חיצוניים (לחץ מהקהילה ומהתרבות ההומוסקסואלית לפתח גוף חטוב ושרירי ותיוג שלילי המתקשר להפרעות באכילה ולהומוסקסואליות) והן פנימיים (חוסר סיפוק מהגוף, קונפליקט עם המיניות, דחף לשריריות והומופוביה מופנמת), המציבים אותם בסיכון לפיתוח הפרעה באכילה. מכאן משתמע הקשר ההדוק בין הפרט לסביבה שעליו מצביעה תאוריית האינטראקציה הסימבולית (Lundgren, 2004), במיוחד בנוגע לאטיולוגיה של הפרעות באכילה ולטיפול בהן (גולדין, 2002).

איור 1: גורמי החיסון והסיכון לפיתוח הפרעה באכילה בקרב גברים הומוסקסואלים

המלצות למניעת הפרעות באכילה בקרב בני נוער הומוסקסואלים ולטיפול בהן

מכל הנאמר לעיל משתמע כי היקף התופעה בקרב נערים בכלל ונערים הומוסקסואלים בפרט עשוי להצטמצם, אם היחס של החברה כלפי הומוסקסואלים ישתפר. בעיקר חשובה ההתערבות מגיל צעיר לשינוי הגישה כלפי הומוסקסואלים בבתי הספר ובמוסדות החינוך (שילה, 2007). זאת לאור מחקרים שמצאו, כי בישראל קיימת גישה שלילית כלפי הומוסקסואלים במערכת החינוך (בן-עמי, 2010; פזמוני-לוי, קמה, לביא, פנחסי ומנחם, 2005).

יש להבהיר כי הומוסקסואליות כשלעצמה אינה נחשבת יותר בספרות פתולוגיה או סטייה. הגישה כיום היא שזהות הומוסקסואלית יכולה לספק את הבסיס לקידום הבריאות של האדם. גברים הומוסקסואלים אינם נתפסים יותר כאנשים שבהכרח נמצאים בסיכון מעצם נטייתם המינית, אלא מחד גיסא – כאנשים העשויים להיות

בקבוצת סיכון בשל לחצים ותיוג שלילי, אך מאידך גיסא – גם כבעלי יכולת לנהל סיכונים (Coker et al., 2010).

על כן, דרכי המניעה של הפרעות באכילה בקרב נערים הומוסקסואלים צריכות להתמקד במתן דרכים לחיזוק דימוים העצמי (Udall-Weiner, 2009) ובלחימה בתיוג השלילי המתקשר להומוסקסואליות, שפוגע בדימוי העצמי ואשר מפתח הומופוביה פנימית ומונע לא אחת פנייה לקבלת טיפול.³ עם זאת, גם אם גברים בעלי הפרעות באכילה מגיעים לטיפול, בגלל התיוג השלילי, הם עלולים להימנע מלהעלות בו סוגיות הקשורות להרגלי אכילתם (Petrie & Rogers, 2001). על כן, מומלץ שאנשי הטיפול ינסו תחילה לבחון עם הגברים הפונים אליהם סוגיות נלוות, כגון: הרגלי כושר, מידת הדחף שלהם לשריריות, חוסר סיפוק מהגוף ודימוי עצמי נמוך, ורק לאחר ביסוס יחסי אמון, יבחנו אצלם תסמינים הקשורים להפרעה באכילה.

המלצות למחקרי המשך בתחום הפרעות באכילה

אחת הבעיות שעולות במחקרים בנוגע לאבחון נערים וגברים בעלי הפרעות באכילה וטיפול בהם, היא היעדר כלי אבחון הולמים לתופעה אצל גברים בכלל, לרבות הומוסקסואלים (Stewart et al., 2006). שאלונים הבודקים תסמינים של הפרעות אכילה מכוונים כיום בעיקר לנשים ושואלים שאלות, כגון: "אני חושב/חושבת שהירכיים שלי רחבות מדי". דוגמה זו ממחישה את חוסר ההתאמה של כלים אלו לגברים, שהתרחבות הירכיים, המאפיינת נשים בעת עלייה במשקל, אינה תופעה אופיינית אצלם. על כן חשוב לשים לב, הן במחקרים והן בטיפול בגברים, באילו כלים משתמשים. חשוב לפתח כלים המותאמים לגברים בעלי הפרעות באכילה, אשר בהם ייבדקו תסמינים, כגון: רצון לעלות במשקל או במסת שריר במקום לרזות, נטילת אבקות חלבון ואימונים כפייתיים בחדר כושר.⁴

בעיה נוספת במחקרים על הפרעות באכילה בקרב נערים הומוסקסואלים הם אופני הערכת הנטייה המינית של הנבדקים, הסובלים מחוסר עקיבות. חוסר עקיבות זה נובע מכמה סיבות: ראשית, חלק מהמחקרים בודק נטייה מינית הומוסקסואלית באמצעות הגדרה עצמית של הנבדקים – חלק מהם על ידי התייחסות ליחסי מין ודפוסי התנהגות מסוימים, וחלקם – באמצעות התייחסות לרגשות ומחשבות הקשורות אל בני אותו המין (Elizur & Mintzer, 2003); שנית, במהלך גיבוש הזהות המינית, הפרט נתון ללחצים רבים מהסביבה להפגין נטייה מינית הטרוסקסואלית, דבר אשר עלול לעורר בו מצוקה, התכחשות למיניותו ופחד מפני ההשלכות של אימוץ והגדרה של זהות מינית הומוסקסואלית (Elizur & Ziv, 2001). קשיים אלה עלולים להשפיע על האופן שבו הפרט יגדיר את זהותו המינית, אפילו לפני שיחוש רגש או משיכה כלפי בן אותו המין (Elizur & Mintzer, 2003). הפרנן (Heffernan, 1994) מוסיפה, כי מחקרים

3 על אופנים לעידוד בני נוער הומוסקסואלים ללכת לטיפול, ראו אצל קוקר ועמיתיו (Coker et al., 2010). על גורמים שנמצאו מחזקים את החוסן האישי כנגד לחץ מיעוט והומופוביה, ראו אצל בן-עמי (2010).

4 החוקרים גרינברג ושון (Greenberg & Schoen, 2008) מרכזים במאמרם את כלי המחקר המומלצים לשימוש בקרב גברים (Greenberg & Schoen, 2008, עמ' 467).

רבים על הומוסקסואלים משתמשים לצורך סינון קבוצת המחקר (על מנת שתכיל רק הומוסקסואלים) בהגדרה העצמית של הנבדקים, באמצעות הקטגוריות "הומוסקסואל", "הטרנסקסואל" ו"ביסקסואל". הבעיה בקטגוריות אלה היא שנבדקים עלולים לא לסמן עצמם בקטגוריית "הומוסקסואל" עקב הכחשה, הומופוביה פנימית או חיצונית, נזילות ועמימות המושג (חוסר הבנה של הנבדק, האם הכוונה ב"הומוסקסואליות" היא לתחושה, למשיכה מינית, להתנסות חד-פעמית, לקיום יחסי מין בתדירות גבוהה, לזהות אישית או לרגש וכדומה). גם התיוג השלילי הכרוך בהומוסקסואליות מקשה על ההגדרה העצמית של הנבדקים.

על כן חשוב שמחקרים המשתמשים בהגדרה עצמית של מיניות המשתתפים, יוודאו שכלי זה יאפשר בחירה מרובה ולא קטגוריאלית של הגדרות מיניות, ויימנעו ככל האפשר מהעברת תחושה של תיוג או שיפוטיות כלפי הנבדקים. כמו כן חשוב להכליל בכלי גם את המתלבטים בנוגע למיניותם או כאלה שאינם מגדירים עצמם בהכרח דיכוטומית "הומוסקסואל" או "הטרנסקסואל". הדבר חשוב במיוחד במחקרים הבודקים משתתפים בעלי דרגות שונות של גיבוש זהות מינית.

המלצתי היא כי מחקרים עתידיים בתחום יהיו מחקרי אורך, אשר יבדקו אילו מגורמי הסיכון משפיעים לאורך זמן. מחקרי המשך נחוצים גם משום שנטייה מינית עשויה להשתנות עם הזמן (Savin-Williams, 2005), וכך ניתן לראות, בעיקר בגיל ההתבגרות, האם קיים קשר בין שינוי בנטייה המינית לאורך זמן לבין מידת הסיכון לפתח הפרעה באכילה. פן נוסף שיש להרחיב עליו את היריעה המחקרית הוא בדיקת גורמי הסיכון הייחודיים לאוכלוסייה ההומוסקסואלית. מרבית המחקרים נוטים לערוך השוואה בין הומוסקסואלים להטרנסקסואלים, מבלי לבחון אמפירית את גורמי הסיכון הייחודיים בתוך הקהילה ההומוסקסואלית, בפרט גורמים, כגון: דימוי עצמי, דימוי גוף ומידת גיבוש זהות מינית. כמו כן חשוב לחקור בתוך הקהילה הלהט"בית, האם קיימות קבוצות סיכון שונות, כגון ביסקסואלים וטרנסג'נדרים. זאת מאחר שמחקרים רבים מכלילים את הקטגוריות "ביסקסואל" ו"הומוסקסואל" כמקשה אחת, אך מחקרים שונים מצאו שביסקסואלים למשל, מפיקים ציוני בריאות נפשית נמוכים מהומוסקסואלים (ראו לדוגמה אצל שילה, 2008), וכן שטרנסג'נדרים מתבגרים נמצאים בסיכון מוגבר למגוון בעיות בריאותיות ונפשיות, עקב חוסר סובלנות כלפיהם מצד החברה והיותם חשופים לבידוד חברתי ואפליה וקרבתנות למעשי אלימות (Coker et al., 2010). המלצה נוספת למחקרי המשך היא להסתייע באינטרנט על מנת להגיע לנערים הומוסקסואלים ה"נמצאים בארון", קרי שטרם חשפו את נטייתם המינית. העברת שאלונים באמצעות האינטרנט מאפשרת להגיע למדגם הטרוגני יותר, ובכך – לצמצם הטיות הנובעות משיטת דגימה לא הסתברותית (Diamond & Savin-Williams, 2003; Tikkanen & Ross, 2000). כמו כן נמצא כי להט"בים מקדישים זמן רב יותר לגלישה באינטרנט מאשר הטרנסקסואלים (Harris Interactive, 2001), וכי הם מהווים שיעור מייצג דרך אמצעי תקשורת זה (Mustanski, 2001). נוסף על כך, נמצא במחקרים כי אנשים נוטים לענות על שאלונים דרך האינטרנט בפתיחות ובכנות רבות יותר מאשר בשיטות שבהן הם

באים במגע עם החוקר או נציגיו. דרך האינטרנט, החוקר אינו נראה ואינו נשמע, וכך המשתתף עשוי לתפוס את המחקר כמאפשר פרטיות ואנונימיות רבות יותר מאשר בדרכים מסורתיות, כגון שאלונים המועברים פנים מול פנים או דרך הטלפון (Binik, Mah & Kiesler, 1999; Riggle, Rostosky & Reedy, 2005). כך, המידע שנאסף ממתתפים דרך האינטרנט עשוי להיות חשוף פחות להטיות של רצייה וחרדה חברתית (Mustanski, 2001). לבסוף, מחקרים שונים (לרבות בתחום הפרעות באכילה בקרב הומוסקסואלים) מצאו כי העברת שאלונים באמצעות האינטרנט היא הליך מהימן לאיסוף נתונים, בפרט בקרב להט"בים (Dibb, Rushmer & Stern, 2001; Duggan & McCreary, 2004; Reilly & Rudd, 2006). שילה (2007) מוסיף, כי משנות התשעים של המאה העשרים התפתחו אמצעי התקשורת הקהילתית ההומו-לסבית ברחבי העולם. היותו של האינטרנט כלי המאפשר אנונימיות מחד גיסא וגישה לאתרים רבים ומגוונים בעולם כולו מאידך גיסא, מתאים לאופי הייחודי של גיבוש זהות מינית הומוסקסואלית.

חשוב לבצע בקרב האוכלוסייה ההומוסקסואלית מחקרים אשר יכללו מדגמים גדולים. זאת מאחר שרוב המחקרים על האוכלוסייה הזו מכילים מדגם קטן, ורובו נמצא בשלבי גיבוש מתקדמים של הזהות המינית (Savin-Williams, 2001). לפיכך חשוב גם לבדוק מדגמים שיכללו בני נוער הומוסקסואלים מתחת גיל 18, וזאת מכמה סיבות: ראשית בשל העובדה שזהותם המינית של בני נוער צעירים טרם הספיקה ברוב המקרים להתגבש לגמרי; שנית, בשל הירידה ההדרגתית המדווחת בשנים האחרונות בגילם של נערים המתלבטים בנוגע לזהותם המינית או המגדירים עצמם כהומוסקסואלים (שילה, 2007; Diamond & Savin-Williams, 2003); לבסוף, חוקרים מצביעים על כך שהפרעות באכילה עלולות להופיע אצל גברים כבר בגיל ההתבגרות המוקדם (Austin et al., 2009; Harvey & Robinson, 2003).

מקורות

- בכר, א' (2001). **הפחד לתפוס מקום – אנוורקסיה ובולימיה: טיפול לפי גישת הפסיכולוגיה של העצמי**. ירושלים: מאגנס.
- בן-עמי, א' (2010). **להיות תלמיד גאה: החוויה הבית ספרית של תלמידים בעלי נטיות חד-מיניות**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב.
- בר-סלע, מ' (1992). **מרכיבים בזהות ובדימוי העצמי של גברים הומוסקסואלים**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת בר-אילן.
- גולדין, ס' (2002). אנוורקסיה בישראל או "אנוורקסיה ישראלית"? כמה הערות על "תסמונת-תלווית-תרבות" בהקשר "גלוקאלי". **סוציולוגיה ישראלית**, ד(1), 105–141.
- זיו, מ' (1996). **הקשר בין תמיכה משפחתית ודימוי עצמי לבין התפתחות האוריינטציה המינית וההסתגלות הנפשית בקרב גברים הומוסקסואלים בישראל**. עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- לצר, י' (1999). **הפרעות אכילה – סקירת ספרות מקצועית**. ירושלים: מכון הנרייטה סאלד.
- לצר, י' (2007). הפרעות אכילה ועמדות כלפי אכילה בישראל: סקירת מחקר וטיפול. **חברה ורווחה**, כז(3), 453–477.

- פזמוני-לוי, א', קמה, ע', לביא, ש', פנחסי, ב' ומנחם, מ' (2005). **מבט ורוד 2004: מערכת החינוך הישראלית מנקודת המבט של תלמידים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים: דוח מחקר**. תל אביב: ארגון הנוער הגאה.
- קמה, ע' (2003). **העיתון והארון: דפוסי תקשורת של הומואים**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- שילה, ג' (2007). **החיים בוורוד – בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים**. תל אביב: רסלינג.
- שילה, ג' (2008). **גיבוש נטייה מינית בקרב נוער הומו-לסבי: בחינת מימדים סביבתיים המשפיעים על גיבוש הנטייה המינית והשפעתם על בריאותם הנפשית של בני הנוער**. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב.
- שילה, ג', פזמוני-לוי, א', קמה, ע', לביא, ש' ופנחסי, ב' (2006). **גאים במדים – מצבם של חיילים וחיילות הומואים ולסביות בצה"ל: דוח מחקר**. תל אביב: ארגון הנוער הגאה.
- APA (American Psychiatric Association) (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: Author.
- Attie, I., & Brooks-Gunn, J. (1992). Developmental issues in the study of eating problems and disorders. In J. H. Crowther, D. L. Tennenbaum, S. E. Hobfoll & M. A. P. Stephens (Eds.), *The etiology of bulimia nervosa: The individual and familial context* (pp. 35–59). Washington, DC: Hemisphere Pub.
- Austin, S. B., Ziyadeh, N. J., Crolliss, H. L., Rosario, M., Wypij, D., Haines, J., et al. (2009). Sexual orientation disparities in purging and binge eating from early to late adolescence. *Journal of Adolescent Health, 45*, 238–245.
- Austin, S. B., Ziyadeh, N. J., Kahn, J. A., Kahn, J. A., Camargo, C. A., Colditz, G. A., & al. (2004). Sexual orientation, weight concerns, and eating-disorders behaviors in adolescent girls and boys. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 43*, 1115–1123.
- Ball, S., & Lipton, B. (2005). Group work with gay man. In G. L. Greif & P.H. Ephross (Eds.), *Group work with populations at risk* (2nd ed., pp. 309–331). New York: Oxford University Press.
- Beren, S. E., Hayden, H. A., Wilfley, D. E., & Grilo, C. M. (1996). The influence of sexual orientation on body dissatisfaction in adult men and women. *International Journal of Eating Disorders, 20*(2), 135–141.
- Bergling, T. (2001). *Sissypthobia: Gay men and effeminate behavior*. New York, London and Oxford: Harrington Park Press.
- Binik, Y. M., Mah, K., & Kiesler, S. (1999). Ethical issues in conducting sex research on the internet. *The Journal of Sex Research, 36*, 82–90.
- Blashill, A. J. (2010). Gender roles, eating pathology, and body dissatisfaction in men: A meta-analysis. *Body Image, 328*, 1–11.
- Blashill, A. J., & Vander Wal, J. S. (2009). Mediation of gender role conflict and eating pathology in gay men. *Psychology of Men & Masculinity, 10*, 204–217.
- Bornstein, R. F. (2001). A meta-analysis of the dependency–eating-disorders relationship: Strength, specificity, and temporal stability. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 2*(3), 151–162.

- Boysen, G. A., Vogel, D. L., Madon, S., & Waster, R. (2006). Mental health stereotypes about gay men. *Sex Roles, 54*(1-2), 69-82.
- Carlat, D. J., Camargo, C. A., & Herzog, D. B. (1997). Eating disorders in males: A report on 135 patients. *The American Journal of Psychiatry, 154*(8), 1127-1132.
- Cash, T. F., & Deagle, A. (1997). The nature and extent of body-image disturbances in anorexia nervosa and bulimia nervosa: A meta-analysis. *International Journal of Eating Disorders, 22*(2), 107-125.
- Coker, T. R., Austin, S. B., & Schuster, M. A. (2010). The health and health care of lesbian, gay, and bisexual adolescents. *The Annual Review of Public Health, 31*, 457-477.
- Cooley, C. H. (1902). *Human nature and the social order*. New York: Schocken Books.
- Couturier, J. L., & Loch, J. (2006). Denial and minimization in adolescents with anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorders, 39*(3), 212-216.
- Crago, M., Shisslak, C. M., & Ruble, A. A. (2001). Protective factors in the development of eating disorders. In R. H. Striegel-Moor & L. Smolak (Eds.), *Eating disorders: Innovative directions in research and practice* (pp. 75-88). Washington, DC: American Psychological Association.
- Crisp, A. H., & Burns, T. (1983). The clinical presentation of anorexia nervosa in males. *International Journal of Eating Disorders, 2*(4), 5-10.
- Dawn, A. (1998). *Looking queer: Body image and identity in lesbian, bisexual, gay and transgender communities*. New York: Harrington Park Press.
- Diamond, L. M. (2006). What we got wrong about sexual identity development: Unexpected findings from a longitudinal study of young women. In A. M. Omoto & H. S. Kurtzman (Eds.), *Sexual orientation and mental health: Examining identity and development in lesbian, gay, and bisexual people* (1st ed., pp. 73-95). Washington, DC: American Psychological Association.
- Diamond, L. M., & Savin-Williams, R. C. (2003). Explaining diversity in the development of same-sex sexuality among young women. In L. D. Garnets & D. C. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian, gay, and bisexual experiences* (pp. 130-149). NY: Columbia University Press.
- Dibb, S., Rushmer, A., & Stern, P. (2001). New survey medium: Collecting marketing data with e-mail and the World Wide Web. *Journal of Targeting Measurement and Analysis for Marketing, 10*(1), 17-25.
- Dittmar, H. (2005). Vulnerability factors and processes linking sociocultural pressure and body dissatisfaction. *Journal of Social and Clinical Psychology, 24*, 1081-1087.
- Duggan, S. J., & McCreary, D. R. (2004). Body image, eating disorders, and the drive for muscularity in gay and heterosexual men: The influence of media images. *Journal of Homosexuality, 47*(3-4), 45-58.
- Elizur, Y., & Mintzer, A. (2003). Gay males' relationship quality: The roles of attachment security, gay identity, social support and income. *Personal Relationships, 10*, 411-435.
- Elizur, Y., & Ziv, M. (2001). Family support and acceptance, gay male identity formation, and psychological adjustment: A path model. *Family Process, 40*, 125-145.

- Feldman, M. B., & Meyer, I. H. (2007). Eating disorders in diverse lesbian, gay, and bisexual populations. *International Journal of Eating Disorders*, 4, 218–226.
- Fields, J. (2001). Normal queers: Straight parents respond to their children's "coming out". *Symbolic Interaction*, 24(2), 165–187.
- Freeman, A. C. (2005). Eating disorders in males: A review. *South African Psychiatry Review*, 8, 58–64.
- French, S. A., Story, M., Remafedi, G., Resnick, M. D., & Blum, R. W. (1996). Sexual orientation and prevalence of body dissatisfaction and eating disordered behaviors: A population-based study of adolescents. *International Journal of Eating Disorders*, 19(2), 119–126.
- Gerzi, S., & Latzer, Y. (2000). Autistic patterns: Managing the "black-hole" in eating disorders. *Psychoanalytic Social Work*, 7, 29–55.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Greenberg, S. T., & Schoen, E. G. (2008). Males and eating disorders: Gender-based therapy for eating disorder recovery. *Professional Psychology: Research and Practice*, 39, 464–471.
- Halkitis, P. N., Moeller, R. W., & DeRaleau, L. B. (2008). Steroid use in gay, bisexual, and nonidentified men-who-have-sex-with-men: Relations to masculinity, physical, and mental health. *Psychology of Men & Masculinity*, 106–115.
- Halperin, D. M. (1995). *Saint Foucault: Towards a gay hagiography*. New York: Oxford University Press.
- Harris Interactive. (2001). Gay and lesbian e-commerce activity beats that of non-gay web users. Available at <http://www.harrisinteractive.com/news>
- Harvey, J. A., & Robinson, J. D. (2003). Eating disorders in men: Current considerations. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 10(4), 297–306.
- Heffernan, K. (1994). Sexual orientation as a factor in risk for binge eating and bulimia nervosa: A review. *International Journal of Eating Disorders*, 16(4), 335–347.
- Herzog, D. B., Newman, K. L., Yeh, C. J., & Warshaw, M. (1992). Body image in homosexual and heterosexual women. *International Journal of Eating Disorders*, 11(4), 391–396.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (2000). *The self we live by: Narrative identity in a postmodern world*. New York: Oxford University Press.
- Hospers, H. J., & Jansen, A. (2005). Why homosexuality is a risk factor for eating disorders in males. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(8), 1188–1201.
- Hsu, L. K. G. (1989). The gender gap in eating disorders: Why are the eating disorders more common among women? *Clinical Psychology Review*, 9, 393–407.
- Kama, A. (2005). An unrelenting mental press: Israeli gay men's ontological duality and its discontent. *The Journal of Men's Studies*, 13, 169–184.
- Kaminski, P. L., Chapman, B. P., Haynes, S. D., & Own, L. (2005). Body image, eating behaviors, and attitudes toward exercise among gay and straight men. *Eating Behaviors*, 6, 179–187.

- Kaufman, J. M., & Johnson, C. (2004). Stigmatized individuals and the process of identity. *The Sociological Quarterly*, *45*(4), 807–833.
- Kozak, M., Frankenhauser, H., & Roberts, T. A. (2009). Objects of desire: Objectification as a function of male sexual orientation. *Psychology of Men & Masculinity*, *10*, 225–230.
- Lakkis, J., Ricciardelli, L. A., & Williams, R. J. (1999). Role of sexual orientation and gender-related traits in disordered eating. *Sex Roles*, *41*(1–2), 1–16.
- Landau, R. (2003). *The relationship between adult attachment and eating disturbances in men*. Unpublished Ph.D. dissertation, Alliant International University, Los Angeles.
- LeVay, S. (1991). A difference in hypothalamic structure between heterosexual and homosexual men. *Science*, *253*, 1034–1037.
- Levesque, M. J., & Vichesky, D. R. (2006). Rising the bar on the body beautiful: An analysis of the body image concerns of homosexual men. *Body Image*, *3*, 45–55.
- Lewinsohn, P. M., Seeley, J. R., Moerk, K. C., & Striegel-Moore, R. H. (2002). Gender differences in eating disorders symptoms in young adults. *International Journal of Eating Disorders*, *32*, 426–440.
- Lippa, R. A. (2005). Sexual orientation and personality. *Annual Review of Sex Research*, *16*, 119–153.
- Longmore, M. A. (1998). Symbolic interactionism and the study of sexuality. *The Journal of Sex Research*, *35*(1), 44–57.
- Lundgren, D. C. (2004). Social feedback and self-appraisals: Current status of Mead-Cooley hypothesis. *Symbolic Interaction*, *27*, 267–286.
- Martins, Y., Tiggemann, M., & Churchett, L. (2008). The shape of things to come: Gay men's satisfaction with specific body parts. *Psychology of Men & Masculinity*, *9*, 248–256.
- Martins, Y., Tiggemann, M., & Kirkbride, A. (2007). Those speedos become them: The role of self-objectification in gay and heterosexual men's body image. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *33*, 634–647.
- McCabe, M. P., & Ricciardelli, L. A. (2004). Body image dissatisfaction among males across the lifespan. *Journal of Psychosomatic Research*, *56*(6), 675–685.
- McCreary, D. R., & Sasse, D. K. (2000). An exploration of the drive for muscularity in adolescent boys and girls. *Journal of American College Health*, *48*, 297–304.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Meyer, C., Blissett, J., & Oldfield, C. (2001). Sexual orientation and eating psychopathology: The role of masculinity and femininity. *International Journal of Eating Disorders*, *29*, 314–318.
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin*, *129*, 674–697.
- Michelle, J. D. (2002). *A model for the development of disordered eating among lesbians*. Ph.D. dissertation, University of North Texas.

- Moore, D. C. (1990). Body image and eating behavior in adolescent boys. *American Journal of Diseases in Children*, 144, 475–479.
- Muise, A. M., Stein, D. G., & Arbess, G. (2003). Eating disorders in adolescent boys: A review of the adolescent and young adult literature. *Journal of Adolescent Health*, 33(6), 427–435.
- Mustanski, B. S. (2001). Getting wired: Exploiting the internet for the collection of valid sexuality data. *The Journal of Sex Research*, 38(4), 292–301.
- Olivardia, R., Pope, H. G., Borowiecki, J. J., & Cohane, G. H. (2004). Biceps and body image: The relationship between muscularity and self-esteem, depression, and eating disorder symptoms. *Psychology of Men & Masculinity*, 5, 112–120.
- Olivardia, R., Pope, H. G., Mangweth, B., & Hudson, J. I. (1995). Eating disorders in college men. *American Journal of Psychiatry*, 152(9), 1279–1285.
- Padva, G. (2002). Heavenly monsters: The politics of the male body in the naked issue of *Attitude* magazine. *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 7, 281–292.
- Paulson, A. R. (1999). *A qualitative exploration of the relationship between meaning and eating disorder behavior: Case studies of anorexia and bulimia nervosa*. Unpublished Ph.D. dissertation, The Saybrook Institute, San-Francisco.
- Perez, J. A. (2005). *An investigation of body image dissatisfaction in homosexual and heterosexual males*. Unpublished Ph.D. dissertation, Hofstra University, Hempstead.
- Peters, A. J. (1997). Themes in group work with lesbian and gay adolescents. *Social Work with Groups*, 20(2), 51–69.
- Petrie, T. A., & Rogers, R. (2001). Extending the discussion of eating disorders to include men and athletes. *The Counseling Psychologist*, 29(5), 743–753.
- Picot, A. K. (2004). *The relationship among community affiliation, self-esteem, and eating disorder symptomatology in gay and lesbian individuals*. Unpublished Ph.D. dissertation, College of Arts and Sciences, Georgia State University.
- Reilly, A., & Rudd, N. A. (2006). Is internalized homonegativity related to body image? *Family and Consumers Research Journal*, 35(1), 58–73.
- Ricciardelli, L. A., & McCabe, M. P. (2004). A biopsychosocial model of disordered eating and the pursuit of muscularity in adolescent boys. *Psychological Bulletin*, 130(2), 179–205.
- Riggle, E. D. B., Rostosky, S. S., & Reedy, C. S. (2005). Online surveys for BGLT research: Issues and techniques. *Journal of Homosexuality*, 49(2), 1–21.
- Russell, C. J., & Keel, P. K. (2002). Homosexuality as a specific risk factor for eating disorders in men. *International Journal of Eating Disorders*, 31, 300–306.
- Sadock, B. J., & Sadock, V. A. (2003). *Synopsis of psychiatry* (9th ed.). Philadelphia: Lippincott, Williams & Wilkins.
- Sánchez, F. J., Greenberg, S. T., & Liu, W. M. (2009). Reported effects of masculine ideals on gay men. *Psychology of Men & Masculinity*, 10, 73–87.
- Savin-Williams, R. C. (2001). A critique of research on sexual-minority youths. *Journal of Adolescence*, 24, 5–13.

- Savin-Williams, R. C. (2005). *The new gay teenager*. London: Harvard University Press.
- Siever, M. D. (1994). Sexual orientation and gender as factors in socioculturally acquired vulnerability to body dissatisfaction and eating disorders. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62*, 252–260.
- Stewart, M. C., Keel, P. K., & Schiavo, R. S. (2006). Stigmatization of anorexia nervosa. *International Journal of Eating Disorders, 39*(4), 320–325.
- Stout, M. L. (2000). *The influence of sexual orientation and gender on body dissatisfaction, self-esteem, collective self-esteem, and eating disorder symptoms*. Unpublished Ph.D. dissertation, University of Missouri, Columbia.
- Strong, S. M., Singh, D., & Randall, P. K. (2000). Childhood gender nonconformity and body dissatisfaction in gay and heterosexual men. *Journal of Sex Roles, 43*(7–8), 427–439.
- Swearingen, C. (2006). *The role of internalized homophobia, sexual orientation concealment and social support in eating disorders and body image disturbances among lesbian, gay and bisexual individuals*. Unpublished Ph.D. dissertation, University of Oregon.
- Szymanski, M. (2009). Examining potential moderators of the link between heterosexual events and gay and bisexual men's psychological distress. *Journal of Counseling Psychology, 1*, 142–151.
- Taylor, K. C., & Goodfriend, W. (2008). The simulacra effect: The effect of media simulations on eating disorder symptomology in gay men. *Journal of Homosexuality, 55*, 106–123.
- Tiggemann, M., Martins, Y., & Kirkbride, A. (2007). Oh to be lean and muscular: Body image ideals in gay and heterosexual men. *Psychology of Men & Masculinity, 8*, 15–24.
- Tikkanen, R., & Ross, M. W. (2000). Looking for sexual compatibility: Experiences among Swedish men in visiting internet gay chat rooms. *Cyber Psychology & Behavior, 3*, 605–616.
- Udall-Weiner, D. (2009). Sexual identity development and self-esteem as predictors of body image in a racially diverse sample of gay men. *Journal of Homosexuality, 56*(8), 1011–1029.
- Wagenbach, P. M. (1998). *The relationship between body image, sexual orientation and gay identity*. Unpublished Ph.D. dissertation, University of Colorado.
- Weltzin, T. E., Weisensel, N., Franczyk, D., Burnett, K., Klitz, C., & Bean, P. (2005). Eating disorders in men: Update. *Journal of Men's Health and Gender, 2*(2), 186–193.
- Wichstrøm, L. (2006). Sexual orientation as a risk factor for bulimic symptoms. *International Journal of Eating Disorders, 39*, 448–453.
- Williamson, I., & Hartley, P. (1998). British research into the increased vulnerability of young gay men to eating disturbance and body dissatisfaction. *European Eating Disorders Review, 6*, 160–170.
- Winston, A. P., Acharya, S., Chaudhuri, S., & Fellowes, L. (2004). Anorexia nervosa and gender identity disorder in biologic males: A report of two cases. *International Journal of Eating Disorders, 36*, 109–113.

- Wiseman, M. C., & Moradi, B. (2010). Body image and eating disorder symptoms in sexual minority men: A test and extension of objectification theory. *Journal of Counseling Psychology, 57*, 154–166.
- Womble L. G., Willianson, D. A., Martin, C. K., Zucker, N. L., Thaw, J. M., Netemeyer, R., et al. (2001). Psychological variables associated with binge eating in obese males and females. *International Journal of Eating Disorders, 30*, 217–221.
- Wrench, J. S., & Knapp, J. L. (2008). The effects of body image perceptions and sociocommunicative orientations on self-esteem, depression, and identification and involvement in the gay community. *Journal of Homosexuality, 55*, 471–503.
- Yasuhara, D., Kojima, S., Nozoe, S., & Naruo, T. (2004). Intense fear of caloric intake related to severe hypoglycemia in anorexia nervosa. *General Hospital Psychiatry, 26*, 243–245.
- Yelland, C., & Tiggemann, M. (2003). Muscularity and the gay ideal: Body dissatisfaction and disordered eating in homosexual men. *Eating Behaviors, 4*, 107–116.

בעקבות הזמן הוורוד: השוואה בין-דורית בין צרכים של נוער להט"בי לבין צורכיהם של להט"בים בוגרים

אורן פזמוני-לוי, גיא שילה ובתיה פנחסי

תקציר

שתי גישות תאורטיות מרכזיות מנחות את ההבנה על אודות החוויות, התהליכים והצרכים המאפיינים נוער להט"בי. הגישה הבין-דורית מצביעה על שינויים חברתיים-תרבותיים כמשפיעים על מצבם של אנשים הגדלים בדורות שונים. על פי גישה זו, בני נוער להט"בים כיום אינם שונים במידה רבה מחבריהם ההטרוסקסואלים, הודות לשינויים החברתיים והתרבותיים שמיצבו לאורך השנים את הנטייה המינית ההומוסקסואלית כמוכרת ומקובלת חברתית. מאידך גיסא, הגישה ההתפתחותית טוענת כי נוער להט"בי חשוף למגוון קשיים, בעיות וצרכים מיוחדים בשל כך שההתמודדות עם נושאים הקשורים לנטייה המינית ההומוסקסואלית מתרחשת במקביל לגיל ההתבגרות, המאופיין ברמות נמוכות של עצמאות ויכולת התמודדות עם קשיים והומופוביה. במחקר הנוכחי נותחו נתונים מתוך סקר צרכים לקהילה הלהט"בית שנערך בשנת 2004 כחלק ממיזם ההקמה של המרכז הקהילתי העירוני בתל אביב. בסקר השתתפו 2,835 משתתפים שזיהו עצמם כלהט"בים. אלו חולקו לשלושה דורות, שאותו כמשמעותיים מבחינת השינויים החקיקתיים, החברתיים והתרבותיים שחלו בישראל בנושא מיעוטים מיניים, ונותחו הצרכים שהמשתתפים דיווחו עליהם כמשמעותיים עבורם מתוך מגוון צרכים חברתיים, תמיכתיים ותרבותיים. הממצאים תומכים בגישה ההתפתחותית: משתתפים מהדור הצעיר (בני נוער ובוגרים צעירים) דיווחו על צרכים המאפיינים את גילם ואת השלב ההתפתחותי הקשור לגיבוש הנטייה המינית, שבו הם נמצאים (צרכים הקשורים ל"ציאה מהארון" ולהתמודדות של הוריהם עם נטייתם המינית ומרכיבים הקשורים לאקטיביזם קהילתי בנושא מיעוטים מיניים). הממצאים אינם תומכים בגישה הבין-דורית: ברוב הצרכים שדווחו לא נמצא בין הדורות השונים הבדלים היכולים להצביע על שינויים בצרכים הקשורים להתפתחויות החברתיות-תרבותיות שעברו על קהילת הלהט"בים בישראל. לאור הממצאים, מובאות המלצות לקובעי מדיניות ולאלו המתכננים שירותים עבור הקהילה הלהט"בית, ובמיוחד לנוער להט"בי.

מילות מפתח: בני נוער, נטייה מינית הומוסקסואלית, צרכים ומענים

בעשור האחרון, עברה ישראל, בדומה למדינות מערביות אחרות, שינויים מרחיקי לכת בתחום המיעוטים המיניים (לסביות, הומואים, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים) ובקידום זכויותיהם, כמו גם שינוי חיובי בקבלתם החברתית (שילה, 2009; Frank & Mceneaney, 1999; Kama, 2000). משרדי ממשלה וגופים ציבוריים (לדוגמה: משרד החינוך, משרד הרווחה וועדות בכנסת ישראל) החלו להתמקד בהתייחסות לאוכלוסיית הנוער הלהט"בי, ובמקביל החלו לפעול ארגונים ייעודיים (לדוגמה "ארגון נוער גאה")

בסיפוק מענה ותמיכה לבני הנוער. לאור השינויים החברתיים והארגוניים, עולה השאלה, האם שינויים מקרו-חברתיים אלו משפיעים גם על היבטים ברמת המיקרו (אישיים והתפתחותיים) בקרב להט"בים? במילים אחרות: האם הנוער הלהט"בי כיום שונה מדורות קודמים, בוגרים יותר? שאלות אלו מהותיות להבנת תנועות זכויות אזרח, כגון התנועה לזכויות הלהט"בים, כיוון שהן חותרות ללמידת שינויים במבנים חברתיים ותרבותיים ומידת השפעתם על גיבוש זהותו של היחיד (Armstrong & Bernstein, 2008).

המחקר הנוכחי מנסה לענות על שאלות אלו תוך התייחסות תאורטית למחקרים עדכניים שנערכו בקרב נוער להט"בי. בספרו "הנוער הלהט"בי החדש" (The new gay teenager), המסכם שנות מחקר רבות בתחום גיבוש הנטייה המינית בקרב בני נוער, טוען החוקר סבין-ויליאמס לשינוי בין-דורי דרמטי: "הם [הנוער הלהט"בי החדש] חושבים שזה עניין של מבוגרים להזדהות כלהט"בים, ומתקשים להרגיש שייכים אל המונח [...] במובנים מסוימים, בני נוער אלו יכולים להרגיש שייכים יותר לסביבה, מהדור שלפני התוויות ולפני ההגדרה העצמית, מאשר להוריהם, חסידי זכויות הלהט"בים" (Savin-Williams, 2005, עמ' 5). התזה שמוביל סבין-ויליאמס, בדומה לתאוריה הבין-דורית של מנהיים (Mannheim, 1952), טוענת שאנשים עוברים הבניה אישית ותהליכי חברות המושפעים מהתהליכים החברתיים השולטים בתקופה שבה הם גדלים כבני נוער, וכך נוצרים דורות חברתיים שונים. כלומר הביוגרפיות של יחידים מעוצבות על ידי מיקום חברתי-היסטורי ותוך כדי השתתפות באירועים ההיסטוריים והחברתיים של תקופתם (Mannheim, 1952). בהקשר של מיעוטים מיניים, הזהויות וההתנסויות של להט"בים מושפעות מההקשר החברתי וההיסטורי של תקופתם בנוגע לנטייה מינית, והדבר יוצר הבדלים בין-דוריים. בתקופה של גלובליזציה, שבה בני נוער בישראל ובארצות מערביות אחרות חשופים להיבטים דומים של התרבות הפופולרית (לדוגמה: סרטים, מוזיקה וסדרות טלוויזיה) ולמודלים לחיקוי להט"ביים דומים (לדוגמה ידוענים ואנשי ציבור), נשאלת השאלה, האם המגמות המוצגות על ידי סבין-ויליאמס במחקרו יימצאו גם בקרב בני נוער להט"בים בישראל.

בשונה מהגישה הבין-דורית שמציגים סבין-ויליאמס ועמיתיו למחקר, חוקרים אחרים טוענים כי נוער להט"בי נמצא עדיין במצוקה גדולה בהיבטים חברתיים ובריאותיים רבים (Herdt & Boxer, 1996; Russell & Joyner, 2001). קו מחקרי זה מקושר לגישה ההתפתחותית, המבליטה את החשיבות של השלב ההתפתחותי-גילי במעגל החיים של האדם. הוגן (Hogan, 1978) טוען שחיי האדם נעים במסלולים קבועים של תפקידים (לדוגמה מתלמיד בית ספר לעובד, מעובד לפורש מהעבודה), וכי שלבי תפקיד אלו קשורים ותלויים בשינויים ביכולות, בהזדמנויות, בעצמאות ובזכויות המשתנות בהתאם לגיל. כלומר על פי הגישה ההתפתחותית, זהויות והתנסויות של להט"בים מעוצבות על פי השלב ההתפתחותי בחיים הקשור לגיל. על פי גישה זו ההסבר שיינתן למצבם של בני נוער להט"בים יהיה קשור בשלב ההתפתחותי (גיל הנעורים) ומאפייניו – היעדר עצמאות מלאה, שלב גיבוש זהות אישית ופגיעות גבוהה יותר, ולא בהבדלים בין-דוריים הקשורים לשינויים חברתיים.

במאמר נבחן איזו גישה מבין השתיים (הגישה הבין-דורית מול הגישה ההתפתחותית) מתארת באופן מיטבי את בני הנוער הלהט"בים בישראל. על ידי ניתוח סקר צרכים מקיף שנערך בקהילת הלהט"בים בשנת 2004, נבחן את קווי הדמיון והשוני בין בני נוער ובוגרים בקהילת הלהט"בים בישראל.

נוער להט"בי וההקשר החברתי הישראלי

ישראל מתוארת כיום כאחת מהמדינות המערביות שבה זכויות מיעוטים מיניים (להט"בים) מעוגנות בחקיקה כחלק מזכויות האזרח הכלליות (Gross, 2001; Harel, 2000, Weishut, 2000). מלבד הזכות לנישואין בין בני אותו המין, מערכות החקיקה, התרבות והבריאות מתייחסות לזכויות להט"בים באופן דומה למקובל ברוב המדינות המערביות. בחלק זה נתאר את ההתפתחויות ההיסטוריות של התנועה לזכויות הלהט"בים בישראל, תוך התייחסות לשני היבטים – מיסוד ארגונים ושירותים והישגיה של התנועה (לוח 1).

לוח 1: אבני דרך חברתיות-היסטוריות בקהילת הלהט"בים בישראל

תקופה	שנה	אירוע
לפני 1988	1975	ייסוד "האגודה לשמירת זכויות הפרט".
	1987	ייסוד "קל"ף" (קהילה לסבית פמיניסטית).
	1988	ביטול החוק האוסר על משכב זכר; ייסוד "תהל"ה".
שנות התשעים – "תקופת הבלבוב"	1993	שינוי מדיניות צה"ל לשירות להט"בים – שלב 1.
	1994	החלטת בית המשפט העליון בנוגע לאפליה במסגרות עבודה.
	1995	פרסום חוברת "נטייה חד-מינית" עלי ידי משרד החינוך.
	1996	ייסוד "התאגאה" בתנועת מרצ.
	1997	תכנית הטלוויזיה "קלפים פתוחים".
	1998	דנה אינטרנשיונל זוכה בתחרות האירוויזיון; מצעד גאוה ראשון בתל אביב במימון העירייה; אירועי ויגסטוק תל אביב; שינוי מדיניות צה"ל לשירות להט"בים – שלב 2; ייסוד "הבית הפתוח" הירושלמי.
שנות האלפיים – "תקופת הנעורים והמשפחה"	2000	השוואת גיל קיום יחסי מין בהסכמה בין הטרנסקסואלים להומוסקסואלים (16).
	2001	חבר כנסת להט"בי ראשון; ייסוד "חוש"ן" (חינוך ושינוי); בית משפט לענייני משפחה מאשר הסכם זוגיות בין שתי נשים.
	2002	ייסוד "בית דרור"; ייסוד "ארגון נוער גאה" (איגי).
	2005	פרסום ממצאי מחקר אקלים בית ספרי ראשון; בית משפט למשפחה מאשר אימוץ ילדי אם ביולוגית על ידי בת זוגה.
	2006	פרסום של תכנים הקשורים לנטייה מינית באתר האינטרנט של משרד החינוך; פרסום מחקר אקלים צה"ל ראשון; פרסומת טלוויזיה ראשונה ל"ארגון נוער גאה"; ועדה ראשונה של משרד החינוך לענייני תלמידים להט"בים; בית משפט עליון מורה למשרד הפנים לרשום כנשואים זוגות בני אותו מין שנישאו כחוק בחו"ל.
	2007	הצהרת משרד החינוך על "ארגון נוער גאה" כתנועת נוער רשמית; פרסום "החיים בוורוד" – ספר לימוד ראשון בנושא נוער להט"בי (שילה, 2007); בית המשפט העליון מורה על רישום זוג לסביות כשתי אמהות של ילדיהן (גם אלו שאינם ביולוגיים).
	2009	פיגוע ב"בר-נוער", מועדון "אגודת הלהט"ב".

בתיאור התפתחות זכויות הלהט"בים בישראל, אנשי מחקר ופעילים נוטים להתייחס לתקופה מוקדמת (1948–1988) ומאוחרת (לאחר 1988). שנת 1988 מצוינת כנקודת מפנה, שבה ביטלה הכנסת את החוק האוסר משכב זכר, ובכך פתחה פתח לשינויי חקיקה נוספים המקדמים זכויות הלהט"בים (Kama, 2000). אנו טוענים כי בשנות האלפיים החלה תקופה חדשה בהיסטוריה החברתית הקשורה לתנועה לזכויות הלהט"בים. בשתי התקופות הראשונות התמקדו הקהילה וארגוניה בקידום המעמד החברתי וקידום זכויות הקשורות לבוגרים להט"בים. בעשור האחרון (משנת 2000), ניתן להבחין במיקוד בנושאים הקשורים לקידום זכויותיהם ומצבם החברתי והאישי של בני נוער ובנושאים הקשורים להרחבת התא המשפחתי.

בתקופה הראשונה (מקום המדינה עד 1988), אשר כונתה על ידי קמה (Kama, 2000) "הארץ הלא נודעת" (*terra incognita*), חייהם של הלהט"בים בישראל היו מוסתרים, הן בשל האיסור החוקי על משכב זכר והן בשל הגינות החברתי והתרבותי על יחסים בין בני אותו מין. עם זאת בתקופה זו חלו שינויים ארגוניים משמעותיים; הבולטים שבהם הם ייסוד "האגודה לשמירת זכויות הפרט" בשנת 1975, ובשנת 1987 – ייסודה של "קל"ף" (קהילה לסבית פמיניסטית), אשר סיפקה מענה חברתי ותמיכתי לנשים ברוח הפמיניזם ואחוות הנשים (Shalom, 2005). האקלים החברתי והתרבותי בישראל בשנות השבעים והשמונים של המאה העשרים הגביל את יכולת פעילותן של התנועות החברתיות שקמו, והן התמקדו בפעילויות שסייעו להבנייתן כתנועות חברתיות נורמטיביות. כך, "האגודה לשמירת זכויות הפרט" נמנעה מלעסוק בהיבטים הקשורים לטרנסג'נדרים (Walzer, 1999) ולא הציעה פעילויות ותמיכה לבני נוער, וזאת על מנת להימנע מעיסוק בתחומים שנחשבו כעלולים לעורר מחלוקת חברתית (Kama, 2005).

התקופה ההיסטורית-חברתית השנייה (1990–2000), שהחלה לאחר ביטול החוק האוסר על משכב זכר בשנת 1988, מאופיינת בשינוי דרמטי הקשור לקידום זכויות הלהט"בים ("תקופת הבלבול"). בכנסת עברה סדרת חוקים הקשורים למיעוטים מיניים, אשר מונעים אפליה ומקדמים שוויון (לוח 1). בשנת 1993 שינה צה"ל את מדיניותו בנוגע לגיוס מיעוטים מיניים וקבע כי כל אזרח, ללא קשר לנטייתו המינית, יוכל לשרת בכל תפקיד, לרבות יחידות מובחרות ותפקידים רגישים. בשל מרכזיותו של הצבא בחברה הישראלית (לוי, 2007; Sasson-Levy & Amram Katz, 2007), שינוי מדיניות זה מתואר כאחת ההצלחות המרכזיות של התנועה לזכויות הלהט"בים (Belkin & Levitt, 2000). במהלך תקופה זו נוסדו ארגונים חדשים, כגון: התא הלהט"בי "גאות" במפלגת מרצ (1996), "הבית הפתוח" הירושלמי (1997) ותאי סטודנטים באוניברסיטאות השונות ("העשירון האחר" באוניברסיטה העברית, "קבוצת TQ" בטכניון ו"קבוצת BgAy" באוניברסיטת תל-אביב). בשנת 1998, עשור לאחר ביטול החוק האוסר משכב זכר, החלה עיריית תל אביב לארח את מצעד הגאווה השנתי שנערך בעיר ולתמוך בו. במקביל ניתן להבחין בתקופה זו בניצני פעילות ארגונית וממסדית הקשורה לנוער להט"בי. משרד החינוך הוציא בשנת 1995 חוברת ליועצים חינוכיים

שכותרתה "נטייה חד-מינית", ובה חומר תאורטי ומעשי למורים להתמודדות בכיתות עם סוגיות הקשורות לנטייה מינית. עם זאת, משרד החינוך לא חייב את המורים ובתי הספר להכניס את החוברת לתכנית הלימודים הרשמית (ברנע ולורנץ, 1996). שנתיים לאחר מכן, בצו בית המשפט העליון, שידר משרד החינוך במסגרת הטלוויזיה החינוכית תכנית לבני נוער הקשורה לנוער להט"בי ("קלפים פתוחים"). נוסף על כך, ארגוני הקהילה ("האגודה לשמירת זכויות הפרט", "קל"ף" ו"הבית הפתוח") החלו למסד קבוצות חברתיות לנוער להט"בי שפעילותן התמקדה בערים הגדולות (תל אביב, ירושלים, באר שבע וחיפה). בשל התפתחויות אלו, אנו מכנים את שנות התשעים של המאה העשרים "תקופת הבלבוב".

בשונה מהעמדה הרווחת בנוגע לשתי תקופות מרכזיות בהיסטוריה החברתית של קהילת הלהט"בים בישראל, אנו טוענים לקיומה של תקופה שלישית, שהחלה בשנת 2000, ונכנה אותה "תקופת הנעורים והמשפחה" בשל התכנים המרכזיים המאפיינים אותה. בשנת 2001 נוסד "חוש"ף" (חינוך ושינוי), אשר פעילותיו החינוכיות ממוקדות בשינוי עמדות וסטראוטיפים חברתיים הקשורים לנטייה מינית ולזהות מגדרית בארגונים ממסדיים, כגון: בתי ספר, צה"ל, משטרה ועוד. כיום נחשב הארגון לאחד מארגוני המתנדבים הבולטים בקהילה, והוא זוכה לשיתוף פעולה עם משרדי ממשלה, בעיקר עם משרד החינוך. בשנת 2002 חנכה עיריית תל אביב, בשיתוף עם משרד העבודה והרווחה ו"חסות הנוער", את "בית דרור" – בית מחסה לנוער להט"בי שנזרק מביתו או יצא ממנו על רקע נטייה מינית וזהות מגדרית. באותה שנה הוקם "ארגון נוער גאה", אשר מספק תמיכה וקבוצות חברתיות לאלפי בני נוער וצעירים להט"בים ברחבי הארץ, והוא כיום ארגון המתנדבים הגדול ביותר בישראל. ביחד, מענים אלו מהווים שינוי דרמטי ביחס הקהילה לבני נוער להט"בים ובמענים הניתנים להם, ומתבלטים בהשוואה לשתי התקופות הקודמות. עדות למרכזיותם של ארגונים אלו ניתן למצוא בהיקף פעילותם בשנים האחרונות.¹ הרצח שאירע ב"בר-נוער" באוגוסט 2009 עורר הדים ציבוריים ותקשורתיים, והעלה את נושא הנוער הלהט"בי, מאפייניו וקשייו לתודעה הציבורית בהיקף רחב. הדבר התבטא הן בסיקור התקשורתי הנרחב לנושא, כולל עדויות לקשיים שאותם חווים בני הנוער שנפגעו באירוע בסביבתם המשפחתית והחברתית (לדוגמה ברנובסקי ואדלסון, 2009), והן בהתגייסות הקהילה ומוסדותיה לסיוע לבני הנוער שנפגעו, כמו גם לאלו שלא נפגעו, אך הייתה הערכה כי הם חשופים לקשיים ואולי גם לטרומה הקשורים לאירוע ולעובדה שכוון כלפי נוער להט"בי (לוי, 2009). דוגמאות אלו מהוות עדות נוספת למרכזיות נושא הנוער בעשור האחרון.

לסיכום, אנו מפרידים בין שלושה דורות בקהילת הלהט"בים בישראל על בסיס הגיל שבו חלים תהליכי גיבוש הנטייה המינית וה"יציאה מהארון" (גיל ההתבגרות): (א) דור

1 על פי דיווחי "חוש"ף" (רב-הון, 2008), בין השנים 2004–2007 חל גידול של 216% במספר ההרצאות הניתנות במסגרות השונות (141 הרצאות שנתיות בממוצע בתקופה המדווחת, לעומת 65 הרצאות בממוצע בעבר). בדומה, "ארגון נוער גאה" הרחיב את פעילותו מ-12 ל-29 קבוצות חברתיות ברחבי הארץ, הכוללות קבוצות בפריפריה הצפונית והדרומית של ישראל (גידול של 242%) (דפני, 2008).

שהתבגר בתקופה שקדמה לביטול החוק האוסר משכב זכר ב-1988; (ב) דור שהתבגר במהלך שנות התשעים של המאה העשרים, "תקופת הבלבוב" של קהילת הלהט"בים; (ג) דור שהתבגר לאחר "תקופת הבלבוב", כלומר לאחר שנת 2000, שנים המאופיינות בצמיחת ומיקוד מתן המענים לנוער.

השפעת שינויים חברתיים והיסטוריים על זהות להט"בים

הקשר שבין המבנה החברתי והעמדות החברתיות לבין זהות אישית וחברתית מעוגן בתאוריית הזהות (Stryker, 1980; Stryker & Burke, 2000) ובתאוריית הזהות החברתית (Hogg, 1992; Hogg, Terry & White, 1995; Elder, 1995). תאוריות אלו מסבירות כיצד הזהות האישית של האדם היא בבואה של החברה הכללית המתגבשת דרך אינטראקציות ישירות ובלתי ישירות עם אחרים. בעוד תאוריית הזהות טוענת כי רשתות חברתיות הן המשפיעות על המוטיבציה של אנשים לאמץ זהות מסוימת, תאוריית הזהות החברתית מדגישה את הקבוצות החברתיות השונות (המתקיימות בכל סביבה חברתית נתונה) כמשפיעות על הבניית הזהות האישית (לדוגמה מחויבות חברתית ותפקידים חברתיים), ובהמשך – על עמדות והתנהגויות של היחיד (Gecas & Burke, 1995).

בהתייחס לנטייה מינית הומוסקסואלית, האמק טוען כי ההקשר החברתי-תרבותי משמעותי במיוחד להבנת גיבוש הנטייה המינית והצרכים של להט"בים (Hamack, 2005). בעבודתם, קוהלר והאמק (Cohler & Hamack, 2007) מציגים את השינויים שחלו בנרטיבים הקשורים לגיבוש נטייה מינית בקרב בני נוער בארצות הברית לאורך השנים, וטוענים כי ישנה השפעה של הנרטיבים החברתיים הללו על הבניית מצבו וצרכיו של נוער להט"בי. הנרטיב שרווח משנות השבעים של המאה העשרים, שאותו הם מכנים "נרטיב המאבק וההצלחה", התבטא במחקרים ובפעילויות של גופים ארגוניים בקהילת הלהט"בים, אשר הבלטו את ההיבט הגילי של בני הנוער, והתמקדו בהיותם קבוצה החשופה לקשיים המאפיינים את תהליך גיבוש הנטייה המינית (כולל מחקרים שתיארו את המצוקה הרגשית, אחוזי האבדנות הגבוהים והתנהגויות מסכנות ומסוכנות של בני נוער להט"בים, בהשוואה לעמיתיהם ההטרוסקסואלים). נרטיב זה פינה מקומו בעשור האחרון לנרטיב אחר, המתמקד **במסוגלות ובנורמטיביות** של הנוער הלהט"בי. זאת בעקבות אחוזי ה"יציאה מהארון" הגבוהים בגיל צעיר בארצות הברית ועל סמך העובדה שישנם בני נוער וצעירים רבים שהם "מחוץ לארון" בפני משפחותיהם וחבריהם, וחיים בשלמות וללא בעיות רבות עם נטייתם המינית (Savin-Williams, 2005).

השערות

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בסקר צרכים שנערך בקהילת הלהט"בים בשנת 2004. חילקנו את המדגם לשלושה דורות, בהסתמך על החלוקה ההיסטורית-חברתית

שתוארה קודם על סמך גיל הנועורים והבגרות הצעירה של המשתתפים (הגיל שבו חל תהליך גיבוש הנטייה המינית): הדור שהתבגרותו חלה בתקופה שלפני 1988, הדור שהתבגרותו חלה בין 1990–2000 והדור שהתבגרותו חלה משנת 2000 ואילך (ראו שיטה). השתמשנו בדיווח עצמי של צרכים כאומדן של זהות, שכן מענה על צרכים או דרישות מאפשר לפרטים תפקוד חברתי טוב יותר בהתאם לזהותם. כלומר הנחנו כי פרטים יגדירו צרכים בהתאם לזהות שלהם (Hogg et al., 1995).

בהתאם לגישה הבין-דורית, שיערנו את ההשערות הבאות: (א) בקרב הדור שהתבגרותו חלה בתקופה שלפני 1988 (טרם ביטול החוק האוסר משכב זכר), מרכיב מרכזי בזהות יהיה קשור לנטייה המינית ולקהילת הלהט"בים יותר מאשר בשני הדורות האחרים. כלומר, משיבים מדור זה יצינו צרכים קהילתיים ותרבותיים הקשורים לקהילת הלהט"בים בשיעור גבוה יותר מאשר משיבים מהדורות הצעירים. לדוגמה, ציפינו למצוא כי בני הדור המבוגר יטו לציין צרכים, כגון: בית קפה קהילתי, ספרייה קהילתית וייעוץ ותמיכה בנושא נטייה מינית, כחשובים יותר מאשר בני הדורות הצעירים; (ב) בני הדור המבוגר יצינו מענים הקשורים לנשאי HIV כחשובים יותר מבני הדורות הצעירים. הרציונל להשערות אלו על סמך התאוריה הבין-דורית הוא, שאנשים שבמהלך גיבוש נטייתם המינית חיו בתקופה שבה המצב החברתי היה מקבל פחות ובחברה היו מענים מועטים ללהט"בים, כמו גם בתקופה שבה מגפת האיידס הייתה רווחת וגבתה מחיר גבוה בנפש, יטו לדווח על צרכים הקשורים להיבט הקהילתי והתמיכתי; זאת בהשוואה לבני דורות צעירים, אשר תהליך גיבוש נטייתם המינית חל בתקופה של הכרה בנטייה זו וקבלה חברתית גבוהה שלה (Cohler & Hammack, 2007; Savin-Williams, 2005). אישוש השערות אלו יהווה תמיכה בגישה הבין-דורית.

מאידך גיסא, בהתאם לגישה ההתפתחותית, שיערנו כי (א) כל דור ידווח על הצרכים התואמים את גילו ואת המשימות ההתפתחותיות הקשורות לגיבוש הנטייה המינית בגיל זה: משתתפים מדורות צעירים, הנמצאים במהלך תהליך גיבוש נטייתם המינית, ירבו בחשיבותם של מענים, כגון "ייעוץ בנושאים הקשורים ל'יציאה מהארון'" ו"ייעוץ להורי להט"בים", בהשוואה לבני דורות מבוגרים יותר, אשר כבר עברו את תהליך גיבוש הנטייה המינית, וצורכיהם, בהתאם לגילם ולשלב ההתפתחותי שלהם, הם אחרים. האחרונים ידווחו על צרכים ומענים הקשורים בזוגיות ובהקמת משפחה או בהרחבתה; (ב) בני דורות צעירים יותר יטו לדווח על צרכים ופעילויות הקשורות לאקטיביזם קהילתי, בשל העובדה שבגילים צעירים ישנה נטייה גדולה יותר להשתתפות בפעילויות מסוג זה; זאת משום שלבני נוער ולצעירים יש משאבי זמן ואנרגיה גבוהים יותר (בהיעדר נטל עבודה, זוגיות ומשפחה) (McAdam, 1986).² אישוש השערות אלו יהווה תמיכה בגישה ההתפתחותית.

2 אנו מפרידים בין פעילות התנדבותית, שעולה עם הגיל בהתאם לנגישות ולזמן הפנוי של אנשים בוגרים (Ruiter & De Graaf, 2006), לבין אקטיביזם חברתי (פעולות מחאה והשתתפות בהפגנות), שנמצא בקשר שלילי עם גיל (Schussman & Soule, 2005).

שיטה נתונים

לבדיקת שאלות המחקר נעשה שימוש בנתוני סקר מקיף בקרב להט"בים בישראל, שנערך על ידי עיריית תל אביב-יפו בשנת 2004. מטרתו המקורית של הסקר הייתה לזהות צרכים אישיים וחברתיים של מיעוטים מיניים בישראל, כשלב מקדים בתכנון הקמת "המרכז הקהילתי הגאה" בתל אביב (פזמוני-לוי, 2005). אחד המאפיינים בסקרים ובמחקרים באוכלוסיית להט"ב הוא הקושי בעריכת מדגם מייצג, דבר העלול להוביל להטיות במדגם ובתוצאות. הטיה מרכזית (המוכרת בספרות המחקר במחקרים הכוללים מיעוטים מיניים) היא שסביר שהמשתתפים יהיו אלו הנוטים לבקר ולבלות במוקדים חברתיים של הקהילה הלהט"בית. על מנת להימנע מהטיות אלו, איסוף הנתונים כלל שני שלבים: בשלב הראשון, נדגמו משתתפים במצעד הגאווה השנתי שנערך בתל אביב (25 ליוני, 2004). לא נערכה פנייה ישירה למשתתפים, ומילוי השאלונים נעשה על ידי אלו שבחרו לגשת לדוכן המחקר שהוצב במיקום מרכזי ולמלא שאלונים ידניים שניתנו להם. בשלב השני הועלה השאלון בגרסת אינטרנט לאתר הרשמי של עיריית תל אביב-יפו והופץ באתרים ופורומים הפונים ללהט"בים. שאלון האינטרנט היה זהה לשאלונים הידניים.

איסוף השאלונים נעשה בין יוני לאוגוסט, 2004. ניתוחי ההשוואה בין שני המדגמים העלו מספר הבדלים: מדגם המצעד כלל נשים, ביסקסואלים, טרנסג'נדרים, משתתפים שהגדירו עצמם "מחוץ לארון" ופעילים בקהילת הלהט"בים רבים יותר מאשר מדגם האינטרנט. לעומת זאת, מדגם האינטרנט כלל משתתפים רבים יותר שהגדירו עצמם כהומואים או לסביות, כרווקים וכאנשים עם מידת קבלת נטייה מינית גבוהה, בהשוואה למדגם המצעד. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין המדגמים במשתנה הגיל. שני שלבי איסוף הנתונים אפשרו להקטין את ההטיות של כל מדגם בנפרד ולבסס מדגם מגוון. עם זאת, חשוב לציין כי לא מדובר במדגם מייצג של אוכלוסיית הלהט"בים בישראל. בדומה למחקרים רבים אחרים הבודקים מיעוטים מיניים, גם המדגם הנוכחי מוטה וכולל משתתפים שרובם "מחוץ לארון"; נוסף על כך, סביר כי המשתתפים שמגיעים לאירועים כגון מצעד הגאווה והמשתמשים ברשת האינטרנט, יהיו בני נוער וצעירים.

משתתפים

המדגם כלל 2,853 אנשים, מתוכם 29% נשים. רוב המשתתפים הם יהודים חילונים (91%). תושבי תל אביב במדגם הנוכחי מהווים 48%. רוב המשתתפים הגדירו עצמם "הומואים/לסביות" (81.4%), 9.7% – "ביסקסואלים", 7.5% – "מתלבטים" ו-1.4% הגדירו עצמם "טרנסג'נדרים". לוח 2 מרכז את הנתונים הדמוגרפיים של המדגם.

לוח 2: סטטיסטיקה תיאורית (אחוזים, ממוצעים וסטיות תקן) של המדגם על פי דורות

כלל המדגם	דור בוגר (נולדו לפני 1979; גיל < 26)	דור "תקופת הבלבול" (גילאי 19-25)	דור "תקופת הנעורים והמשפחה" (גילאי 14-18)	N
2,853	1,266	1,164	572	
26.04 (7.77)	32.71 (6.79)	22.05 (1.96)	17.07 (.95)	גיל*
28.95	22.87	26.91	49.79	אישה
8.68	7.41	9.01	11.21	דתיים
33.64	47.31	26.12	18.71	בקשר זוגי
מקום מגורים				
47.87	63.40	40.42	24.95	תל אביב
29.93	24.26	32.87	37.74	גוש דן
22.20	12.33	26.71	32.32	אזור מגורים אחר
הגדרה עצמית				
81.38	90.41	80.88	58.15	הומו/לסבית
9.72	6.26	8.90	21.15	ביסקסואל/ית
1.38	0.41	2.11	2.20	טרנסג'נדר
7.52	2.93	8.11	18.50	מתלבטים
חשיפת נטייה מינית				
7.47	4.21	7.58	16.08	אף לא לאחד
18.09	13.67	19.66	26.21	חשיפה חלקית
74.43	82.12	72.75	57.71	לכולם
4.37 (.93)	4.48 (.83)	4.36 (.88)	4.02 (1.17)	קבלת נטייה מינית*
3.07 (1.21)	3.07 (1.20)	3.1 (1.19)	2.97 (1.27)	קשר לקהילת להט"ב*
52.90	53.08	53.95	50.35	מקור נתונים אינטרנט

*ממוצע; בסוגריים – סטיית התקן

כלים

חלוקה לדורות על פי גיל

מחקרים מצביעים על כך שאבני הדרך הראשונות בגיבוש הנטייה המינית (תחושת השונות, תחילת ההכרה באפשרות שהאדם הוא הומו, לסבית או ביסקסואל) שייכות לשלב גיל ההתבגרות המוקדם, בין הגילים 12–14 (Ashford, Lecroy & Lortie, 2001; D'Augelli, 2006; Savin-Williams, 2005). לפיכך, גיל ההתבגרות המוקדם נקבע כגיל 14. על בסיס החלוקה החברתית-היסטורית שהוצגה במבוא, חולקו המשתתפים על פי הדורות הבאים: (א) משתתפים שגיל ההתבגרות המוקדם שלהם חל בשנה

שקדמה ל-1988, כלומר כל מי שנולד לפני שנת 1979 ($N=1,266$); (ב) משתתפים שגיל התבגרות המוקדם שלהם חל ב"תקופת הבלבול" (1989–1999), כלומר כל מי שנולד בין השנים 1979–1985 ($N=1,164$); (ג) משתתפים שגיל ההתבגרות המוקדם שלהם חל ב"תקופת הנעורים והמשפחה" (משנת 2000 ואילך), כלומר כל מי שנולד בין השנים 1986–1990 ($N=572$).

משתנים תלויים: דיווח עצמי של צרכים והעדפות

המשתנים התלויים בדקו צרכים והעדפות בכל הקשור לשירותים שיסופקו על ידי "המרכז הקהילתי הגאה" הראשון בישראל. למשתתפים הוצגו: (א) רשימה שכללה 11 שירותים חברתיים (לדוגמה: מוקד תמיכה וייעוץ, בית קפה קהילתי, חוגי ספורט, מעון יום לילדים), ומביניהם התבקשו לסמן חמישה שהם הרלוונטיים ביותר עבורם; (ב) רשימה שכללה 11 שירותי תמיכה (לדוגמה: ייעוץ ותמיכה ל"יוצאים מהארון", ייעוץ להורי להט"בים, שירות לקשיש), ומביניהם התבקשו לסמן שלושה שחשוב שיסופקו על ידי המרכז; (ג) רשימה שכללה עשר קבוצות תמיכה וקבוצות חברתיות (לדוגמה: קבוצות נוער, קבוצה לגיל הזהב, קבוצה ל"יוצאים מהארון"), ומביניהן התבקשו לבחור שלוש שהן החשובות להם ביותר; (ד) רשימה של 11 מקומות בילוי (לדוגמה: פאבים, בתי קפה, מפגש ביתי עם חברים, מועדון), ומביניהם התבקשו המשתתפים לסמן את המועדפים עליהם (ניתן לסמן יותר מתשובה אחת); (ה) המשתתפים נשאלו, מהו טיב האופי של המרכז החדש שיוצג, והם התבקשו לסמן אחת מבין ארבע אפשרויות: "אופי אקטיביסטי/מאבק לזכויות", "אופי קהילתי חברתי", "שילוב של שניהם", "לא יודע/לא בטוח".

מנבאים סוציו-דמוגרפיים

נוסף על בדיקת ההבדלים בין הדורות השונים בדיווח הצרכים וההעדפות, נבדקו גם הבדלים במגדר ("נשים" – 1; "גברים" – 0), מידת דתיות ("מסורת/דתית" – 1; "חילונית" – 0) ומקום מגורים ("תל אביב", "גוש דן [פרט לתל אביב]" ו"שאר היישובים", וקטגוריית הבסיס הייתה "תל אביב"³) (לוח 2). במקביל, שלטנו על משתני גיבוש הנטייה המינית והעמדות כלפי קהילת הלהט"בים. בדקנו את הנושאים הבאים: (א) הגדרה עצמית של המשתתף ("הומו", "לסבית", "ביסקסואל/ית", "טרנסג'נדר", "מתלבט/ת", וקטגוריית הבסיס הייתה "הומו/לסבית"); (ב) מידת חשיפת הנטייה המינית ("לכולם", "אף לא לאחד", "חלקית", וקטגוריית הבסיס הייתה "לכולם"); (ג) קבלה עצמית של הנטייה המינית (על פני סולם הנע בין 1 – "נמוכה מאוד" ל-5 – "גבוהה מאוד"); (ד) תחושת שייכות לקהילת הלהט"בים (על פני סולם הנע בין 1 – "נמוכה מאוד" ל-5 – "גבוהה מאוד").

3 קטגוריית הבסיס (או הקטגוריה המושמטת) היא הקטגוריה שאליה אנחנו משווים בכל משתנה. למשל, במקרה של מקום מגורים, אנו משווים את הסיכוי לדווח על צרכים והעדפות שירותים של תושבי גוש דן לעומת זה של תושבי תל אביב וכן את הסיכוי לדווח זה של תושבי יישובים אחרים לעומת זה של תושבי תל אביב.

שיטת הניתוח

כיוון שהמשתתפים התלויים הם בינאריים (0=לא, 1=כן), ניתוח הנתונים נעשה באמצעות רגרסיה לוגיסטית. המשתנה התלוי הוא הלוגריתמוס של הסיכוי שמשיבים יציינו צורך או יציינו שירות מסוים (Long, 1997).

ממצאים

שירותים חברתיים

יותר ממחצית ממשתתפי המדגם סימנו שירותים אחדים כמייצגים את הצרכים החברתיים והתרבותיים של להט"בים בישראל: בית קפה קהילתי (64%), ספרייה המיועדת לכותרים להט"ביים (61%), מקום מפגש לקבוצות חברתיות (52%) ומרכז ייעוץ ותמיכה (50%). נוסף על כך, המשתתפים ציינו כשירותים חשובים מקום לאקטיביזם חברתי וזכויות (43%), חוגי העשרה (40%), חוגי אמנות (37%), חוגי ספורט (28%), מעון יום, חוגי יוגה וטאי-צ'י וחוגים בנושאי דת (26% כל אחד).

לוח 3 מציג ניתוחי רגרסיה לוגיסטית שבוצעו עבור שישה שירותים (מבין 11 שהוצעו למשתתפים), שבהם שוער, ברמה התאורטית, שיימצא הבדל בין-דורי. למעט מעון יום ומקום לאקטיביזם ולזכויות, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הדורות בציון שירותים חברתיים המשמעותיים עבורם. משתתפים מהדור הצעיר ציינו את שירות מעון היום לילדים כשירות המשמעותי פחות עבורם, בהשוואה לדורות הבוגרים. לעומת זאת, משתתפים אלו ציינו את המרכז כמקום לאקטיביזם ולזכויות כמקום משמעותי עבורם במידה מובהקת, בהשוואה לדור המבוגר ביותר. בדיקת ההבדלים ומידת ההשפעה של משתנים סוציו-דמוגרפיים ומתערבים נוספים (כגון מגדר או מקום מגורים) לא הניבה הבדלים מובהקים או עקיבים (ראו לוח 3).

לוח 3: ממצאי רגרסיה לוגיסטית לבדיקת הקשר בין משתנים בלתי תלויים נבחרים לבין הצורך בשירותים רלוונטיים (N=2,853)

משתנה בלתי תלוי	מרכז ייעוץ ותמיכה	בית קפה קהילתי	ספרייה כותרים להט"ביים	מעון יום	מפגש לקבוצות חברתיות	אקטיביזם חברתי וזכויות
	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)
קבוצת דור						
"תקופת הבלבוב" (גילאי 19-26)	-.127 (.124)	-.219 (.137)	-.031 (.130)	.424** (.152)	-.151 (.125)	-.146 (.126)
בוגרים (גיל >26)	-.051 (.129)	-.261 (.141)	.096 (.136)	.513** (.156)	.056 (.131)	-.497** (.132)
נשים	-.016 (.094)	.313** (.103)	.160 (.101)	.429** (.103)	-.024 (.095)	-.045 (.095)
דתיים	.038 (.146)	-.230 (.152)	-.257 (.151)	-.156 (.173)	.011 (.147)	-.599** (.157)
בקשר זוגי	.045 (.086)	-.099 (.091)	.170 (.093)	.511** (.096)	-.286** (.087)	.213* (.087)

משתנה בלתי תלוי	מרכז ייעוץ ותמיכה	בית קפה קהילתי	ספריית כותרים להט"ביים	מעון יום	מפגש לקבוצות חברתיות	אקטיביזם חברתי וחכיות
	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)
מקום מגורים						
גוש דן	.051 (.094)	.193 (.100)	-.270** (.100)	.044 (.107)	.102 (.095)	.083 (.095)
אזור אחר	-.097 (.106)	.361** (.117)	-.224* (.113)	-.046 (.123)	.228* (.108)	-.054 (.109)
הגדרה עצמית						
ביסקסואל/ביסקסואלית	-.211 (.145)	-.338* (.153)	-.690** (.147)	-.004 (.167)	-.227 (.146)	-.037 (.148)
טרנסג'נדר	-.156 (.386)	-.747 (.389)	-.500 (.387)	-1.050 (.618)	-.467 (.393)	.213 (.392)
מתלבים	-.447* (.213)	-.117 (.230)	-1.036** (.219)	.120 (.242)	-.256 (.213)	-.392 (.224)
חשיפת נטייה מינית						
אף לא לאחד	.265 (.204)	.202 (.218)	-.024 (.208)	.201 (.232)	.048 (.203)	.058 (.209)
חשיפה חלקית	.033 (.116)	.156 (.126)	-.078 (.121)	-.092 (.137)	.058 (.117)	-.084 (.119)
קבלת נטייה מינית	-.105 (.054)	.039 (.057)	.069 (.056)	-.011 (.062)	.054 (.054)	.077 (.055)
קשר לקהילת להט"ב	.023 (.034)	.027 (.036)	.055 (.036)	.056 (.039)	.169** (.035)	-.152** (.035)
קבוע	.563*	.410	.300	-1.831**	-.514	-.706*
R ²	.003	.014	.033	.026	.014	.022

*p<.05, **p<.01

הערה: הקטגוריות המושמטות הן: עבור קבוצת דור – "דור תקופת הנעורים והמשפחה, גילאי 14–18"; עבור מקום מגורים – "תל אביב"; עבור הגדרה עצמית – "הומו/לסבית"; עבור חשיפת הנטייה המינית – "לכולם".

שירותי ייעוץ ותמיכה

יותר ממחצית משתתפי המדגם (61%) ציינו כי ייעוץ לאנשים בשלב ה"יציאה מהארון" הוא שירות חשוב. המשתתפים ציינו כחשובים גם שירותי ייעוץ ותמיכה נוספים: ייעוץ להורי להט"בים (43%), ייעוץ משפטי (42%), ייעוץ ותמיכה לנשאי HIV (36%), טיפול ופסיכותרפיה (36%), טיפול זוגי ומשפחתי (18%), ייעוץ להורים להט"בים (18%), ייעוץ רפואי (13%), תמיכה ללהט"בים בגיל הזהב (11%) וייעוץ כלכלי (9%).

לוח 4 מציג ניתוחי רגרסיה לוגיסטית שנערכו, ובהם שירותי תמיכה וייעוץ שצוינו כחשובים קודדו 1, והאחרים קודדו 0. הממצאים מצביעים על מספר הבדלים בין-דוריים: משתתפים בגילים צעירים יותר ציינו שירותי תמיכה וייעוץ ל"יציאה מהארון" וייעוץ להורי להט"בים כמשמעותיים בהשוואה לדורות הבוגרים יותר. בניגוד להשערת הגישה הבין-דורית, משתתפים שגדלו בתקופה שבה מגפת האיידס הכתה וגבתה קרבנות רבים, ירבו בחשיבות שירותים לנשאים יותר מאשר הדורות הצעירים יותר, לא נמצאו הבדלים בין הדורות ביחס לשירות זה. יותר מכך, כיוון האפקט הוא הפוך מהמשוער.

לוח 4: ממצאי ניתוח רגרסיה לוגיסטית לבדיקת הקשר בין משתנים בלתי תלויים נבחרים לבין החשיבות בשירותי תמיכה (N=2,853)

ייעוץ רפואי	תמיכה לקשישים ייעוץ משפטי	ייעוץ למתמודדים עם HIV להט"בים	ייעוץ להורי להט"בים	ייעוץ ל"יוצאים מהארון"	משתנה בלתי תלוי
b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)
קבוצת דור					
.106 (.189)	.384** (.131)	-.095 (.241)	-.022 (.125)	-.028 (.127)	תקופת הבלבוב (גילאי 19–26)
.065 (.197)	.403** (.135)	.424 (.237)	-.484** (.131)	-.239 (.133)	בוגרים (גיל <26)
-.586** (.153)	.353** (.096)	-.444** (.165)	-.153 (.096)	-.492** (.100)	נשים
-.348 (.235)	-.296 (.156)	-.271 (.275)	.275 (.148)	-.027 (.151)	דתיים
.075 (.126)	.299** (.087)	.187 (.132)	-.127 (.088)	-.306** (.090)	בקשר זוגי
מקום מגורים					
.061 (.138)	-.028 (.096)	-.271 (.153)	.242* (.095)	-.168 (.098)	גוש דן
.045 (.158)	-.127 (.110)	-.472* (.194)	.268* (.108)	-.012 (.110)	אזור אחר
הגדרה עצמית					
-.006 (.222)	-.217 (.151)	-.270 (.300)	-.224 (.147)	.366* (.148)	ביסקסואל/ביסקסואלית
1.319** (.423)	-.480 (.417)	.794 (.560)	-.930* (.426)	.052 (.396)	טרנסג'נדר
-.056 (.326)	-.582* (.241)	-.299 (.504)	-.230 (.215)	.458* (.215)	מתלבטים
חשיפת נטייה מינית					
.100 (.296)	-.462* (.225)	-.038 (.390)	-.071 (.206)	-.319 (.208)	אף לא לאחד
.035 (.170)	-.177 (.120)	-.833** (.254)	-.041 (.118)	-.253* (.120)	חשיפה חלקית
-.047 (.078)	.095 (.056)	.156 (.100)	.040 (.054)	.011 (.055)	קבלת נטייה מינית
.041 (.050)	.037 (.035)	.045 (.054)	.041 (.035)	-.070* (.035)	קשר לקהילת להט"ב
-1.780**	-1.105**	-2.768	-.305	.156	קבוע
.013	.031	.051	.019	.018	R ²

*p<.05, **p<.01

הערה: הקטגוריות המושמטות הן: עבור קבוצת דור – "דור תקופת הנעורים והמשפחה, גילאי 14–18"; עבור מקום מגורים – "תל אביב"; עבור הגדרה עצמית – "הומו/לסבית"; עבור חשיפת הנטייה המינית – "לכולם".

קבוצות תמיכה וחברה

מחצית ממשותפי המדגם (51%) ציינו קבוצות חברתיות לנוער כשירות חשוב. כמו כן, ציינו המשותתפים קבוצות נוספות כמשמעותיות: קבוצות לאנשים בשלב ה"יציאה

מהארון" (40%), קבוצות להורי להט"בים (39%), קבוצות לנשאי HIV (34%), קבוצות לגילאי +30 (27%), קבוצות לרווקים או רווקות (23%), קבוצות להורים להט"בים (21%), קבוצות לאקטיביזם פוליטי וחברתי (18%) וקבוצות לגיל הזהב (17%).

לוח 5 מציג ניתוחי רגרסיה לוגיסטית שנערכו, ובהם קבוצות תמיכה וקבוצות חברתיות שצוינו כחשובות קודדו 1, והאחרות קודדו 0. ניתן לראות מספר הבדלים בין-דוריים: משתתפים מגילים צעירים יותר ציינו קבוצות לנוער, קבוצות לנשאי HIV וקבוצות לאנשים בשלב ה"יציאה מהארון" כמשמעותיות, בהשוואה למשתתפים מדורות בוגרים יותר. בהתאמה, משתתפים מגילים צעירים ציינו קבוצות להורי להט"בים וקבוצות לגיל הזהב כמשמעותיות פחות, בהשוואה למשתתפים מהדורות הבוגרים.

לוח 5: ממצאי ניתוח רגרסיה לוגיסטית לבדיקת הקשר בין משתנים בלתי תלויים נבחרים לבין החשיבות של קבוצות חברתיות ותמיכה (N=2,853)

משתנה בלתי תלוי	קבוצות ליוצאים מהארון קבוצות לנשאי HIV	קבוצות להורים להט"בים	קבוצות לגיל הזהב	קבוצות נוער	קבוצות ללהט"ב שהם הורים
	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)
קבוצת דור					
תקופת הבלבוב (גילאי 19-26) בוגרים (גיל<26)	.145 (.126)	.029 (.130)	.198 (.125)	.196 (.199)	-1.624** (.166)
					.642** (.187)
נשים	-1.60 (.098)	-2.98** (.101)	.324** (.096)	-2.38 (.131)	-2.75** (.102)
					.830** (.111)
דתיים	.137 (.150)	-0.094 (.158)	.066 (.150)	-0.162 (.220)	-0.035 (.158)
					.076 (.188)
בקשר זוגי	-0.131 (.090)	-0.034 (.091)	.195* (.089)	.192 (.111)	-0.200* (.091)
					.764** (.103)
מקום מגורים					
גוש דן	.157 (.097)	-0.240* (.101)	.269** (.096)	-0.279* (.126)	-0.004 (.100)
					.019 (.118)
אזור אחר	.116 (.109)	.051 (.111)	.288** (.108)	-0.484** (.155)	.146 (.115)
					-0.029 (.136)
הגדרה עצמית					
ביסקסואל/ביסקסואלית	.018 (.147)	.331* (.153)	-0.363* (.151)	-0.526* (.252)	.179 (.160)
					-0.757** (.224)
טרנסג'נדר	-0.459 (.406)	.233 (.398)	-0.079 (.387)	-0.240 (.624)	.194 (.422)
					-0.795 (.623)
מתלבטים	.018 (.214)	.481 (.225)	-0.388 (.219)	-0.214 (.385)	.619* (.249)
					-0.220 (.295)
חשיפת נטייה מינית					
אף לא לאחד	.594** (.206)	-0.768** (.228)	-0.120 (.209)	-0.020 (.337)	.390 (.227)
					-0.165 (.288)
חשיפה חלקית	.472** (.117)	-0.540** (.128)	.037 (.119)	-0.313 (.180)	-0.030 (.125)
					-0.276 (.160)
קבלת נטייה מינית	-0.049 (.054)	.037 (.058)	-0.025 (.055)	.272** (.085)	.125* (.058)
					-0.031 (.070)
קשר לקהילת להט"ב	-0.017 (.035)	-0.045 (.036)	.009 (.035)	.101* (.046)	.048 (.036)
					.042 (.043)

קבוצות ליוצאים קבוצות לנשאי HIV	קבוצות להורי להט"בים	קבוצות לגיל הזהב	קבוצות נוער	קבוצות ללהט"ב שהם הורים	משתנה בלתי תלוי
b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	b(se)	
-0.276	-0.432	-3.151**	1.198**	-2.450**	קבוע
.018	.025	.049	.096	.081	R ²

*p<.05, **p<.01

הערה: הקטגוריות המושמטות הן: עבור קבוצת דור – "דור תקופת הנוערים והמשפחה, גילאי 14–18"; עבור מקום מגורים – "תל אביב"; עבור הגדרה עצמית – "הומו/לסבית"; עבור חשיפת הנטייה המינית – "לכולם".

השפעת המשתנים הסוציו-דמוגרפיים והמשתנים המתערבים, כפי שהם מוצגים בלוחות 4 ו-5, מספקת נתונים נוספים על אודות הקשר שבין הצרכים המדווחים לזהות ולנטייה המינית של המשתתפים; הבדלים מובהקים בין גברים לבין נשים נמצאו במענה לשירותים הבאים: ייעוץ משפטי, קבוצות להורי להט"בים וקבוצות להורים להט"בים, שירותים שנשים מעוניינות בהם יותר מגברים. בשאר השירותים לא נמצאו הבדלים על בסיס מגדר. משתתפים הגרים מחוץ למחוז דן ציינו קבוצות להורי להט"בים כחשובות, בהשוואה למשתתפים הגרים באזור זה. משתתפים הגרים בתל אביב ציינו קבוצות לגיל הזהב כחשובות, בהשוואה למשתתפים הגרים באזורים אחרים. היות המשתתף "מחוץ לארון" נמצא קשור בקשר חיובי לציון חשיבות קבוצות לנשאי HIV, אך נמצא בקשר שלילי עם הצורך בקבוצות ל"יוצאים מהארון".

דין

עד כה, המחקר בתחום נוער להט"בי וגיבוש הנטייה והזהות המינית מבוסס ברובו על מחקרים שנערכו בארצות הברית או בחברות דומות, ויש בו ייצוג מועט למחקרים מחברות וממדינות אחרות. השימוש במדגם ישראלי גדול מהווה חידוש והזדמנות לבחינת מודלים מתחרים להבנת מצבו של נוער להט"בי בחברה הישראלית. במחקר הנוכחי, העמדנו למבחן את התאוריות ההתפתחותית והבין-דורית כמסבירות את מצבו של נוער להט"בי ואת צרכיו.

ממצאי מחקרנו מצביעים על כך שבהיבטים רבים, בני דורות שונים בישראל חולקים את אותם צרכים ומדווחים על מענים דומים המשמעותיים להם. משתתפים משלושת הדורות שנבדקו, ללא הבדל, ציינו שירותי ייעוץ ותמיכה, בית קפה קהילתי וספרייה בעלת כותרים להט"ביים כמענים החשובים להם בהקמת מרכז קהילתי לקהילת להט"ב.

עם זאת, הממצאים מצביעים על מספר הבדלים מובהקים בין קבוצות הגיל שנבדקו: משתתפים צעירים ציינו קבוצות להורי להט"בים וקבוצות ל"יוצאים מהארון" כמשמעותיות וחשובות עבורם יותר מאשר מבוגרים. ממצאים אלו מצביעים על כך שמשותפים בגיל הנוערים ובגיל הבגרות הצעירה עדיין חווים את ה"יציאה מהארון" בכלל ובפני המשפחה בפרט, כמשמעותית וכגורם לחץ שיש לסייע בו לא רק להם, אלא

גם להוריהם. נוסף על כך, משתתפים צעירים (בהשוואה למבוגרים) נטו לציין פעילות אקטיביסטית וקהילתית כמשמעותית עבורם יותר מאשר מבוגרים. ממצאים אלו מאששים את התאוריה ההתפתחותית לגיבוש הנטייה המינית ולצורכי הנוער להט"בי ומדגישים את העובדה שבני הנוער הם בעלי צרכים הקשורים לשלב ההתפתחותי שלהם, והם מגיבים וזקוקים למענים הקשורים לשלב זה – גיבוש הנטייה המינית, ה"ציאה מהארון" וסיוע להוריהם בהתמודדות עם "ציאתם מהארון" והיותם להט"בים.

נראה כי פרק הזמן שעבר מאז החלו בישראל השינויים החברתיים הקשורים למיעוטים מיניים הוא בעל חשיבות בהיבטים של הצרכים, ההתנסויות והמצב של נוער להט"בי בישראל. ייתכן שלהשפעת התהליכים המקרו-חברתיים על הצרכים ועל גיבוש הנטייה המינית של היחיד דרוש זמן רב יותר. אמנם העובדים עם נוער להט"בי יכולים לזהות גם כיום מגמות של שינוי, כגון אלו שעליהן מצביע סבין-ויליאמס בעבודותיו: גיוון בהגדרה העצמית של נוער להט"בי (הכולל הגדרות זהות עצמית חדשות, כמו "קוויר" או "פאן-סקסואל") וכן אחוזים הולכים וגדלים של נוער להט"בי המדווחים על מידת קבלה משפחתית וחברתית גבוהה(שילה, 2009). עם זאת, נראה כי עדיין קיימים צרכים ייחודיים לנוער להט"בי בישראל, כפי שמראה המחקר הנוכחי, וכפי שהראו מחקרים שנערכו על מצבם והתנסויותיהם של בני נוער במסגרת בית הספר ובמהלך שירותם בצה"ל, ואשר הצביעו על אחוזים גבוהים של התעמרות והתעללות על רקע נטייה מינית (שילה, פזמוני-לוי, קמה, לביא ופנחס, 2006; Pizmony-Levy, Kama, Shilo & Lavi, 2009). אף שהמחקר נערך בשנת 2004 ולכאורה אינו משקף שינויים שחלו בהיבטים החברתיים הקשורים לנוער להט"בי בשבע השנים האחרונות, הפיגוע ב"בר נוער", שאירע בקיץ 2009, חשף את הציבור הכללי לסיפורים קשים של אי-קבלת בני נוער להט"בים על ידי משפחותיהם ולקשיים ייחודיים לבני נוער להט"בים ה"יוצאים מהארון". אף על פי שהפיגוע והשלכותיו טרם נחקרו, הם יכולים להעיד כי נכון לכתבת שורות אלו, מצבם של בני נוער שהם מיעוטים מיניים, בניגוד לטענתה של התיאוריה הבין-דורית, עדיין רחוק מלהיות זהה לזה של עמיתיהם ההטרוסקסואלים. בנתחם את השינויים שחלו בנרטיבים הקשורים לנוער להט"בי בארצות הברית, קוהלר והאמק (Cohler & Hammack, 2007) מציינים עשרות שנים של עיסוק חברתי ומחקרי בנושאים הקשורים לנוער זה. ניתן לשער שמרכיב הזמן ההיסטורי והחברתי תורם משמעותית לשינויים שמתארים הכותבים. נוסף על שינויים בחקיקה וביחס החברתי ללהט"בים, החוקרים מדגישים את גוף הידע הנרחב הקשור למצבם והתנסויותיהם של מיעוטים מיניים בכלל ובני נוער בפרט, שנצבר במחקר ובתאוריה בארצות הברית. ידע חדש ואתו היבטים תאורטיים חדשים יכולים להתפתח על ציר זמן הכולל לא רק שינויים חברתיים ותרבותיים הקשורים ללהט"בים, אלא גם צבירת ידע על בסיס נתונים וקיומם של מחקרים לאורך זמן. המחקר על אודות נוער להט"בי בישראל, כמו גם המענים הייחודיים לנוער זה, נמצאים עדיין בתחילת דרכם. ייתכן שבעתיד נוכל למצוא ולזהות גם בישראל צרכים ומאפיינים של נוער להט"בי הדומים לאלו של הגישה הבין-דורית, שמוצגת בשנים האחרונות כמאפיינת את מצבם והתנסויותיהם של בני נוער שהם מיעוטים מיניים.

כמו כן, ייתכן שקיימת השפעה של ההיבט התרבותי והמבנה החברתי על הממצאים. ההקשר החברתי הישראלי, המאופיין ברמת חשיבות גבוהה של ערכי המשפחה וערכים צבאיים-גבריים, גורם לכך שגיבוש הנטייה המינית בישראל מאופיין בחוסר אחידות ובהיעדר כיוון מובהק. ייתכן שהשירות הצבאי, שכיום אינו מגביל להט"בים משירות בכל תפקיד ודרגה, מאט את תהליך גיבוש הנטייה המינית: מחקר שנערך בקרב להט"בים המשרתים בצבא מצא כי אף שרוב הצעירים לפני גיוס "נמצאים מחוץ לארון" בפני משפחתם וחבריהם, הם "נכנסים לארון" בתחילת שירותם הצבאי ומסתירים את נטייתם המינית מחבריהם לשירות ומפקדיהם (שילה, פזמוני-לוי, קמה, לביא ופנחסי, 2006). עובדה זו מצביעה על כך שתהליך ה"יציאה מהארון" (שמבחינת אבני הדרך המשמעותיות – גיל "היציאה מהארון", גיל הזוגיות הראשונה ועוד, תואם לאבני הדרך שנמצאו בארצות מערביות אחרות), מואט בהתגייסותם של הצעירים. עובדה זו יוצרת פער של שנתיים עד שלוש שנים בתהליך גיבוש הנטייה המינית, וייתכן שהדבר משפיע על העובדה שבני נוער וצעירים מדווחים על מענים דומים לאלו של דורות בוגרים יותר.

אף שסקר הצרכים הקהילתי שבו נעשה שימוש במחקר הנוכחי מספק מקור טוב להשוואה בין-דורית, קיימות למחקר מספר מגבלות, שבעטיין יש להיזהר מהכללת הממצאים: (א) המדגם כלל להט"בים בלבד, ולכן לא התאפשרה השוואה בין נוער להט"בי להטרנסקסואלי; (ב) הכלי שבו נעשה שימוש למדידת גיבוש הנטייה המינית אינו רגיש כמו כלים רווחים אחרים. הדבר מתבטא בערכי R2 נמוכים שנמצאו עבור מדד זה בניתוחים השונים; (ג) הסקר שהיווה מקור לנתוני המחקר הנוכחי אינו מאפשר בדיקה לאורך זמן, ובהתאם – אינו מאפשר בדיקת שינויים (בצרכים ובהגדרת הזהות העצמית) עבור משתתפים לאורך זמן; (ד) כפי שצוין, המחקר הנוכחי התבסס על סקר צרכים שנערך בשנת 2004, כך שהוא משקף את הצרכים של נוער להט"בי בתקופה שבה נערך, אך לא את השינויים החברתיים והתרבותיים שחלו בשנים האחרונות. חשוב לציין כי למרות הניסיון להפריד בין שתי הגישות – ההתפתחותית והבין-דורית, סביר כי לשתיהן יש השפעה על מצבם ועל צורכיהם של בני הנוער. כיוון שמדובר בתהליכים היכולים להשפיע זה על זה, קשה (ואף בלתי אפשרי) לבדוד כל אחד בנפרד ולבודק אותו מחקרית. ואמנם גם המחקר הנוכחי מצא השפעות שניתן לסווגן כהבדלים בין-דוריים. עם זאת, הצרכים המהותיים של משתתפי המחקר תואמים יותר את השלב ההתפתחותי שבו הם נמצאים מאשר שינויים חברתיים ובין-דוריים. ממצאי המחקר יכולים להוות בסיס למחקרים עתידיים אשר ישוו צרכים של להט"בים (ובכללם נוער) בין חברות ותרבויות שונות. כמו כן, מחקר המשך בישראל, שיהווה מחקר הערכה אשר ישלים את סקר הצרכים שתואר כאן, יוכל לבחון את פעילותו של "המרכז הגאה" שהוקם ואת מידת סיפוק הצרכים של דורות שונים בקהילה הלהט"בים בישראל על ידי פעילויות המרכז.

למרות מגבלות אלו, המחקר הנוכחי תורם להבנת והבניית צורכיהם של בני הנוער והצעירים בישראל. ניכר כי נושא ה"יציאה מהארון" ותגובות המשפחה (במיוחד ההורים) חשובים לנוער הלהט"בי הישראלי, ורובו חש כי הוא זקוק לתמיכה ולסיוע

בסוגיות אלו. ממצאי המחקר הנוכחי יכולים לסייע בגיבוש והרחבת מענים לנוער. כמו כן, המחקר תורם ברמה התאורטית להבנת התהליכים המקרו-חברתיים הקשורים לקהילת הלהט"בים ולמידת השפעתם של אלו על גיבוש הזהות האישית הקשורה לנטייה המינית. הממצאים על אודות נוער להט"בי בישראל מעלים את האפשרות שאימוץ קהילתי של זהות חברתית הוא רב-ממדי ותלוי הקשר חברתי ותרבותי (של זמן ומקום). ממצאי המחקר תורמים להבנת הקשר שבין השינויים החברתיים הבין-דוריים לבין הצרכים של נוער להט"בי. למרות הדעה הרווחת, שלפיה כיום מצבו של נוער להט"בי טוב יותר וקל יותר בהיבטים הקשורים לגיבוש נטייתם המינית, ממצאי המחקר מצביעים על כך שהצרכים של בני הנוער נשארים נאמנים לשלב ההתפתחותי שבו הם נמצאים, קרי היותם בגיל ההתבגרות. חשוב שקובעי המדיניות ואנשי טיפול יהיו ערים לעובדה זו. "יציאה מהארון" בגיל צעיר, לדוגמה, יכולה לסייע לנער או לנערה ברמה האישית, אולם כיוון שהשלב ההתפתחותי של גיל ההתבגרות מאופיין בחיפוש זהות ובתהליך של עצמאות הולכת ונרכשת, עובדות אלו עלולות להציב בפני בני הנוער אתגרים וקשיים האופייניים לגילם.

מקורות

ברנובסקי, י' ואדלסון ד' (3 באוגוסט, 2009). 80% מבני הנוער הגאה חשופים לתקיפות. **ידיעות אחרונות**.

ברנע, ח' ולורנץ, ד' (1996). **נטייה חד-מינית (הומוסקסואליות ולסביות)**. ירושלים: משרד החינוך. דפני, א' (15 ינואר, 2008). **נתונים על מספר קבוצות ארגון נוער גאה**. תקשורת אישית. לוי, י' (2007). **מצב העם לצבא הפריפריות**. ירושלים: כרמל.

פזמוני-לוי, א' (2005). **מרכז קהילתי גאה בעיריית תל אביב יפו: ממצאי סקר צרכים ראשון**. תל אביב: עיריית תל אביב-יפו.

רב-הון, י' (20 ינואר, 2008). **נתונים על הרצאות חוש"ן**. תקשורת אישית. שילה, ג', פזמוני-לוי, א', קמה, ע', לביא, ש' ופנחס, ב' (2006). **גאים במדים: מצבם של חיילים וחיילות הומואים ולסביות בצה"ל: דו"ח מחקר**. תל אביב: ארגון הנוער הגאה.

שילה, ג' (2007). **החיים בוורוד: בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, ביקסואלים וטרנסג'נדרים**. תל אביב: רסלינג.

שילה, ג' (2009). **עמדותיהם של סטודנטים לעבודה סוציאלית כלפי הומוסקסואליות. חברה ורווחה, כט(4), 481-455**.

Armstrong, E. A., & Bernstein, M. (2008). Culture, power, and institutions: A multiinstitutional politics approach to social movements. *Sociological Theory*, 26(1), 74-99.

Ashford, J. B., Lecroy, C., & Lortie, K. L. (2001). *Human behavior in the social environment: A multidimensional perspective* (2nd ed.). Belmont, CA: Wadsworth Thompson Learning.

Belkin, A., & Levitt, M. (2000). Homosexuality and the Israel Defense Forces: Did lifting the gay ban undermine military performance? *Armed Forces and Society*, 27(4), 541-565.

Cohler, J. C., & Hammack, P. L. (2007). The psychological world of the gay teenager: Social change, narrative, and "normality". *Journal of Youth Adolescence*, 36(1), 47-59.

- D'Augelli, A. R. (2006). Developmental and contextual factors and mental health among lesbian, gay, and bisexual youths. In A. M. Omoto & H. S. Kurtzman (Eds.), *Sexual orientation and mental health* (pp. 37–53). Washington DC: American Psychological Association.
- Elder, G., Jr. (1995). The life course paradigm: Social change and individual development. In P. Moen, G. H. Elder Jr. & K. Lüscher (Eds.), *Examining lives in context: Perspectives on the ecology of human development* (pp. 101–139) Washington: APA Press.
- Frank, D., & Mcneaney, E. (1999). The individualization of society and the liberalization of state policies on same-sex sexual relations, 1984–1995. *Social forces*, 77(3), 911–943.
- Gecas, V., & Burke, P.J. (1995). Self and identity. In K. S. Cook, G. A. Fine & J. S. House (Eds.), *Sociological perspectives on social psychology* (pp. 41–67). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Gross, A. M. (2001). Challenges to compulsory heterosexuality: Recognition and non-recognition of same-sex couples in Israeli law. In R. Wintemute & M. Andenaes (Eds.), *Legal recognition of same-sex partnerships: A study of national, European and international law* (pp. 391–414). Oxford: Hart.
- Hammack, P. L. (2005). The life course development of human sexual orientation: An integrative paradigm. *Human Development*, 48, 187–209.
- Harel, A. (2000). The rise and fall of the Israeli gay legal revolution. *Columbia Human Rights Law Review*, 31(2), 443–471.
- Herdt, G., & Boxer, A. (1996). *Children of Horizon: How gay and lesbian teens are leading a new way out of the closet*. Boston: Beacon.
- Hogan, D.P. (1978). The variable order of events in the life course. *American Sociological Review*, 43(4), 573–586.
- Hogg, M. A. (1992). *The social psychology of group cohesiveness: From attraction to social identity*. London: Harvester/Wheatsheaf.
- Hogg, M. A., Terry, D. J., & White, K. M. (1995). A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 58(4), 255–269.
- Kama, A. (2000). From terra incognita to terra firma: The logbook of the voyage of gay men's community into the Israeli public sphere. *Journal of Homosexuality*, 38(4), 133–162.
- Kama, A. (2005). LGBT Youth in Israel. In J. T. Sears (Ed.), *Youth, education, and sexualities: An international encyclopedia* (pp. 453–457). Westport, CT: Greenwood.
- Long, J. S. (1997). *Regression models for categorical and limited dependent variables*. Thousand Oaks, CA: Sage publication.
- Mannheim, K. (1952). The problem of generations. In idem (Ed.), *Essays on the sociology of knowledge* (pp. 276–322). London: RKP.
- McAdam, D. (1986) Recruitment to high risk activism: The case of Freedom Summer. *American Journal of Sociology*, 92(1), 64–90.

- Pizmony-Levy, O., Kama, A., Shilo, G., & Lavi, S. (2009). "Do my teachers care I'm gay": Israeli les-bi-gay school students' experiences at their schools. *Journal of Gay and Lesbian Issues in Education*, 5(2), 33–62.
- Ruiter, S., & De Graaf, N. R. (2006). National context, religiosity, and volunteering: Results from 53 countries. *American Sociological Review*, 71(2), 191–210.
- Russell, S. T., & Joiner, K. (2001). Adolescent sexual orientation and suicide risk: Evidence from a national study. *American Journal of Public Health*, 91, 907–914.
- Sasson-Levy, O., & Amram-Katz, S. (2007). Gender integration in Israeli officer training: Degendering and regendering the military. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 33(1), 105–135.
- Savin-Williams, R. C. (2005). *The new gay teenager*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shalom, H. (2005). The story of CLaF: The community of lesbian feminists. In C. Frankfort-Nachmias & E. Shadmi (Eds.), *Sappho in the Holy Land* (pp. 39–63). New York: State University of New York Press.
- Schussman, A., & Soule, S. A. (2005). Process and protest: Accounting for individual protest participation. *Social Forces*, 84(2), 1083–1108.
- Stryker, S. (1980). *Symbolic interactionism: A social structural version*. Menlo Park, CA: Benjamin Cummings.
- Stryker, S., & Burke, P. J. (2000). The past, present, and future of an identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 63, 284–297.
- Walzer, L. (1999). *Between Sodom and Eden: A gay journey through today changing Israel*. New York: Columbia University Press.
- Weishut, D. J. N. (2000). Attitudes toward homosexuality: An overview study. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 37, 308–319.

מתלבטים עם בחירה: דילמות ודרכי התמודדות של בני נוער הומוסקסואלים בציבור הציוני-דתי בישראל

זאב שביידל

תקציר

המאמר עוסק בהתמודדויות של בני נוער הומוסקסואלים ישראלים השייכים לציבור הציוני-דתי בישראל – אוכלוסייה שעד כה לא הוקדשה לצרכיה הייחודיים תשומת לב מחקרית. המאמר סוקר את הרקע התאורטי הכללי בנושאי הומוסקסואליות ודת, כמו גם את השינויים בחברה הציונית-דתית בישראל שאפשרו את העלייה של סוגיית בני נוער הומוסקסואלים דתיים לסדר היום. התמודדויות ייחודיות של בני נוער אלו מתוארות על ציר התפתחות נטייה מינית על פי המודל התאורטי של אליצור, מינצר וזיו (Elizur & Mintzer, 2001; Elizur & Ziv, 2001). החלק האחרון מוקדש להתמודדות הראויה של אנשי חינוך וטיפול במערכת החינוך הדתית.

מילות מפתח: הומוסקסואליות, דתיות, בני נוער, ציונות דתית

מבוא

הסוגיה של היחסים בין זהות דתית לזהות הומו-לסבית מקבלת חשיפה גוברת בעשור האחרון (Dahl & Galliner, 2010; Shuck & Liddle, 2001). זאת עקב מספר סיבות: מצד אחד, משנות השבעים של המאה העשרים חקר האוכלוסייה ההומו-לסבית זכה ללגיטימציה משמעותית, וכך עומד לרשותנו מאגר משמעותי של ידע מחקרי על אודות הנטייה ההומו-לסבית; מצד שני, ההתייחסות המחקרית הקיימת כלפי נציגי קבוצות דתיות ואתניות שונות **בתוך** האוכלוסייה ההומו-לסבית היא מועטה יחסית (Davidson, 2000). נוסף על כך, בקרב מקצועות בריאות הנפש קיימת מגמה הולכת ומתעצמת של התייחסות מחקרית וטיפולית לגיוון האישי של הפונים, הן בתחום של נטייה מינית והן בתחומים של זהות אתנית, לאומית ודתית (American Psychological Association, 2005). על רקע כל אלו, מתעצם הצורך להיכרות מחקרית עם גווניה השונים של האוכלוסייה ההומו-לסבית.

יש לציין כי גם בחקר הדתיות והרוחניות קיימת בשנים האחרונות התעוררות גדולה, שמביאה לגדילה משמעותית בהיקף הידע המחקרי שקיים בנושא. תחום שתופס במיוחד את תשומת הלב המחקרית הוא הזיקה ההדדית בין הדתיות לבין בריאות הנפש (Oman & Thorenson, 2005). בנושא זה מתגלה כי רמת דתיות גבוהה נמצאה במתאם חיובי גבוה עם רמות נמוכות של התמכרות לחומרים פסיכואקטיביים, דיכאון,

ניסיונות אבדניים ולחץ (Rostovsky, Danner & Riggle, 2008). כמו כן, רמה גבוהה של דתיות נמצאה במתאם חיובי עם מספר מדדים חיוביים בתחום בריאות הנפש, כגון דימוי עצמי גבוה ותחושת סיפוק בחיי היום יום (Krause, 2003). מאידך גיסא, בחלק מהמחקרים שהוקדשו לבחינת הקשר בין רמת הדתיות לבריאות הנפשית של אנשים דתיים הומו-לסבים, נמצא לעתים דווקא מתאם שלילי בין רמת הדתיות לבריאות הנפשית. מחקר שבדק את הקבוצות הדתיות הקיימות בארצות הברית מצא כי מתוך 2,500 קבוצות דתיות הקיימות שם, רק מעטות לא מגנות את ההומוסקסואליות כחטא (Sherkat, 2002). כתוצאה מכך, רבים מן האנשים ההומו-לסבים המגדירים את עצמם כדתיים חשים קונפליקט חזק בין זהותם ההומו-לסבית לזהותם הדתית (Dahl & Galliher, 2009, 2010). מחקר שנעשה על צעירים הומו-לסבים מצא כי אלו מביניהם שמגדירים את עצמם כשייכים לקהילה דתית כלשהי גילו רמות גבוהות יותר של הומופוביה עצמית מאשר קבוצת הביקורת החילונית של בני נוער שאינם משייכים את עצמם לקבוצה דתית כלשהי (Ream & Savin-Williams, 2005). מאידך גיסא, מחקר אחר מצא שרמה גבוהה של דתיות בקרב בני נוער ההומוסקסואלים הייתה עבורם גורם מגונן מפני התמכרות לסמים והתנהגויות של הרס עצמי (Rosario, Yali, 2006). Hunter & Gwadz, 2006). אין כרגע הסבר אחיד לחוסר התאימות בין הממצאים בתחום. הסברים שונים העלו את האפשרויות שדתיות יכולה להוות גורם חיובי מבחינה רגשית עבור בני נוער שקיבלו את זהותם ההומוסקסואלית, והם חברים בקבוצה או בקהילה דתית שמקבלת אותם. אפשרות הסבר נוספת היא להבחין בין המדדים וההיבטים השונים של מושג הדתיות (Dahl & Galliher, 2010), והתייחסות אליהם בפרק המוקדש למינוח ומתודולוגיה של המאמר להלן.

מאמרי מוקדש להתוויה של סוגיות המעסיקות את הנוער הדתי ההומוסקסואלי בציבור הציוני-דתי בישראל ולהתפתחויות שהתרחשו סביב הנושא בעשור האחרון. מדובר בתיאור ראשוני על סמך היכרותי האישית עם בני נוער דתיים ההומוסקסואלים רבים בציבור זה, הן ברמה הרעיונית-אידיאולוגית והן ברמה הסוציולוגית-ציבורית, וכן על סמך מעורבות במערך התמיכה בהם במשך שנים אחדות. אין כאן נתונים כמותיים ולא הסקות סטטיסטיות בעלות מובהקות מחקרית. הכוונה היא שהמאמר יהווה מרכיב להשלמת תמונה על מצבו של נוער הומו-לסבי בישראל בגיליון הזה, ובמקביל, יהווה תרומה צנועה לבניית תשתית של ידע מחקרי בנושא הנוער ההומו-לסבי בישראל, ואולי אף יגרור בעקבותיו הרחבה של מחקר איכותני או כמותי, אשר תבסס את טיעוניו או תפריך אותם.

הבהרות על מתודולוגיה ומינוח

אפתח במילים אחדות על מתודולוגיה ומינוח ועל המתודה וההגדרות שבהן אשתמש לאורך המאמר. ראשית, מאז שהספרות המחקרית החלה להשתמש במונחים "זהות ההומוסקסואלית" (Savin-Williams, 2006) ו"דתיות" (Emmons & Paloutzian, 2003), קיימות מחלוקות כיצד להגדירם ולכמת אותם. למשל, האם נכון להגדיר אותם בצורה בינארית (להט"ב-הטרוסקסואל; דתי-חילוני) או שמא דווקא באמצעות רצף?

האם נכון להשתמש בהגדרה אחידה למונחים "נטייה מינית" או "דתיות", או שמא ראוי להבחין בין המרכיבים השונים של המונח ("נטייה מינית" – בין הגדרה עצמית, פנטזיות והתנהגות. "דתיות" – בין תפיסות רוחניות, קיום מצוות הדת, הזדהות עם דוקטרינות רעיוניות או השתייכות סוציולוגית). המאמר הנוכחי אינו מתיימר להכריע במחלוקת אלו, אך הוא נוקט עמדה צנועה מטעמים שימושיים. הוא מאמץ **הגדרה עצמית** כמדד שקובע התייחסות, כלומר הוא רואה כל נציג של ציבור ציוני-דתי בישראל שמצהיר על עצמו כהומוסקסואל וכדתי בתור שכזה, מבלי לבחון רכיבים שונים של הגדרה עצמית כוללנית זו. הדגש הוא על הגדרה עצמית ולא על התפיסה הסביבתית, שכן רבים מהסובבים את בני הנוער האלו חושבים שאינם "באמת דתיים" לפי הגדרתם, בעוד שאחרים סבורים ש"אינם באמת הומוסקסואלים". לכן הגדרה עצמית נבחרה כבחירה שימושית המאפשרת דיון.

שינויים בחברה הדתית בישראל ביחס להומוסקסואליות

בטרם אגש לדיון בהתמודדויות של הנוער הדתי ההומוסקסואלי בישראל, מן הראוי לבחון כיצד נושא ההומוסקסואלים בחברה הדתית התגבש והפך למושא דיון. עד שנות האלפיים נושא זה לא נדון כלל – לא ברמה המחקרית ואף לא כסוגיה בדיון ציבורי (Ariel, 2007). זאת מתוך ההנחה שרווחה, שהנושא "אינו קיים" בתוך הציבור הדתי, כיוון שאיסור חמור על ההתנהגות ההומוסקסואלית מצד אחד ודגש חברתי חזק על הקמת המשפחה והבאת ילדים לעולם מצד שני, מונעים למעשה את היווצרותה והתגבשותה של זהות הומוסקסואלית אצל אדם דתי. עד שנות האלפיים היה גם ברור, כי אם אדם דתי "יצא מהארון" בתוך הקהילה הדתית ויכריז על עצמו כהומוסקסואל גלוי, הקהילה תגיב כלפיו בנידוי וחרם, והוא לא יוכל להמשיך להתקיים כחבר מן המניין בקהילתו. עדויות אנקדוטליות באשר למצבם של הומוסקסואלים דתיים באותן שנים, מספרות על חיים "עמוק בארון", לרוב במסגרת של נישואים הטרוסקסואליים, תוך מציאת סיפוק מיני בקשרים מיניים מזדמנים ותחושה קשה של סלידה עצמית (Walzer, 2000).

השינוי החל כאמור מתחילת שנות האלפיים, וניתן לייחס אותו למרכיבים אחדים (להרחבה, ראו שבידל, 2006):

◀ חשיפה הולכת וגוברת של הציבור הדתי להיבטים שונים של החיים המודרניים ודיון אינטנסיבי על אופן שילובם הראוי בעולם הדתי (שלג, 2000).

◀ הופעת האינטרנט כאמצעי תקשורת חדש בציבור הדתי, מה שסייע בהצפת הנושא ההומו-לסבי בקרב ציבור זה בכמה דרכים: הפורומים אפשרו לתקשר אחד עם השני מבלי להיחשף, באתרי אינטרנט ניתן להפנות לרבנים שאלות אנונימיות שאינן כרוכות בחשיפה, וכן קיימים ערוצי תקשורת דתיים עצמאיים שאינם נתונים לפיקוח רבני (אתרי יהדות של "מעריב" ו"ידיעות").

◀ התגברות הכתיבה המחקרית העוסקת בדתיים ההומו-לסבים (קורן, 2003; שבידל, 2006) מורידה מהנושא את תחושת ה"טאבו".

◀ תחילת הופעתם של סרטים תיעודיים ("לפניך ברעדה", "את שאהבה נפשי"), סרטים עלילתיים ("ואהבת", "עיניים פתוחות", "סודות") והצגות ("קודש 18", "שניים"), שבין הגיבורים שלהם ישנם הומוסקסואלים ולסביות דתיים. הקונפליקט של הקיום הדתי ההומו-לסבי התחיל לנכוח משמעותית על המסך מול קהל הצופים הדתי. היחס המנוכר של דיון בהומוסקסואליות כבעיה מופשטת התחלף בדיון עקרוני במציאות חייהם של הומוסקסואלים ולסביות כאנשים חיים אמתיים, ובעיקר – כאנשים שהם חלק מן הקהילה הדתית, ולא ה"אחר" המנוכר והזר.

◀ התבססות הולכת וגדלה של ארגונים דתיים הומו-לסביים (ארגון של לסביות דתיות – "בת קול", ארגון של הומוסקסואלים דתיים – "חברותא", עמותה למען הומוסקסואלים דתיים – "הו"ד"), שעוסקים בפעילות חברתית למען דתיים הומו-לסבים ובפעילות ציבורית למען קבלתם בקהילה הדתית.¹

כל המרכיבים שמניתי גורמים לכך שמצבם הרגשי והתודעתי של בני נוער דתיים הומוסקסואלים כיום שונה מאוד מזה שהיה לפני שנים ספורות בלבד. חייל דתי הומוסקסואל שהתראיין לספרו של קפלן (1999), תיאר חוויה של בדידות קיצונית, שהייתה כרוכה בכך שלאיש לא היה מושג על מצוקתו, ואפילו לרבנים שאליהם פנה בשאיפה למצוא מזור למצוקתו, לא היה מענה של ממש. תחושה דומה שוררת במסמכים נוספים מהתקופה המדוברת (אבני ולוז, 2000). כיצד, אם כן, חי בן נוער דתי הומוסקסואל כיום? מהם הלבטים הקיומיים שלו, והיכן הוא מחפש מענה?

מודל תהליכי גיבוש נטייה מינית בקרב בני נוער דתיים

בספרות קיימים כמה מודלים תאורטיים המתארים התפתחות של נטייה הומוסקסואלית (Cass, 1979, 1996; Troiden, 1988, 1989). החל מסוף שנות התשעים הוצבו סימני שאלה בנוגע למודלים לינאריים אלו. הביקורת התרכזת בהתעלמות המודלים הללו מהקשרים אישיותיים והיסטוריים של התפתחות הנטייה המינית (Kimmel, 2000; Schippers, 2001). בהתחשב בביקורת הזו ובאופיו של המאמר הנוכחי, המודל המשולב שהציעו חוקרים ישראלים (Elizur & Mintzer, 2001; Elizur & Ziv, 2001) נבחר לשמש כבסיס תאורטי. מודל זה, המתאר בתמציתיות את שלבי ההתפתחות של הנטייה ההומו-לסבית, הוא מודל תלת-שלבי, מודולרי, שאינו מבוסס על ההתפתחות הכרונולוגית של הדברים, ושלביו יכולים להשתלב זה בזה בצירופים שונים על ציר הזמן. יתרון נוסף של המודל הזה הוא בכך שהמחקרים שעליהם התבסס בוצעו על מדגם של אוכלוסייה הומו-לסבית בישראל, והוא רגיש תרבותית. בהמשך אציג בקצרה כל אחד מהשלבים ואת הקשיים האפשריים שעלולים להתעורר אצל בני נוער דתיים הומוסקסואלים בכל שלב.

1 אתר ארגון "בת קול" – לסביות דתיות: <http://www.bat-kol.org/>; אתר ארגון "חברותא" – קבוצה חברתית של הומוסקסואלים דתיים בחסותו של "הבית הפתוח" בירושלים: <http://havruta.org.il/>; אתר ארגון "הו"ד" – הומוסקסואלים דתיים, עוסק בפעילות בקרב רבנים ואנשי חינוך דתיים: <http://www.hod.org.il/>; אתר ארגון "שבל" – הסברה בנושאים הומו-לסביים בבתי הספר הדתיים: <http://sites.google.com/site/shovalgroup/>; אתר "כמוך" – עם דגש על נאמנות להלכה האורתודוקסית המקובלת: <http://www.kamoha.org.il/>

שלבי המודל

הגדרה עצמית

הגדרה עצמית כוללת הבחנה של הפרט במשיכתו כלפי בני מינו, בדיקה ובחינה של משמעות המשיכה הזו תוך השוואה לקבוצת השווים והחלטה באשר להגדרה העצמית. תחושות נפוצות בשלב הזה הן חרדה ותחושת בדידות, המתלוות לעתים קרובות לניתוק חברתי. הניתוק יכול להיות הן מצדו של הפרט עצמו, שחש שלא בנוח עם החברה בעודו מתלבט בנוגע לזהותו, הן מצד החוג החברתי, שאינו מקבל התנהגות חריגה והתרחקות, או אף שילוב של שניהם – הרחקה עצמית ודחייה חברתית. מקובל לחשוב כי בשלב הזה קיימת רמת סיכון גבוהה להתנהגויות של אבדנות והרס עצמי בקרב הנוער ההומו-לסבי (Cochran & Mays, 2000; McDaniel, Purcell & D'Augelli, 2001). בני נוער דתיים הומוסקסואלים כיום יכולים לחוות את השלב הזה בגילים המוקדמים יחסית, כמו 14–15. זאת עקב חשיפה למידע סביב נטייה הומוסקסואלית בתקשורת ובאינטרנט, מידע שלא היה נגיש קודם לכן. בני הנוער בגיל הזה פונים עם שאלותיהם ותהיותיהם גם למורים ומחנכים, גם לאנשי מקצועות טיפוליים וגם לקבוצות תמיכה. שאלה דומיננטית החוזרת על עצמה בשלב הזה היא: "האם אני יחיד בעולם עם 'הדבר הזה'?" ובדרך כלל היכולת להגדיר את "הדבר הזה" או את "הרגשות האלו" או לייחסם למונח מסוים עדיין חסרה או חלשה. ככל שהיכולת הזו מתפתחת, בני הנוער עלולים לחוש את עצמו בודדים ומרוחקים יותר. הקשיים המאפיינים שלב זה הם, בין השאר:

◀ **רגשי אשם.** בני נוער דתיים הומוסקסואלים מתמודדים עם מכלול של רגשי אשם שמקורם גם בתפיסה החברתית וגם בתפיסות הדתיות, לעתים קרובות ללא יכולת של ממש להבחין ביניהם. הקושי הוא סביב תחושתו של הפרט שבאיזשהו אופן הוא "לא נכון" והתחושות שלו (ולא המעשים) הן הפסולות מבחינה דתית. נוסף על כך, לעתים קרובות הוא עלול לחוש שהוא "רע", "מלוכלך", "טמא" וכדומה. יש לציין כי אחד מדפוסי התגובה האופייניים הקיימים אצל רבים מן הנערים הוא ניסיון לפצל את ה"אני" ההומוסקסואלי שלהם מה"אני" הדתי. הדבר עלול לבוא לידי ביטוי למשל בקיום יחסי מין מזדמנים במקומות רחוקים ממקום מגוריו של הנער וממקום שבו מכירים אותו, עם אנשים שאינם מוכרים לו, בצורה בלתי אישית ולעתים אף לא מוגנת. קיום יחסים מן הסוג הזה נתפס לעתים קרובות כ"אמצעי הפורקן" הזמין והאפשרי היחיד – אך מטבע הדברים הוא עלול להעצים את רגשי אשם והסלידה העצמית, לערער את הדימוי העצמי ואף לגרום לשקיעה בדפוס חוזר של קיום יחסים מנוכרים והלקאה עצמית.

◀ **ייאוש.** תחושה זו עלולה להתעורר כשבני הנוער רואים שהנטייה המינית "לא עוברת" והתחושות מלוות לאורך זמן. הם עלולים לחוש שאין להם תקווה בחיים ולשקוע בדיכאון קליני או בהתנהגויות שונות של הרס עצמי, כולל התנהגויות מסוכנות, צריכת חומרים פסיכואקטיביים או ניסיונות אבדניים.²

2 יש לציין כי מודעות לנושא מחלחלת גם בקרב הרבנים. באוגוסט 2010 התפרסם מסמך שחתומים עליו <<

◀ **תחושת ניכור ובדידות.** חוויית בדידות חוזרת שוב ושוב בסיפוריהם האישיים של בני נוער דתיים הומוסקסואלים. אחד המשפטים שחוזר על עצמו כמעט כל פעם הוא: "הייתי בטוח שאני היחיד בעולם עם הדבר הזה ואין עוד מישהו כמוני". כמו כן, רבים מהם סובלים מתחושת ניכור, שהיא לעתים קרובות כפולה – הן כלפי הציבור הדתי, ובמיוחד בני המשפחה, שלפי החשש עלולים להגיב בדחייה ברגע שידעו על נטייתו המינית של הנער, והן כלפי הקהילה ההומו-לסבית הכללית, שמגלה לעתים קרובות עוינות כלפי אנשים דתיים, מתוך תפיסה כוללנית שלהם כנציגי ממסד דתי הומופובי.

◀ **מחסור בידע מוסמך על מיניות ונטייה מינית.** מערכת החינוך הציונית-דתית מרגישה לעתים קרובות שלא בנוח עם נושאים הקשורים למיניות. נושאים אלו נתפסים כבלתי ראויים, בלתי צנועים וכאלו שאין סיבה שהרווקים ורווקות יהיו מודעים להם. מדובר גם בתכנים מיניים הטרסקסואליים נורמטיביים, "בינו ובינה", קל וחומר בדברים שהם חריגים ולא מקובלים, כמו נטייה מינית הומוסקסואלית.

◀ **משברים דתיים.** משברים סביב אמונה דתית מתבטאים אצל בני נוער דתיים הומוסקסואלים בדרכים שונות ולעתים מנוגדות: חלקם מפסיקים שמירת מצוות חלקית או בשלמות, וזאת מתוך מניעים שונים – כעס על אלוהים ש"עשה אותם פגומים", תחושה שהאל "לועג להם", תחושה ש"אם התורה אוסרת עליי משהו שטבוע בי, אז לבטח יש בה בעיה או שהיא לא נכונה" וכן הלאה. מדובר במשבר שמלווה פעמים רבות בזעם כלפי הדת והאמונה, ואף בהתנהגות מוחצנת של מעבר על מצוות דת שונות, לאו דווקא כאלה שקשורות ישירות להתנהגות מינית; אך קיימת גם תגובה הפוכה – התחזקות אדוקה בשמירה על מצוות הדת, מתוך תפיסה שהדבר יועיל איכשהו לשינוי הנטייה המינית, או מתוך רצון "לברוח" מההתמודדות אתה למסגרת הומוגנית מוגנת. כאן יש לציין, כי רבים מבני הנוער הדתיים מבלים חלק גדול מתקופת ההתבגרות שלהם במוסדות חינוך פנימייתיים ללא נוכחות של המין השני. משמעת הלימודים במוסדות אלו גבוהה ועומס הלימודים רב, והם יכולים לשמש לבני הנוער מקלט נוח, כיוון שהוא מספק מעין הסבר לתחושות ההומוסקסואליות שלהם ("אני נמצא כל הזמן רק עם בנים, ולכן אני מרגיש כך"). אחרים יכולים אף לעבור מאורח חיים חילוני או מסורתי לאורח חיים דתי יותר, על מנת לחוש בטוחים או לספק לעצמם מסגרת שלדעתם תשחרר אותם מנטייתם המינית. לעתים אף ניתן לשמוע הבטחות מפורשות של רבנים, שניהול אורח חיים דתי תקין יגרום להיעלמותה של הנטייה ההומו-לסבית. מובן שכאשר נער יראה

<< עשרות רבנים מהזרם הליברלי של הציונות הדתית בארצות הברית ובישראל. מטרת המסמך הייתה להתוות נקודות התייחסות לדתיים ההומו-לסבים בקהילה הדתית. ראו באתר: <http://statementofprinciplesnyc.com/> ב-6 בספטמבר 2011. "יהודים בעלי נטייה הומוסקסואלית המתגוררים בקהילה אורתודוקסית נאלצים להתעמת עם אתגרים קהילתיים, פסיכולוגיים ורגשיים רבים, הגורמים להם ולמשפחותיהם סבל רב. לדוגמה: בקהילתנו נטייה הומוסקסואלית מגדילה משמעותית את הסיכון להתאבדות בקרב בני נוער. רבני קהילות צריכים לגלות רגישות ואמפתיה לעובדות אלו. רבנים ואנשי מקצוע בתחום בריאות הנפש חייבים לספק סיוע אחראי ומוסרי לחברי קהילה המתמודדים עם האתגרים האלה" (תרגום שלי).

שהדבר לא קורה לאורך זמן, הוא עלול לחוש אכזבה ולחוות משבר ותנועה לכיוון הפוך – מאמונה לאכזבה ולחוסר אמונה.

קבלה עצמית

זוהי קבלה של הנטייה ההומוסקסואלית כחלק בלתי נפרד מהזהות האישית. השלב הזה כרוך ברגשות מעורבים – מצד אחד הפרט חש הקלה כתוצאה מהגעה ל"תשובה" לשאלות המעיקות וסיום ההתלבטות סביב הזהות, אך מצד אחר – לעתים קרובות הוא מבין שמסלול חייו עומד להיות שונה מזה של הרוב. לכן בשלב הזה משתלבים תכופות תהליכים של אבל רגשי על אי-הגשמת החלום של הקמת משפחה הטרוסקסואלית שהפרט ספג במהלך החברות שלו. בני נוער דתיים הומוסקסואלים עלולים לחוש אבל חריף יותר מאלו החילונים, כיוון שהקמת המשפחה תופסת מקום גבוה מאוד בסדר העדיפויות של החברה הדתית, ונישואים נחשבים בקרבה לשלב השיא של החיים. לכן ההתמודדות של בני הנוער בשלב הזה כרוכה גם בעיבוד האבל הרגשי על מסלול החיים הנורמטיבי שלא ילכו בו, וגם בתחילת בחינה של אפשרויות חלופיות. לעתים קרובות אף ישנה התלבטות, האם להישאר בקהילה הדתית ולהיות חלק ממנה, או לעזוב אותה. אם הפרט מחליט להישאר, הוא יכול להחליט לעבור לשלב של חשיפה.

חשיפה

החשיפה היא הודעה של הפרט לאחרים על נטייתו המינית. יש לציין שקיימים סוגי חשיפה שונים: חשיפה כלפי קהילה הומו-לסבית, חשיפה כלפי אחרים משמעותיים הטרוסקסואלים וחשיפה כלפי משפחה. חשוב גם להבחין, שכל סוגי החשיפה שמניתי הם חשיפה מצומצמת ואינם מה שמכונה "יציאה מהארון", כלומר חשיפה רחבה או הפסקת הסתרת הנטייה המינית. נושא החשיפה הוא מורכב ביותר עבור בני נוער דתיים הומוסקסואלים. סיבה משמעותית לחששם מהחשיפה היא שהחברה הציונית-דתית היא לרוב בעלת רשת חברתית צפופה ביותר. בניה ובנותיה מרושתים ביניהם במספר גדול של קשרים, שכוללים גם קשרים עם משפחה מורחבת וגם שותפות דרך מוסדות הלימודים ואזורי המגורים של המגזר (תופעה חברתית שקיבלה את השם "חוק הדתיים השלובים"). באינטראקציות חברתיות שונות מתקיים שיח חברתי אינטנסיבי שעוסק לעתים קרובות באיתור מועמדים פוטנציאליים לנישואים ובמחשבה על רמת ההתאמה ביניהם. כך חשיפה של נטייה מינית עלולה להיות מופצת במהירות רבה ובהיקף רחב ביותר, גם אם היא נעשית בתוך קבוצה מצומצמת של אנשים. בנסיבות אלו קיים גם שיח סביב "בעיות במשפחה", שעלול להוביל לתחושה של נתק עם משפחה שנתפסת כחריגה עקב זהותו המינית של אחד מבניה. במילים אחרות, חשיפת נטייה הומו-לסבית בציבור הדתי יוצאת משליטה בקלות. סביר להניח שזו אחת הסיבות לכך שהחשיפה אצל בני נוער בציבור הזה נעשית על פי רוב בגיל מאוחר יותר מאשר אצל חבריהם החילונים (Mark, 2008). בשלב החשיפה ייתכן כי הם מתחילים לחשוב על שילוב זהותם הדתית עם זהותם ההומוסקסואלית.

המלצות לדרכי תמיכה בנוער דתי הומוסקסואלי

החלק הזה של המאמר מציע כמה כלי התמודדות למחנכים ואנשי הטיפול, והוא מבוסס על המלצות כלליות לאנשי החינוך העובדים עם בני נוער הומוסקסואלים (Depaul, Walsh & Dam, 2009; Goodrich & Luke, 2009; Savage, Prout & Chard, 2004), וגם על ניסיונות העבר לשרטט קווים להתייחסות לבני נוער אלו במערכת החינוך הדתית (Wolowelsky & Weinstein, 1995).

המטרה היא להתוות קווים ראשוניים להתמודדות חינוכית-טיפולית עם סוגיית בני הנוער הדתיים ההומוסקסואלים. חשוב שההתמודדות הזו תיעשה במספר רבדים, שמטרתם התייחסות הולמת לעולמו הרגשי של הנוער וגם הקמת רשת תמיכה חברתית נאותה סביבו; ראשית, חשוב לתת לנער את התחושה שיש מקום לגיטימי לשאלותיו, והוא לא הופך לסוטה או דחוי בגלל עצם התמודדותו. משקלה של סטיגמה בנושא הזה עלול להיות כבד מאוד, והחשש לפנות עם שאלה לדמות סמכותית רב ביותר. לכן ייתכן שלנער קשה לקיים את השיחה מיזמתו, ועל המחנך לעשות צעד לקראתו – גם ברמה הכללית וגם ברמה האישית; ברמה הכללית, ניתן לשלב תכנים שמדברים על התמודדות עם נטייה מינית בשיחות עם תלמידים, ובכך להדגיש שלא מדובר במשהו מביש או סוטה ולאפשר דיבור ודיון. יזמה לשיחה מצדה של דמות סמכותית נחשבת לצעד נועז אך כזה שמאפשר פריצת דרך והתמודדות עם תכנים שרבים מבני הנוער האלו מתקשים לבטא באופן כללי, ובוודאי ביחס לעצמם; ברמה האישית, מדובר בנכונות לגשת לתלמיד שמזהים אצלו איתות של מצוקה, כמו: קשיי תפקוד יום יומיים, נטייה לדיכאון, התעניינות מודגשת או כפייתית בנושאים הקשורים לנטייה מינית או היפוך תגובה של יחס עוין במיוחד לנושא ההומו-לסבי. חשוב לאפשר מקום שבו ניתן יהיה לדבר בכנות ובפתיחות בארבע עיניים וללבן את הדברים. בשיחה כזו חשוב להקדיש מחשבה למציאת מילים ומושגים מתאימים, שכן לעתים תגובה תמימה, כמו המלצה ללכת למקווה, עלולה להתפרש אצל הנער כאמירה שמגדירה אותו כטמא ומרחיקה אותו. לכן חשוב לברור את הביטויים הנכונים ברמה המילולית ובשפת הגוף (כגון חיבוק). ניתן למנף את הגילוי מצדו של תלמיד ליצירת קשר חינוכי מעמיק וארוך טווח.

מחנכים ויועצים נמנעים לעתים קרובות מעשייה זו, מתוך חשש שבאופן כלשהו, עצם העלאת הנושא יגרום לכך שמחשבות או רגשות מסוימים יתעוררו או ש"התופעה" תתפשט. כמשקל נגד לטענה הזו עולה הטענה כי בני הנוער בזמננו חשופים ממילא למידע מגוון מאוד בתחום המיני, כולל מידע על נטייה מינית, ובשנים האחרונות רבים אף מכירים אישית אנשים דתיים הומוסקסואלים. לכן היעדר השיח אתם מצד המחנכים והיועצים עלול לגרום להם לחפש תשובות במקום אחר.

חשוב שדמות חינוכית או דמות טיפולית שעורכות שיחה על הנושאים הקשורים לנטייה מינית תהיינה ערוכה לכך. ראשית, במסגרת של הכנה לשיחה, יש ללמוד דברים על נטייה מינית הומוסקסואלית ולהתעדכן בידע כללי מחקרי בנושא. כמו כן, חשוב להעמיד לרשותו של נער דתי הומוסקסואלי מקורות שמהם יוכל הוא עצמו להרחיב את ידיעותיו. חשוב לתת לו תחושה שהוא מתמודד עם קשיים שעוד רבים

מתמודדים עמם, ובעיקר – שההתמודדות שלו אינה משפיעה לרעה על היחס של המחנך או היועץ כלפיו. מדובר כאן בסוגיה רגישה במיוחד, כי אחרי שיחה שכרוכה בחשיפה של לבטים סביב נטייה מינית מצדו של נער, הוא נמצא בעמדה של פגיעות גדולה. גם צמצום בתקשורתה של הדמות הסמכותית עם הנער בשל עומס ואילוץ זמן עלול להתפרש על ידי האחרון כדחייה על רקע נטייתו המינית. לכן על המחנך או היועץ לקחת בחשבון שייתכן כי שיחה כזו תדרוש מעקב.

חשוב שהקשר עם דמות רבנית לא תחליף מעורבות טיפולית, אם יש בה צורך. יש להפנות לטיפול בכל מקרה שבו מזהים מצוקה אקוטית, במיוחד בגיל ההתבגרות. יש לזכור גם את האפשרות שאצל חלק מבני הנוער עלול טיפול רגשי להיחשב בעל תיוג שלילי, משהו שמיועד ל"משוגעים" כביכול. לכן יש לתאר את הטיפול הרגשי במושגים נורמטיביים והולמים, במיוחד עבור מישהו שנמצא בהתלבטות או על פרשת דרכים. כשמדובר על הפניה לדמות טיפולית ספציפית, חשוב לוודא שמדובר באיש מקצוע בעל ידע בתחום של נטייה מינית וניסיון טיפולי בתחום. כאן מתעורר לעתים קרובות מעין "קושי כפול" – מתוך מחשבה שאיש טיפול דתי עלול לגלות יחס שלילי או סטיגמטי כלפי נער דתי שמתלבט באשר לנטייתו המינית, קיימת נטייה לשלוח אותו דווקא לאיש טיפול חילוני, שיהיה בעל גישה חיובית לנושא. ברם יש בהחלטה כזו גם צדדים בעייתיים: אחד מהם הוא שאין זה בטוח כי מטפל חילוני מכיר ומבין את עולמו הדתי של הנער; השני הוא שהתנהלות כזו עלולה להיתפס כמעין ניסיון להרחיק את העיסוק בנטייה המינית מהעולם הדתי "החוצה". כאמור, מדובר בנער דתי הומוסקסואל שנמצא בתחילת התהליך של התמודדות עם נטייתו המינית וזה עתה אזר אומץ לפתוח את השיחה עליה עם דמות כלשהי שבה הוא נותן אמון. לכן ייתכן כי עדיף לשלוח את הנער דווקא לאיש טיפול דתי בעל רמת ידע מקצועי מתאימה.

כאן חשוב לומר מילים אחדות על הפניה למה שמכונה "טיפול המרה" – טיפולים שנועדו לשנות נטייה מינית.³ על טיפולים מסוג זה כבר נאמר רבות, הן בהקשר הכללי (Haldeman, 2004) והן בהקשר היהודי (Borovich, 2008). הביקורת העיקרית עליהם מתמקדת בתשתית האתית הבעייתית שלהם כמו גם בחוסר ראיות מחקריות ליעילותם הטיפולית ברמה מספקת,⁴ אך ייתכן כי החוויות של בני נוער דתיים הומוסקסואלים שעברו את טיפולי ההמרה השונים מלמדות שיש לראות את התופעה הזו באופן מורכב יותר, ואף קיים לכך אישוס מסוים מהספרות בנושא (Glassgold, 2008); לעתים, טיפולי ההמרה הם מקום שבו בני הנוער הדתיים

3 טיפולים אלו מתבצעים בארץ בעיקר בחסות הארגון "עצת נפש". מידע נוסף ניתן לקבל דרך האתר שלהם: www.atzat-nefesh.org

4 לאחרונה, דו"ח מיוחד של איגוד פסיכולוגי אמריקני נדרש לנושא של טיפולי המרה. הדו"ח מדגיש כי ארגונים העוסקים בטיפול המרה כיום משרתים בעיקר את המטופלים השייכים לקבוצות דתיות שמרניות – נוצרים ויהודים אורתודוקסים. הדו"ח מאשר את הקביעה בדבר חוסר יעילות מוכחת של טיפולי המרה והפוטנציאל שלהם להזיק ומעודד את המטופלים לנקוט גישה אתית מאוזנת, שאינה מאפשרת לכפות על מטופל דתי שמרן תפיסה אחת מוגדרת בדבר נטייתו המינית הרצויה, אלא לבחון את האפשרויות העומדות בפניו על סמך מערכת הערכים שלו ולקבל החלטה באווירה משוחררת משיפוט וסטיגמה (ראו American Psychological Association, 2009).

ההומוסקסואלים מקבלים לגיטימציה ראשונה לדבר על ההתמודדות שלהם עם נטייתם המינית, ובכלל – לדבר על עולמם הרגשי. עבור אחדים מהם הדבר ישמש בעתיד גשר לגיבוש של זהות ההומוסקסואלית חיובית. לכן, ייתכן שהיחס הראוי לטיפולים מן הסוג הזה הוא מעין עמדת ביניים – מצד אחד לא לצדד בטיפולים אלו ולא להמליץ עליהם, אך מצד שני גם לא לבטל את הפנייה אליהם.⁵ חשוב לשדר לנער שמגיע לייעוץ, שכל החלטה שלו שמתקבלת מתוך בחירה, מודעות ושיקול דעת היא לגיטימית, ואם בחירתו היא לנסות לשנות את נטייתו המינית, מן הראוי שיבחן אפשרות זו מבלי לנתק קשר עם הגורמים האחרים שבהם הוא נועץ. חשוב לתת לו תחושה של אמון וללמד אותו לסמוך על הרגשותיו – שהוא ידע וירגיש כמה זמן ומאמצים יהיה נכון להשקיע בטיפול מן הסוג הזה.

באשר להתמודדות הדתית – כאן הייעוץ יכול להתבצע בכמה רבדים: רובד של התייחסות אישית לפרט, רובד של עשייה דתית שגרתית ורובד השקפת-אמוני. מן הראוי שההתערבות הראשונית תסייע לנער להמשיך באורח החיים הדתי ובתוך המסגרת הדתית. חשוב לתת לנער תחושה של התמודדות נורמטיבית, ובשעת הצורך – גם של "חוטא נורמטיבי", כלומר משהו שיכול לחיות בתוך מסגרת, אף אם הוא חווה קושי עם חלקים מסוימים שלה. התנגדות לתפיסה הדתית הכוללנית של "הכול או לא כלום" היא תשתית לכל ייעוץ כאן. אדרבה, ייתכן שחיזוק של חלקים אחרים בחווייתו הדתית של נער, שאינם קשורים לנטייתו המינית – מצוות בין אדם לחברו, שמירת שבת, לימוד תורה – יגרום דווקא לכך שהם ימלאו את עולמו וישמרו על יציבותו הרגשית. התמודדות עם נטייה מינית שונה בגיל ההתבגרות ובמסגרת דתית היא חוויה קשה ומערערת דייה, ואין צורך לקעקע בו-זמנית גם את היסודות האחרים ברמה המעשית-התנהגותית. ברמה ההשקפתית-רעיונית ניתן לפתח דיונים עמוקים יותר, שמטרתם העיקרית היא לסייע בפיתוח תפיסת עולם דתית מורכבת ורב-ממדית. תפיסה כזו חורגת במודע ממושגים של "שחור-לבן" ואינה רואה במסר דתי מורכב פשרה של "בדיעבד" או עמדה דתית חלשה, אלא התמודדות נאותה ואמיצה עם הקשיים הקיימים בעולמו של המאמין. לפעמים היא תוביל למקום שבו ניתן לחיות עם שאלות שאין להן בהכרח מענה, לפעמים למקום שבו קיימת פשרה עם המציאות, ולפעמים לפרשנות אישית מחודשת של פסוקים והלכות. כך או אחרת – מדובר באתגר עבור התלמיד והמחנך גם יחד, אתגר שיש לו פוטנציאל לערער את התפיסה הדתית, אך גם פוטנציאל להעמיק ולהרחיב אותה. ייתכן שנער שמתלבט בקשר לנטייתו המינית יהפוך כתוצאה מכך דווקא לאדם דתי ומאמין יותר, ויגלה כי תפיסה דתית אינה מובילה אותו בהכרח להתנכרות לזהותו ההומו-לסבית ושאחת אינה חייבת לבוא על חשבון השנייה (Glassgold, 2008; Mark, 2008).

5 בשנים האחרונות הולכת ומתגבשת מעין "דרך ביניים" ביחס למטופלים דתיים שמרנים הרוצים בשינוי נטייתם המינית. מדובר בתפיסה טיפולית שמחד גיסא אינה מנסה לתייג את הנטייה ההומוסקסואלית כסטייה או מחלה ואף אינה מבטיחה "ריפוי" ממנה, אך מאידך גיסא מסייעת לפונה שמעוניין לבחון את רמת הגמישות של נטייתו המינית או את האפשרות להינשא במסגרת הטרנסקסואלית, לעשות זאת. עמדה זו אינה מתנגשת עם כללי אתיקה מנחים של APA (ראו Throckmorton & Yarhouse, 2006).

סיכום

המאמר ניסה להתוות דרך להתמודדות עם קשיים של בני נוער דתיים הומוסקסואלים במסגרת חינוכית. אין בו תשובות מן המוכן ולא פתרונות קסם. מקומם של בני נוער אלה הוא מורכב, ואין דרך מלאכותית לפשט את המורכבות הזו. המאמר מציע בדיקה אטיית והדרגתית, שמאפשרת לבני הנוער לבנות ולעצב את זהותם בצורה שמתאימה להם, הן מבחינת ההתפתחות האישית והן מבחינת הסביבה החברתית שבה הם מצויים. מודל כזה, שמציע מגוון דרכים של שילוב זהויות בצורה פלורליסטית, נדון בספרות סוציולוגית (Coyle & Rafalin, 2000; Halbertal & Koren, 2006; Schnoor, 2006). במציאות זו קיימת שאיפה לדיאלוג בין עולמות תרבות וזהות שונים, במטרה לבסס את הקשר ביניהם. השילוב "דתיים-הומו-לסביים" כיום הולך והופך מאוקסימורון בלתי אפשרי לתופעה תרבותית מוכרת ונחקרת, והשאלה "האם השילוב הזה ייתכן?" מפנה את דרכה לשאלה "כיצד ראוי לשלב בין הדברים?" אני תקווה שמאמרי יתרום להתוויית כיוון בנושא, ושקוראיו ירצו להמשיך ולהעמיק בחיפוש.

מגבלות והמלצות

המאמר הנוכחי התמקד בבני נוער דתי הומוסקסואלי בציבור הציוני-דתי. חשוב שמחקרי ההמשך יבדקו, האם ובאיזו מידה מסקנותיו תקפות בקרב הלסביות, הביסקסואלים והטרנסג'נדרים בציבור הציוני-דתי. מחקרים אחרים כבר הראו שייתכן כי מגדר הוא משמעותי לצורות האינטראקציה בין דתיות לנטייה המינית (Rosario et al., 2006). על כן אין להניח מראש שהדברים הנכונים להומוסקסואלים בציבור הציוני-דתי יהיו תקפים גם ללסביות, ביסקסואלים וטראנסג'נדרים. כיוון שהמאמר הנוכחי אינו אוסף של תיאורי מקרים, אלא התוויה של קווים להבנה וניתוח של תופעה חברתית, מיקוד אוכלוסיית המחקר נבחר על מנת להבטיח הומוגניות ולאפשר תיאור תופעה בצורה ממוקדת. ראוי שבהמשך תוקדש תשומת לב מחקרית גם לתת-אוכלוסיות נוספות שבהן מתקיימת אינטראקציה בין דתיות לזהות הומו-לסבית, כגון התנועות הקונסרבטיבית, הרפורמית והרקונסטרוקציוניסטית, שהמאמר הנוכחי אינו דן בהן, שכן אלו הן תנועות יהודיות דומיננטיות ביותר בתפוצות, במיוחד בארצות הברית, אך נוכחותן והשפעתן הכמותית והציבורית בישראל הן מצומצמת יותר. מאידך גיסא, חשוב שבהמשך המחקר יעסוק גם במקומם של הומוסקסואלים בציבור החרדי בישראל.

מקורות

- אבני, נ' ולוח, ד' (2000). **אימא, יש לי משהו לספר לך**. תל אביב: שופרא.
- קורן, ע' (2003). **ארון בתוך ארון: סיפורים של הומואים ולסביות דתיים**. תל אביב: ידיעות אחרונות.
- קפלן, ד' (1999). **דוד, יונתן וחייילים אחרים: זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- שבידל, ז' (2006). אח(ר)ים בתוכנו – על מקומם של דתיים הומו-לסביים בחברה הדתית. **אקדמות**, יז, 81–110.
- שלג, י' (2000). **הדתיים החדשים**. ירושלים: כתר.

- American Psychological Association (2005). *Policy statements on lesbian, gay, and bisexual concerns*. Retrieved July 4, 2008, from www.apa.org/pi/lgbc/policy/pshome.html
- American Psychological Association (2009). *Report of the task force on appropriate therapeutic responses to sexual orientation*. Washington, DC: American Psychological Association. Available at www.apa.org/pi/lgbt/resources/therapeutic-response.pdf
- Ariel, Y. (2007). Gay, orthodox, and trembling: The rise of Jewish orthodox gay consciousness, 1970s–2000s. *Journal of Homosexuality*, 52(3–4), 91–109.
- Borowich, A. (2008). Failed reparative therapy of orthodox Jewish homosexuals. *Journal of Gay and Lesbian Mental Health*, 12, 167–177.
- Cass, V. C. (1979). Homosexual identity formation: A theoretical model. *Journal of Homosexuality*, 4, 219–235.
- Cass, V. C. (1996). Sexual orientation identity formation: A Western phenomenon. In R. P. Cabaj & T. S. Stein (Eds.), *Textbook of homosexuality and mental health* (pp. 227–251). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Cochran, S. D., & Mays, V. M. (2000). Lifetime prevalence of suicide symptoms and affective disorders among men reporting same-sex sexual partners: Results from NHANES III. *American Journal of Public Health*, 90(4), 573–579.
- Coyle, A., & Rafalin, D. (2000). Jewish gay men's accounts of negotiating cultural, religious, and sexual identity: A qualitative study. *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 12(4), 21–48.
- Dahl, A., & Galliher, R. V. (2009). LGBQQ young adult experiences of religious and sexual identity integration. *Journal of LGBT Issues in Counseling*, 3, 92–112.
- Dahl, A., & Galliher, R. (2010). Sexual minority young adult religiosity, sexual orientation conflict, self-esteem and depressive symptoms. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 14, 271–290.
- Davidson, M. G. (2000). Religion and spirituality. In R. M. Perez, K. A. DeBord & K. J. Bieschke (Eds.), *Handbook of counseling and psychotherapy with lesbian, gay, and bisexual clients* (pp. 409–433). Washington, DC: American Psychological Association.
- Depaul, J., Walsh, M. E., & Dam, U. C. (2009). The role of school counselors in addressing sexual orientation in schools. *Professional School Counseling*, 12, 300–308.
- Elizur, Y., & Minzer, A. (2001). A framework for the formation of gay male identity: Processes associated with adult attachment style and support from family and friends. *Archives of Sexual Behavior*, 30, 143–167.
- Elizur, Y., & Ziv, M. (2001). Family support and acceptance, gay male identity formation, and psychological adjustment: A path model. *Family Process*, 40, 125–144.
- Emmons, R. A., & Paloutzian, R. E. (2003). The psychology of religion. *Annual Review of Psychology*, 54, 377–402.
- Halbental, T. H., & Koren, I. (2006). Between “being” and “doing”: Conflict and coherence in the identity formation of gay and lesbian orthodox Jews. In D. P. McAdams, R. Josselson & A. Lieblich (Eds.), *Identity and story: Creating self in narrative* (p. 37–61). Washington, DC: American Psychological Association.
- Haldeman, D. C. (2004). When sexual and religious orientation collide: Considerations in working with orientation collide: Considerations in working with conflicted same-sex attracted male clients. *The Counseling Psychologist*, 32, 691–715.

- Glassgold, J. M. (2008). Bridging the divide: Integrating lesbian identity and Orthodox Judaism. *Women and Therapy, 31*, 59–73.
- Goodrich, K. M., & Luke, M. (2009). LGBTQ responsive school counseling. *Journal of LGBT Issues in Counseling, 3*, 113–127.
- Kimmel, D. (2000). Including sexual orientation in life span developmental psychology. In B. Greene & C. Croom (Eds.), *Education, research, and practice in lesbian, gay, bisexual, and transgendered psychology* (pp. 59–73). Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Krause, N. (2003). Religious meaning and subjective well-being in late life. *Journal of Gerontology, 58*, 160–170.
- Mark, N. (2008). Identities in conflict: Forging an orthodox gay identity. *Journal of Gay and Lesbian Mental Health, 12*, 179–194.
- McDaniel, J. S., Purcell, D., & D'Augelli, A. R. (2001). The relationship between sexual orientation and risk for suicide: Research findings and future directions for research and prevention. *Suicide & Life-Threatening Behavior, 31*, 84–105.
- Oman, D., & Thoresen, C. E. (2005). Do religion and spirituality influence health? In R. F. Paloutzian & C. L. Park (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (pp. 435–459). New York: Guilford.
- Ream, G. L., & Savin-Williams, R. C. (2005). Reconciling Christianity and positive nonheterosexual identity in adolescences, with implications for psychological well-being. *Journal of Gay and Lesbian Issues in Education, 2*(3), 19–36.
- Rosario, M., Yali, A. M., Hunter, J., & Gwadz, M. V. (2006). Religion and health among lesbian, gay and bisexual youths: An empirical investigation and theoretical explanation. In A. M. Omoto & H. S. Kurtzman (Eds.), *Sexual orientation and mental health: Examining identity and development in lesbian, gay and bisexual people* (pp. 117–140). Washington, DC: American Psychological Association.
- Rostovsky, S. S., Danner, F., & Riggle, E. D. (2008). Religiosity and alcohol use in sexual minority and heterosexual youth and young adults. *Journal of Youth and Adolescence, 37*, 552–563.
- Savage, T. A., Prout T. H., & Chard, K. M. (2004). School psychology and issues of sexual orientation: Attitudes, beliefs and knowledge. *Psychology in Schools, 41*(2), 201–210.
- Savin-Williams, R. (2006). Who is gay? Does it matter? *Current Directions in Psychological Science, 15*(1), 40–44.
- Schippers, J. (2001). Gay identities: A qualitative study. In M. C. Steffens & U. Biechele (Eds.), *Annual review of gay, lesbian and bisexual issues in European psychology* (pp. 31–35). Trieste: ALGBP.
- Schnoor, R. F. (2006). Being gay and Jewish: Negotiating intersecting identities. *Sociology of Religion, 67*, 43–60.
- Schuck, K. D., & Liddle, B. J. (2001). Religious conflicts experienced by lesbian, gay and bisexual individuals. *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy, 5*, 63–82.
- Sherkat, D. E. (2002). Sexuality and religious commitment in the United States: An empirical examination. *Journal for the Scientific Study of Religion, 41*, 313–323.

- Troiden, R. R. (1988). Homosexual identity development. *Journal of Adolescent Health Care*, 9, 105–113.
- Troiden, R. R. (1989). The formation of homosexual identities. *Journal of Homosexuality*, 17, 43–73.
- Throckmorton, W., & Yarhouse, M. A. (2006). *Sexual identity therapy: Practice guidelines for managing sexual identity conflicts*. Unpublished paper. Retrieved August 21, 2008, from <http://wthrockmorton.com/wp-content/uploads/2007/04/sexualidentitytherapyframeworkfinal.pdf>
- Walzer, L. (2000). *Between Sodom and Eden*. New York: Columbia University Press.
- Wolowelsky, J. B., & Weinstein, B. (1995). Initial religious counseling for a male orthodox adolescent homosexual. *Tradition*, 29(2), 49–55.

מושג הנזילות המינית כנקודת מבט חדשה על המיניות האנושית

נדב ענתבי

"העולם אינו מחולק לכבשים ולעזים. זהו מרכיב יסוד של הטקסונומיה, שכן הטבע עוסק בקטגוריות נפרדות רק לעתים נדירות [...] העולם מצוי על גבי רצף בכל אחד ואחד מהיבטיו"

(Kinsey, Pomeroy & Martin, 1948, עמ' 639)

תקציר

האמונה הרווחת היא כי נטייה מינית היא תכונה יציבה המתפתחת בשלבים מוקדמים, קבועה ואינה משתנה. לפיכך, תופעות אחרות שלא נכללו במסגרת קטגוריות זהות אלו או הביעו תכונות ודפוסים אחרים מאלה נחשבו ל"רעש" במחקר, ועל כן כמעט שלא זכו להתייחסות מצד החוקרים. מנגד, מחקרים עדכניים גורסים כי נטייה מינית וזהות מינית אינן בהכרח יציבות, בלעדיות וקבועות כפי שנהוג להאמין, כי אם נזילות, תלויות הקשר ומתגבשות גם במהלך הבגרות. רוב המחקרים העוסקים בשינויים ואי-רציפיות של נטייה מינית וזהות מינית נערכו בקרב נשים (לא-הטרנסקסואליות לרוב), ועל כן נזילות מינית נתפסה עד כה כנחלתן של נשים בלבד. במאמר זה מוצגים ממצאים העשויים לתמוך בטענה כי גברים עשויים אף הם להביע נזילות מינית. בהתבסס על נתונים אלה, מוצע להתייחס לנזילות מינית כממד נוסף בזהות המינית ובנטייתו המינית של הפרט. הממצאים המוצגים בסקירה זו מציעים אימוץ נקודת מבט נזילה וגמישה על מיניות הגבר והאישה ומעלים שאלות ותהיות רבות על התפיסות הרווחות עד כה בנוגע למיניות. כמו כן נדונות גם הצעות למחקרים עתידיים בנושא.

מילות מפתח: מיניות, נטייה מינית, זהות מינית, נזילות מינית

נטייה מינית אינה בהכרח דפוס קבוע, מתמשך ויציב. נטייתו המינית של הפרט עשויה להשתנות בתהליך אינטואיטיבי במהלך החיים, בהתאם להקשרים החברתיים-תרבותיים השונים. בזאת טמונה משמעות המונח "נזילות מינית", שברצוני להציעו כממד נוסף בזהות המינית של הפרט.

זהות מינית

זהותו של אדם היא מרכיב מפתח בעידן המודרני, ועל כן הוא נדרש לאמץ זהות מסוימת שתהווה נקודת התייחסות לעצמו ולסביבתו. לדרישה זו עשויות להיות

* המאמר מתייחס לכל המינים ולכל המגדרים ולכל מי שביניהם או מחוצה להם.

השלכות חיוביות, אך לעתים היא נושאת בחובה גם השפעות שליליות. ידוע כי האדם נוטה להבנות את המציאות החברתית-תרבותית בקטגוריות וסכמות קוגניטיביות, במטרה להקל על תפיסתו אותה (Morre & Norris, 2005). לרוב, סכמות קוגניטיביות אלו הן דיכוטומיות ומבוססות על שני גורמים המנוגדים זה לזה (לדוגמה גבר-אישה, טוב-רע וכיוצא באלה). באופן דומה, במהלך אינטראקציות חברתיות שונות, ישנה נטייה ליצור תוויות. תוויות אלו מקנות לנו נחמה ונוחות וממגרות תחושות של אי-וודאות ופחד, אך בה בעת הן מגבילות ומצמצמות את האפשרויות האי-סופיות והייחודיות של האדם (Morre & Norris, 2005). כך הדבר גם בנוגע לזהות ולנטייה המיניות של הפרט, המרדדות את המיניות האנושית לכדי שתי קטגוריות דיכוטומיות ומרכזיות – הומוסקסואליות מול הטרוסקסואליות.

בעוד שנטייה מינית מיוחסת לרוב לאפיונים התנהגותיים יציבים למדי, זהות מינית מומשגת כהכרה, קבלה והזדהות של הפרט עם העדפותיו המיניות (Mohr, 2002), כך שלאנשים היכולת "לאמץ" או "לבחור" את תווית הזהות המינית התואמת ביותר את חוויותיהם (Ellis & Mitchell, 2000). חרף העובדה כי הזהויות המיניות הלא-הטרוסקסואליות הנפוצות הן הומוסקסואליות, לסביות וביסקסואליות, יותר ויותר מונחים מוספים ללקסיקון רחב של זהויות אפשריות (לדוגמה פאנסקסואליות – משיכה מינית ללא קשר לזהות מגדרית ולמין או לאחד מהם). בני נוער נוטים יותר ויותר לאמץ זהויות חלופיות (למשל קוויר – זהות המשוחררת מהגדרות, ועל כן היא בגדר אנטי-זהות), או אף דוחים כל תווית, מתוך ידיעה מפורשת כי תוויות אלה הן שרירותיות ובניסיון להקיף את כלל האפשרויות המיניות (Diamond, 2005b; Hollander, 2000). נראה כי תוויות זהות מינית הנפוצות כיום מפשטות יתר על המידה את אופייה וחוויתה של המיניות האנושית (Rust, 1993, 2000). המגמה הכללית בספרות העוסקת בטבען של זהויות מיניות או נטיות מיניות גורסת כי ישנן קבוצות משנה רבות יותר של נטייה מינית מאשר אלה הרווחות והנפוצות (Worthington & Reynolds, 2009). אם כן, זהות מינית מוגדרת כיום לרוב לפי האופן שבו האדם בוחר לזהות עצמו ולהזדהות כלפי זולתו, מה שמושפע לרוב בעיקר מנטייתו המינית.

נטייה מינית

רוב אוכלוסיית העולם היא בעלת נטייה מינית הטרוסקסואלית – משיכה לבן המין או המגדר האחרים. מיעוטה של אוכלוסייה זו הוא בעל נטייה מינית הומוסקסואלית – משיכה לבן המין או המגדר הזהים, וביסקסואלית – משיכה לשני המינים או המגדרים. בהקשר זה חשוב לציין שנמצא, כי השכיחות של הומוסקסואליות באוכלוסייה הכללית נעה בין 1% ל-21%, בתלות במרכיבים הנאמדים (Savin-Williams, 2006), קרי התנהגות מינית, משיכה מינית או רומנטית או זהות מינית.

כיום נהוג להמשיג נטייה מינית כמצויה על גבי רצף, כפי שהציע לראשונה אלפרד קינסי (Kinsey, 1948). חרף דעתו כי החלוקה בנוגע לנטייה מינית ולזהות מינית היא עניין של רמות שונות, ולא של סוגים שונים, ניכר כי ההסתכלות הרווחת על נטייה מינית וזהות מינית היא לרוב דיכוטומית. לפיכך, קטגוריות הזהות המינית היחידות

שהוכרו ונחקרו לעומק עד כה הן זו ההטרסקסואלית, הלסבית וההומוסקסואלית, ופחות מכך – גם הביסקסואלית.

ניתן להמשיג ולהעריך נטייה מינית בתקפות על אף היותה מגוונת (Worthington, Navarro, Savoy & Hampton, 2008). נטייה זו כוללת שלושה ממדים מרכזיים: משיכה מינית, מחשבות ופנטזיות מיניות והתנהגות מינית (Kinnish, Strassberg & Turner, 1993; Kinsey et al., 1948; Klein, 2005), ממדים שנמצא כי הם משקפים בעקיבות את נטייתו המינית של הפרט. בנוגע למרכיב הזיהוי העצמי, נמצא כי בדומה להערכת זהות מינית, השיטה הרווחת ביותר לאמוד נטייה מינית במחקר היא באמצעות דיווח עצמי (Chung & Katayama, 1996), שיטה אשר קיבלה תמיכה כמדד תקף (Weinrich et al., 1993). ניתוח תוכן המחקר על אודות סוגיות לסביות, הומוסקסואליות וביסקסואליות בפסיכולוגיה הצביע על כך, שהשיטה הנפוצה ביותר להעריך את הנטייה המינית של המשתתפים היא הזדהות עצמית, לעתים קרובות תוך שימוש בשאלות סגורות שהגבילו את חופש הבחירה שלהם (Morin, 1977; Phillips, Ingram, Smith & Mindes, 2003). כהדגמה למגוון האנושי של קטגוריות זהות, מחקרים רבים מוכיחים כי אנשים שונים חווים ומבטאים את זהותם ונטייתם הביסקסואליות בצורות שונות (Aggleton, 1996; Diamond, 2008a; Garber, 2000; Muñoz-Laboy & Dodge, 2005; Sandfort & Dodge, 2008; Worthington et al., 2008; Worthington & Reynolds, 2009), ובכך מעידים כי אין זהות ביסקסואלית אחת או נטייה ביסקסואלית אחת, כי אם טווח רחב ומגוון. כיוון שמניית היא רבת-ממדים ודינמית (Diamond, 2000b; Klein, Sepekoff & Wolf, 1985; Savin-Williams, 2005), בבוואנו לחקור נטייה מינית וזהות מינית יש לאמץ זווית ראייה רב-ממדית, לאפשר טווח רחב של קטגוריות זהות, לבחון את שלל מרכיביהן ולאמוד אותן על גבי רצף בזמנים שונים.

גיבוש הנטייה המינית והזהות מינית

התפתחות ותהליך גיבוש הנטייה המינית והזהות המינית של לסביות, הומוסקסואלים וביסקסואלים, הידוע גם כ"היציאה מהארון", זכה להתייחסות ניכרת שהולידה מודלים תאורטיים רבים (למשל, Hunter, Rosario, Morris, 1997; Cass, 1979; Eliason, Troiden, 1979, 1989; Maguen, Gwadz & Smith, 2001; Troiden, 1979, 1989). מודלים אלה, אשר רובם מתארים תהליך גיבוש נטייה מינית וזהות מינית המובחן באמצעות שלבים שונים, עוררו ביקורת רבה. אחת מנקודות הביקורת מתייחסת ללינאריות ההתפתחותית המתוארת במודלים אלה, כמו גם להכללות בשלבים ההתפתחותיים השונים, בעוד שבמציאות ההתפתחות המינית היא נרטיבית ואינדיבידואלית למדי. אכן, מחקרים שנעשו לאחרונה גורסים כי הזהויות והנטיות המיניות של נערים ונערות כיום שונות ממקבילותיהן מדורות קודמים. ספציפית, יש להם אופציות רבות יותר, שמובילות למגוון רחב יותר של חוויות בקשר לזהותם המינית (Savin-Williams, 2005). לדברי סאבין-ויליאמס (Savin-Williams, 2005), זוהי הסיבה שכיום, מרבית החוקרים והתאורטיקנים בתחום הנטייה המינית והזהות המינית מציעים לבחון אבני דרך מרכזיות בגיבושן מבלי להניח מראש תהליך לינארי

וקבוע. למותר לציין, כי המודלים ההתפתחותיים לגיבוש נטייה מינית התמקדו רובם ככולם בנטייה מינית לא-הטרסקסואלית והזניחו את השאלה בדבר גיבוש הנטייה המינית ההטרסקסואלית. נראה שהטיה זו נעוצה בין היתר בהומופוביה, וההנחה העומדת מאחוריה היא שיש לחקור את ה"אחר" וה"חריג", מתוך שאיפה סמויה לתקנו ולהשיבו "למוטב" – הלא היא המיניות ההטרסקסואלית.

נקודת ביקורת מרכזית נוספת מבוססת על ההנחה השכיחה והנפוצה שלפיה הנטייה המינית של הפרט היא תכונה קבועה ובלתי משתנה המתפתחת בשלבים מוקדמים, והיא בעלת השפעה עקיבה על נשואי המשיכה, הפנטזיות והחוויות הרומנטיות של האדם לאורך חייו (למשל Troiden, 1979; Diamond, 2008a; Cass, 1979). לפיכך, תופעות שלא נכללו במסגרת קטגוריות זהות אלו או הביעו תכונות ודפוסים אחרים, נחשבו ל"רעש" או סיבוך מיותר במחקר, ועל כן כמעט שלא זכו להתייחסות מצד החוקרים.

בניגוד להנחה זו, מחקרים אחדים מראים כי נטייה מינית היא תכונה נזילה, לא-בלעדית ומשתנה, המתגבשת גם במהלך הבגרות (למשל Diamond, 2008b; Rosario, Schrimshaw, Hunter & Braun, 2006). בוקסר וקוהלר טוענים כי בחפשמ אחר התאמה בין נטייה מינית בילדות ובבגרות, חוקרים הזניחו את תפקידם ומקומם של שינוי ואי-רציפות בחייהם של פרטים השייכים למיעוטים מיניים (Boxer & Cohler, 1989). נקודת ביקורת נוספת, שאותה מציינת החוקרת ליסה דיאמונד בספרה, (*Sexual Fluidity* (Diamond, 2008a), היא כי המודלים לגיבוש נטייה מינית או זהות מינית שתוארו עד כה, פותחו על סמך מחקר אמפירי או ניסיון קליני בקרב גברים, ועל כן הם אינם מייצגים נכונה ונאמנה נשים ואף אינם רלוונטיים להן. בעקבות חשיפת נתונים אלו, הבאים לידי ביטוי בעיקר בקרב נשים, התפתח מושג הנזילות המינית.

נזילות מינית

כאמור, הרעיון בדבר נזילות מינית התעורר בעקבות מחקר על מיניותן של נשים, מעצם היותה מורכבת מדפוסים נזילים, בעלי שונות ופתיחות בממדים השונים לאורך החיים. דיאמונד (Diamond, 2008a) ערכה מחקר אורך בן עשר שנים ובעל חמישה גלים לאיסוף נתונים, ומצאה כי מתוך 79 הנשים הלא-הטרסקסואליות שנכללו במדגם, שני שלישים שינו את זהותן המינית, ושליש מהן שינו את זהותן המינית פעמיים או יותר. תופעה זו הייתה כה שכיחה, עד כי הנשים אשר החזיקו באותה הגדרה עצמית לאורך עשר השנים היו הקבוצה הקטנה והלא-טיפוסית ביותר בקרב נשות המדגם.

נזילות מינית מבוססת על חשיבה פלורליסטית וגמישה על אודות מיניות, המתאפיינת בפתיחות ובהסתכלות מצבית. נזילות מינית משמעה שינויים בזהות, בנטייה, במשיכה ובהתנהגות המיניות, כמו גם אי-סדירויות בין תחומים אלה בו-זמנית (Diamond, 2000b). שינויים אלה ניתנים להבחנה רק לאורך זמן, והם נובעים מתגובתיות מינית תלויה הקשר ומצב, קרי גורמים סביבתיים-חברתיים-תרבותיים שונים. המשמעות של

היות הזהות או הנטייה המינית נתונות להשפעת הסביבה היא, כי אם לנטייתו המינית או לזהותו המינית של פרט מסוים יש פוטנציאל לנזילות, אזי עשויה הסביבה להשפיע על האופן שלפיו נטייה זו תצא לפועל ותמלא תפקיד בחייו. מושג הנזילות המינית **אין** כוונתו ליכולת בחירה לשנות באופן פעיל, רצוי או כפוי, את הנטייה המינית או את הזהות המינית. מדובר בתהליך אינטואיטיבי וספונטני של הפרט. למעשה, המשתתפות במחקרה של דיאמונד (Diamond, 2008a) טענו כי הרגישו חוסר שליטה בנוגע לשינויים שחלו בממדי הזהות המינית או הנטייה המינית שלהן. נזילות מינית מהווה אם כן פוטנציאל מיני דינמי, מסתגל ולא בלעדי, המשתנה מפרט לפרט. לפיכך, חוקרים אחדים הציעו להמשיג פוטנציאל זה כאחד מממדי הזהות המינית האנושית (ראו למשל (Diamond, 2008b; Klein, 1993).

ישנם הבדלים מוחלטים מעטים בין מיניותו של הגבר לזו של האישה. ההבדלים הנצפים הם בראש ובראשונה תוצאה של ארגון חברתי שונה לחייהם של גברים ונשים בהקשרים תרבותיים שונים (Blumstein & Schwartz, 1990). אחד ההבדלים המובהקים בהקשר זה הוא כי תרבות משפיעה על גברים ועל נשים באופן שונה, שכן נשים מראות השתנות רבה יותר בתחום המיני מאשר גברים (Baumeister, 2000; Diekman & Eagly, 2000). דוגמה לכך ניתן לראות בתופעה של נשים אשר החלו לתהות בנוגע לזהותן המינית או נטייתן המינית מסיבות שאינן קשורות למשיכה מינית או רגשית, אלא בגלל חשיפה לאמונות אידאולוגיות או לפרטים ולרעיונות לסביבים, הומוסקסואליים וביסקסואליים (Blumstein & Schwartz, 1983; Cass, 1990; Rust, 1993; Weinberg, Williams & Pryor, 1994). פירושו של דבר שנשים מפגינות נזילות מינית רבה יותר מגברים, וממד זה של הזהות המינית נתפס למעשה כנחלתן של נשים בלבד. בהתאם למשתנה של אדריאן ריץ' (1989) על הרצף הלסבי בקרב נשים, טוענת דיאמונד (Diamond, 2005a) טיעון מעניין, כי ההבדל בין אישה ביסקסואלית לאישה לסבית נעוץ ברמות שונות של נזילות מינית, וכי אלה אינן סוגים שונים של זהות מינית או נטייה מינית. רוצה לומר שההבדל בין הנשים הוא בכך שהאישה הביסקסואלית מגלה נזילות מינית רבה יותר מזו הלסבית.

למרות האמונה הרווחת והממצאים התומכים בה, נראה כי נזילות מינית מאפיינת ברמה כזו או אחרת גם גברים – ככל הנראה באופני ביטוי שונים. הן דיאמונד (Diamond, 2000b, 2008a) והן באומייסטר (Baumeister, 2000) מדגישים את חשיבות חקירת ממד הנזילות המינית גם בקרב גברים, ובעיקר בקרב גברים לא-הטרוסקסואלים, בשל הסבירות לנזילות מינית גבוהה יותר בקרבם. כך נבין ביתר העמקה את היקף התופעה של נזילות מינית, כמו גם את ההבדלים והאפיונים המגדירים המשויכים לה. יתרה מזאת, אם ימצא כי גברים לא-הטרוסקסואלים מגלים נזילות מינית רבה יותר מגברים הטרוסקסואלים, נוכל לטעון כי נזילות מינית היא אחד מההיבטים החיוביים והסתגלניים של מיניות לא-הטרוסקסואלית, בהשוואה למיניות הטרוסקסואלית. כמו כן, דיאמונד סבורה כי יש צורך במחקרים הבוחנים נזילות מינית בקרב פרטים מבוגרים יותר מאשר בקרב פרטים בגילי הבגרות המוקדמת, ולדעתה, סביר להניח כי הראשונים יגלו יציבות רבה יותר מאשר המבוגרים הצעירים (Diamond, 2000b).

גיל ההתבגרות מאופיין בתהליך עיצוב הזהות האישית של הפרט וגיבושה, ובעיקר, בתחום המיני. פרטים חווים בצורה אופיינית טווח רחב של משיכות מיניות והתנהגויות מיניות במהלך שנות ההתבגרות – חלקן משקפות סקרנות וניסוי, חלקן משקפות לחץ חברתי וחלקן מייצגות נטייה (Michael & Michaels, 1994). יתרה מזאת, חוקרים נוטים להאמין כי סביר יותר שמיניות חד-מינית מצבית תתרחש במהלך ההתבגרות והבגרות המוקדמת, בין השאר בגלל סובלנות חברתית גדולה יותר לחקירה וניסוי (Laumann et al., 1994). נתונים אלו רלוונטיים כמובן לשני המגדרים. באומייסטר מציין כי גברים חווים גמישות ונזילות ארוטיות-מיניות משך תקופה קצרה במהלך הילדות, ולאחריה הדפוסים המיניים הופכים נוקשים למדי (Baumeister, 2000). נראה כי המתרחש במהלך הילדות משפיע על גברים ברמה גבוהה יותר ולטווח ארוך יותר מאשר על נשים, קרי ההטבעה המינית (sexual imprinting) בקרב גברים חזקה ובולטת יותר מאשר בקרב נשים.

על מנת לבחון השתנות מינית ונזילות מינית, מובן כי יש לבחון את ממדי הזהות המינית או הנטייה המינית לאורך זמן, קרי לערוך מחקרי אורך. עד כה, מחקרי האורך המועטים שנערכו על מיניות חד-מינית נמשכו זמן קצר יחסית (Dickson, Paul & Herbison, 2003; Pattatucci & Hamer, 1995; Rosario et al., 2006; Stokes, McKirnan & Weinberg & Williams, 1988). יתרה מזאת, למרבה הצער, קולם של גברים אינו מיוצג דיו בפסיכולוגיה של המגדר (Baumier, Catanese, Campbell & Tice, 2000). לכן, לא מפתיעה העובדה כי בודדים המחקרים שבחנו מדדים של נזילות, השתנות ואי-רציפות מיניות של מרכיבי הזהות המינית או של הנטייה המינית בקרב גברים (Dickson et al., 2003; Kinnish et al., 2005; Rosario et al., 2006; Stokes et al., 1993; Weinberg et al., 1994).

במחקר רטרוספקטיבי בן חמש שנים, נמצא כי 97% מהנערים והנערות ההטרוסקסואלים (גילאי 16–20) שמרו על הזהות ההטרוסקסואלית שלהם, בעוד שנערים ונערות לא-הטרוסקסואלים שינו לעתים קרובות את הגדרתם העצמית: 39% מהגברים ההומוסקסואלים, 65% מהנשים הלסביות, 66% מהגברים הביסקסואלים ו-77% מהנשים הביסקסואליות (Kinnish et al., 2005).

מחקר נוסף בחן 216 גברים ביסקסואלים בגילים 18–30, ומצא כי 49% מהגברים לא דיווחו על שום שינוי בנטייתם המינית או בזהותם המינית, 34% מהגברים נטו לכיוון ההומוסקסואלי, ו-17% מהגברים נטו לכיוון ההטרוסקסואלי. בסך הכול, מחצית מהמדגם בקירוב הפגינה יציבות בנטייתה המינית או בזהותה המינית, בעוד שמחציתו השנייה הביעה השתנות ואי-רציפות מסוימות (Stokes et al., 1993). יש לציין, כי למחקר זה גויסו גברים שהוגדרו כביסקסואלים עקב התנהגותם המינית בלבד, ולא לפי זיהוי עצמי או כל מדד אחר.

למרבה הפלא, רוסריו ועמיתיה (Rosario et al., 2006) מצאו במחקרם כי בנות נוער נטו להזדהות ביתר עקיבות כלסביות מאשר נטו גברים להזדהות כהומוסקסואלים. כמו כן מצאו כי בנות נוער לא נטו להזדהות בעקיבות כביסקסואליות יותר מאשר

בני נוער נטו להזדהות כביסקסואלים. נתונים אלה סותרים את הטענה שלפיו רכיבים מגלות נזילות מינית. ניתן אם כן לסכם ולומר, כי מחקרים מעטים בחנו שינויים בנטייה המינית ובהזדהות המינית בקרב גברים, ואלה מצאו עקיבות ניכרת לאורך זמן, כמו גם שינוי, במרכיבי הנטייה המינית והזדהות המינית.

נזילות מינית בקרב גברים

זהותו המינית ונטייתו המינית של הגבר נתונות גם הן, בדומה לאלו של האישה, להשפעות חברתיות-תרבותיות-סביבתיות, ועל כן הן גמישות יותר מאשר נטייה לחשוב. אחת הראיות המובהקות לכך היא הממצא כי ישנם גברים המזדהים כהטרסקסואלים אשר מפגינים התנהגות מינית הומוסקסואלית במוסדות טוטליים הבנויים על סביבה גברית בלבד, כגון: בתי סוהר, ישיבות, פנימיות חד-מיניות, מוסדות צבאיים וכו' (גופמן, 2006). נהוג לכנות התנהגות מינית הומוסקסואלית זו "הומוסקסואליות מצבית", שכן גברים אלו הם הטרסקסואלים לפי הגדרה (Baumeister, 2000). עם זאת, עצם העובדה שלא כל הגברים השוהים במוסדות אלו מפגינים התנהגות הומוסקסואלית, מוכיחה כי ישנם הבדלים אינדיווידואליים, הנובעים ככל הנראה מממד הנזילות ובהזדהות המינית ובנטייתו המינית של הפרט. אף שמדובר בנתון ישן למדי, ההערכות הן כי 30%–45% מהגברים בבתי הסוהר מקיימים יחסי מין הומוסקסואליים, רובם בהסכמה (Gagnon & Simon, 1968). עד כה לא נערכו מחקרים על אודות התנהגות הומוסקסואלית או הומוסקסואליות מצבית בישיבות חרדיות ובמוסדות ובסיסים צבאיים. מחקרים נוספים על הומוסקסואליות מצבית עשויים לשפוך אור על מושג הנזילות המינית, בעיקר בקרב גברים.

ממצאי המחקרים המוצגים לעיל ומאחרים שנערכו באותו הנושא, ניתן לזהות שלוש מגמות מרכזיות: (א) ככלל, נשים ניחנות בנזילות מינית רבה יותר מאשר גברים (Baumeister, 2000; Diamond, 2008b, 2008c; Dempsey, Hillier & Harrison, 2005; Wells & Twenge, 2005; Savin-Williams & Ream, 2007); (ב) לסביות, הומוסקסואלים וביסקסואלים הם גמישים יותר מבחינה מינית מאשר גברים הטרסקסואלים ונשים הטרסקסואליות; (ג) אין ספק כי גברים ונשים ביסקסואלים הם גמישים יותר מבחינה מינית מאשר הטרסקסואלים, הומוסקסואלים ולסביות (Diamond 2008a,b). יש לציין כי ההשתנות היא דו-צדדית: מלסביות, הומוסקסואליות וביסקסואליות להטרסקסואליות ולהפך. לראיה, שני מחקרים נוספים, שבחנו יציבות מרכיבי הנטייה המינית בקרב מתבגרים ומתבגרות, מצביעים על נדידה במרכיבי הנטייה המינית לשני הכיוונים, ממשיכה והתנהגות הטרסקסואלית להומוסקסואלית ולהפך (Dickson et al., 2003; Savin-Williams & Ream, 2007).

באומייסטר (Baumeister, 2000) מציין כי כללית, טוב ויעיל יותר להיות גמיש, שכן אז הפרט מסוגל להסתגל בקלות יתרה לנסיבות ולמצבים משתנים. היכולת להשתנות היא מיסודה סתגלנית, והרי סתגלנות היא תכונה חיובית. במובן הזה, מצבן של הנשים טוב יותר, שכן הן ניחנות בנזילות מינית רבה יותר מאשר גברים. כמו כן, מחקרים הראו כי מי שהגדירו עצמם כביסקסואלים (גברים ונשים), אופיינו ברמות גבוהות של ביטחון

עצמי, אוטונומיה וחיבה חיובית עצמית, ללא קשר לנורמות חברתיות (Zinik, 1985), מה שמעיד על מדדים אישיותיים בריאים וסתגלניים יותר. מנגד ניתן לומר, כי נזילות ארוטית גבוהה יותר הופכת את הפרט לפגיע יותר להשפעות חיצוניות, אך טיעון זה נשמע סביר פחות, שכן ניכר כי ההתקדמות האנושית היא לעבר הבנת חשיבותם של חיים מלאים, חיי מימוש והגשמה, או לפחות לעבר סובלנות ומתן החופש לאנשים לעשות את בחירותיהם המודעות ולהשיג את מטרותיהם. עניין זה מוכיח את חשיבות המחקר על נזילות מינית, נוסף על העובדה שמחקר מסוג זה מערער את התפיסות הרווחות על מיניות, נטייה מינית וזהות מינית ומאפשר פתיחות וקבלה של קטגוריות מיניות חדשות, המעודדות ביטוי יצירתי של הפוטנציאל המיני האנושי.

סיכום

עד כה נכתב אך מעט על נזילות מינית, ומספר המחקרים שנערכו בנושא מצומצם ביותר. סקירה זו מציעה כמה השלכות משמעותיות, בעיקר תאורטיות. אימוץ נקודת המבט שלפיה מיניות האישה ומיניות הגבר הן גמישות ובעלות יכולת השתנות לאורך זמן, מעלה שאלות רבות, מערערת את התפיסה הרווחת על זהות מינית ונטייה מיניות ומפקקת בכוחן של תוויות חברתיות. הסתכלות זו מאפשרת ביטוי עצמי מיני מקיף ורחב ביותר, מעודדת אותו וחושפת את ההשלכות השליליות של תופעות התיוג והקטגוריזציה של החוויה האנושית בכלל ושל התחום המיני בפרט. היא מאפשרת השתחררות מחשיבה דיכוטומית, נוקשה וסטראוטיפית ומשקפת, ולו במעט, את מורכבותה של המיניות האנושית. בדומה, שכיחות התופעה של נזילות מינית מוכיחה כי יש לשכתב ולעדכן תאוריות ומודלים שונים על גיבוש זהות מינית ונטייה מינית, ובכך בעצם לאמץ נקודת מבט חדשה על מיניות האישה ומיניות הגבר. כל זאת בשאיפה לתאר את המציאות המינית באופן המורכב, העמוק והאמין ביותר.

ממצאי המחקרים השונים שהוצגו לעיל מעלים שאלות רבות למחקר עתידי. כללית, יש להמשיך לחקור את מרכיבי המיניות בקרב נשים, וביניהם גם את מרכיבי הנזילות. מעניין גם לבחון נזילות מינית בקרב גברים, ובפרט בקרב גברים לא-הטרוסקסואלים, שכן אלה מביעים נזילות מינית רבה יותר. מחקרים נוספים עשויים לבחון את הקשר בין תכונות אישיותיות לבין רמת נזילות מינית, כמו גם משתנים דמוגרפיים מסוימים. בראייה רחבה יותר, ראוי יהיה לערוך מחקרים על נזילות מינית בתרבויות שונות (לא מערביות), כדי לאתגר ולחדד את הבנתנו בנושא זה. לדוגמה שפרד (Sheperd, 1987), בעבודתו האנתרופולוגית על התרבות הסוהילית (Swahili) ציין, כי גברים ונשים סוהילים מסוגלים לנוע בין זהויות הומוסקסואליות לבין זהויות הטרוסקסואליות. נוסף על כך, כיוון שהידע על אודות הגורמים לנזילות מינית הוא מצומצם ביותר (למשל Diamond, 2008b), יש להמשיך לבחון ולחקור, האם מדובר בגורמים ביולוגיים (כימיים, נוירולוגיים וכו') או שמא בגורמים חברתיים או תרבותיים, ואולי אף בשילוב ביניהם.

אכן בשנים האחרונות חל שינוי, מוגבל אמנם, ביחס החברתי-תרבותי כלפי מיניות בכלל וכלפי מיניות לא-הטרוסקסואלית בפרט. עם זאת, ככל שנחשפות תופעות

ותגליות חדשות על אודות המיניות האנושית, אנו מגלים כי ידענו הרבה פחות משחשבנו. כולי תקווה כי קריאת מאמר זה תגלה לקוראים עד כמה מורכב עולמו המיני של האדם, ואולי אף תשנה, ולו במעט, את תפיסותיהם על אודות המיניות האנושית והאפשרויות האין-סופיות הגלומות בה.

מקורות

- גופמן, א' (2006). **על מאפייני המוסדות הטוטליים**. תל אביב: רסלינג.
- ריץ, א' (1989). **ילוד אישה**. תל אביב: עם עובד.
- שילה, ג' (2007). **החיים בוורוד: בני נוער וצעירים הומואים, לסביות, בייסקסואלים וטרנסג'נדרים**. תל אביב: רסלינג.
- Bancroft, J. (1990). Commentary: Biological contributions to sexual orientation. In D. P. McWhirter, S. A. Sanders & J. M. Reinisch (Eds.), *Homosexuality/heterosexuality: Concepts of sexual orientation* (pp. 101–111). New York: Oxford University Press.
- Baumeister, R. F. (2000). Gender differences in erotic plasticity: The female sex drive as socially flexible and responsive. *Psychological Bulletin*, 126(3), 347–374.
- Baumeister, R. F., Catanese, K. R., Campbell, W. K., & Tice, D. M. (2000). Nature, culture, and explanations for erotic plasticity: Reply to Andersen, Cyamowski, and Aarstad (2000) and Hyde and Durik (2000). *Psychological Bulletin*, 126(3), 385–389.
- Blumstein, P. W., & Schwartz, P. (1983). *American couples: Money, work, sex*. New York: William Morrow and Co..
- Blumstein, P. W., & Schwartz, P. (1990). Intimate relationships and the creation of sexuality. In D. P. McWhirter, S. A. Sanders & J. M. Reinisch (Eds.), *Homosexuality/heterosexuality: Concepts of sexual orientation* (pp. 307–320). New York: Oxford University Press.
- Boxer, A., & Cohler, B. (1989). The life course of gay and lesbian youth: An immodest proposal for the study of lives. *Journal of Homosexuality*, 17, 315–355.
- Cass, V. (1979). Homosexual identity formation: A theoretical model. *Journal of Homosexuality*, 4, 219–235.
- Cass, V. (1990). The implications of homosexual identity formation for the Kinsey model and scale of sexual preference. In D. P. McWhirter, S. A. Sanders & J. M. Reinisch (Eds.), *Homosexuality/heterosexuality: Concepts of sexual orientation* (pp. 239–266). New York: Oxford University Press.
- Chung, B. Y., & Katayama, M. (1996). Assessment of sexual orientation lesbian/gay/bisexual studies. *Journal of Homosexuality*, 30(4), 49–62.
- Dempsey, D., Hillier, L., & Harrison, L. (2001). Gendered (s)explorations among same-sex attracted young people in Australia. *Journal of Adolescence*, 24, 67–81.
- Diamond, L. M. (2000a). Passionate friendships among adolescent sexual-minority women. *Journal of Research on Adolescence*, 10, 191–209.
- Diamond, L. M. (2000b). Sexual identity, attractions, and behavior among young sexual-minority women over a two-year period. *Developmental Psychology*, 36, 241–250.

- Diamond, L. M. (2005a). A new view of lesbian subtypes: Stable versus fluid identity trajectories over an 8-year period. *Psychology of Women Quarterly, 29*, 119–128.
- Diamond, L. M. (2005b). What we got wrong about sexual identity development: Unexpected findings from a longitudinal study of young women. In A. Omoto & H. Kurtzman (Eds.), *Sexual orientation and mental health: Examining identity and development in lesbian, gay, and bisexual people* (pp. 73–94). Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Diamond, L. M. (2008a). Female bisexuality from adolescence to adulthood: Results from a 10-year longitudinal study. *Developmental Psychology, 44*(1), 5–14.
- Diamond, L. M. (2008b). *Sexual fluidity: Understanding women's love and desire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dickson, N., Paul, C., & Herbison, P. (2003). Same-sex attraction in a birth cohort: Prevalence and persistence in early adulthood. *Social Science & Medicine, 56*, 1607–1615.
- Diekmann, A. B., & Eagly, A. H. (2000). Stereotypes as dynamic constructs: Women and men of the past, present, and future. *Personality and Social Psychology Bulletin, 26*, 1171–1188.
- Eliason, M. J. (1996). Identity formation for lesbian, bisexual, and gay persons: Beyond a “minoritizing” view. *Journal of Homosexuality, 30*, 31–58.
- Ellis, A. L., & Mitchell, R. W. (2000). Sexual orientation. In L. T. Szuchman & F. Muscarella (Eds.), *Psychological perspectives of human sexuality* (pp. 196–231). Hoboken, NJ: Wiley.
- Gagnon, J. H., & Simon, W. (1968). The social meaning of prison homosexuality. *Federal Probation, 32*, 23–29.
- Garber, M. (2000). *Bisexuality and the eroticism of everyday life*. New York: Routledge.
- Hollander, G. (2000). Questioning youths: Challenges to working with youths forming identities. *School Psychology Review, 29*, 173–179.
- Kinnish, K. K., Strassberg, D. S., & Turner, C. W. (2005). Sex differences in the flexibility of sexual orientation: A multidimensional retrospective assessment. *Archives of Sexual Behavior, 34*, 173–183.
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., & Martin, C. E. (1948). *Sexual behavior in the human male*. Oxford: Saunders.
- Klein, F. (1993). *The bisexual option: A concept of one hundred percent intimacy*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Klein, F., Sepekoff, B., & Wolf, T. (1985). Sexual orientation: A multivariate dynamic process. *Journal of Homosexuality, 11*, 35–49.
- Laumann, E. O., Gagnon, J. H., Michael, R. T., & Michaels, F. (1994). *The social organization of sexuality: Sexual practices in the United States*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mohr, J. J. (2002). Heterosexual identity and the heterosexual therapist: An identity perspective on sexual orientation dynamics in psychotherapy. *The Counseling Psychologist, 30*, 532–566.

- Morin, S. F. (1977). Heterosexual bias in psychological research on lesbianism and male homosexuality. *American Psychologist*, 32, 629–637.
- Morre, D. L., & Norris, F. H. (2005). Empirical investigation of the conflict and flexibility models of bisexuality. *Journal of Bisexuality*, 5(1), 5–25.
- Morris, J. F. (1997). Lesbian coming out as a multidimensional process. *Journal of Homosexuality*, 33, 1–22.
- Muñoz-Laboy, M. A., & Dodge, B. (2005). Bisexual practices: Patterns, meanings and implications for HIV/STI prevention among bisexually-active Latino men and their partners. *Journal of Bisexuality*, 5(1), 79–100.
- Pattatucci, A. M. L., & Hamer, D. H. (1995). Development and familiarity of sexual orientation in females. *Behavior Genetics*, 25, 407–420.
- Phillips, J. C., Ingram, K. M., Smith, N. G., & Mindes, E. J. (2003). Methodological and content review of lesbian-, gay-, and bisexual-related articles in counseling journals: 1990–1999. *The Counseling Psychologist*, 31, 25–62.
- Rosario, M., Hunter, J., Maguen, S., Gwadz, M., & Smith, R. (2001). The coming-out process and its adaptational and health-related associations among gay, lesbian, and bisexual youths: Stipulation and exploration of a model. *American Journal of Community Psychology*, 29, 133–160.
- Rosario, M., Schrimshaw, E. W., Hunter, J., & Braun, L. (2006). Sexual identity development among lesbian, gay, and bisexual youths: Consistency and change over time. *The Journal of Sex Research*, 43(1), 46–58.
- Rust, P. C. (1993). Coming out in the age of constructionism: Sexual identity formation among lesbian and bisexual women. *Gender and Society*, 7, 50–77.
- Rust, P. C. (2000). *Bisexuality in the United States: A social science reader*. New York: Columbia University Press.
- Sandfort, T. G. M., & Dodge, B. (2008). And then there was the down low: Introduction to black and Latino male bisexualities. *Archives of Sexual Behavior*, 37(5), 675–682.
- Savin-Williams, R. C. (2005). *The new gay teenager*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Savin-Williams, R. C. (2006). Who's gay? Does it matter? *Current Directions in Psychological Science*, 15(1), 40–44.
- Savin-Williams, R. C., & Ream, G. L. (2007). Prevalence and stability of sexual orientation components during adolescence and young adulthood. *Archives of Sexual Behavior*, 36, 385–394.
- Sheperd, G. (1987). Rank, gender and homosexuality: Mombasa as a key to understanding sexual options. In P. Caplan (Ed.), *The cultural construction of sexuality* (pp. 240–270). London: Tavistock.
- Stokes, J. P., McKirnan, D. J., & Burzette, R. G. (1993). Sexual behavior, condom use, disclosure of sexuality, and stability of sexual orientation in bisexual men. *Journal of Sex Research*, 30, 203–213.
- Troiden, R. R. (1979). Becoming homosexual: A model of gay identity acquisition. *Psychiatry*, 42, 362–373.

- Troiden, R. R. (1989). The formation of homosexual identities. *Journal of Homosexuality*, 17, 43–73.
- Weinberg, M. S., & Williams, C. J. (1988). Black sexuality: A test of two theories. *Journal of Sex Research*, 25, 197–218.
- Weinberg, M. S., Williams, C. J., & Pryor, D. W. (1994). *Dual attraction: Understanding bisexuality*. New York: Oxford University Press.
- Weinrich, J. D., Synder, P. J., Pillard, R. C., Grant, I., Jacobson, D. L., Robinson, R. S., & al. (1993). A factor analysis of the Klein Sexual Orientation Grid in two disparate samples. *Archives of Sexual Behavior*, 22(2), 157–168.
- Wells, B. E., & Twenge, J. M. (2005). Changes in young people's sexual behavior and attitudes, 1943–1999: A cross-temporal meta-analysis. *Review of General Psychology*, 9(3), 249–261.
- Worthington, R. L., Navarro, R. L., Savoy, H. B., & Hampton, D. (2008). Development, reliability, and validity of the Measure of Sexual Identity Exploration and Commitment (MoSIEC). *Developmental Psychology*, 44, 22–33.
- Worthington, R. L., & Reynolds, A. L. (2009). Within-group differences in sexual orientation and identity. *Journal of Counseling Psychology*, 56(1), 44–55.
- Zinik, G. (1985). Identity conflict or adaptive flexibility? Bisexuality reconsidered. *Journal of Homosexuality*, 11(1–2), 7–19.

ניתוח תהליך הגיבוש של זהות מינית לסביבת דרך סיפוריהן של חמש נשים

חן מייק

תקציר

תהליך גיבוש זהות המינית נחקר רבות לאורך השנים וקיבל מגוון המשגות תאורטיות. תאוריות מוקדמות טוענות לתהליך המורכב משלבים התפתחותיים, שסופם בזהות מינית הומוסקסואלית אינטגרטיבית. בהמשך הופיעו תאוריות הטוענות לנרטיבים מרכזיים שאינם מתחוללים בסדר קבוע. המחקר הנוכחי מתחקה אחר גיבוש של זהות מינית לסביבת בקרב חמש נשים בוגרות, וזאת באמצעות שיטת מחקר איכותנית נרטיבית. סיפורי החיים של הנשים נותחו, ומתוכם עלו שלושה תתי-תהליכים אשר מהווים אפשרות להבנת תהליך גיבוש זהות: הראשון – התאהבות בגיל צעיר המובילה לתקופה ארוכה של הימנעות מעיסוק בנשא; השני – תהליך של חיפוש, בלבול והתנסויות הכולל מערכות יחסים עם גברים משברים נפשיים וקונפליקטים מול הסביבה; השלישי – קבלה עצמית והשלמה עם הנטייה המינית הלסבית. מרבית הנושאים אשר הובאו בסיפורי הנשים הוזכרו בספרות הנוכחית. עם זאת, תת-תהליך הראשון, הכולל התעוררות רגשית מוקדמת ובעקבותיה תקופת ניתוק, מהווה חידוש ומאתגר כאפשרות למחקר עתידי.

מילות מפתח: זהות, זהות מינית, תהליך גיבוש זהות מינית, לסביות, מחקר איכותני, סיפורי חיים

התפיסה הפסיכואנליטית הקלסית של פרויד טוענת כי הנפש מתפתחת כתוצאה מהצורך לנתב דחפים גופניים, וכי החברה היא הרחבה של ה"אני" במסעו לווסת את הדחפים. אריקסון, לעומתו, האמין כי לתרבות ולחברה משמעות מעצבת על אישיותו של הפרט (מיטשל ובלאק, 1995, עמ' 207–218). לפי התאוריה של אריקסון, התפתחות ה"אני" נבנית במהלך רצף של שלבים לאורך החיים, וכל שלב מאופיין בקונפליקט שאותו ניתן לראות גם כמשימה התפתחותית (אריקסון, 1950). אריקסון האמין כי הקונפליקט העיקרי בגיל ההתבגרות הוא של זהות לעומת בלבול תפקידים, וכי המשימה העיקרית שניצבת בפני מתבגרים היא לפתח תחושה של זהות (Hilgard, 1996). הוא סבר כי מתבגרים נתונים למאבק בניסיון לבסס את זהותם האישית, מאבק שאותו כינה בשם "משבר זהות". המאבק מתרחש בשתי מערכות: האחת היא הביולוגית, המעוררת דחפים מיניים חדשים ומשנה את דרכי החשיבה; השנייה היא החברתית, והמתבגר נתון בה במצב ביניים שבין ילד למבוגר. תהליך יצירת הזהות לפי אריקסון כולל בחירה של כיוון מקצועי, הערכה מחדש של ערכים מוסריים ודתיים, גיבוש אידאולוגיה פוליטית ושילוב בתפקידים חברתיים הקשורים במיניות, נישואים והורות. אידאולית, משבר הזהות צריך להיפתר עד תחילת-אמצע שנות העשרים, כך

שהאינדיווידואל יוכל להתפנות למשימות הבאות. פתרון מוצלח של המשבר הוא מצב שבו אדם הגיע לתחושה קוהרנטית בזהותו המינית, בכיוון מקצועי ובתפיסת עולם אידאולוגית. אי-פתירה של משבר הזהות מכונה על ידי אריקסון "בלבול בזהות".

מרסיה (Hilgard, 1996) האמין כי מתבגרים שונים אלו מאלו במידת הקלות שבה הם מבססים את זהותם האישית. הוא פיתח ארבע קטגוריות לאפיון מצב התפתחות הזהות של בני אדם, בהתבסס על השאלות, האם האדם עבר תקופה של חקירת זהות, והאם התחייב לזהות של מבוגר. הקטגוריות הן: (א) השגת זהות – האדם עבר תקופה של משבר זהות, שאילת שאלות פעילה והגדרה עצמית. הוא התחייב לעמדה ערכית ומצא כיוון תעסוקתי וכן בחן מחדש את תפיסת הדת של משפחתו ואמונתם הפוליטית וסינן את מה שלא התאים לזהותו שלו; (ב) גיבוש זהות בטרם עת – האדם התחייב לכיוון תעסוקתי וערכי, אבל לא הראה סימנים שעבר משבר זהות. הוא קיבל את עמדות משפחתו מבלי לבחון אותן; (ג) מורטוריום – הצעיר נמצא בעיצומו של משבר זהות. הוא מחפש תשובות באופן פעיל, אולם עדיין נמצא בקונפליקט בין התכניות שהיו להוריו עבורו ובין רצונותיו שלו. זהו מצב הזהות המתאים מבחינה התפתחותית לתקופת ההתבגרות התיכונה, אך עלול להיעשות בעייתי אם הוא נמשך מעבר לתקופה זו; (ד) ערפול זהות – זהו מונח של מרסיה לקטגוריית "בלבול הזהות" של אריקסון. בין אם הצעיר עבר משבר זהות או לא עבר אותו, הוא לא השיג תחושת זהות אינטגרטיבית.

דיונים מאוחרים יותר המתייחסים ליצירת זהות מדגישים את חשיבות ההקשר בתהליך זה. בעוד אריקסון דיבר על זהות כאינטגרציה בין מטרות אישיות לציפיות מהסביבה, תאוריות מאוחרות יותר מוסיפות למושג הזהות גם את התרבות, הדור, התקופה ההיסטורית ונסיבות החיים (Galatzer-Levy & Cohler, 2002). הסתכלות זו על מושג הזהות מאפשרת להתייחס לזהות עצמית כאל תהליך דינמי; כלומר אדם עתיד לעבור במהלך חייו שינויים בתפיסת הזהות שלו בהתאם לחוויות החיים. הבנה זו משמעותית ביותר, בפרט כשמדובר בחקירה של זהות מינית.

מחקרים מוקדמים במדעי החברה על מתבגרים בעלי נטיות הומוסקסואליות הדגישו את הגיל ואת השלב ההתפתחותי על מנת להסביר את תהליך גיבוש הזהות המינית. התהליך הובן כתהליך לינארי, שבו עובר האדם כמה שלבים התפתחותיים בדרך לגיבוש זהותו המינית. דוגמה לחשיבה שכזו ניתן למצוא במודל של קאס (Cass, 1979), אשר הוצג בשנות השבעים של המאה העשרים ומצוטט רבות עד היום. המודל הוא בן שישה שלבים התפתחותיים, אשר תחילתם בהנחה של האדם שהוא הטרוסקסואל. לפי קאס, בכל אחד מהשלבים האדם נוקט אסטרטגיות להתמודדות, אשר בהצליחן, התהליך נפסק, אך בהיכשלן, הוא עובר לשלב הבא. תחילת התהליך היא בשלב שאותו היא מכנה "בלבול בזהות". בשלב זה מרגיש האדם (לרוב מדובר במתבגר) כי מידע הנוגע להומוסקסואליות רלוונטי לו באופן אישי. הוא נוקט אסטרטגיות מסוגים שונים, למשל דחייה מוחלטת של תחושות אלו או מתן הסברים חלופיים לתחושותיו. בשלב השני, "השוואת זהויות", האדם מתחיל לבחון את האפשרות שהוא הומוסקסואל ואת ההשלכות של הדבר על חייו. בשלב השלישי, "סובלנות בזהות", הוא מקבל את

האפשרות שהוא הומוסקסואל ומכיר בצרכיו המיניים, החברתיים והרגשיים הקשורים לאפשרות זו. בשלב הבא, "קבלת הזהות", האדם מקבל את היותו הומוסקסואל ומרחיב את קשריו עם הקהילה ההומוסקסואלית. בשלב ה"גאווה בזהות", הוא מאמץ פילוסופיית חיים שלפיה הומוסקסואליות היא לגיטימית לחלוטין, ומוצא עניין פחות בחברה ההטרוסקסואלית. בשלב האחרון, "סינתזה בזהות", הוא מוצא את האיזון שבין ראיית כל הומוסקסואלים כחיוביים וכל ההטרוסקסואלים כשליליים, ויכול לחוות את האחרים באופן אינטגרטיבי יותר.

מחקרים נרטיביים רחבי היקף טוענים כי המודלים ההתפתחותיים של גיבוש הזהות המינית הם מופרכים, וזאת מכמה סיבות: (א) שינויים חברתיים דרמטיים פתחו לבני נוער אפשרויות רבות להיחשף לנושא ההומוסקסואליות ולדבר עליו; (ב) הנראות של הקהילה ההומו-לסבית גרמה למשפחות של הומוסקסואלים ולסביות להבין כי הנטייה המינית אינה פוגעת בקשרים המשפחתיים, ואפילו לא באפשרות להביא לעולם ילדים, הבנה אשר מפחיתה את חשיבותו של מודל מסוג זה כמרגיע; (ג) המחקר עבר מחקירה פורמלית, ראיסטית ורחוקה מהחוויה להדגשת הסיפור והגורמים להבניית החוויה החברתית (Galatzer-Levy & Cohler, 2002).

בעייתיות נוספת במודלים ההתפתחותיים היא בכך שמרביתם התבססו על נחקרים גברים בלבד (Savin-Williams & Diamond, 2000). מתברר כי קיימים הבדלים משמעותיים בתהליכי גיבוש הזהות המינית של גברים ונשים. לעומת גברים, שעבורם המוקד בתהליך גיבוש הזהות המינית הוא מיני, אצל נשים המוקד הוא רגשי. בזיכרונות מוקדמים של נשים תוארו התאהבויות בחברות, חברויות הדוקות והיקשרויות קיצוניות לדמויות סמכות, בניגוד לזיכרונות של גברים, אשר התמקדו בתחושות של משיכה מינית. בדומה, נשים לרוב קיימו מגע מיני ראשון עם אישה במסגרת מערכת יחסים רומנטית, לעומת גברים שקיימו מגע מיני ראשון עם זר. ההבדלים בין המינים היו משמעותיים עד כדי כך, שטענת החוקרים היא כי מגדר הוא מנבא חזק יותר להתנהגות מינית מאשר נטייה מינית. במילים אחרות, דפוסי ההתנהגות המינית של נשים לסביות ידמו לדפוסי התנהגות של נשים הטרוסקסואליות יותר מאשר לדפוסי התנהגות מינית של גברים הומוסקסואלים.

ממצא זה סותר את ההנחה שעמדה ביסודה של הכתיבה הפסיכואנליטית המוקדמת על אודות לסביות. על פי הגישה הפסיכואנליטית, התקיים קשר ישיר בין לסביות לבין גבריות, כלומר ההנחה הייתה כי לסביות היא הזדהות פנימית של אישה עם דמות האב בפרט ודמויות גבריות בכלל, אשר גורמת לה לרצות לקיים יחסים עם אישה מתוך רצון להתנהג כגבר. מנקודת מבט זו, לסביות איננה ביטוי של קשר בין אישה לאישה כלל וכלל; כלומר הומוסקסואליות "אמתית" אינה קיימת, אלא רק הפרעה בהטרוסקסואליות. אולם ראיות מתחום הפסיכולוגיה החברתית מצביעות על כך שהשוואת תפקידי מגדר והזדהויות של לסביות לעומת הטרוסקסואליות מוכיחה כי לסביות נוטות להיות אנדרוגיניות יותר מאשר גבריות. למשל, באחד המחקרים נמצא כי בקרב לסביות הייתה גבריות גבוהה יותר מאשר בקרב הטרוסקסואליות, אולם דווקא שיעור ההתנהגויות הנשיות היה זהה בשתי הקבוצות (Burch, 1993).

במחקר שבוצע בשנת 2006 וכלל נשים לסביות בלבד, החוקרת יצאה כנגד שלוש הנחות העומדות בבסיס המודלים ומצאה להן הוכחות סותרות (Diamond 2006). ההנחה הראשונה גורסת כי הומוסקסואלים ולסביות נמשכים רק לבני מינם. במחקרה, מחקר אורך שנמשך כשמונה שנים, היא מצאה כי מרבית הנשים דיווחו לאורך שנות המחקר על משיכה מינית לגבר ואף על קיום יחסי מין עם גברים; ההנחה השנייה הייתה כי תהליך גיבוש הזהות מתרחש פעם אחת בלבד לאורך החיים. במחקרה היא מצאה כי מרבית הנשים שינו את הגדרת הזהות שלהן לפחות פעם אחת במהלך המחקר, ובפרט כאשר הרגישו נוח יותר; ההנחה המוטעית השלישית היא כי זהות מינית הומוסקסואלית היא התוצאה הבריאה והרצויה של תהליך גיבוש זהות מינית; במילים אחרות, עדיף שתהיה זהות מינית מאשר שלא תהיה כזו. במחקרה היא מצאה כי דיווחי הנשים הצביעו דווקא על כך שככל שהשנים עוברות והן חשות נוח יותר עם נטייתן המינית, כך הן מטילות ספק רב יותר בחשיבות של אימוץ זהות לסבית.

מחקר אחר (Rosario, Schrimshaw & Hunter, 2008) גרס כי התפתחות של זהות מינית צריכה להיות מומשגת באופן שאינו לינארי, אלא מורכב משני חלקים מרכזיים – תצורת זהות ואינטגרציה בזהות: תצורת הזהות היא הגילוי הראשוני, החקירה וקיום של מגע מיני עם בני אותו המין; אינטגרציה בזהות כוללת קבלה עצמית ומחויבות לזהות מינית הומוסקסואלית. המחקר ניסה לחפש תבניות שונות בשני מרכיבים אלו ואכן מצא. תוצאות המחקר הראו חלוקה של הנבדקים לשלוש רמות של אינטגרציה: (א) רמת אינטגרציה גבוהה; (ב) רמת אינטגרציה נמוכה; (ג) רמת אינטגרציה מעורבת, כלומר נבדקים שבמשתנים מסוימים דיווחו על אינטגרציה נמוכה ובמשתנים אחרים – על גבוהה. הרמות נשמרו לאורך זמן, ובכך למעשה קיימת סתירה של המודל הלינארי אשר מציע כי סוף תהליך גיבוש הזהות הוא באינטגרציה גבוהה. עוד מצאו החוקרים כי בקבוצת הצעירים אשר דיווחו על רמות אינטגרציה גבוהות, הייתה תמיכה רבה יותר מצד בני המשפחה, והם חוו מתח פחות בקשר לזהותם המינית. משמעות הממצאים היא כי תהליך גיבוש הזהות המינית אינו מסתיים בהכרח בקבלה עצמית, וכי לתמיכה מצד הסביבה ישנה השפעה על התהליך.

ניסיון נוסף להבין את התפתחות הזהות בקרב מיעוטים מיניים בתקופתנו הוא לבחון את התהליך המכונה "מחויבות לנרטיב" (Cohler & Hammack, 2006). הטענה היא כי צעירים מתמודדים עם שני נרטיבים מרכזיים בתהליך גיבוש הזהות המינית – מאבק והצלחה: נרטיב המאבק נוגע באתגרים הפנימיים והחיצוניים העומדים בפני המתבגר בדרך לקבלה עצמית, ונרטיב ההצלחה מדבר על המעבר מסבל ל"ציאה מהארון", עד הפיכת הצעיר לחלק מהחברה ההומו-לסבית. אריקסון אמנם טען כי יצירת זהות בהכרח כרוכה במשבר, אולם כאשר מדובר בזהות המערבת נטייה מינית הומוסקסואלית, מחקרים מצביעים על סיכון למצוקה נפשית של ממש. למשל, בקרב מתבגרים שדיווחו על משיכה לבני מינם נמצאו קשיים רבים יותר בתפקוד פסיכולוגי, בתפקוד חברתי וביחסים עם ההורים וכן סבירות גבוהה יותר להפוך קרבנות לאלימות (Busseri, Chalmers, Willoughby & Bogaert, 2006). בקרב נשים לסביות נמצא סיכון גבוה יותר לצריכה מוגזמת של אלכוהול ולקיום של מחשבות אבדניות מאשר בקרב

נשים הטרוסקסואליות (Hughes, Wilsnack & Johnson, 2006). בקרב בני נוער נמצא כי הומוסקסואליות מהווה גורם סיכון להתנהגויות אבדניות (טיאנו, 1997). ממצאים אלו מעלים את האפשרות כי קשיים נפשיים הם חלק אינהרנטי בתהליך גיבוש הזהות ההומוסקסואלית. בשל כך חיוני לבדוק ממה נובעת המצוקה, ובעיקר, מהי משמעות התמיכה מצד הסביבה או היעדר תמיכה כזו.

הסקירה שהובאה מראה כי קיים מגוון התייחסויות תאורטיות ומחקריות לתהליכי גיבוש זהות מינית. הגישות המוקדמות מתייחסות לתהליך לינארי שבו האדם עובר שלבים מובחנים אשר בסופם הוא מגיע לתחושת זהות קוהרנטית. לעומתן, תאוריות מאוחרות יותר מדגישות את הנרטיבים האופייניים לתהליך גיבוש זהות מינית, אך מבלי להתחייב לסדר הופעה קבוע או לתוצאה אחת וידועה מראש. כך או כך, קיימים מאפיינים בתהליך גיבוש הזהות המינית אשר מוזכרים בעקיבות בספרות המחקרית, וביניהם: תחושות בלבול, יצירת קשרים בין-אישיים לא שגרתיים בגיל ההתבגרות, בחינה של נושא ההומוסקסואליות, הכרה בצרכים מיניים וקבלה עצמית.

המחקר הנוכחי עסק בתהליך גיבוש הזהות הלסבית דרך סיפוריהן של חמש נשים המגדירות עצמן לסביות. מטרת המחקר הייתה לשפוך אור על תהליך גיבוש הזהות דרך איתור נושאים מרכזיים בסיפורי הנשים. נעשה ניסיון לאתר אבני דרך משמעותיות בתהליך, ובדרך זו לשפר את הבנת ההתמודדות המלווה את תהליך גיבוש הזהות המינית ואת הבנת האתגרים הכרוכים בו.

שיטת המחקר

במחקר הנוכחי נעשה שימוש בשיטת מחקר איכותנית נרטיבית. מחקר נרטיבי הוא מחקר המתייחס לכל חקירה המבוססת על שיח, כלומר על דיווחים מילוליים של אנשים על התנסויותיהם (Josselson & Lieblich, 2001). הבחירה בשיטת המחקר הנרטיבית למחקר זה נובעת מהיות השיטה כלי רב עצמה בבחינת תהליכי הבניית זהות. בבסיס המחקר עומדת הטענה, כי סיפור שאותו מספר אדם על עצמו הוא ערוץ להבנת ה"עצמי" ותהליכי הזהות של המספר (Chase, 2005). העיסוק בסיפור ככלי להבנת זהות נעשה חיוני יותר בעידן הנוכחי, שבו מיטשטשים רכיבי זהות שהיו קבועים ונוקשים מאות שנים. מחקר נרטיבי עורר עניין מיוחד בחקר נשים, כיוון ששימש באופן היסטורי כלי להשמעת קולן של אוכלוסיות מושקקות, כגון נשים ומיעוטים (תובל-משיח וספקטור מרזל, 2010). המחקר הנרטיבי המשקף את זהות המספרת מאפשר לפמיניסטיות לחקור, כיצד נשים בקהילה מסוימת מכוננות את זהותן, ובכך חשיבותו לחקר הזהות.

איסוף הנתונים

המחקר התבסס על חמישה סיפורי חיים של נשים לסביות, אשר נלקחו מתוך הספר "פחד, אהבה", המביא סיפורי חיים של הומוסקסואלים, לסביות והוריהם. הספר נכתב שלא למטרות מחקר, ועל כן הוא מביא את הסיפורים כפשוטם ללא פרשנות תאורטית.

את הראיונות ערכתי לצורך כתיבת הספר, ורק מאוחר יותר הם עובדו למאמר זה. הבחירה להתמקד בסיפורי הנשים בלבד אמנם מצמצמת את מספר הסיפורים, אך עם זאת היא מאפשרת התעמקות בסיפורי חיים של נשים לסביות, אשר מכילים חוויות ייחודיות להן.

שלוש מהנשים המרואיינות התנדבו לריאיון בעקבות מודעה שפרסמתי באתר אינטרנט. אל שתי נשים נוספות הגעתי דרך מכרה משותפת, אך לא הייתה לי היכרות מוקדמת עמן. טרם המפגש הצגתי את מטרת הריאיון וקיבלתי את הסכמתן ושיתוף פעולה מלא מצדן. הראיונות נערכו במהלך פגישה אחת שנמשכה שעות אחדות, במקום שבו בחרו הנשים – בביתן, בבית קפה או בביתי. הריאיון היה פתוח ברובו וכלל שאלה פותחות: "ספרי לי על עצמך". מרבית הריאיון לא הופרע על ידי לעתים שאלתי שאלות נוספות הנוגעות לילדות, לתכניות לעתיד או לפרט מסוים בסיפור שעליו רציתי להתעכב. כל הראיונות הוקלטו ואחר כך שוקלטו. על מנת לשמור על פרטיותן של המרואיינות, שונו שמותיהן וכן פרטים ביוגרפיים אשר עשויים היו להקל על זיהוין. כמו כן, כל אחת מהמרואיינות קיבלה לידיה את הטקסט לאחר עיבודו ואישרה אותו.

אוכלוסיית המחקר

שירי – בעת הריאיון הייתה לקראת יום הולדתה השלושים. באותה תקופה סיימה קשר זוגי והייתה עסוקה בהשלמה עם זהותה הלסבית, לאחר שנים רבות של לבטים.

נועה – בעת הריאיון הייתה בת 27 והגדירה עצמה כלסבית שנים אחדות. היא ניהלה אז קשר זוגי שאותו תיארה כבעייתי ומעורר חרדה.

נעמה – בעת הריאיון הייתה בת 25 והגדירה עצמה לסבית כשנה. באותה תקופה לא הייתה בקשר זוגי.

יעל – בעת הריאיון הייתה בסביבות גיל 45 וניהלה כעשר שנים מערכת יחסים זוגית עם קתרין. בעברה הייתה נשואה שנים רבות לגבר, והיא אם לשלושה ילדים מנישואים אלו.

קתרין – בעת הריאיון הייתה כבת 48. בת הזוג של יעל. בעברה הייתה נשואה לגבר, והיא אם לשלושה ילדים מנישואים אלו.

הריאיון עם קתרין לא היה מתוכנן מראש, אלא נעשה בספונטניות לאחר שסיימתי את השיחה עם יעל. למרות הטעינות הרגשית בהיותן זוג, החלטתי בכל זאת לכלול את שני הראיונות בספר ובמחקר, כיוון שליבת הריאיון איננה יחסייהן הזוגיים, כי אם תהליך היווצרות הזהות הלסבית בתוך היסטוריית החיים של כל אחת מהן והמפגש ביניהן. להנחתי, תוכן הריאיון לא היה משתנה גם אם כל אחת מהן הייתה מתראיינת בנפרד.

ניתוח הנתונים

ניתוח הנתונים נעשה על פי גישת תוכן המתיחסת לחלקי הטקסט (ליבליך, תובל משיח וזילבר, 2010), גישה המניחה כי בטקסט קיימת חזרתיות שיטתית הניתנת

לגילוי. בשיטה זו נעשה פירוק של הטקסט, שמקורו בנחקר אחד או בכמה נחקרים, לקטעי תוכן שאותם מגדיר החוקר כרלוונטיים לעניין שבו הוא עוסק, והקטעים מקובצים לבחינת שאלת המחקר. במחקר הנוכחי נעשה שימוש בטכניקה זו על מנת לאתר תמות מרכזיות בסיפורי הנשים.

תחילה הוצאו מהטקסט תמות אשר חזרו על עצמן בארבעה מתוך חמשת הסיפורים לפחות. ניתוח זה העלה מספר נושאים: זיכרון ראשון של התאהבות בבחורה, ובפרט בדמות סמכות, תקופה של הימנעות מעיסוק בנושא, מערכות יחסים עם גברים, קשיים נפשיים, חשיפה בפני המשפחה, חשיפה בפני הסביבה החברתית, התייחסות לזוגיות ולהורות ומידת הנינוחות עם הזהות המינית הלסבית. לאחר מכן רוכזו הנושאים לשלושה שלבים מרכזיים, ובכל אחד מהם הייתה התייחסות כללית לתהליך גיבוש הזהות המינית והתייחסות פרטנית לנושאים שחזרו על עצמם. השלב הראשון – רגש המתעורר כלפי דמות נשית, אוחד עם תקופה של הימנעות מעיסוק בנושא. בתוך השלב השני, שלב כללי של חיפוש והתמודדות עם גיבוש הזהות המינית, נכללו מערכות יחסים עם גברים, קשיים נפשיים וקונפליקטים עם הסביבה. בשלב השלישי, נקודת הסיום של הסיפור, הובא תיאור של מידת ההשלמה עם הזהות המינית והקונפליקטים שנותרו בהווה. נושא הזוגיות לא קיבל התייחסות כתמה מרכזית, כיוון שהתרשמנו שהוא אינו חלק מתהליך גיבוש הזהות, אלא תוצר שלו או גורם לו.

ממצאים

מתוך ניתוח סיפורי הנשים עלו שלושה תתי-תהליכים מרכזיים בהתפתחותה של זהות מינית לסבית. מטרת הארגון לפי תתי-תהליכים היא יצירת סכמה כללית ולא מחייבת, אשר ניתן להיעזר בה על מנת להבין את תהליך גיבוש הזהות. אמנם תיאור תתי-תהליכים מזכיר רצף כרונולוגי, אך ייתכן, ואף סביר, כי התהליכים יחפפו זה לזה, יתערבבו זה בזה וינעו לאורך מסלול החיים. תת-תהליך הראשון מתחיל בהיודעות ראשונית לרגש רומנטי כלפי אישה, אשר בקרב ארבע מתוך חמש הנשים התחוללה בגיל הילדות או ההתבגרות. אצל כל הארבע, השנים שבאו לאחר מכן אופיינו בהימנעות מוחלטת מהנושא. בשנים אלו ניהלו חלק מהנשים מערכות יחסים רומנטיות עם גברים, וחלקן לא ניהלו מערכות יחסים רומנטיות כלל. בשלב מסוים בחיים, התעורר מחדש (או התעורר לראשונה) רגש לאישה, ואז התחיל תת-תהליך של התמודדות. תקופה זו אופיינה בניסיונות לקיים מערכות יחסים עם גברים, בקשיים נפשיים ולעתים בהתחלה של חשיפה בפני הסביבה. סוף הסיפור היה בנקודת ההווה, שאליה אתייחס גם כן כאל תת-תהליך. תת-תהליך זה, השלמת גיבוש הזהות המינית, תואר אצל חלק מהנשים כתחושת הקלה וכהשלמה עם זהותן המינית, ואילו אחרות נשאו עמן דילמות ותחושות מעורבות.

להלן יפורטו השלבים עם דוגמאות מתוך הסיפורים.¹

1 כל הציטוטים בפרק הממצאים הם מתוך ספרי, "פחד, אהבה: הומוסקסואלים, לסביות והוריהם מספרים על גילוי הנטייה המינית ותהליך ההתמודדות עמה" (מייק, 2009).

תת-הליך ראשון – התאהבות, חרדה וניתוק

פרט ליעל, ארבעת הנשים תיארו זיכרון מוקדם שבו הן חשות רגש עז כלפי דמות נשית בסביבתן. אותו רגש הופיע בגיל הילדות או ההתבגרות והביא עמו חרדה עזה. התקופה שבאה לאחר מכן תוארה כהימנעות מכל אפשרות של רגש כלפי בחורה. אחת הנשים אף סיפרה בהערת סוגריים כי אותה התאהבות פרחה מזיכרונה לחלוטין, והיא נזכרה בה רק שנים רבות לאחר מכן. כך תיארה נעמה את אותו זיכרון התאהבות ראשון:

הפעם הראשונה שרגש כלפי בחורה הכה בי הייתה בכיתה י'. ביום הראשון ללימודים הגיעה לכיתה שלי תלמידה חדשה. מהרגע הראשון שהבחנתי בה הרגשתי כלפיה משהו אחר. הייתי מודעת לנוכחות שלה כל הזמן. גם כשהיא לא הייתה בסביבה, ניסיתי לדמיין מה היא הייתה חושבת אם היא הייתה אתי. הבנתי שהרגש שיש לי כלפיה הוא רומנטי, וזה הפחיד אותי עד מוות. בשלב מסוים היא ניסתה להתקרב אליי, אבל הדפתי אותה מרוב פחד. במשך כל אותה שנה הייתי מדוכדכת בגללה...

קטרין סיפרה על קשר עם בחורה בגיל תיכון, אשר נקטע מתוך קונפורמיות לנורמות החברתיות. בהמשך נישאה לגבר ושנים ארוכות לא העלתה בדעתה שוב את המחשבה על מערכת יחסים רומנטית עם אישה:

גדלתי בקיבוץ. בכיתה י' התוודעתי בפעם הראשונה לנשים ואהבתי את ההרגשה. אף על פי שחשתי שזה הדבר הנכון בשבילי, נאלצתי לנתק את הקשר הראשון שהיה לי עם בחורה. במסגרת הקיבוצית היה לחץ חברתי כבד להיות כמו כולם...

שירי סיפרה על תחושות מוקדמות ביותר של רצון בקרבה פיזית עם ילדה בגילה. אלו גם המילים שהיא בחרה להתחיל בהן את סיפורה, אשר הוצג באופן כרונולוגי וקוהרנטי:

בזיכרון הראשון שלי, מגיל שש או שבע, אני והשכנה מהבניין משחקות באבא ואימא. המשחק היה שאבא הולך לעבודה, חוזר הביתה, ישן עם אימא במיטה ועושה אתה דברים. אני זוכרת את עצמי מחכה לשחק את המשחק הזה...

במקרה של שירי, ניתן לומר כי השלב הראשון בתהליך חזר על עצמו פעמיים. היא לא ציינה אירועים אשר היו קשורים לזהותה המינית בין הגילים 6–14, אולם בגיל 14 שוב התעורר רגש עצמתי אשר הוביל למשבר:

הפעם הראשונה שהתאהבתי הייתה בגיל 14, במורה שלי לאנגלית. זה היה סיפור מטורף, חיפשתי את קרבתה בכל דרך אפשרית. השקעתי את כל כולי במקצוע שהיא מלמדת כדי למצוא חן בעיניה. ביררתי עליה פרטים, כמו בת כמה היא ואיפה היא גרה, זכרתי בעל פה את מספר הרכב שלה, ידעתי מתי היא יוצאת, מה מערכת השעות שלה, התחלתי להסתובב באזור שהיא גרה בו. בחופש הגדול שלפני המעבר לתיכון התקשרתי אליה. היא איחלה לי בהצלחה וביקשה ממני לא להתקשר יותר. התגובה שלה הכאיבה לי מאוד ושם זה נגמר.

בסיפור של נועה, אירוע שבו נערה צעירה ממנה חיזרה אחריה בתיכון גרם לה להבין תחושות שלמעשה תמיד היו לה:

היא גרמה לי להבין על עצמי משהו חזק מאוד, פתאום הצלחתי לתת לקושי שלי שם. התחברו לי הרבה דברים, למשל, הבנתי שהייתי מאוהבת בחברה שהייתה לי ביסודי. נזכרתי שבכל פעם שישנתי אצל חברות הסתכלתי עליהן אחרת. כשבנות נגעו אחת בשנייה הייתי מובכת, אף פעם לא הרגשתי ככה עם בנים, גם לא כשהיה לי חבר.

תת-תהליך שני – חיפוש, בלבול, מצוקה והתנסויות

לאחר שנים של הימנעות מעיסוק בזהות המינית, החל אצל כל הנשים, כתוצאה מהתעוררות מחודשת של רגש, תהליך של התמודדות. המילה "התמודדות" משמשת על מנת לתאר מגוון של קשיים, מצוקות, מערכות יחסים סבוכות ואיומים מצד הסביבה. כל אחת מהנשים התמודדה עם מכשולים בתוך מציאות החיים שלה עצמה, אולם כמה נושאים חזרו על עצמם והיוו חלק מתהליך ההתמודדות של כל הנשים. הנושא הראשון הוא מערכות יחסים עם גברים. קשרים אלו נעו בין מערכות יחסים בנות שבועות ספורים לבין נישואים של שנים ארוכות. כך או כך, נראה כי לכל אחת מהנשים היה צורך לבדוק את האפשרות לקיים זוגיות עם גבר בטרם הייתה מסוגלת להשלים את תהליך החיפוש.

אצל יעל, מערכת היחסים עם גבר שהייתה נשואה לו שנים רבות לא לוותה כלל בהתלבטויות, ורק במבט לאחור היא הצליחה לראות בה דבר לא שלם:

לפני שהכרתי את קתרין, הייתי נשואה לגבר קרוב ל-15 שנה. התחתנתי בלי יותר מדי מחשבה או תכנון, כזאת אני, מישהי שרגילה לפעול מתוך תחושות. הייתי צעירה, בת עשרים, לפני כן לא היו לי אהבות או התנסויות. מצאתי את עצמי נזרקת לתוך מערכת של נישואים. עם הזמן, בניתי וסידרתי אותה כמו שחשבתי שאני רוצה. החיים ביחד לא היו קלים, בעיקר מבחינה כלכלית, אבל הייתה בינינו אהבה גדולה. חייתי אתו בלי להעלות על דעתי שנכוננו לי בעתיד חיים אחרים. לא היה משהו שהפריע לי או גרם לי לבחון את עצמי בתוך הקשר. היום, כשאני נמצאת במערכת יחסים אחרת, אני יודעת להגיד שזה לא היה זה. אז, לא יכולתי לדעת...

בסיפור של שירי, היא זכרה משיכה לנשים כבר מגיל בית הספר היסודי, והתאהבויות חוזרות ונשנות בנשים היו חלק בלתי נפרד מחייה. אולם כל אותן שנים, היא קיימה במקביל גם מערכות יחסים קצרצרות עם גברים, מתוך תקווה להתאהב בגבר. אחד מרגעי השיא בסיפורה של שירי, היה תיאור הרגע שבו החליטה לקיים יחסי מין עם גבר, בתקופה שבה הייתה במערכת יחסים סבוכה ומפותלת עם אחת החיילות שעליהן פיקדה:

[בני לבניה] זו הייתה מערכת יחסים של שנתיים פחות חודש, במהלכה המשכתי לצאת עם גברים כדי לבדוק את עצמי. הייתי מבולבלת מאוד. היו לי בני זוג במקביל אליה, לא בדיוק בהסכמתה, אבל בידיעתה המלאה. אחרי חודשיים אתה, כשהיה לי בן זוג, הייתי סקרנית מאוד לדעת, איך זה לשכב עם גבר. אמנם הייתי

עם גברים לפני כן, אבל אף פעם לא קיימנו יחסים מלאים. אני זוכרת שאחרי ששכבנו ליוויתי אותו למטה, וכשחזרתי הסתכלתי על עצמי בראי במעלית וחשבתי: "טוב, עשיתי את זה, זה לא עשה לי הרבה". אפילו תוך כדי המעשה, הטלוויזיה הייתה פתוחה ובהיתי בה...

את תיאור כל מערכות היחסים שאותן ניהלה עם גברים, שירי חתמה במשפט: "יצאתי עם הרבה גברים, ביליתי, פינקו אותי והשקיעו בי, אבל באף אחד מהם לא התאהבתי".

במקרה של נעמה, תהליך גיבוש הזהות המינית התחיל מאוחר. קדמה לו הדחקה של המיניות שנמשכה שנים ארוכות, אשר במהלכן לא קיימה קשרים רומנטיים כלל. עם תחילת תהליך החקירה וחיפוש אחר זהות מינית, הגיעו גם מערכות יחסים עם גברים:

עד גיל עשרים ושתיים לא התעורר בי רגש דומה [משיכה לאישה]. התנהלתי בעולם בצורה א-מינית. הרגשתי שאני מעל זה, שהדברים האלה לא נוגעים בי. היה לי נוח לראות את עצמי כמישהי שלא זקוקה לאינטימיות. עם זאת, להדחקה של המיניות שלי היו השלכות על האופן שבו התנהלתי מול אנשים. לא אפשרתי לעצמי לחוות את מה שאני באמת מרגישה, שמתי לעצמי גבולות. למשל, לא אהבתי שמחבקים אותי. כנראה לא סמכתי על עצמי, לא ידעתי מהו המרחק הפיזי הנכון שעליי לשמור מאחרים. אם הייתי מאפשרת לעצמי את המרחק שבאמת רציתי, הייתי מגלה דברים שלא רציתי לגלות...

לאחר שנים ארוכות של הימנעות מקשרים רומנטיים, נעמה גילתה כי היא מאוהבת בבחורה. דווקא לאחר ההתאהבות הזו, היא ניהלה קשר עם גבר: בהמשך התפתח קשר ביני לבין גבר שעבד אתי והפך לרומן חוצה יבשות. הקשר אתו עזר לי להתגבר על הרגש כלפיה. ככה לפחות חשבתי.

בסיפור של נועה, קשרים עם גברים קדמו לקשרים עם נשים, ונמשכו גם לאחר שחוותה יחסים עם בחורות. היא תיארה תקופה של תנודות בין מערכות יחסים עם נשים ועם גברים. אחד מאותם קשרים, היא תיארה כך:

הוא היה בחור מאוד נשי, עדין ורגיש, בהחלט לא גבר טיפוסי, כנראה זה מה שאפשר לי להיות אתו. באופן כללי, מערכות היחסים שהיו לי עם בנים דמו יותר לקשר עם חבר טוב. הסקס היה סביר, אבל תמיד ידעתי שזה לא זה. אני לא מסוגלת להיות מסופקת בקשר עם גבר. הקשר נגמר כשבגדתי בו עם בחורה. תמיד צחקו עליו בבסיס שהחברה שלו היא לסבית, והוא סירב להאמין, עד שיום אחד הוא עשה לי הפתעה, בא ל"אפטר" ומצא אותי עם מישהי במיטה...

מרכיב נוסף שנמצא משותף להתמודדות של כל הנשים, היה מצוקה נפשית. מתחים נפשיים ותחושות דיכאוניות חזרו ועלו בסיפורי הנשים. כחלק מתהליך החיפוש וגיבוש הנטייה המינית, הנשים תיארו תחושות שנעו בין מתח ודכדוך לבין משבר נפשי של ממש. נראה כי הקושי הנפשי בתוך תהליך ההתמודדות היה בלתי נמנע, והוא היווה חלק משמעותי בכל אחד מהסיפורים.

המשבר הנפשי שאליו נקלעה נעמה החל במקביל לתחילתו של קשר אינטימי עם חברתה ללימודים:

הרגשתי בודדה מאוד. רציתי להיות לבד. לא רציתי ליפול למעמסה על אף אחד. היה לי צורך להעניש את עצמי. כשהסתכלתי פנימה הרגשתי שאין שם כלום. זו הייתה התקופה שבה הרגשתי הכי רע עם עצמי מאז ומעולם. כעסתי על כל השנים שבהן נמנעתי מהתמודדות. חוויתי דיכאון שהיה בו אלמנט חזק של הענשה עצמית, הרגשתי שמגיע לי להיות בדיכאון. זה אף פעם לא קרה לי לפני כן. עד לאותה תקופה ראיתי את עצמי כאדם חזק, כמישהי שיודעת להתמודד, שמודעת לעצמה. זו הייתה מכה קשה לדימוי העצמי שלי. עד היום אני כועסת על עצמי שחייתי בשקר כל כך הרבה זמן...

בסיפור של שירי, כל תהליך גיבוש הזהות המינית לווה במאבק, בניסיונות להימנע מקשרים עם נשים ובתחושות קשות של חרדה ומתח. היא תיארה את הקשר הראשון שהיה לה עם בחורה כקשר "סדיסטי-מזוכיסטי", כיוון שבניסיון להתמודד עם הבלבול, שתיהן התרועעו במקביל גם עם גברים, מה שהסב להן צער רב. לכל אורך הסיפור התחושות החיוביות שהוזכרו היו מעטות, ושברון הלב הוזכר פעם אחר פעם:

יום אחד הגעתי אליה הביתה אחרי שרבנו בטלפון וראיתי אותה נכנסת לאוטו עם החברה ההיא... מהמקום שבו עמדתי היה נראה שהן מתנשקות. המשכתי לעמוד שם עוד כמה שניות... אחרי שהן נסעו התמוטטתי על המדרכה, לא יכולתי לזוז, התקשרתי לחברה טובה שלי, היא באה לשם ואספה אותי. לקח לי שנה וחצי להתגבר. יצאתי עם אנשים, אבל רגשית לא הייתי שם. אלה היו הימים הכי חשוכים בחיי...

בסיפור של נועה, תואר דיכאון מתמשך עד כדי ניסיון אבדני. נועה אמנם לא שייכה את הקשיים הנפשיים הרבים שאותם חוותה לכל אורך חייה לנטייתה המינית, אולם ניתן להניח כי עובדת היותה לסבית הקשתה על שנות ילדותה והתבגרותה והחמירה את התסמינים הנפשיים:

אני לא זוכרת הרבה מהילדות. אני יודעת שהייתי מאוד חסרת ביטחון. הייתי חוזרת מהגן או מבית הספר ובוכה על כך שכולם צוחקים עליי כי אני מכווערת. גם היום אני כזאת, חסרת ביטחון בצורה קיצונית. מול אנשים אני תמיד מצחיקה, כיף לעבוד אתי ולהיות אתי, אבל בתוכי אני מרגישה בדיוק את ההפך. אני אדם עצוב מאוד... לילה אחד, כשהייתי בסוף כיתה י, נשארתי לבד בבית. התיישבתי לכתוב, ותוך כדי הרגשתי שאני נכנסת לפלונטר שממנו לא הצלחתי לצאת. החלטתי להתאבד. לפנות בוקר בלעתי כמות גדולה של כדורי שינה. כשהבוקר הגיע ראיתי שלא קורה כלום והלכתי לבית ספר. בזתי לעצמי על כך שאפילו להתאבד לא הצלחתי. התיישבתי בפרוזדור בקומה הראשונה, שבו נהגתי לשבת לבד בהפסקות. פתאום הרגשתי שאני עומדת להתעלף, התכופתי להוציא משהו מהתיק וקיבלתי מכה בראש. הדבר הבא שאני זוכרת הוא את הנסיעה לבית החולים. עשו לי שטיפת קיבה, הייתי מחוסרת הכרה למעלה מיממה. אשפזו אותי בבית החולים למשך כמה שבועות...

אצל יעל, ההתמודדות התרחשה בשתי חזיתות: האחת – הקושי לקבל את עצמה לנוכח התחושות העזות שהתעוררו בה לאחר שהכירה את קתרין, והשנייה – ההתמודדות עם הגירושים, התהליך המשפטי שהסתבך והמצוקה הכלכלית שאליה נקלעה:

ראיתי את עצמי עד אז כאימא טובה, מסורה, וכאישה נאמנה, וזה לא הסתדר עם הדברים שקרו בינינו. כשהכול התחיל, החלטתי להרשות לעצמי חודש או חודשיים של שיכרון חושים אתה ואחר כך לחזור לעצמי, לשגרה, אבל לא הצלחתי. הקשר בינינו היה מטלטל ועצמתי, לא יכולתי לברוח ממנו. ברגע שהבנתי שזה לא סתם בילוי, אלא משהו עמוק יותר, נבהלתי מאוד וניתקתי את הקשר. במשך חצי שנה לא דיברתי אתה. כעסתי על כך שהיא הביאה אותי למצב של איבוד שליטה, של סחרחורת, מבלי שאני מבינה מה קורה אתי.

נושא נוסף המהווה חלק משמעותי משלב זה של גיבוש הזהות הוא קונפליקטים בחשיפה בפני הסביבה. כל אחת מהנשים בחרה להיחשף בפני סביבתה בזמן אחר על פני הרצף שבין גילוי ראשוני של נטייתה המינית לבין השלמה ברמה כזו או אחרת עמה. בסיפורים של שירי ונועה, החשיפה בפני ההורים נעשתה בשלב מוקדם בתהליך גיבוש הזהות המינית, ואולי מתוך כך עוררה תגובות קשות.

נועה פתחה את השיחה ביום שבו החליטה לעזוב את הבית, כיוון שאמה לא קיבלה את נטייתה המינית:

עזבתי את הבית בסוף התיכון, ארבעה חודשים לפני הגיוס. אימא שלי לא קיבלה את הרעיון שיש לי חברה, וקבעה שהחברה שלי לא יכולה לבוא אליי הביתה, ובטח שלא לישון אצלי. היא הודיעה שאם אני רוצה לעשות את מה שאני עושה, שזה יהיה מחוץ לבית...

בסיפור של שירי הוזכרו תגובות שליליות מצד משפחתה למערכות היחסים שלה עם נשים. אמה התקשתה לקבל את נטייתה המינית, הפנתה אותה לטיפול וחזרה על משאלתה לראות את שירי מתחתנת עם גבר וחיה חיים נורמטיביים. גם אחותה הגבירה אצלה את עצמת המצוקה:

עם אחותי היה קשה יותר. כשסיפרתי לה נפלו פניה. הדבר הראשון שהיא אמרה היה: "מה יהיה מבחינה כלכלית". קשה לי מולה עד היום, היא כזו מצטיינת, יש לה שלושה ילדים, בית מדהים. היא חושבת שכל עוד אין לי בעל ומשפחה אז אני לא מסודרת בחיים, צועדת בלי דרך. אחד הדברים שהכי קשים לי אתה זה שהיא לא מסכימה בשום פנים ואופן לדבר על הנושא ליד הבת שלה, שהיא כבר בת שמונה עשרה, כדי שלא תושפע לרעה. פגע בי שמתוך ניסיון לא נחוץ להגן על הסביבה הקרובה שלה, על המשפחה שלה, היא לא מקבלת אותי. כלפי חוץ היא מתנהגת כאילו הכול כשורה, קונה לי מתנות, מתקשרת, מתעניינת, אבל היא לא באמת רוצה לדעת מה אני מרגישה. כשהבן שלה מתפרע בבית הספר, אני לא מדביקה לו תווית כמו שהיא עושה לי, ולא אוהבת אותו פחות. אני חיה בתחושה שאני זו שצריכה לקבל אותה, להתאים את עצמי אליה ולא להפך, וזה קשה לי...

נעמה סיפרה כי שיתוף אמה בתחושותיה גרם לה הקלה מסוימת. בסיפור שלה, החשיפה בפני הסביבה חפפה לתת-התהליך השלישי, שהוא השלמה וקבלת הזהות המינית:

לקראת סוף הקשר, שיתפתי את אימא שלי. התגובה שלה הייתה מקבלת. כנראה שהיא הרגישה כל הזמן שמהו שונה אצלי, והוקל לה שאפשר סוף סוף לתת לזה שם. היא סיפרה לי כמה קשה היה לה לראות אותי עצובה תקופה ארוכה מבלי לדעת למה, היא דיברה על תחושת חוסר האונים שבאי-הידיעה...

מן ההתמודדות עם האב היא חששה יותר והעדיפה לדחותה. בסופו של דבר, שני הוריה תוארו כמי שקיבלו אותה ללא סייג:

את ההתמודדות עם אבא שלי דחיתי לסוף. היה לי קשה להתייבב מולו, פחדתי שגם אם הוא יקבל ויבין, הוא יתחיל להסתכל עליי אחרת... ההורים שלי הם אנשים פתוחים, הם מאמינים שכל אחד זכאי לחיות לפי ראות עיניו. ידעתי שלפי האיידאולוגיה המוצהרת שלהם הם אמורים לקבל אותי. היה טוב לגלות שזה אכן קורה גם במציאות...

יעל, אשר שיתפה את סביבתה בהיותה לסבית לאחר ההחלטה להתגרש ולהקים בית עם קטרין, סיפרה על תגובה מכילה ותומכת מצד משפחתה. לצד זה, היא תיארה גם תקרית קשה במקום העבודה שלה ואת תגובתה ליחס שקיבלה:

ברור לי שיש אנשים שלא מקבלים בהבנה את אורח החיים שלי, אבל אני מרגישה בו נוח מאוד. כשרק עברנו לגור יחד, הבנו שהאופן שבו נתנהג כלפי חוץ יקבע איך הסביבה תקבל אותנו. עבדתי ביישוב סמוך, בקהילה של דתיים יוצאי קווקז. קרה שבאתי לעבודה והיו כתובות גרפיטי על הקיר, "לסבית לכי הביתה". ברגעים האלה הרגשתי כאילו נעצו בי סכין, אבל באופן כללי זה לא הזיז אותי מהדרך או גרם לי להתלבט. להפך, זה נתן לי יותר כוח...

מתוך הסיפור של יעל התברר שוב כי ההקשר הסביבתי ממשיך להתקיים בצורה כזו או אחרת לכל אורך החיים, ולא דווקא נגמר כאשר מתהווה תחושת השלמה וקבלה עצמית.

תת-התהליך השלישי הוא השלמה של הנשים עם זהותן המינית וקבלתה. כפי שמרמזת ההגדרה "תת-התהליך", מידת השלמה יכולה להשתנות לאורך החיים, כמו גם להיות ברמה לא אחידה בתחומים שונים של הזהות המינית, כגון: קבלה עצמית, קשרים זוגיים וקבלה עצמית בתוך המסגרת החברתית והמשפחתית. חלק מהנשים חשו כי "סוף הסיפור", או סוף תהליך גיבוש הזהות, היה אופטימי וחיובי, ואילו אצל אחרות הוא נותר סבוך במידת-מה.

נעמה, למשל, תיארה בסיפורה תהליך מאוחר של גיבוש זהותה המינית, תהליך רווי דיכאון, האשמה עצמית וחרדה מפני תגובות משפחתה. עם זאת, בנקודת המפגש עמה, היא תיארה תחושות של קבלה עצמית והשלמה עם זהותה המינית יחד עם הכרה בקושי מסוים שנותר בחשיפה העצמית:

את ההתמודדות עם הזהות המינית שלי התחלתי בשלב מאוחר יחסית בחיי, לפני שנתיים, בגיל עשרים ושלוש. היום אני מופתעת מהקלות שבה אני מרשה לעצמי לומר שאני נמשכת לנשים. ככה זה קרה למשל במסגרת לימודי המוזיקה שלי. בין כל המטלות, אני אמורה גם לכתוב שיר כל שבוע. אני אמנם לא הולכת ברחוב עם דגל גאווה, אבל כתבתי שיר על מישהי, ואחרי התלבטות קצרה שרתי אותו לפני הכיתה. זה משהו שפעם לא הייתי עושה. בכל זאת, החשיפה לא פשוטה, זה לא כמו להגיד שאני אוהבת גלידת וניל...

בדומה לה, גם יעל פתחה את סיפורה דווקא בנקודת הסיום שלו, בנימה אופטימית, פשוטה ונעימה. היא בחרה להתחיל מסוף הסיפור, סיפור אשר מתברר אחר כך כמלא ייסורים, מאבקים משפטיים, קונפליקטים עם הילדים והתמודדות עם מחלה קשה. בעת הריאיון, היא חוותה את חייה כפשוטים ואת הייסורים שבתהליך גיבוש הזהות המינית כנחלת העבר:

אני אתחיל מהסוף. החיים מאוד פשוטים בעיניי. אני לא רואה בבחירה הזוגית שלי שוני או ייחודיות, אלא דבר טבעי ופשוט...

סיום אופטימי פחות היה בסיפורים של נועה ושירי. שם נראה כי תהליך גיבוש הזהות המינית לא נגמר בתחושת הקלה והשלמה, אלא היה קונפליקטואלי וסבוך. אצל נועה, הקושי התמקד במערכות יחסים עם בחורות, קושי שהיא האמינה שלא הייתה נאלצת להתמודד עמו אילולא הייתה לסבית:

בכל הקשרים שהיו לי עם נשים, ההתחלה הייתה מהירה ועצמתית, אבל אחרי כמה חודשים הבנתי פתאום שזה לא הקשר שאני מחפשת. לפעמים נדמה לי שאם לא הייתי לסבית, היום כבר הייתי במערכת יחסים ארוכה עם חבר, אולי אפילו לקראת חתונה...

שירי תיארה מערכות יחסים רבות עם נשים ועם גברים, וקושי להחליט כיצד לבנות את חייה. היא ציטטה את דברי אמה: "עד היום האחרון שלי אקווה שתהיי עם גבר", וניתן היה להרגיש כי הייתה שמחה להגשים את משאלתה של האם. עם זאת, בסיום הסיפור שלה היא הביעה תקווה להפסיק "להתנדנד" ולוותר על האפשרות של חיים עם גבר:

התקופה האחרונה משמעותית מאוד בשבילי. אני מרגישה שהיום אני יודעת טוב יותר מה אני רוצה. אני מחפשת להכיר אישה, לחיות יחד, ובעתיד להקים משפחה. אני מרגישה שחוץ מהפרידה מאביטל, אני עוברת סוג נוסף של פרידה, פרידה מהמחשבה שאחיה עם גבר...

עבור שירי, "סוף הסיפור" היה כרוך בתחושות של ויתור ואף אבדן כמחיר שעליה לשלם על קבלת היותה לסבית.

דין

המחקר הנוכחי העלה בתוך תהליך גיבוש הזהות המינית הלסבית שלושה תתי-תהליכים, המתקיימים בסדר כרונולוגי, במקביל או לסירוגין. ניתן להתייחס אליהם כאל שלושה

צירים בתהליך גיבוש הזהות. תת-התהליך הראשון התחיל אצל מרבית הנשים בהתעוררות של רגש רומנטי כלפי דמות נשית בגיל הילדות או ההתבגרות. ארבע מתוך חמש הנשים ציינו התאהבות זו כזיכרון ראשון הקשור לזהותן הלהטבית. הזיכרון תואר כמכאיב ומעורר חרדה, והתקופה שאחרי ההתאהבות התאפיינה בהימנעות וניתוק מרגשות דומים. על פי הספרות, תהליך גיבוש הזהות המינית הלהטבית מתחיל אצל נשים מהתאהבויות בדמויות נשיות, ולא ממשיכה מינית, אשר אופיינית לגיבוש זהות מינית הומוסקסואלית בקרב גברים (Savin-Williams & Diamond, 2000). המחקר מראה כי קיימים מקרים רבים של התאהבות נערות בדמויות סמכות נשיות, ממצא אשר חזר על עצמו באופן גורף במחקר הנוכחי. שירי ונעמה התאהבו במורותיהן, נועה התאהבה במנהלת שלה במסגרת העבודה, וקתרין התאהבה ביעל, שראיינה אותה לעבודה. התאהבויות אלו הביאו עמן חרדה כה עזה, עד שתקופה ארוכה לאחר מכן העידו הנשים על ניתוק מכל הקשור לנושא. עבור נעמה, הייתה זו תקופה "א-מינית" שנמשכה משנות התיכון ועד גיל 22. עבור שירי, ההתאהבות במורה בגיל 14 נחוותה כטראומטית ביותר, והיא לא חוותה אחריה תחושות דומות עד לתקופת שירותה בצבא. אצל נועה, קשר יוצא דופן עם נערה צעירה ממנה בבית הספר גרם לה אמנם לחשוב על אפשרות היותה לסבית, אך למשך שלוש שנים בתיכון אפשרות זו לא עלתה שוב. אצל קתרין, קשר משמעותי עם בחורה נקטע בשנות ההתבגרות, לאחר מכן נישאה לגבר ולא חשבה על הנושא שנים ארוכות. ממצא זה אינו מופיע בספרות וכן אינו עולה בקנה אחד אף עם אחד ממצבי הזהות שהגדיר מרסיה. נראה כי ההגדרה המתאימה ביותר היא "השהיה של הזהות", מעין דחייה של תהליך גיבוש הזהות המינית הלהטבית והימצאות במרחב ביניים. מן הראוי שתופעת ההימנעות הרגשית מאהבת נשים עד כדי אבדן הזיכרון הראשון שלה, תשוב להיחקר בעתיד.

תת-התהליך השני היה חיפוש, בלבול, מצוקה והתנסויות. בניגוד לציר הראשון, שבו חלה תקופה ארוכה של ניתוק, בתת-התהליך השני התקשו הנשים לחמוק מתחושותיהן. תקופה זו תוארה כסערת רגשות של ממש, אשר עשויה הייתה להזכיר את מצב הזהות שאותו מכנה מרסיה "מורטוריום" ואשר מהותו התמודדות עם משבר זהות תוך חיפוש תשובות. בקרב כל הנשים כלל תת-התהליך מערכות יחסים עם גברים, מצוקה נפשית וקונפליקטים רבים. קאס (Cass, 1979) אמנם לא תיארה התנסויות עם בני או בנות המין השני כחלק מתהליך גיבוש הזהות ההומוסקסואלית, אך המחקרים מצאו כי מרבית הנשים דיווחו על משיכה לגברים והתנסויות מיניות עמום. לא ברור, האם המניעים לאותן מערכות יחסים היו משיכה ורצון להתנסות, או שמא היו אלה התמודדות עם חרדה וניסיון להתנהג באופן נורמטיבי.

כמו כן, כחלק מההתמודדות בתת-התהליך השני תיארו כל הנשים משברים נפשיים. אצל יעל, המשבר היה סביב התפוררות תפיסתה העצמית כאם ורעה נאמנה, שהתרחשה בשל התאהבותה בקתרין. אצל נעמה היה זה משבר דיכאוני שלוהו בחרדות ושנאה עצמית. נועה חוותה דיכאון חריף עד כדי ניסיון אבדני ושירי סבלה משנים ארוכות של מצוקה. בהיבט זה, המחקר הנוכחי אינו מוסיף כל חדש לספרות הקיימת (טיאנו, 1997; Busseri et al., 2006), אולם הוא מדגיש את המצוקה הנפשית ואת הפגיעות

הרבה לפסיכופתולוגיה בקרב נשים לסביות בכלל ונערות בשלבי גיבוש זהותן המינית בפרט.

בתת-השלב של ההתמודדות הגיעו גם הקונפליקטים בחשיפה מול הסביבה. הנשים הציגו קונפליקטים בחשיפה בפני ההורים, האחים, החברים והעמיתים לעבודה. חלקן זכו לתמיכה וקבלה ללא סייג (נעמה ויעל), יש מי שזכתה לתמיכה רק לאחר תקופה ארוכה של מתיחות (נועה), ויש מי שקבלתה מצד הסביבה נותרה מוגבלת, והיחס מצד משפחתה מעורר תחושות קשות (שירי). הספרות המחקרית מצביעה על פרמטרים סביבתיים בכלל ותמיכה משפחתית בפרט כעל גורמים רבי משמעות בתהליך גיבוש הזהות המינית. בהיעדר תמיכה משפחתית וסביבתית, התגברו משמעותית תחושות של בושה, אשמה והטרסקסזום מופנם (Pizza & Sheung, 2010). ממצאים אלו תואמים את ההנחה של אריקסון וממשיכיו, שלפיה תהליך גיבוש הזהות הוא שילוב של המוטיבציות הפנימיות של אדם עם הציפיות שיש לחברה ממנו. מתוך כך ניתן להניח כי ככל שהפער בין עולמו הפנימי של האדם לציפיות הסובבים אותו גדול יותר, תהליך גיבוש הזהות יהפוך להיות מורכב יותר. במחקרנו, נשים אשר חוו קשיים ניכרים בחשיפה בפני הסביבה (נועה ושירי) הדגישו קשיים אלו כחלק משמעותי ומייסר בתהליך שאותו עברו, בניגוד ליתר הנשים, אשר התייחסו לנושא כנקודת ציון, אך לא התעמקו בו.

תת-התהליך השלישי נגע להשלמה עם הזהות המינית וקבלה עצמית. במחקרנו ניכרו ההבדלים במידות הקבלה העצמית וההשלמה עם הזהות המינית של הנשים. אצל נעמה ויעל, למשל, הנימה הייתה רגועה, מקבלת ושלמה. מבחינתן, תהליך גיבוש הזהות המינית הגיע לתחושה של הקלה ואיזון, מה שמרסיה אולי היה מכנה "השגת זהות". בלטה תחושות של אינטגרטיביות ואופטימיות, אשר הושגו לאחר תהליך מורכב של חיפוש והתמודדות, כל אחת בנסיבות חייה. לעומתן, אצל שירי תחושת הקבלה העצמית הייתה חלקית בלבד, ובלטה בה גם תחושות של אבדן ואבל על החיים הנורמטיביים שלא יהיו לה. אצל נועה היו קונפליקטים לא פתורים בתחום הזוגיות. היא אמנם קיבלה את זהותה המינית והייתה שלמה עמה, אך גם הצרה על הקושי במערכות יחסים עם נשים. ניכר כי מידת ההשלמה והקבלה העצמית שהתגלתה בקרב הנשים כחלק מגיבוש זהותן המינית לא הייתה אחידה, ונראה שבקרב כל אחת מהן נותרו אזורים פגיעים. קיימות שתי אפשרויות לבחון את נושא הקבלה העצמית: האחת היא כאל תחושה שיכולה לנוע לאורך החיים; השנייה – כאל רמות אינטגרציה שונות שמהוות את סוף תהליך גיבוש הזהות המינית, כפי שהציע מודל החלוקה לרמות אינטגרציה (Rosario et al., 2008). על פי המודל, רמת אינטגרציה גבוהה קשורה ברמה גבוהה של תמיכה משפחתית, כפי שאכן עולה מסיפוריהן של נעמה ויעל.

סיכום ומגבלות המחקר

המחקר הנוכחי בחן את תהליך גיבוש הזהות המינית דרך סיפורי החיים של חמש נשים לסביות. הממצאים העלו אפשרות לבחון את התהליך על פי שלושה תתי-תהליכים. בהתאם לספרות הקיימת, תתי-התהליכים כוללים מצוקות נפשיות, מערכות יחסים

עם גברים, משתנים של תמיכה משפחתית ורמת אינטגרציה שאליה הגיעו נשים כתוצאה מהתהליך שעברו. החידוש במחקרנו הוא התייחסות לזיכרונות מוקדמים ומעוררי חרדה ולתקופה של ניתוק רגשי שמופיעה בעקבותיהם (תת-התהליך הראשון). התרחשות כזו תוארה בארבעה מתוך חמשת הסיפורים במחקרנו, אך היא אינה מוזכרת בספרות. מתוך כך מוצעת אפשרות למחקר עתידי.

מגבלת המחקר היא בראש ובראשונה גודלו הקטן, אשר מצמצם משמעותית את יכולת ההכללה. מדגם זה, אשר לא נלקח מלכתחילה לצורכי מחקר, דומה יותר לאוסף של תיאורי מקרה, ולפיכך התייחסות לסיפורים לאורך המחקר הייתה פרטנית ואינדיבידואלית. למרות המדגם הקטן, נוצרו מחד גיסא התאמה למשתנים שנמצאו בספרות, ומאידך גיסא – תוספת ייחודית למחשבה על תהליך גיבוש הזהות המינית.

מקורות

- אריקסון, א' (1950). **ילדות וחברה**. תל אביב: ספריית הפועלים.
- טיאנו, ש' (1997). **פסיכיאטריה של הילד והמתבגר**. תל אביב: אוניברסיטת תל-אביב.
- ליבליך, ע', תובל משיח, ר' וזילבר, ת' (2010). בין השלם לחלקיו ובין תוכן לצורה. בתוך ל' קסן ומ' קרומר נבו (עורכות), **ניתוח נתונים במחקר איכותני** (עמ' 21–42). באר שבע: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- מיטשל, א' ס' ובלאק, מ' ג' (1995). **פרויד ומעבר לו**. תל אביב: תולעת ספרים.
- מייק, ח' (2009). **פחד, אהבה: הומוסקסואלים, לסביות והוריהם מספרים על גילוי הנטייה המינית ותהליך ההתמודדות עמה**. תל אביב: מפגשים.
- תובל-משיח, ר' וספקטור-מרזל, ג' (2010). מחקר נרטיבי: הגדרות והקשרים. בתוך הנ"ל (עורכות), **מחקר נרטיבי: תיאוריה, יצירה ופרשנות** (עמ' 7–42). ירושלים: מאגנס.
- Burch, B. (1993). Gender identities, lesbianism, and potential space. *Psychoanalytic Psychology*, 10(3), 359–375.
- Busseri, A. M., Chalmers, H., Willoughby, T., & Bogaert, A. R. (2006). Same sex attraction and successful adolescent development. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 563–575.
- Cass, V. C. (1979). Homosexuality identity formation: A Theoretical model. *Journal of Homosexuality*, 4(3), 219–235.
- Chase, S. E. (2005). Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The sage handbook of qualitative research* (3rd ed., pp. 651–680). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Choler, B. J., & hammack, P. L. (2006). The psychological world of the gay teenager: Social change, narrative, and "normality". *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 47–59.
- Diamond, L. (2006). What we got wrong about sexual identity development: Unexpected findings from a longitudinal of youth women. In A. M. Omato & H. S. Kurtzman (Eds.), *Sexual orientation and mental health: Examining identity and development in lesbian, gay and bisexual people, contemporary perspectives on lesbian, gay and bisexual psychology* (pp. 73–94). Washington, DC: American Psychological Association.
- Galatzer-Levy, R., & Cohler, B. J. (2002). Making A gay identity. *Annual of Psychoanalysis*, 30, 255–286.

- Hilgard, E. R. (1996). *Introduction to psychology*. Orlando: Harcourt Brace College Publishers.
- Hughes, T. L., Wilsnack, S. C., & Johnson, T. P. (2006). Investigating lesbians' mental health and alcohol use: What is an appropriate comparison group? In A. M. Omatto & H. S. Kurtzman (Eds.), *Sexual orientation and mental health: Examining identity and development in lesbian, gay and bisexual people, contemporary perspectives on lesbian, gay and bisexual psychology* (pp. 167–184). Washington, DC: American Psychological Association.
- Josselson, R., & Lieblich, A. (2001). Narrative research and humanism. In K. J. Schneider, J. F. T. Bugenthal & J. F. Pierson (Eds.), *The handbook of humanistic psychology* (pp. 275–289). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pizza, K. C., & Sheung, T. C. (2010) Shame, internalized heterosexism lesbian identity and coming out to others: A comparative study of lesbians in Mainland China and Hong Kong. *Journal of Counseling Psychology*, 57(1), 92–104.
- Rosario, M., Schrimshaw, E. W., & Hunter, J. (2008). Predicting different patterns of sexual identity development over time among lesbian, gay, and bisexual youth: A cluster analytic approach. *American Journal of Community Psychology*, 42, 266–282.
- Savin-Williams, R. C., & Diamond, L. M. (2000). Sexual identity trajectories among sexual-minority youths: Gender comparisons. *Archives of Sexual Behavior*, 29(6), 607–627.

שימוש בכלי שיח תוך-אישי ובין-אישי בנרטיבים של כינון זהות מינית לסבית

נעם גל

תקציר

תהליכי כינון זהות יוצרים פרקטיקות חברתיות ומיוצרים מתוכן. בתוך אותן פרקטיקות לשיח החברתי יש תפקיד מרכזי. הסוד וההשתקה החברתיים הקיימים לרוב בהקשר של מיניות לא הגמונית, יוצרים קשיים בתהליכי כינונה של זהות כזו. החנקת השיח החברתי בנושא מפקיעה מתהליך כינון הזהות הלסבית את אחד הכלים המרכזיים בתהליך כינון הזהות.

מחקר זה בוחן את תהליך כינון הזהות הלסבית על רקע היעדרו של שיח מספק בנושא. בראיונות עומק שהתקיימו עם נשים לסביות על אודות גיבוש זהותן המינית, ניכרו תופעות של מצוקה שמקורה במחסור בשיח הבין-אישי במסגרת התהליך. המרואיינות מעידות על יצירת חלופות לשיח בין-אישי בדמותו של שיח פנימי תוך-אישי, שמהווה חלופה כמעט בלעדית עבורן לחוסר זה. המאמר סוקר את המצוקות העולות מתוך הנרטיבים שמציגות המרואיינות, ואת הפתרונות המועלים על ידן לאותן מצוקות. כל זאת, על רקע החשיבות המכרעת המשתמעת מדבריהן בנוגע לקיומו של שיח פתוח ומוגן בנושא זהות לסבית.

מילות מפתח: כינון זהות, גיבוש זהות, זהות מינית, לסבית, תפקידי שיח

מבוא

מצוקתם של מתבגרות ומתבגרים המתלבטים בעניין זהותם המינית והמגדרית היא תוצאה של המצב הייחודי שעמו הם מתמודדים – השונות בתחום זה מבדילה את בני הנוער מהאחרים המשמעותיים בחייהם, מסיטה אותם מן המסלול המצופה מהם ועל ידם, ומערבת נגיעה במיניות, נושא שהוא כשלעצמו תחום מוסתר ולא מדובר. בתוך אוכלוסייה זו האוכלוסייה הלסבית מהווה מיעוט בתוך מיעוט, שכן מיניות נשית היא תחום הסובל מהשתקה גם כאשר היא מתויגת כנורמטיבית. נוכחותה של המיניות הנשית במרחב הציבורי והעיסוק בה נתפסים כחריגה מגבולות הסדר החברתי, לא כל שכן כאשר מיניות זו אינה עונה על התכתיבים החברתיים ההגמוניים. בהמשך לכך, ניתן גם לזהות פער משמעותי בתחום הנראות, שכן הזירה הציבורית בישראל הופכת עשירה יותר ויותר בדמויות הומוסקסואליות, ואילו הנראות הלסבית פחותה משמעותית.

בשל היעדר השיח בנושא, בני הנוער הלהט"בים ניצבים אל מול קושי ניכר באיתור דמויות להזדהות וקבוצת שווים משמעותית בסביבתם המידית. בעקבות זאת, נמנעת מהם במקרים רבים גם נגישות של ממש למקורות טיפול, תמיכה, חינוך והדרכה

בנושאים המטרידים אותם בתחום זה, בפרט בשל החשש שהם חשים בפנייה לגורמים כאלו, על רקע שונותם.

החל משנות התשעים ניכרת התקדמות מהותית באפשרויות השיח, וכן עלייה בנוכחות הציבורית של דמויות (כאמור – גבריות ברובן) המאפשרות הזדהות עמן והפגה מסוימת של תחושת השונות והבדידות. כמו כן, ישנה התפתחות משמעותית בתחום מסגרות התמיכה והמרחבים החברתיים המכוונים לנושא של הזהויות המינית והמגדרית השונות.

המחקר הנוכחי עוסק בתהליכי גיבוש הזהות המינית של נשים לסביות, תוך התמקדות בתפקיד המרכזי שממלא השיח בתוך התהליך. במסגרת המחקר בוצעו 13 ראיונות עומק מובנים למחצה עם נשים בגילים 25–35 המגדירות עצמן כלסביות, שבמרכזם סיפור חייהן בהקשר של נטייתן המינית, כפי שהן מציגות אותו. הטקסטים המנותחים מתמקדים בעיקר בשלב של טרום-קיומו של שיח בין-אישי בנוגע לנטייה המינית ובחלופות המיוצרות על ידי הנשים לשיח הנעדר.

היעדרו הכפוי של שיח בין-אישי מהווה מרכיב בולט בסיפורים שהציגו הנשים. הוא מתואר על ידי המרואיינות כגורם דחק משמעותי, המוביל ליצירת כלים חלופיים, בין היתר בדמות שיח תוך-אישי. ניתן לאתר בראיונות קשר הפוך בין קיומו של שיח תוך-אישי לבין זה של שיח בין-אישי חלופי, במסגרת תהליכי גיבוש הזהות המינית. על פי עדויותיהן של המרואיינות, המעבר ממצב של היעדר שיח בין-אישי למצב של קיומו מהווה נקודת מפנה משמעותית בתהליך.

במסגרת המחקר נבחנו האופנים שבהם מהווה השיח הנרטיבי כלי מרכזי בתהליכי גיבוש ומיצוב הזהות המינית. כן נבחנו ביטויי של אותו שיח באמצעות כלים תוך-אישיים, מתווכים ובין-אישיים, בהתבסס על זהויות אישיות, קולקטיביות וציבוריות (Johnson, Larana & Gusfield, 1994). המונח "שיח נרטיבי" מתייחס לאופן שבו מבנות הנשים את סיפור חייהן בהתבססן להציגו במסגרת הריאיון, על משמעויותיו והתפקידים שהוא ממלא.

קיומו של אותו שיח תוך-אישי ייחודי בא לידי ביטוי בבחירותיהן הלשוניות והתוכניות, בכללן ציטוטים ישירים ועקיפים של מחשבות, רגשות וכיוצא באלה, ובשימוש באמצעי הערכה חיצוניים. בחירות לשוניות אלו מעידות על קיומן של דמויות שהן לכאורה חיצוניות או נפרדות, הלוקחות חלק בתהליך. השיח התוך-אישי מהווה מרחב לדיאלוג ולמשא ומתן בין זהויות וקרקע לתהליכי מיצוב זהות. במסגרת השיח ובאמצעותו מתקיימת עבודת המיקום העצמי שמבצעות המרואיינות אל מול דמותן הנוכחית ומול דמותן הצעירה (מושא הסיפור), אל מול המראיינת ואל מול האחרים המשמעותיים בחייהן והחברה בכלל.

השיח התוך-אישי מהווה אם כן חלופה לזה הבין-אישי הנעדר, ובאמצעותו מתאפשר קיומם של קולות מרובים המשמשים כלי בתהליך כינון הזהות באופן יחסי והקשרי (רפרנציאלי). שני השיחים הללו, בין אם בהתקיימם ובין אם בהיעדרם, מקיימים השפעה הדדית משמעותית זה על זה ועל תהליך כינון הזהות בכללותו.

שיח זהות

מושג זהותו של אדם הוא מרכיב מרכזי בשיח של העידן המודרני, והוא מקפל בתוכו משמעויות רבות. קיימת בחברה ציפייה לקוהרנטיות בזהות, כמו גם להתאמה לסכמות מוכרות והשתייכות לזהות משותפת לשם קבלת הכרה. לדרישה זו, כמו גם לאינטראקציה עם הסביבה החיצונית בכלל, השפעה משמעותית על הבניית הזהות וכינונה (טיילור, 2003; Giddens, 1991; Davies & Harre, 1990).

כינון זהות הוא תהליך השזור תמיד בהתנסויות חברתיות, שבתוכן לפעילות השיח יש תפקיד מרכזי. על כן לתהליכים ואסטרטגיות של שיח תפקיד משמעותי ביצירת זהויות, בקיומו של משא ומתן ביניהן ובביסוסן. כינון זהותו של אדם הוא תהליך מתמשך ודינמי, הכולל דיאלוג מתמיד עם רבדים שונים בו ובסביבתו. פרקטיקות חברתיות ושיחיות כאחד ממסגרות, ובמובנים רבים מגדירות, את האופן שבו יחידים וקבוצות מציגים את עצמם בפני אחרים, מנהלים משא ומתן על אודות תפקידים וממשיגים את עצמם (De Fina, Schiffrin & Bamberg, 2006).

הבניית הזהות, אל מול הפרט פנימה כמו גם אל מול הסביבה החיצונית, מושפעת משמעויות מההיזון החוזר לו היא זוכה. השיח המבטא הבנייה זו, וכתוצאה מכך ההבניה עצמה, ושוב כינון הזהות, משתנים באופן מתמיד בהתאם לנמען הניצב לנגד עיניו של הפרט, ובעיקר בהתאם לאופן שבו הפרט תופס את אותו נמען (De Fina et al., 2006; Giddens, 1991).

מרכיבי הזהות השונים מכוננים אל מול זהויות הקשריות אחרות המהוות מודלים אפשריים לחיקוי או היבדלות, וביחס אליהן. זהויות אלו יכולות להיות ממשיות או מדומיינות, פנימיות או חיצוניות. תהליך הבניית הזהות מבוצע בין היתר באמצעות הגדרת קטגוריות, תוך הכללה של הפרט ואחרים במסגרתן או הדרתו ממנה. מכאן נגזר גם הקשר בין זהות אישית וחברות בקבוצה. זהויות אינן רק גורם המיוצג בשיח, אלא כזה המבוצע ומשוקע בו באמצעים לשוניים ולא-לשוניים רבים, ולכן לשיח תפקיד ביצועי משמעותי בתהליך (פוקו, 2003; De Fina et al., 2006). מכך נגזר כי מבע יהא לעולם לא רק תיאורי, כי אם גם ביצועי (פרפורמטיבי), בהיותו פעולה מכוונת זהות. כך, בין תוצריה של פעילות שיח נמצאות גם זהויותיהם של המשתתפים בו (פוקו, 2003; Davies & Harre, 1990).

מידת הנאותות של מידע מתווך נבחנת תוך הסתמכות על נורמות חברתיות והרגלים קודמים ופועלת על פי עקרונות של הימנעות מדיסוננס קוגניטיבי. הצפה וחוסר לכידות (קוהרנטיות) של מידע מווסתים על ידי גישות חזרתיות (רוטיניות), המדירות או מפרשות מחדש מידע מטריד. יש בדבר משום סירוב להכיר בהשקפות, רעיונות ורגשות שהם שונים מהקיימים, אולם הימנעות מדיסוננס היא מנגנון הגנה הכרחי במצבים מסוימים, בסייעו בשימור ביטחון קיומי במהלך פירוש מידע יומי. זוהי דרך התמודדות עם דילמות שדורשות פתרון, על מנת לייצר ולשמר לכידות בתמונת הזהות העצמית (Giddens, 1991).

מבנה דינמי מרובה זהויות מקפל בתוכו אפשרות לאיזון בין שמירה על המשכיות בזהות לבין מענה על הצורך בגמישות וסתגלנות בין סיטואציות. עם זאת, הוא גם יוצר איום של פירוק הזהות העצמית למרכיביה. מוטיב הפירוק קשור לרעיון קיומם של מגוון הקשרים אפשריים לכל אינטראקציה, ומכאן קיומם של "עצמים" מרובים, ולעתים סותרים, כמספר הקשרי האינטראקציה הקיימים. אולם תהא זו שגיאה לראות במגוון ההקשרי אך ורק גורם לפירוק של ה"עצמי" לגורמיו, וודאי לא של פירוקו ל"עצמים" נפרדים רבים. מבנה זה יכול להוות באותה מידה גורם לאינטגרציה של ה"עצמי", מתוך היכולת להסתגלות להקשרים שונים מבלי שהדבר יחייב שינוי מהותי בזהות העצמית, אלא יאפשר שמירה על המשכיות ולכידות של ה"עצמי" (Giddens, 1991).

רקע תרבותי-חברתי בהיבט ההומו-לסבי

תהליך גיבוש זהות הוא פעולה שמתרחשת בזיקה לתרבות שבה היא מתקיימת. הבסיס החברתי הרחב (מוסכמות, אמות מידה מוסריות, השקפות וכיוצא באלה) מקיים השתנות אטית יחסית לקצב המעבר בין זהויות של הפרט, ולכן, לשם בחינת נושא הזהות, יש מקום לבחון תחילה את תמונת הסביבה התקופתית (קופר, 2007). המרואיינות בעבודה זו מספרות על התודעות אל זהותן הלסבית והתודות על אודותיה בגילים שבין 15 ל-25, כעשור לפני ביצוע הריאיון, רובן בסוף שנות התשעים. סקירה קצרה של המצב החברתי בתקופה שעליה מספרות המרואיינות תספק אם כן תשתית להבנת הסביבה החברתית הרלוונטית למחקר.

נושא הנטייה המינית ההומו-לסבית הוצא מקובץ האבחנות הפסיכיאטריות של איגוד הפסיכיאטרים האמריקנים (DSM) רק בשנת 1977, ובארץ בוטל החוק האוסר קיום יחסי מין הומוסקסואליים רק בשנת 1988. התהליך שהוביל לשינויים אלו והשינויים עצמם, אפשרו למעשה את קיומו של שיח גלוי בחברות מסוימות, אולם מיגור החרדות החברתיות שמעורר הנושא הוא תהליך ארוך ואטי הרבה יותר, המצוי כיום בעיצומו (גרוס וזיו, 2003; קמה, 2003; שילה, 2007). גיבוש זהות מינית הומו-לסבית בסביבה כזו נדון להיות בראשיתו תהליך אישי, חבוי ובודד, שבמסגרתו נדרש הפרט להתמודדות מורכבת עוד בטרם יוכל להיעזר בגורמים חיצוניים לקבלת תמיכה, אישור ומידע. עולם המושגים והדימויים, כמו גם קבוצות ההשתייכות, הדמויות לחיקוי ולהזדהות ומערכות המוסר הם הטר-נורמטיביים ואינם מהווים כלים מתאימים עבור פרט המצוי בתהליך גיבוש זהות מינית שאינה כזו (קמה, 2003; שילה, 2007).

הזהות המינית השונה מתאפיינת בין היתר בהבדילה את הפרט מהסביבה שבתוכה גדל והתחנך (בניגוד למשל למוצא אתני, שאותו חולק הפרט עם משפחתו). עובדה זו משפיעה על אופי ההתמודדות עם התהליך ועל הכלים המשמשים במהלכו, ומחבלת בנגישות של אפשרויות שיח בין-אישי בנושא (קמה, 2003; שילה, 2007). מיצובו הסטראוטיפי השלילי של הפרט בעל הנטייה המינית השונה יוצר צורך בבנייה כמעט מבראשית של ה"עצמי", תוך התנערות מהסטראוטיפ השטוח והשלילי של מושג ההומוסקסואל (קמה, 2003). כמו כן, הקישור השגוי של הנושא כמעט בלעדית לסוגיית המיניות מגביר עוד יותר את דיכוי השיח על אודותיו, בפרט כאשר המדובר בנשים,

אוכלוסייה שהמיניות שלה מוסתרת ממילא במסגרת הנורמה. כך מקובעת הסוגיה בספרה הפרטית, מבלי לאפשר מעבר שלה לשיח הציבורי ללא פריצה מובהקת של גבולות ונורמות חברתיות (קופר, 2007).

תהליכי גיבוש זהות מינית הומו-לסבית

הזהות ההטרסקסואלית היא זהות שקופה ומובנת מאליה, בִּרְרָת מחדל שלתוכה נולד הפרט ובה הוא מצופה לדבוק. למולה, התגבשותה של זהות מינית הומו-לסבית נתפסת כשונה, סוטה ובלתי מקובלת. זו זהות המהווה איום לחלופה ההגמונית הראשונית, ההטרסקסואלית, ומתוך כך גם מאוימת על ידה (גרוס וזיו, 2003; קמה, 2003). ההגדרה כ"אחר" מציבה את הגבול בין ה"עצמי" וה"אחר" בתוך גבולות ה"עצמי" של הפרט, במצב שבו הוא משתייך לכלל, אך גם חורג מהשתייכותו זו ונדרש להיאבק על זהותו החריגה ולזכות לאשרורה. חריגותו סמויה עד שהיא מכוננת ברמות הקולקטיבית והציבורית, והוא נדרש לכוננה באופן פעיל, ברמה האישית, הקולקטיבית והציבורית, תוך השתחררות מבררת המחדל ההטרו-נורמטיבית. המעבר מזהות המצופה לזו השונה כולל מרכיבים של בושה, אשמה ואבל, המצריכים התמודדויות בפני עצמם (קמה, 2003).

לצורך כניון הזהות ואשרורה כלפי חוץ קודם צורך פנימי מקביל, להשלמה עם הדואליות במסגרת כינון ה"עצמי", בתהליך של משא ומתן פנימי, תוך-אישי, המקדים את זה החיצוני, הבין-אישי. המשא ומתן התוך-אישי מתנהל בעיקרו בין הקול ההגמוני המופנם לבין הזהות השונה המתהווה או הנחשפת. זו האחרונה נתפסת לעתים על ידי הפרט וסביבתו כמנוגדת לראשונה, אשר מותאמת לתרבות ההטרו-נורמטיבית שבה היא מעוגנת, על תפיסות העולם ומערכות המוסר ההגמוניות המרכיבות אותה (קופר, 2007; קמה, 2003).

התהליך מביא לידי ביטוי מערכת יחסים סבוכה וטעונה בין הפרט לסביבתו (שעמה הוא מזוהה או מזדהה, או שממנה הוא נבדל או מבדיל את עצמו), כמו גם בין מרכיבים שונים, ולעתים סותרים, ב"עצמי" שלו. התיאור של התהליך מתאפיין לעתים קרובות במבנה של דיאלוג בין יסודות המתקיימים בפרט ומנהלים ביניהם מאבק כחלק מתהליך כינון זהותו (קופר, 2007; קמה, 2003).

תהליך גיבוש הזהות המינית מתרחש על פי רוב במהלך גיל ההתבגרות (בין הגילים 10–20). בתקופה זו, שבמהלכה מתרחש תהליך של נפרדות מהמשפחה וחברות אינטנסיבי באמצעות קשרים חברתיים, מכוננת זהות חברתית במונחים של שונות ודומות אל מול החברה המידית. הדבר מבוצע בדרך של דיאלוג מתמיד עם אותה חברה, מתוך בחינת השתייכויות חברתיות ואחרות (קמה, 2003; שילה, 2007).

מודלים פסיכולוגיים מרכזיים העוסקים בגיבוש זהות מינית שונה מתארים תהליך לינארי, שראשיתו בלבול בזהות וסיומו סינתזה בין זהויות שונות המרכיבות את ה"עצמי". בשלב הראשון בולטת הבחנתו של הפרט בשונותו מהסביבה, ובאחרון – קיימות הכרה גם בדומות לסביבתו וקבלת הכפילות של שונות ודומות בהווייתו. שלבי

הביניים המתוארים במודלים הללו עוסקים רובם ככולם בהשתייכות והיבדלות, במעבר בין קהילה הטרו-נורמטיבית שלתוכה נולד הפרט אל קהילה הומו-לסבית שבה הוא מוצא את מקומו, עד לסינתזה בין שתי ההשתייכויות הללו (Cass, 1996; Troiden, 1993).

המודלים של גיבוש זהות מינית שונה מתארים תהליכים מקבילים ומשלימים בהיבטים הפסיכולוגי, החברתי והפוליטי. הם כוללים משא ומתן תוך-אישי ומשא ומתן בין-אישי לעיצוב זהות אישית, קולקטיבית וציבורית (Johnson et al., 1994). קו התפר בין ההגדרה של הזהות הקולקטיבית, הנובעת מהזדהות עם הקבוצה החברתית שאליה משתייך הפרט, לבין זו של הזהות הציבורית, הנובעת ממיקומו של הפרט אל מול החברה הכללית, הוא טעון ומורכב במיוחד בהקשר של הזהות המינית השונה. זאת משום ששתי החברות הללו, זו שאליה נולד הפרט וזו שאליה הוא מתחברת בשלב מאוחר יחסית בחייו, נתפסות לעתים כמנוגדות זו לזו בהיבטים רבים ומשמעותיים שלהן. לכך נוסף מרכיב הזהות האישית, המקיים, כמו שתי הזהויות האחרות, יחסי גומלין עם יתר היבטי הזהות, ומהווה בחלקים משמעותיים מן התהליך גשר זמני ובלתי יציב בין הזהויות הקולקטיבית והציבורית המשנות את תוכנן (קמה, 2003; שילה, 2007). מערכת יחסים משולשת זו מרכיבה תהליך גיבוש זהות דינמי ורווי סתירות, שתוצריו רחוקים מלהיות אחידים וקוהרנטיים. מבנה מורכב זה הוא שמצריך במידת האפשר גיבוש עצמאי של זהות בדיאלוג תוך-אישי חבוי, בטרם תחל ההתמודדות החיצונית של גיבוש הזהות כלפי חוץ, לא רק אל מול הסביבה, אלא תוך שיתוף פעיל שלה בתהליך (קופר, 2007; קמה, 2003; שילה, 2007).

המעבר מקבוצת השתייכות אחת לאחרת בא לידי ביטוי בשיח ונעזר בו למימוש התהליך. המעבר משיח המושתת על נורמטיביות הטרוסקסואלית אל השיח הלהט"בי אינו ישיר, ומתרחש בתהליך שראשיתו בשיח תוך-אישי, הכולל גם שיח בין-אישי מדומיין (קמה, 2003). השיח התוך-אישי הראשוני הוא שיח מוגבל, העושה שימוש בכלים שאינם משרתים אותו כראוי, כיוון שהם מושתתים על ההווה הטרו-נורמטיבית. לכן ניתן לזהות בשיח זה מרכיבים משמעותיים בתהליך של גיבוש הזהות המינית השונה, תהליך שאינו מוגמר, כי אם בוחן באופן בלתי אמצעי והיולי את החלופות האפשריות (ואלו שאינן אפשריות) ביחס לשיח הבין-אישי ההטרוסקסואלי המגובש (קמה, 2003; שילה, 2007).

מרכיב ההסתרה, המיוצג על פי רוב באמצעות מטפורת הארון, הוא מרכיב מרכזי בחוויית גיבוש הזהות המינית השונה. לצד הריחוק והחרדה שיוצרת ההסתרה, מתקיימת גם תופעה בולטת של בדידות, על רקע תחושת השונות והיעדר השיח בנושא. החסך בקיומו של שיח לשם גיבוש זהות, כמו גם בקיומה של קבוצת התייחסות והזדהות לאותה מטרה, מוביל למצוקה והסתגרות (קמה, 2003; שילה, 2007; Cass, 1996; Troiden, 1993). כתוצאה מכך, מהווה שלב ה"יציאה מהארון" (כלומר המעבר משיח תוך-אישי בלעדי לשיח בין-אישי) שלב משמעותי בתהליך גיבוש הזהות המינית השונה. שלב זה נושא בחובו את האפשרות לפריצת הבידוד שחווה הפרט בשלבים מוקדמים יותר בתהליך, ושיבה לחברת האחרים המשמעותיים לו. במקביל, קיימת התמודדות עם עצם המעבר משיח תוך-אישי לשיח בין-אישי, הפותח פתח גם למגוון תגובות חברתיות לנושא (קמה, 2003; שילה, 2007).

המחקר

בהתבסס על הסקירה התאורטית שהוצגה לעיל, המחקר הנוכחי מתמקד בתהליכי כינון זהות מינית לסבית ומיצובה ובמקומו של השיח ככלי בתהליכים אלו. זאת באמצעות בחינת השימוש ברטוריקה של דיבור תוך-אישי במהלך הדיווח הנרטיבי על אודות תהליכי גיבוש זהות ובחינת משמעותם של השיח הבין-אישי ושל היעדרו באותם תהליכים.

במסגרת המחקר תיבחנה הסוגיות הבאות: תהליכי גיבוש הזהות המינית של ה"עצמי" בשיח נרטיבי; האופן שבו באים תהליכים אלו לידי ביטוי במצב של היעדר שיח בין-אישי; מקומו של השיח התוך-אישי בתהליכי כינון זהות; השפעתם ההדדית של השיח התוך-אישי והשיח הבין-אישי בתהליכי כינון הזהות המינית של ה"עצמי".

אוכלוסיית המחקר

הטקסטים המנותחים במחקר זה הם תמלולי הקלטות של ראיונות עומק פתוחים עם 13 נשים ישראליות חילוניות בנות 25–35 המגדירות את עצמן כלסביות, שנערכו במהלך המחצית הראשונה של שנת 2008. טווח הגילים והזיקה לדת נבחרו על מנת ליצור אחידות מסוימת בין המרואיינות וכן בין לבין המראיינת. הנשים נענו למודעות שפורסמו בפורומים מקוונים המיועדים ללסביות, ברשימות תפוצה פרטיות של דואר אלקטרוני וב"בית הפתוח"¹. המודעות ציינו כי מדובר בריאיון לצורך מחקר, וכי הפנייה מיועדת לנשים לסביות בגילים שצוינו.

מהלך הריאיון

לאחר הצגה קצרה של המראיינת, המרואיינות התבקשו לספר בצורה חופשית את סיפור החיים שלהן בהקשר של הנטייה המינית. במקרים שבהם היה הסיפור קצר במיוחד, המראיינת ביקשה לשוב ולהתמקד בהיבטים מסוימים שלא זכו להתייחסות במהלך הסיפור, על פי רשימה קבועה של נושאים. משכי הראיונות נעו בין שעה לשעתיים, ולאחר ביצועם הם תומללו.

ניתוח הראיונות

ניתוח הראיונות התמקד בחלק בסיפור הנוגע בהתוודעות לנטייה המינית, ובתוכו – בהיעדרו של שיח בין-אישי ובשימוש בשיח תוך-אישי בתהליך.

במונח "שיח תוך-אישי" עושה שימוש קמה (2003), בפרק בספרו העוסק בדפוסים תקשורת המשמשים גברים הומוסקסואלים בתהליך גיבוש הזהות המינית, בניגוד ל"שיח בין-אישי", המתאר שיח חיצוני ממשי עם הסביבה. השיח התוך-אישי מתאר רטוריקה של דיבור עצמי, אשר קודם בדרך כלל בהופעתו לשיח הבין-אישי. הוא בא לידי ביטוי בולט יחסית בשלב שמכונה על ידי מרואיינים רבים, "ההתוודעות לעצמי",

1 מרכז לקהילת הלהט"ב בירושלים.

"גילוי עצמי" ו"יציאה מהארון מול עצמי". כפי שניתן לראות במינוחים אלו, נקודת המבט המאומצת היא מעין נקודת מבט רפלקסיבית חיצונית של "מבט מהצד". אמצעי הערכה חיצוניים שמשמשים לתיאור תהליכים פנימיים, המאפיינים את התופעה של דיבור תוך-אישי ואשר חזרו והופיעו בראיונות, הם: (א) ציטוט ישיר של מחשבות; (ב) תיאור מחשבות במבנה של פנייה אל ה"עצמי" בגוף שני; (ג) שימוש במונחים המאפיינים מבט חיצוני, כגון: "ראיתי", "גיליתי", "שמתי לב", "הופתעתי" וכדומה, בנוגע לפעולותיו, מחשבותיו ורגשותיו של הפרט עצמו. מקטעים מהראיונות העונים לאחד המאפיינים שצוינו, שימשו בסיס לזיהוי וניתוח התופעה במסגרת המחקר.

העיסוק במושג **הזהות** במחקר זה מתבסס על גישות אנטי-מהותניות, אשר מתייחסות לזהות כתוצר של עשייה מתמדת, ולא כתכונה סגולית לאדם. גישות אלו רואות במושג הזהות מבנה דינמי ורב-שכבתי, המכונן בהתמדה באמצעים שונים של שיח (De Fin et al., 2006; Giddens, 1991). את מגוון הזהויות ניתן לחלק לשלושה מרחבי שיח: האישי, הקולקטיבי והציבורי, שיחים המעצבים ומייצגים שלושה סוגי זהות עצמית (Johnson et al., 1994).

אחת הפעולות המבוצעות בין היתר באמצעות שיח היא **מיצוב** ה"עצמי" (Davies & Harre, 1990). המיצוב הוא פעולת מיקומם היחסי של הדובר, המאזין והדמויות בסיפור כחלק מתהליך כינון זהותם והצגתה. במסגרת אירועי שיח מתקיים משא ומתן מתמיד בין המשתתפים בנוגע למיצובם הם ולמיצוב המשתתפים האחרים.

הבחירה להתמקד במבע הנרטיבי מקורה בקביעה שלפיה נרטיבים מסייעים בארגון של החוויה האנושית בדרכים הגיוניות ומובנות באמצעות בחינת הגבולות שבין החריג לבין השגור. הם משמשים ככלי לשכנוע הזולת לאימוץ מרכיבי זהות והתנהגויות כדי לייסד דרכים של חיים משותפים בקהילות רגשיות, אינטלקטואליות ורוחניות שבהן קיים אישור לסיפור חייו של היחיד (בלום-קולקה, 2000). חשוב לציין, כי הטקסטים המנותחים, ובפרט החלקים שבהם מתמקד מחקר זה, הם אירועי דיבור משוחזרים, ובעצם שניוניים, כלומר – דיווח על אודות אירוע שיחה המתנהל כשיח תוך-אישי ברובו, והדיווח עליו הוא במסגרת שיח בין-אישית (בין המרואיינת למראיינת). בנייתו הטקסטית בעבודה זו ניתנת למעשה לראות מעין שיח מדרגה שלישית, כיוון שנוספים עליו נקודת המבט, הזהות העצמית והמיצוב של החוקרים.

ממצאים ודיון

בתהליכי כינון, הבניה ומיצוב של זהות נעשה שימוש מתמיד בכלי שיח, שבמסגרתם מתבצעים משאים ומתנים תוך-אישי ובין-אישי על אפשרויות שונות של זהות. ריבוי הזהויות מאפשר גמישות והתאמה של ה"עצמי" בהתאם להקשרים שונים (טיילור, 2003; Davies & Harre, 1990; Giddens, 1991).

בראיונות שנערכו במסגרת עבודה זו, נושא השיח והיעדרו מופיעים בהקשרים רבים הנוגעים לתהליכי גיבוש זהות. שלב חשיפת הזהות המינית בפני הסביבה, "היציאה מהארון", כפי שהוא מכונה בפי המרואיינות, הוא נקודת המעבר משיח שהוא

תוך-אישי בלבד לשיח מאוחר יותר, בין-אישי (קמה, 2003; שילה, 2007). מובן שגם השיח התוך-אישי מקפל בתוכו מרכיבים דומיננטיים של שיח בין-אישי מופנם או מדומיין. ניתוח הראיונות בעבודה זו מתמקד בשלב המוקדם יותר, עד קו התפר של היווצרות שיח בין-אישי ממשי.

חלקו הראשון של הניתוח יתמקד בהיעדרו של השיח הבין-אישי ובחלופות המופיעות למול היעדר זה ויבחן את מהלך המעבר בין השיח התוך-אישי לזה הבין-אישי הממשי. חלקו השני של הניתוח יתמקד בחלופה המרכזית שזוהתה בראיונות, זו של שיח תוך-אישי, על ביטוייו והשימושים הנעשים בו. לאחר מכן יוצג סיכום המשמעויות של התופעות שנותחו, זאת על רקע הסקירה התאורטית שלעיל.

היעדרו של שיח חיצוני והשלכותיו

גיבושה של הזהות המינית הוא תהליך המאופיין במרכיבים משמעותיים של בושה והסתרה, בהיות הזהות המינית נושא מושק וממושטר, במיוחד בחברה המערבית המודרנית (גרוס וזיו, 2003; פוקו, 2003). גיבושה של זהות מינית שונה הוא תהליך מורכב עוד יותר, בהיותו חלק מתחום המיניות ככלל, וחלק סוטה מהנורמה של המיניות בפרט (גרוס וזיו, 2003; קמה, 2003; שילה, 2007).

גם המוסד החברתי של הסטייה, כמו מושג הזהות העצמית, הוא תוצר של משא ומתן מתמיד בין הפרט לסביבתו ובינו לבין עצמו, ומתאפיין בדינמיות המושפעת מהשיח המכונן אותו (גרוס וזיו, 2003; פוקו, 2003; קופר, 2007; Giddens, 1991). השיח על אודות מוסד הסטייה והנמנים עליו נוגע לתחומים של סדר מוסרי, הכללה והדרה. הסטייה לא רק מוקעת כשלעצמה, כי אם משמשת כלי להגדרת גבולות הסדר החברתי, וכך היא מאשררת את כוחם של מי שכלולים באותם גבולות, ואף יותר מכך – של אלו המוסמכים חברתית להגדירם (לזרספלד ומרטון, 1995; פוקו, 2003). עמדות הנוגעות למושג זה מוטמעות ביחיד, ולכן השינוי בעמדותיו, בין אם הוא נמנה על הקבוצה המוגדרת כסוטה ובין אם לאו, מקיים זיקה ישירה עם השינוי בעמדות החברה, תוך השפעה הדדית ביניהן (קופר, 2007). כך בא לידי ביטוי מעשי המבנה הדואלי של הסדר המוסרי.

כאמור, מרכיב מרכזי שחוזר ברבים מן הראיונות, הוא **היעדרו הבולט של שיח בין-אישי** בנוגע לנטייה המינית בראשית תהליך כינונה וההתוודעות אליה. השיח מהווה גורם מרכזי במהלכים של קביעת גבולות הסדר החברתי, ומתוך כך גם של הוקעה מתוך אותו סדר, באמצעים של הכרזה גלויה או של מחיקה באמצעות היעדר שיח (פוקו, 2003; קמה, 2003). השיח משמש במקרים רבים ככלי בתהליך גיבוש זהות עצמית, והיעדרו מתואר ברובם המכריע של הראיונות כמקשה על קיומו של התהליך ומעכב אותו, ולכן כבסיס למצוקה אישית חמורה. המצוקה המתוארת נובעת, על פי תיאורי המרואיינות, מקושי בהמשגה של נושא הזהות המינית, תחושת בדידות ושונות קיצוניות ומחסור בכלי לכינון ולמיצוב זהות (ציבורית, קולקטיבית ואישית). לחוויות אלו מצטרפות תחושות קשות של בושה וחרדה מתגובת הסביבה לשונות בזהות המינית. על פי הראיונות, חלק מהקשיים שצוינו

מקבלים מענה בדמות **שיח תוך-אישי** פנימי, שמאפשר המשגה, כינון זהות, מיצוב ועוד. כך מספרת עינב על התקופה שאחרי ההתוודעות שלה לנטייתה המינית:²

זה היה הרגש שהיה לי הכי חזק בהתחלה, הרגש הזה של התסכול, והסגירות. כאילו, שאני לא יכולה גם להגיד לאף אחד.

המצוקה שמתארת עינב נובעת לדבריה בעיקר מתחושת הבידוד שיוצרת ההשתקה של השיח הבין-אישי. לפי דבריה, זהו הרגש הראשוני ביותר שעוררה בה ההתוודעות לנטייתה המינית. בהמשך היא מתארת את חשיבות השיח הבין-אישי לעיצוב דמותה ולבריאותה הרגשית בכלל:

אימא שלי אמרה לי פעם שאם הייתי הולכת ל'פלך', שזה הבית ספר הקיבוצי הדתי, אז לא הייתי יוצאת לסבית. אמרתי לה [...] "אימא, אם הייתי הולכת ל'פלך', אז יש מצב שהייתי עכשיו מתה". [...] הדמויות שאני פגשתי וה... אני חושבת שאני מאוד ברת מזל. שהיה לי, לאורך הדרך, היה לי המון תמיכה, גם מחברים, וגם מהמדריכה שלי בפנימייה, היא הייתה מדהימה, היא הייתה בין הראשונות שסיפרתי לה [...] מאוד עזר לי להגיע ולהיות איפה שאני עכשיו.

עינב אינה מטילה ספק בזהותה המינית הלסבית ואף יוצאת נגד אמירה כזו מצד אמה, אולם היא מספרת על הזדקקות לשיח בין-אישי לשם מימוש התהליך ולצורך הקיום העצמי בכלל. היא אינה רואה בשיח כלי לכינון הזהות, אלא לחשיפתה ומימושה. זאת, בניגוד לאם, המציגה גישה אנטי-מהותנית, ומעניקה לשיח כוח משמעותי מאוד בתהליך כינון הזהות הלסבית של בתה. לפי דיווחה של עינב, שתיהן מתארות את הדמויות שאפשרו את קיומו של שיח בין-אישי כמשמעותיות מאוד בתהליך הזה, אם לכינון זהותה או למימושה. כשעינב מבקשת לסכם את הריאיון, היא שבה ומתמקדת בדמויות שאפשרו לה את קיומו של השיח הבין-אישי, ומדגישה את משמעותן בתהליך ובתוצריו:

רציתי לציין את זה שאני חושבת שהאנשים שהיו לי בחיים היו מאוד חשובים בשבילי בשביל להגיע לאיפה שאני היום... גם בתפיסה העצמית שלי [...] ז'תומרת שהגעתי למקום שבו אני מרגישה גם בנוח גם לדבר על זה החוצה.

עינב מבחינה בין שיח תוך-אישי לשיח בין-אישי ("החוצה"). היא מתארת את השיח הבין-אישי כמאוחר לזה התוך-אישי ("שהגעתי למקום שבו אני מרגישה גם בנוח לדבר על זה גם החוצה"), ותולה את מקומה היציב והחיובי בתחום הזהות המינית באפשרות שניתנה לה לקיומו של שיח כזה. נראה כי השיח הבין-אישי מקושר כאן גם לתהליך מיצוב הזהות הציבורית והקולקטיבית, בעוד בדבריה הקודמים קישרה אותו עינב לתהליך מיצוב הזהות האישית.

קושי בהמשגה על רקע היעדר שיח בין-אישי

אחד השימושים של שיח בין-אישי הוא פיתוח עולם מושגים ודימויים המאפשר הבנה רגשית והבנה קוגניטיבית ולאורך – עשייה פנימית ועשייה חיצונית. דנה מספרת על

2 כל הפרטים המזהים במאמר בדויים.

חשיבות השיח הבין-אישי לצורך המשגה בתחום הזהות המינית ומתמקדת בעיכוב בתהליך גיבוש הנטייה המינית הלסבית וההתוודעות אליה, בעקבות היעדר שיח כזה:

לא הייתי חשופה להומואים ולסביות עד גיל מאוד מאוחר, אני חושבת שלא שמעתי את השמות האלה די הרבה. [...] כמו שאמרת, אחרי שתייגתי את עצמי כלסבית, יכולתי לראות דברים בעבר שלי שאולי הצביעו על זה, ואני חושבת שזה... שבדיעבד יכולתי להרגיש את עצמי כשונה במובן הזה עוד הרבה לפני...

דנה רואה משמעות מרכזית בשלב של הגדרתה את עצמה כלסבית, שמתאפשרת רק לאחר קיום שיח ציבורי ובין-אישי בנושא, שיח אשר הופך זמינים את המושגים הנחוצים לשם ביצוע ההגדרה, ובעקבותיה – ביצוע המיצוב. היא מספרת כי עצם ההגדרה העצמית אפשר לה התוודעות לרבדים נוספים בזהותה זו, ולמעשה – התקדמות בתהליך כינון הזהות העצמית, במבנה ספירלי של השפעה הדדית בין הפנים והחוץ.

תיאורה של דנה אינו מקפל בתוכו מצוקה ניכרת על רקע היעדר ההמשגה. היא מתארת מצב של עיכוב במיצוב, אך לא של מניעת התהליך. בשלב מוקדם יותר בריאיון, היא גם מגדירה את התהליך שלה כ"הפוך" מבחינה כרונולוגית, ובעקבות כך גם מהותית – תחילה כינון מעשי מוקדם של הזהות (בדמות זוגיות לסבית), ורק לאחר מכן מיצוב זהות והגדרתה:

בכל התקופה הזאת, ואני חושבת קרוב לשנתיים הראשונות של הקשר שלנו, לא הגדרתי את עצמי כלסבית בכלל, אמרתי שאני אוהבת את ורד, וזה משהו, כאילו, חד-פעמי, ושאני אוהבת את הבן אדם, ושאני לא לסבית, ו... לקח לי המון המון זמן להבין עם עצמי, מה זה אומר להיות לסבית, כי בעצם... עברתי תהליך הפוך, קודם להיות בזוגיות, ואחרי זה להבין את המשמעות שלה.

דנה מחלקת את תהליך כינון הזהות לשני חלקים – המימוש המעשי של זהותה המינית ומיצובו המושגי בפני עצמה ובפני סביבתה כאחד. כאמור, היא מתארת את שני השלבים בסדר כרונולוגי "הפוך", להגדרתה, כלומר כמהווים שני חלקים של תהליך אחד, שבו הסדר המצופה הוא של הגדרה בטרם המימוש. דנה קושרת במהלך הריאיון בין ההיפוך בסדר השלבים בתהליך ובין היעדר שיח בין-אישי בנושא.

מעניין לראות, כי דנה מתארת מצב שבו לא מתקיים הפער בין שיח תוך-אישי קיים לשיח בין-אישי נעדר, והיא קושרת בכך את היעדר המצוקה בתהליך כינון הזהות ומיצובה. ייתכן שיש בכך כדי להעיד כי עיקר המצוקה מקורו דווקא בפער המתקיים במקרים רבים בין השיח התוך-אישי והבין-אישי, והיעדר השיח הבין-אישי ככלי לכינון ומיצוב של זהות הוא רק חלק מהבסיס למצוקה המתוארת בראיונות אחרים.

גם יהודית מתארת קושי בהמשגה על רקע היעדר שיח, אולם בהמשך דבריה ניכרת המצוקה שנוצרת על רקע הקושי בהמשגה:

אפילו לא יכולתי להגדיר את זה במושג של "חברה" [...] זאת אומרת, זה לא הגיע לרמה הזאת, כי לא קלטתי עדיין שזה בכלל אפשרי, גם אני חושבת שעוד לא שמעתי את המילה "לסבית" בשלב ההוא, אז לא ידעתי שזה קיים, אבל, אבל כן אם היו שואלים אותי...

חלופות לשיח בין-אישי במרחב הציבורי

בהמשך הריאיון, יהודית מספרת על הרגע שבו התוודעה למונח, ובכך גם לקיומו במרחב הציבורי, שמחוץ למרחב הרגשי האישי שלה:

ואז באיזשהו שלב סביב גיל ההתבגרות שמעתי לראשונה את המילה "לסבית". לשמחתי המאוד מאוד גדולה, אימא שלי הייתה מנויה על "הארץ" [...] ושם הייתה כתבה על הומואים ולסביות, והיה כתוב מה זה "בוץ", מה זה "פאם"³, וכל מיני [...] ומבחינתי... זה היה בכיתה ט או י שלי, ואז... אורו עיניי ואמרתי: "הנה זה זה!" אבל עדיין, אמרתי לעצמי: "הנה זה זה, ובטח שאסור לי לספר לאף אחד".

יהודית מתארת את ההקלה שבהתוודעות לשיח בין-אישי ציבורי בנושא הנטייה המינית הלסבית, אף שהשיח מתנהל במסגרת תקשורת ההמונים, ולא באירוע שיחה בין-אישי שהיא שותפה פעילה בו. בדבריה מודגשים נושא ההמשגה, כמו גם קיומו של הקשר חברתי שמאפשר מיצוב יחסי שלה אל מול זהויות חיצוניות שמהוות עבורה קולקטיב פוטנציאלי. בעקבות שיח חדש זה מופיעה בדבריה של יהודית מיד גם ההכרה באי-האפשרות לשיח בין-אישי ישיר בנושא.

רונית מתארת מצוקה על רקע היעדרו של שיח בין-אישי בנושא, תוך שהיא מבדילה אותו מהשיח הציבורי הרחב:

והיה לי משבר מאוד, כאילו, גדול, כאילו... כי למרות שכאילו הכרתי, עברי לידר אני חושבת שכבר... אני חושבת שידעו עליו, אבל הוא עוד לא יצא מהארון, וקורין אלאל כבר יצאה מחוץ לארון, ושרון בן-עזר, ז'תומרת, הכרתי אייקונים מהקהילה, אבל לא באמת הכרתי אף אחד באופן אישי, חוץ מהחברה ההיא שנדלקתי עליה. ו... למרות ששנות האלפיים, ממש הרגשתי לבד, ואני היחידה בעולם, ו... זה, ואיך אני אתמודד, ולמה, והאם אני רוצה להתמודד, ו... מחשבות אבדניות, ו... לא היה כף, התקופה ההיא.

המצוקה שמתארת כאן רונית היא בעיקרה על רקע היעדרן של דמויות חיצוניות בסביבתה המידית שתאפשרנה תהליך של כינון זהות יחסית אליהן, ותהווה בסיס אפשרי לזהות קולקטיבית. גם רונית, כמו מרואיינות אחרות, מתארת מצוקה קיומית ממש על רקע היעדר השיח הבין-אישי, ועל רקע הכשל שיוצר היעדר זה בתהליכי כינון ומיצוב של זהות אישית, קולקטיבית וציבורית.

הדיפת שיח בין-אישי מוקדם

התהליך המתמיד של מעבר בין הספרה הפרטית וזו הציבורית מהווה נדבך מרכזי בכינון הזהות העצמית (טיילור, 2003). לעתים מתבטא הדבר בהדיפה של שיח בין-אישי חיצוני שמבקש לחדור לזה התוך-אישי הפנימי. לעתים בוחר הפרט באימוץ של אותו שיח ככלי רפלקטיבי התומך בזה התוך-אישי ואף מזין אותו. תהליכים אלו עשויים

3 בוץ' – לסבית גברית; פאם – לסבית נשית.

להיות מודעים או גלויים במידה משתנה (קמה, 2003; שילה, 2007). שיח חיצוני עם מי שנתפס כבר-הזהות, ובפרט שיח העוסק בתחום המשותף של זהות מינית שונה, משמש כלי רטורי למשא ומתן על הזהות האישית ועל מיקומו של ה"עצמי" בספרה הציבורית; זאת, באמצעות תהליך של היזון חוזר ואשרור הזהות המינית והקשרה החברתי (Bacon, 1998).

רבות מן המרואיינות מתארות בחלקים מוקדמים בסיפור **הדיפה של שיח חיצוני** שיזמו הסובבים אותן בשלבים שקדמו לתהליך התוך-אישי של כינון ומיצוב הזהות המינית, שלבים שהיו מוקדמים מדי עבורן. המעבר לשיח בין-אישי חיצוני מקושר ישירות לכינון הזהות המינית, עד כדי תחושת מעבר לקיום ממשי בעצם קיום השיח הבין-אישי, כלומר התייחסות לשיח כאל מרכיב בעל פוטנציאל ביצועי ממשי בתהליך כינון הזהות. ההשתקה של השיח במקרים אלו באה לידי ביטוי בין היתר ברגעים בריאיון שבהם מרואיינות מתארות התעוררות של מודעות מאוחרת למנגנון הרגשי הלא-מודע, ואף התעוררות כזו בזמן אמת, בזמן הריאיון עצמו. רונית מספרת:

אני זוכרת שאימא שלי, מתישהו בחטיבת ביניים כשהייתי, אמרה לי שכן, זה מדאיג אותה, כי יכול להיות שזה אומר דברים, כן? שיש לי רק חברים בנים. ו... אמרתי לה "מה, זה לא אומר כלום, אה... זה". אבל הבנתי למה היא מתכוונת. כאילו, אמרתי לה "מה, גם את היית ככה, כאילו..."

רונית מדווחת על השיח הבין-אישי ברמת העלילה, שבה רומזת אמה על האפשרות של נטייתה המינית השונה, והיא דוחה את האפשרות, וברמת השיח התוך-אישי, שבה היא מציינת כי הייתה מודעת לכוונתה של האם, ובכך מאירה באופן שונה את תגובתה לדברים בעת התרחשותם. ייתכן כי הבחירה הרטורית של רונית מתארת מצב של שתי זהויות המנהלות מאבק על מיצוב ה"עצמי" שלה כבר באותה תקופה, או לחלופין, מציגה שתי זהויות הנבדלות זו מזו במועד קיומן – זו הצעירה, אשר אינה מודעת לחלוטין למשמעויות של המתרחש, וזו העכשווית, המודעת בדיעבד למנגנון הרגשי העומד בבסיס תגובתה של הדמות הצעירה באותו אירוע שיח.

כמו כן, מעניין לראות כי בשיח המתקיים האם מביעה דאגה מן האפשרות של זהות מינית שונה של בתה, ואילו הבת דוחה את האפשרות, תוך שימוש בזהותה של האם כזהות הקשרית המשמשת להשבתה אל תחום הזהות המוכר והמצופה. כך עושה רונית שימוש בכלי של השיח הבין-אישי על מנת למצב את זהותה באופן מסוים (כזהות הטרנסקסואלית), אל מול כוח נגדי המופעל בעיקרו באמצעות השיח התוך-אישי וחותר למיצוב שונה, של זהות לסבית.

גם בחלקים נוספים בריאיון רונית מתארת תהליך של שיח בין-אישי חיצוני שחודר בהדרגה אל תודעתה, ומקדם את השיח התוך-אישי המקביל המתרחש בקרבה. היא הודפת אותו ויוזמת אותו לסירוגין, עד לשלב המשברי של הכרה בזהותה המינית. היא מתארת את התהליך כתהליך של חשיפה מודרגת של זהות מינית מהותית קיימת יותר מאשר כתהליך של כינון של אותה זהות. גישה מהותנית זו, שלפיה הזהות קודמת לשיח והוא משמש רק לחשיפתה, מאפיינת את רוב המרואיינות.

קרן מתארת אירוע שיח שבראשיתו היא הודפת שיח בין-אישי בנושא, ובהמשכו היא מתוודעת לנטייתה המינית בשיח שהוא ספק תוך-אישי ספק בין-אישי; השיח מתנהל במסגרת טיפולית, והגם שהשיח החיצוני הממשי מקדם את תהליך התובנה, נראה כי עיקר התהליך מתרחש במסגרת התוך-אישית שמדווחת חלקית בלבד. מעניין לראות כי הדיווח החלקי מוצג ככזה גם ברמה התודעתית של המראיינת, ולא רק בדיווח על אודותיו במסגרת הריאיון. גם קרן מתארת את מקומו של השיח הבין-אישי כהכרחי לקידום זה התוך-אישי, בעוד שני השיחים למעשה נמהלים זה בזה, אולם בדומה לציטוט של רונית, גם כאן דווקא קדימותו הכרונולוגית של השיח הבין-אישי היא ברורה:

הפסיכולוגית שלי, שאלה אותי "מה... מה... מה?" אמרתי לה "לא לא, עשו לי מסאז" [צוחקת]. ובכלל לא חשבתי שזה... ואז תוך כדי השיחה, שהייתה בכלל על דברים אחרים [...] אז אמרתי לה "אני חושבת שאני מאוהבת. באישה". פתאום, כאילו, זה ירד לי.

בתיאור של קרן ישנו, כאמור, שיח בין-אישי חיצוני אשר מקדים את זה התוך-אישי, ובעצם את התודעה. גם כאן, כמו בתיאור של רונית, משמש השיח הבין-אישי ככלי לקידום התהליך, באופן שבו השיח התוך-אישי אינו מסוגל לו באותו שלב. השיח הבין-אישי מוצג כערוץ תקשורת המקשר בין זהותה הקודמת לזו המתהווה או הנחשפת תוך כדי אירוע השיח.

המעבר משיח תוך-אישי בלבדי לשיח בין-אישי נלווה

לצד ההדיפה של שיח בין-אישי בנושא הזהות המינית, מתארות חלק מהמראיינות יזמות שלהן לשיח כזה, אם באמצעות איש מקצוע, נשים לסביות אחרות או גורמי ייעוץ ותמיכה של הקהילה הלהט"בית. **המעבר לשיח בין-אישי** מתואר כמשמעותי מאוד בתהליך, כהכרחי לשם גיבוש זהות לכידה הממוצבת באופן חיובי, ובדרך כלל גם כהקלה רגשית משמעותית.

עינב מספרת על יזמה של שיחה עם אשת מקצוע, מתוך מטרה ברורה ומוגדרת לקדם את תהליך גיבוש הזהות המינית הלסבית וההתמודדות עמה:

אז פניתי ליועצת, ביקשתי ללכת לפסיכולוגית, והלכתי לפסיכולוגית, וזה באמת הייתה המטרה שלי, באמת, אני ראיתי את הפסיכולוגית באותו זמן פשוט בתור מישהי שאני יכולה לדבר אתה על דברים שכרגע אני לא מרגישה בנוח לדבר אתם עם אנשים אחרים בחיים שלי. ו... הייתי אצלה איזה שלושה חודשים, ואז אמרתי לה שמבחינתי סיימתי את העבודה, אני מרגישה שפרשתי את כל הדברים שאני מרגישה שהיה לי מאוד חשוב לדבר עליהם, ועכשיו אני יכולה לעבור הלאה. והיא כמובן, כמו כל פסיכולוגית, אמרה: "לא, יש עוד על מה לעבוד". אני אמרתי: "אני באתי בשביל משהו אחד, סיימתי את זה, כרגע זה מספיק לי", ואז, הדבר הכי טוב שהיא עשתה זה להפנות אותי לקבוצות נוער ב"בית הפתוח".

עינב מתארת תהליך הדרגתי – שיח תוך-אישי, לאחריו שיח בין-אישי עם איש מקצוע, ובהמשך – שיח בין-אישי בהקשר קולקטיבי, של קבוצת שווים, ושיח ציבורי,

אל מול הסביבה בכלל. נראה כי עינב רואה בסוגי השיח השונים כלי דומה, המשנה את תצורתו לאורך התהליך, אולם ממלא בתוכו תפקיד המשכי אחד. בהמשך הריאיון עינב מקשרת את השלב הזה, של מיצוב זהות לסבית קולקטיבית, גם לשלב הבא אחריו, של מיצוב הזהות הציבורית בהקשר הזה:

זה השלב הכי קריטי, אני חושבת. אז זהו. כשי"א התחילה הייתי, בפני עצמי, הייתי לסבית מגניבה, לא היה לי אכפת, שאנשים ידעו, כבר התחלתי, הייתה שם איזה מישהי שהייתה ביסקסואלית בבית ספר, ולא היה לי אכפת, חשבתי שאני מגניבה. אני חושבת שהעניין הזה של הקבוצת נוער באמת גם תרם לי לתדמית ה... של ה... וואללה, כאילו, זה סבבה וזה מגניב, וזה כאילו, זה אחלה.

עינב מתארת את המעבר משלב של הסתרה ובושה, בתקופה המוקדמת של היעדר שיח בין-אישי, לשלב של מיצוב הזהות באמצעות שיח בין-אישי טיפולי, ממנו אל מצב של מיצוב חיובי של הזהות, מתוך שיח בין-אישי קולקטיבי המתקיים באמצעות השתייכות לקבוצת שווים, ועד הגעה לקיומו של שיח ציבורי שוטף. התהליך שהיא מתארת מקיים תנועה חוזרת ונשנית בין פנים וחוץ, שבה מכוננות הזהויות האישיות, הקולקטיביות והציבוריות, תוך השפעה הדדית ביניהן. גם רונית מתארת את השימוש בשיח קולקטיבי לשם מיצוב הזהות, אולם היא עושה שימוש בערוץ תקשורת שונה וגם מתארת תהליך רציף וקוהרנטי פחות:

באותה תקופה גם התחלתי... לצאת יותר עם נשים, התחלתי ללכת למסיבות, אמ... להיכנס לצ'אטים באינטרנט, להציג את עצמי כלסבית ב-icq, כאילו... יותר משהייתי בטוחה בעצמי שאני לסבית, אז יותר, כאילו, בדקתי איך זה מרגיש לי? כאילו, במשחקים באינטרנט האלה? כאילו... גם כשלא הייתי סגורה על עצמי לגמרי, אז [...] שאני לסבית, לכל מיני אנשים שאני הכרתי. אמ... אמ... זו בעיקר הייתה תקופה מבלבלת. מבולבלת בשבילי, מאוד. מבלבלת, כי לא... כאילו, לא הרגשתי שזה... זה לא התיישב עלי ההגדרה של "לסבית", אבל גם "סטרייטית" כבר לא באותה תקופה. ואמרתי, אמרתי כאילו... רבאק, כאילו, אני רוצה... שזה יהיה ברור. כאילו... אם אני לסבית אז שאני אמשך לנשים, ו...רומנטית, והכול, ואם לא, אז לא. אבל, כאילו, הבאמצע הזה, כאילו, באותה תקופה זה הרבה יותר היה באמצע.

רונית מתארת מצב של מאבק בין שתי זהויות, זו ההטרורסקסואלית או הביסקסואלית (או הלסבית שאינה מודעת לעצמה) וזו הלסבית, ואולי אף מעבר בין שתי הזהויות הללו. היא מספרת על שימוש בשיח בין-אישי לשם ביצוע מעבר בין שתי הזהויות הללו כחלק מתהליך גיבוש הזהות העצמית. ניתן לראות בזהות המקוונת כלי למעבר בין השיח התוך-אישי לשיח הבין-אישי, תוך הישענות על הזהות הקולקטיבית.

בתיאור של רונית ניתן להבחין בקולות רבים, המעידים על ריבוי זהויות, המוצבות בחלקן על ציר כרונולוגי ובחלקן במקביל, זו לצד זו. רונית מספרת את הסיפור בקולה של הזהות הבוגרת והיציבה של זמן הריאיון, המתבוננת לאחור אל דמותה הצעירה. הדמות הצעירה עצמה כוללת זהות מקוונת לסבית, אשר אינה חופפת, לדבריה של רונית, לזו הממשית, שכן באותו שלב היא לא ראתה בעצמה אישה לסבית. הקול העכשווי,

הבוגר, מתאר מיזוג של שתי הזהויות הללו, והזהות הלסבית תואמת כיום גם את מיצובה של רונית בחיים שמחוץ למרחב המקוון. בתהליך מיצוב ה"עצמי" רונית עושה שימוש בשיח הבין-אישי עם סביבתה באופן שמאפשר לה לבחון את הזהות החדשה מבלי שהיא מחויבת אליה באותו שלב. היא מתארת את המצוקה שמעורר חוסר היציבות בזהות ואת הכמיהה לזהות יציבה ולכידה, ומשתמשת בספרה את הדברים בקול שהוא חיצוני לעלילת הסיפור ומבטא פתרון למצוקה המתוארת בחלק זה של סיפור.

גם יהודית מתארת תהליך הדרגתי ומשמעותי של מעבר משיח תוך-אישי לשיח בין-אישי:

ועד שהתקשרתי [ל"קו הלבן"]⁴, אני חושבת שהיו שלוש פעמים שהתקשרתי וניתקתי, רק מהפחד ש... פשוט מהפחד לדבר על זה, ושמישהו ידע, ולגלות בכלל ש... שיש עוד דברים כאלה, כאילו לסביות, הומואים, מה זה הדבר הזה בכלל. [...] ואז אחרי איזה כמה פעמים של להתקשר ולנתק העזתי באמת להתקשר ולדבר, עם מישהו ב"קו הלבן", שהיה אחד הדברים שמאד עזרו לי בעיצוב של ה... של החיים שלי, להירגע ולהבין, אוקיי, יש לסביות, בכל מיני גילאים, בכל מקום בארץ, אפשר לדבר אתן, הן חיות, כאילו זה לא... איזה יצורים מוזרים שנמצאים אולי באיזה מושבה קטנה אי-שם בארץ, אלא באמת, פשוט חיות, לסביות, וזה בסדר, ויש כזה דבר שנקרא "ארוץ", ואפשר "לצאת מהארוץ".

יהודית מתארת משמעויות רבות של המעבר לשיח בין-אישי. היא מציינת את החשש מהמשמעויות שבשיח כזה, את החרדה והכמיהה שמעורר קיומו של קולקטיב, אולי משום שהוא מקפל בתוכו גם את זהותה הקולקטיבית והאישית הלסבית. היא מתארת את חשיבות השיח החדש בתהליך כינון הזהות שלה ואף בחשיפת היעדרו של שיח בין-אישי ("ארוץ") וחשיפת האפשרות לשיח עתידי כזה ("היציאה מהארוץ"). השיח הבין-אישי מכונן בתודעתה את קיומו של הקולקטיב, ובהמשך היא מתארת שלב נוסף באותו תהליך:

והלכתי... בפעם הראשונה למפגש של קבוצה. ו... הראשון שהעזתי ללכת לשם הייתה קבוצה סגורה, שפעלה בכפר סבא, ו... ושם כבר יש הומואים ולסביות בשר ודם – ואוו. זה לא רק קולות בטלפון חסרי שם [...] כבר אנשים ממש, ויש להם פרצופים, והם בגילי, ותיכונים סטים מהאזור שלי.

בתהליך ההדרגתי של מעבר משיח תוך-אישי לבין-אישי, מכונן בתודעתה של רונית קולקטיב המאפשר את כינון זהותה האישית מתוך זו הקולקטיבית, במנגנון שבו לשיח הבין-אישי המתהווה ישנו תפקיד מרכזי. היא מתארת את התהליך כמשמעותי לא רק למיצוב זהותה הקולקטיבית והציבורית, כי אם כחלק בלתי נפרד וחיוני בתהליך כינון הזהות האישית שלה. חלק משמעותי זה בתהליך מתבצע בכלים של שיח בין-אישי, המשלים את השיח התוך-אישי המקביל. רונית מתארת גם את הזוגיות שלה, ככלי של שיח המשמש למיצוב זהותה הלסבית:

4 מוקד התמיכה של אגודת הלהט"ב בישראל.

ואני חושבת שאַתה, זה בעצם היה, כאילו, ההשלמה שלי האמתית, והקבלה שלי האמתית, ו... כאילו אתה נהיה לי נוח להגיד "אני לסבית", שקודם אמרתי אבל זה הרגיש זר, ו... נתן לי ביטחון. זה בגדול, ז'תומרת... היו, היו עוד דברים אחרי זה, ש... ש... כאילו חיזקו לי את ה... את הזהות.

רונית מעניקה בדבריה משקל ליכולתה להגדיר את עצמה כלסבית וזוקפת את יכולתה זו לזכות הזהות העצמית שלה במסגרת הזוגיות, זהות שניתן להגדירה כהיבט של זהות קולקטיבית, ואשר ממלאת תפקיד משמעותי במקרה זה גם במיצוב הזהות האישית. גם כאן בולטים מרכיבי השיח וחשיבותה של יכולת ההמשגה לכינון ומיצוב הזהות.

מרכזיותו של השיח הבין-אישי במקרים אלו, ולא פחות מכך של היעדרו, ניכרת בדבריהן של המרואיינות. נראה למעשה, כי להיעדרו של שיח זה חלק משמעותי בתהליך כינון הזהות, היעדרות הקיימת בכל שלב בתהליך, עד להופעתו של שיח כזה.

ביטוי של שיח תוך-אישי בתהליך ומשמעותו

לצד תיאור היעדרו המשמעותי של שיח בין-אישי ולפני כינונו הממשי של שיח כזה, המרואיינות מתארות במהלך סיפוריהן בהרחבה את קיומו של **שיח תוך-אישי**. שיח זה מהווה נדבך מרכזי בתהליך גיבוש זהותן המינית ומיצובה, ברמות הזהות האישית, הקולקטיבית והציבורית כאחד.

השיח התוך-אישי מופיע בראיונות בעיקר בשלב שקודם לקיומו של שיח בין-אישי, ושב ומופיע ברגעים מאוחרים יותר, העוסקים בכינון הזהות המינית ואשרורה. הדיווח על אודות שיח תוך-אישי בראיונות מתאפיין בבחירות רטוריות של **ציטוטים ישירים ועקיפים**, וכן בשימוש באמצעי הערכה **חיצוניים**. שני המאפיינים הללו חושפים הן את קיומו של שיח פנימי כמקבילה חלופית לזה הבין-אישי הנעדר והן את השימוש במבנה של ריבוי הזהויות ככלי לביצוע השיח הזה וכאתר למעבר בין הזהויות השונות באמצעים של שיח.

דיאלוג תוך-אישי

בשלב השיח התוך-אישי מופיעים, כאמור, ברוב המכריע של הראיונות, **ציטוטים ישירים ועקיפים** של השיח, לעתים במבנה ממשי של דיאלוג (שאלה ותשובה למשל). דוגמה מובהקת לכך ניתן לראות בתיאורה של עינב על רגע ההתוודעות לנטייתה המינית:

בהתחלה כאילו לא הבנתי בכלל מה קורה [...] ואז ככה ביום החמישי פתאום תפסתי את עצמי לשיחה עם עצמי, ואמרת: "עינב, מה קורה פה?" ואמרת: "וואללה, את רוצה כל הזמן להיות לידה, ו... מה זה אומר..." פתאום זה נפל לי, שאני התאהבתי בה. ואז התחלתי נורא לבכות.

עינב מתארת את רגע ההתוודעות לנטייתה המינית תוך שהיא עושה שימוש ברטוריקה של ציטוט ישיר, כשהדיאלוג המתואר מתנהל בינה לבין עצמה, ואולי אף בין שתי זהויות בתוכה – זו שאינה מודעת לנטייה המינית השונה ושואלת את

השאלה, וזו שמודעת לה ועונה. בולט כאן השימוש של עינב בציטוט ישיר, שבו היא אף פונה אל עצמה בגוף שני ("את רוצה"). עינב עושה שימוש בכלי של שיח, ולמעשה דיאלוג, תוך-אישי, על מנת להגיע לתובנה מודעת בנוגע לתחושותיה, ומכאן – לזהותה המינית. מיד לאחר מכן עינב מספרת על המצוקה שחוותה בעקבות היעדר השיח החיצוני (הציטוט הובא בסעיף קודם), התבטאות שחושפת את הקשר בין קיומו של שיח תוך-אישי לבין היעדרו של זה הבין-אישי.

גם יהודית בוחרת ברטוריקה של ציטוט ישיר, אם כי לא דיאלוגי וללא שימוש בגוף שני, לתיאור ההכרה בזהות העצמית ומשמעויותיה:

אבל בערך בסביבות גיל 15 כבר ידעתי להגיד לעצמי "אוקיי אני לסבית, מה עושים עם זה אני לא יודעת, כי אני היחידה בעולם כזאת, אוקיי, לא היחידה בעולם כי כן כתבו על זה בעיתון, יש עוד כמה כאלה, אני לא יודעת איפה הם, אני לא חושבת שהיה קיים המושג של 'בתל אביב', אבל זה איפ'שהו בארץ, בטח לא ברעננה, אין כזה דבר עוד לסביות ברעננה – בטח לא בגיל שלי וגם גיל לא היה פונקציה, אין, אין יותר לסביות, אולי באמריקה יש. אמ... אז מה עושים עם זה? אני אגלה בהמשך, אבל בטח לא מספרים לאף אחד".

בדבריה, המנוסחים כציטוט ישיר של הדיבור התוך-אישי שלה בנושא, מתארת יהודית גם את מרכיבי הבידוד והיעדר ההקשר הקולקטיבי המתקשרים עם היעדר השיח החיצוני בנושא, כמו גם את מרכזיותו של הצורך בהסתרה והשתקה של דבר הנטייה המינית השונה.

שילה בוחרת להציג את דבריה בתיאור ההתוודעות לנטייה המינית בדרך של ציטוט עקיף של שיח תוך-אישי:

ולא ידעתי בהתחלה שהתאהבתי בה [...] ואחרי בערך שנה וחצי של חברות התחלתי לשאול את עצמי שאלות, מה טיב החברות שלנו ומה טיב מה שאני מרגישה כלפיה.

גם שילה, כמו קודמותיה שצוטטו כאן, עושה שימוש בכלי של שיח תוך-אישי לשם הגעה להבנה של התהליכים הפנימיים המתרחשים בה, ודרכה לכינון, חשיפת ומיצוב זהותה המינית. ההבחנה בין ציטוט ישיר וציטוט עקיף בציטוטים המובאים כאן נשענת הן על בחירות תחביריות והן על אמצעי הערכה נוספים, כגון נימת קול. גם טל מתארת את תהליך ההתוודעות לנטייה המינית בציטוט עקיף דיאלוגי:

בסביבות כיתה ה או משהו תכל'ס נדלקתי על מישהי, וכאילו היה איזה חצי שעה שהיה לי נורא קשה עם זה, ואז הבנתי שאני אותו בן אדם, וזה נורא מצחיק שזה מחשבות של ילד בכיתה ה.

התיאור של טל מציג שיח פנימי שבו משתתפים הקול החרד, המתמודד עם הדיסוננס בין הזהות המינית המצופה לזו הנחשפת, ולמולו הקול הפותר את הדיסוננס ומספק את התובנה המשיבה את הסדר על כנו, תוך שילובו של הפן החדש בזהות במיצוב הכולל של זהותה.

מעניין לראות, כי המקרים היחידים שבהם הופיע שימוש ברטוריקה של שיח תוך-אישי שלא בשלב של ההתוודעות הראשונית לזהות המינית השונה, הם אלו שבהם מופיע ערעור על הזהות בשלב מאוחר יותר בסיפור. כך חוזרת עינב לציטוט ישיר של שיח תוך-אישי בעסקה בתכנים ביסקסואליים בסיפור:

מבחינתי זה [משיכה לגבר] פשוט אומר שאם אני כן... יהיו לי הרגשות כאלה, זה לא... זה לא ילחיץ אותי, זה לא יגיד לי "רגע, מה אני... אני זה, אני זה..." לא.

כאן מתייחסת עינב לקול הפנימי לא כאל קולה היא, אלא כקול חיצוני לה, המיוחס לאפשרות החדשה שעולה ("זה לא יגיד לי"). היא עושה שימוש בכלי רטורי זה על מנת לקיים משא ומתן מחודש על זהותה המינית, תוך דחייה של השיח הפנימי הפוטנציאלי, המתואר כאן ככזה שעשוי לפתוח (או לסמן) פתח לכינון מחודש של הזהות. עצם החזרה לשימוש בציטוט ישיר של שיח תוך-אישי מסמנת כאן אפוא חזרה לעיסוק בנושא של כינון ומיצוב זהות; זאת, תוך שימוש בקיומם של שני קולות פנימיים – זה המודע לנטייה המינית ויציב בידיעתו זו, וזה המערער אותה ופותח פתח למיצוב מחדש של הזהות. ניתן לראות בבחירה התחבירית של ציטוט ישיר ביטוי מובהק להיותו של הדיאלוג הפנימי תחליף לזה החיצוני הנעדר ולצורך בכמה קולות, או נקודות מבט, לשם ביצוע התהליך של כינון יחסי והקשרי של הזהות.

שרון מבקשת לתאר את התהליך שלה ככזה שלא כלל התמודדות עם שאלות קשות בנושא הנטייה המינית השונה. היא מצביעה על קיומה של זוגיות לסבית בשלב מוקדם בתהליך שלה כמצב שמנע ממנה במידת-מה התמודדות עם שאלות מסוג זה. עם זאת, גם בשלילת סיטואציה כזו מנוסחות במבנה של ציטוט ישיר השאלות שלא נשאלו, וגם המסקנה המחליפה אותן מנוסחת באותו אופן, כלומר כשיח תוך-אישי:

ובגלל זה, כשהכרתי את ורד ונהיינו ביחד, אז בעצם לא הייתי צריכה להתמודד עם כל מיני "יואו מה זה אומר עלי" ו"איך זה נראה". פשוט אמרתי... "זהו זה בערך המצב".

שרון מציגה את ההתמודדות שלדבריה נמנעה ממנה במסגרת שיח תוך-אישי, על רקע קיומו של שיח בין-אישי מספק. ניתן לראות בהיעדר המצוקה שמתארת שרון עדות לקשר בין המצוקה המאפיינת רבים מתיאורי התהליך בראיונות לבין הפער שבין קיומו של שיח תוך-אישי והיעדרו של שיח בין-אישי. כמו בתיאורה של עינב בראשית פרק זה (ממצאים ודיון), גם כאן קיים מתאם בין היעדר מצוקה כזו להיעדר הפער בין שני סוגי השיח. עם זאת, ניתן לראות בכך גם עדות לחשיבות קיומו של שיח בין-אישי בנושא במהלך כינון הזהות ומיצובה.

גם יהודית מתארת בציטוט ישיר את תחושותיה עם ההתוודעות למונח "לסבית":

ואז... אורו עיניי ואמרתי "הנה זה זה!", אבל עדיין, אמרתי לעצמי "הנה זה זה, זה, ובטח שאסור לי לספר לאף אחד" [...] אבל בערך בסביבות גיל 15 כבר ידעתי להגיד לעצמי "או-קיי, אני לסבית [...] אז מה עושים עם זה? אני אגלה בהמשך, אבל בטח לא מספרים לאף אחד".

גם בציטוטיה של יהודית, כמו באלו של מרואיינות נוספות, מתבצע קישור ישיר של התעוררות שיח תוך-אישי עם החנקתו המידית של שיח בין-אישי. גם בסמיכותם של הדיווחים על אודות שני סוגי השיח ניתן לראות עדות לקשר בין החנקתו של אחד לטיפוחו של האחר.

עינב מתארת את תהליך הסתגלותה למיצוב הזהות החדש שלה. היא מתארת, תוך שהיא עושה שימוש במבנה של ציטוט ישיר, פעולה יזומה של דמיון מודרך שנהגה לערוך לעצמה. עצם הסיטואציה של דמיון מודרך היא סיטואציה המזמנת את נוכחותן הפעילה של שתי דמויות – זו המדריכה וזו המודרכת. עינב מספרת:

ו... ואז אמרתי לעצמי: "טוב, אז מה עושים?" ואז ניסיתי, ואז... כאילו, תאורטית ידעתי, כמובן שלא ידעתי כמו שאני יודעת היום [...] היה לי מאוד קשה לדמיין את זה. ופשוט עשיתי לעצמי דמיון מודרך. הייתי אומרת "אוקי... נתחיל מהקל. היא [...] בסדר... אוקי, זה נחמד". אז אחרי זה הייתי אומרת לעצמי "אוקי, עכשיו את מדמיינת הפוך". [...] ו... פשוט ככה כאילו, האמת היא שדרך הדמיון המודרך הזה באמת הרגלתי את עצמי לרעיון, לרעיון הזה.

גם בתיאור זה של עינב, כמו בדוגמאות הקודמות מסיפוריהן של שרון ויהודית, ניתן לזהות מספר קולות מקבילים. קולה של המספרת, עינב הבוגרת והמנוסה, המתארת את עינב הצעירה העושה את צעדיה הראשונים בעולם המיניות הלסבית. קולה של הדמות העכשווית מופיע בבירור כאשר היא מציינת כי היום היא בעלת ידע רחב יותר בתחום ("כמובן שלא ידעתי כמו שאני יודעת היום"). שני קולות נוספים העולים מתוך עולם הסיפור שאותו שוטחת עינב, הם כאמור קולותיהן של החונכת ושל הנחנכת בתוך הסיטואציה של דמיון מודרך. גם כאן ניתן להבחין בשימוש במבנה של ריבוי זהויות על מנת ליצור שיח תוך-אישי שבמסגרתו מתבצע המעבר ממיצוב קודם למיצוב חדש בזהות העצמית. בהמשך דבריה עינב מסבירה את הרקע לצורך שלה בתהליך מורכב ועצמאי של הסתגלות:

כי בעצם את גודלת, ואת אה... את אף פעם לא באמת... כאילו מה שאת רואה כל הזמן זה... זה זה, את לא באמת חושבת, כאילו זה הדבר הראשון שעולה לך כשאת חושבת על סקס. אז אה... אני חושבת שזה היה דרך לעשות אקלום לעצמי, אה... לעולם הנשים. ובאמת אחרי זה, גם כשהייתי עם... טוב, אני מקדימה את המאוחר, אבל אחרי זה, כשהייתי עם אישה באופן אינטימי, זה היה לי הדבר הכי מובן מאלי וברור, ואף פעם... הכי טבעי.

עינב קושרת שוב את הצורך בתהליך אקלום המבוסס על שיח תוך-אישי בהיעדרו של שיח ציבורי בין-אישי ובהיעדרם של מודלים להתנהגות בזהות החדשה המתגבשת. היא מבחינה בין מסלול מיצוב של זהות מצופה לבין חריגה מהמסלול הזה ובצורך בהסתגלות הנובע מאותה חריגה. חשוב לציין בהקשר זה את הייחודיות של הסיטואציה, שבמסגרתה קיים מיצוב מחדש של זהות שהיא שונה מזו שאליה משויך הפרט במקור (בניגוד למשל לזהות אתנית), מצב המזמן התמודדות מורכבת מהסוג שמתארת עינב בדבריה. בסיום דבריה אלו מציינת עינב את השפעת המיצוב החיובי של הזהות

האישית על ההתנהלות במרחב הציבורי, ובמקרה זה – הזוגי, בתחום שניתן לראות בו נגזרת של הזהות הקולקטיבית.

היעדרו של שיח בין-אישי והחלפתו בזה התוך-אישי מתבטאים גם בקיומם של שיחים בין-אישיים מדומיינים. יהודית מספרת:

והאמת שלא זכרתי את זה, אבל לפני איזה שנתיים מצאתי את היומן שלי מגיל ההתבגרות אחרי שתמיד אמרתי שאף פעם לא הייתי בארון, ופתאום אני רואה שם כל מיני תכתובות שלי מכיתה י עם עצמי של "איך אני אספר" ו"החברים שלי לא ידברו אתי יותר" ו"אימא שלי תזרוק אותי מהבית" וכל המחשבות הכי איומות.

יהודית מספרת על התמודדות עם החרדה שמעורר המעבר לשיח בין-אישי בנושא נטייתה המינית, תוך שהיא מקשרת את הדבר (בחלק קודם של הריאיון) להחנקתו של השיח הבין-אישי בתקופה שלפני חשיפת זהותה המינית בפני הסביבה.

שימוש באמצעי הערכה חיצוניים בשיח תוך-אישי

עדות נוספת לקיומו של מבנה מרובה זהויות היא השימוש באמצעי הערכה חיצוניים. אמצעים לשוניים אלו משמשים בדרך כלל לתיאור התרחשות שהיא חיצונית לפרט, ובראיונות המופיעים במאמר זה הם משמשים במקרים רבים גם לתיאור תחושות ומעשים של המרואיינות עצמן. הבחירות הלשוניות הללו מייצגות נקודת מבט פסידו-חיצונית, ובמקרים רבים בלתי לכידה, במהלך סיפור הנרטיב האישי. רונית מתארת את רגע ההתודעות שלה לנטייתה המינית השונה:

ושמתי לב במהלך הטורניר שאני מנסה להתחיל אתה. כלומר... טוב, זה מה שאני שמתי לב, לא... לא חשבתי על זה קודם. זה בעיקר מאוד הפתיע אותי והפחיד אותי.

בחירותיה הלשוניות של רונית, כמו גם הנימה שבה נאמרים הדברים, מעידות על דואליות בזהות – אחת הזהויות שלה מתבוננת בהתנהגותה של רעותה ומופתעת ממנה. לאחר השימוש במונח "שמתי לב" רונית מתקנת את עצמה ועוברת לשימוש במונח "חשבתי". נראה כי היא מודעת לשימוש הלא שגרתי במונח הראשון, אולם היא דבקה בנקודת המבט חיצונית גם בהמשך, כשהיא מתארת את תגובתה לדברים בתחושת הפתעה. גם במעבר לשיח הבין-אישי מתארת רונית את תודעתה כתחום בלתי נגיש, שהגישה אליו תלויה במבט חיצוני:

באמת שלא ידעתי. הן אמרו לי "מה, איך לא ידעת על עצמך". נו באמת, איך לא ידעתי על עצמי... אף אחד לא סיפר לי! [צוחקת]

רונית מתייחסת בהומור לצורך במבט חיצוני על מנת להכיר בתכונה או תחושה פנימית שלה, ולמעשה מציבה את נקודת מבטה מחוץ לתודעתה היא, בנגישות נמוכה אפילו משל הסובבים אותה.

מרואיינות רבות משתמשות לאורך הסיפור, ובפרט בהקשר של חוסר המודעות לזהות המינית ורגע ההתוודעות אליה, בביטויים המתארים הפתעה או חוסר מודעות:

הפעם הראשונה **שהודיתי בפני עצמי** שאני נמשכת לבנות"; "איך זה שרק בגיל 14 **גיליתי** על עצמי"; "עוד היה **חשד** שאני סטרייטית"⁵.

גם ביטויים אלו מהווים אמצעי הערכה חיצוניים במובהק, ולכן תומכים באפשרות שלפיה למעשה מוצג בחלקים אלו בסיפור שיח מרובה קולות, המעיד על ריבוי נקודות מבט (זו המודעת וזו שאינה מודעת, ואולי אף נקודות מבט נוספות), שהוא ביטוי לריבוי זהויות.

בדומה, המרואיינות מציינות במקרים רבים את חוסר המודעות שלהן לדבר זהותן המינית השונה, לעתים בנימה כמעט פטרונית, של מי שמתבוננות במבט מנוסה ומודע בבת דמותן בתקופה של טרום-רגע ההתוודעות ולעתים של רגע המעבר בין שני הקולות הללו:

בהתחלה כאילו **לא הבנתי** בכלל מה קורה; אז **לא הבנתי** את זה [...] זה היה **מאוד תמים מבחינתי**, כאילו לא... **לא הבנתי** שום דבר מעבר; אבל **לא פירשתי** את זה ככה; **ולא ידעתי** בהתחלה שהתאהבתי בה; היה יוצא לי לראות דברים שקשורים ללסביות והייתי **נטרפת בלי להבין** כאילו **בתמימות**; והרגע **שגילי...** **שהבנתי** בעצם; ואז **הבנתי** שאני אותו בן אדם; עד **שהבנתי** את הקטע שלי עם בנות ואז **פתאום** 'וואו'.

המושגים המודגשים הם מושגים המאפיינים על פי רוב תהליכי מיצוב כלפי האחר, כלפי אובייקט אשר ממוצב באמצעות התבוננות חיצונית בו. בדוגמאות שצוטטו להלן מתארות הנשים את תהליך המיצוב העצמי שלהן, תהליך שהוא פנימי, אך נראה כי הוא מתרחש תוך התבוננות מהצד, מזווית ראייה חיצונית ל"עצמי". כאמור, ייתכן כי יש בכך עדות לקיומה של זהות יציבה ודומיננטית קודמת, המתבוננת מנקודת מבטה היא אל עבר זהות חדשה המצויה בתהליך התהוות וטרם מוצבה כחלק מה"עצמי", או לחלופין – מבט של הזהות העכשווית היציבה על הזהות המעורערת או על זו המתהווה, מן העבר.

השיח ככלי לחשיפת הזהות המינית או ככלי לכינונה

ביחסים המורכבים שבין שיח בין-אישי ושיח תוך-אישי ובשימוש שנעשה בשניהם, בולט העיסוק בנושא מקור הנטייה המינית כמולדת או כנרכשת ובשאלת היותה כורח או בחירה. במרב הראיונות קיימת התייחסות מהותנית מובהקת לנושא הזהות המינית, ועיסוק ישיר בנושא מקור הנטייה המינית זוכה להתייחסויות שונות. אולם לצד התגובות הקונקרטריות קיימת הנחה מובלעת של מהותנות, המתבטאת בהגדרתו של תהליך כינון הזהות כתהליך של חשיפת זהות קיימת.

במהלך הריאיון מציגה עינב שתי אפשרויות פעולה התואמות שתי זהויות אפשריות, ובחירתה באחת מהן מבטאת את הבחירה ב"אני האמת" שלה:

5 ההדגשות בצייטוט זה ובציטוט הבא אחריו נוגעות לניתוח, לשם הדגשת הביטוי הרלוונטי מתוך המשפט, ואינן מבטאות את נימת הדוברת.

יכול להיות מאוד שהייתי יכולה עכשיו להיות בקשר עם גבר [...] אני לא חושבת שהייתי מאוהבת בו, אבל הייתי יכולה לחיות עם זה. אבל אני בוחרת שלא, אני בוחרת לחיות את ה"אני" האמתי שלי.

גישה של עינב היא מהותנית במובהק, וכמו באירועי שיח אחרים שעל אודותיהם היא מספרת במהלך הריאיון (למשל עם אמה, המציגה גישה הפוכה), גם כאן היא מבקשת להציג את הזהות הלסבית כאותנטית ואת זו ההטרסקסואלית כמזויפת.

גם יהודית מציגה את זהותה כתכונה אינהרנטית אשר אינה תוצר של שיח (בין-אישי או תוך-אישי), כי אם של התנגדות לשיח ההגמוני:

כל החיים שלי ההורים שלי דחפו לכיוון הזה – ו... כולם דחפו לכיוון הזה, אוקיי? נעזוב כרגע את החברות באופן כללי, של הפרסומות והסיפורים והאביר והנסיכה וסיפורי רומאו ויוליה על גלגוליהם האין-סופיים והסדרות לנוער ו... שוב, הפעם הראשונה, הראשונה שהייתה לי... היה לי איזשהו אימג' של שתי בנות, זה היה כבר בגיל 18, כשגזרתי את התמונה מהעיתון, לא יודעת, 17, שזה אחרי 17 שנים של לראות רק בנים עם בנות בכל קונסטלציה אפשרית אז...

מעניין לראות כיצד יהודית עושה כאן שימוש בשיח הבין-אישי הקיים לשם הוכחת הגישה המהותנית שלה. קיומו של כוח מכונן, המכוון, על פי דבריה, לזהות שונה מזו שבה היא ממצבת את עצמה, משמש כטיעון לתמיכה באותנטיות, ואולי אף בהכרחיות, שבזהותה זו.

השיח התוך-אישי משמש את המרואיינות באופן מתמשך ובולט לאורך תהליכי כינון ומיצוב זהותן. השיח, כתחליף לזה הבין-אישי וככלי בפני עצמו, מאפשר כינון, בחינה ומיצוב של זהויות ברמות מודעות שונות. עצם קיומו מכונן את המבנה מרובה הזהויות ומעיד עליו כאחד, והוא מהווה את אחד מעמודי התווך של התהליך.

סיכום

הציטוטים הישירים והעקיפים של הדיבור התוך-אישי בראיונות (קמה, 2003), כמו גם השימוש התדיר באמצעי הערכה חיצוניים לתיאור התרחשויות תוך-אישיות, ממחישים את קיומו של דיאלוג, ומתוך כך – גם את קיומן של זהויות שונות המנהלות את אותו דיאלוג. ברוב הראיונות ניתן לזהות שלושה טיפוסים זהות לפחות: (א) האישה הבוגרת והמודעת המספרת את הסיפור (המרואיינת בעת הריאיון); (ב) האישה או הנערה המתוודעת לזהותה המינית הלסבית ומבצעת בהתאם לכך מיצוב מחדש של ה"עצמי" שלה; (ג) האישה או הנערה שאינה מודעת לזהותה הלסבית או מתכחשת אליה. המעבר בין שלוש הזהויות הללו מתואר כמתרחש באמצעים של שיח החושף את קיומן ומכוון אותן במקביל.

מבט לאחור הסיטואציה מוצגת מעמדה של "עצמי" מגובש ויציב יותר, המתבונן ב"עצמי" קודם, של טרום-תהליך כינון זהות. הקול הכפול – הצעיר ולמולו זה הבוגר, חושף גם הוא את המבנה הדואלי (או המרובה) של זהות ה"עצמי". פיצול זה מאפשר מיצוב של הזהות כיציבה וברורה יחסית לגרסתה הקודמת, המעורערת. בחלק

גדול מהראיונות מוצג גם פיצול של הדמות הצעירה לדמות המודעת לזהותה ולזו המתכחשת אליה (בגרסאות שונות – המקבלת מול המתנגדת, השואלת מול העונה, החונכת מול הנחנכת, החזקה מול החלשה וכדומה). פיצול זה מלווה במקרים רבים בציטוטים ישירים ועקיפים של דיאלוג בין שתי הזהויות. זהו למעשה ביטוי לשימוש שנעשה במבנה מרובה הזהויות ככלי-שיח חלופי, לשם ביצוע תהליך הכינון והמיצוב של הזהות לזהות קוהרנטית ויציבה (קמה, 2003; שילה, 2007; De Fina et al., 2006).

ריבוי הקולות והשימוש בהם בשיח תוך-אישי ובשיח בין-אישי לסירוגין יוצר במקרים רבים טשטוש של הגבולות בין שני סוגי השיח, כמו גם בין הקולות המייצגים זהויות שונות או אפשרויות שונות למיצוב העצמי. טשטוש זה מבטא תהליך במסגרתו נעשה שימוש בכלי שיח בין-אישיים ותוך-אישיים לסירוגין, לעתים כמקדמים זה את זה, לעתים כמחבלים זה בזה, ובדרך כלל – כתחליפים זה לזה.

נראה כי תהליך המעבר בין זהויות ומיצובן יוצר שיח בלתי לכיד, שמגיע בהמשך למצב של יציבות ולכידות יחסיות. השלבים המתאפיינים בלכידות מוגבלת, שהולכת וגוברת, מקבילים במידה רבה לתכנים, כלומר להתהוותה של זהות לכידה ומגובשת. ניתן להבחין בטקסטים גם בביטויים להתנגדות לחוסר לכידות בזהות כחלק מהצורך באשרורה המתמשך של הזהות החורגת מן הסדר. החריגה המובהקת מהמיצוב המצופה של הזהות יוצרת צורך משמעותי בכלים יעילים לכינון ומיצוב של זהות עצמית. היעדרו הבולט של שיח ציבורי ובין-אישי בנושא יוצר חסך בכלי כזה וצורך בתחליף. האחרון מיוצר בין היתר בדמותו של שיח תוך-אישי, ולעתים גם כשיח בין-אישי מדומיין.

באמצעות השיח התוך-אישי מבוצע תהליך ראשוני של מיצוב מחדש, לקראת כינונה ומיצובה של זהות אישית, קולקטיבית וציבורית שונה מזו המוקדמת יותר. בהמשך התהליך, ברוב המקרים לאחר הגעה ליציבות מסוימת במיצוב הזהות, מתווספים גם שיחים נוספים, בין-אישיים, ככלים יעילים בתהליך. העיסוק התדיר של המרואיינות, ישירות ובעקיפין, בנושא השיח, מעיד על משמעותו העצומה בתהליכי כינון זהות.

מאמר זה ביקש לבחון את תפקידו של השיח בתהליכי כינון, גיבוש ומיצוב זהות. מקרה המבחן שנבחר היה תהליכי כינון זהות מינית של נשים לסביות, כפי שהם מוצגים בנרטיבים אישיים על ידן. נושא השיח נחשף כמרכזי מאוד בנרטיבים האישיים בכלל, ובדיווח על השלבים הראשונים של תהליך כינון הזהות המינית בפרט. החנקתו הציבורית והאישית של שיח בנושא יוצרת מצב בעייתי, המחייב פיתוח של אסטרטגיות התמודדות מורכבות. בראיונות סיפרו הנשים על תחושת בידוד וקושי בהמשגה ומיצוב של זהותן, על ייזום של שיח בין-אישי לצד הדיפתו, על קיומו של שיח בין-אישי מדומיין לצד נתק מסוים בשיח התוך-אישי ועוד. מערכת השפעות מורכבת בין המבט הפנימי לזה הפסידו-חיצוני, ובינם לבין המבט החיצוני המדומיין והממשי ולמבטים נוספים, היוותה נדבך משמעותי בתהליך כינון הזהות המתואר על ידי המרואיינות.

מתוך המורכבות החברתית שמקפל בתוכו נושא הזהות המינית, חושף מקרה מבחן זה הן את חשיבותו של השיח ככלי מרכזי בתהליכי כינון זהות ומיצובה והן את האסטרטגיות השיחיות העומדות בבסיסם של תהליכים כאלו. כך, הקישור הבולט

בין היעדרו של שיח בין-אישי ומרכזיותו של שיח תוך-אישי ושיח בין-אישי מדומיין חלופי מאיר את מרכזיותו של השיח בתהליך. ייתכן כי המצוקה שנוצרת בהיעדר שיח חיצוני נוגעת לחשיבות של זהות קולקטיבית וציבורית המציגה לכידות עם זו האישית. נוסף על כך, הדבר חושף, כפי שעושה זאת תיאורו של שיח תוך-אישי במבנה דיאלוגי, את אופיים היחסי והקשרי של תהליכים אלו.

חשוב לציין, כי התמונה המוצגת בסקירה המקדימה ובטקסטים של המרואיינות, הגם שהיא רלוונטית מאוד גם למצב כיום, מתמקדת בתמונת המצב הנכונה לעשור האחרון של המאה העשרים בישראל – שנים ספורות לאחר ביטול חוק איסור משכב זכר, השנים הראשונות שבהן ידוענים ואישי ציבור להט"בים נחשפו בגלוי בישראל, וראשית המאבק ההומו-לסבי הגלוי (תקדימים משפטיים, שינויים בחקיקה, מצעדי גאווה וכיוצא באלה). כמו כן, מדובר בתקופה שהיא ראשית עידן האינטרנט, כאשר התרבות הנלווית לו עדיין נמצאה בחיתוליה. לשינויים אלו השפעה ישירה על תהליכי גיבוש זהותו המינית של הפרט, ולכן חשוב לציין כי תמונת המצב המוצגת תואמת את המצב כפי שהיה בשנים הרלוונטיות למרואיינות עצמן.

ההתקדמות הניכרת בשנים האחרונות בתחומי התקשורת, החינוך, הטיפול, החקיקה ועוד היא בעלת חשיבות רבה מאוד בהקשר של התכנים שנדונו במאמר. מעניין יהיה לבחון את השפעתם של ארגוני שינוי חברתי⁶, ארגוני הסברה⁷, תנועות נוער⁸ וכיוצא באלה על תהליכי כינון זהות מינית ומגדרית שונה כיום. מעניין יהיה גם לבחון את תהליכי ההתמודדות החברה עם המעגלים הסובבים את קהילת הלהט"ב ובקרב אותם המעגלים עצמם, בעקבות התפתחותם של השיח הציבורי בנושא ושל המסגרות המיועדות להתמודדות זו.⁹ תחום מחקר חשוב נוסף בהקשר זה נוגע להשפעת ערוץ התקשורת המקוון על תהליכי כינון זהות. ערוץ זה, המקפל בתוכו שילוב של שיח בין-אישי עם שיח ציבורי, ובעיקר אפשרות לאנונימיות, עשוי להתגלות כערוץ מרכזי בתהליכים אלו. בהקשר זה, חשוב לתת את הדעת לעובדה כי במסגרות רבות חסום לגישה כל אתר אינטרנט שמופיעות בו המילים "הומו" או "לסבית", מצב שהוא בעל פוטנציאל נזק חמור, הן במסר שהוא נושא בחובו והן במניעת הנגישות לערוץ שיח מרכזי, ולעתים יחיד, ממי שנזקקים לו.

חשוב לזכור, כפי שעולה מדבריהן של חלק ניכר מן המרואיינות, כי המסר (החיצוני או המופנם, הגלוי או הסמוי) של היעדר הלגיטימציה לשיח בנושא, ומתוך כך החנקתו המידית והמצוקה הנובעת מהחנקה זו, הוא דומיננטי ועצמתי. למול זאת, הנכחת האפשרות לשיח פתוח ומוגן בנושא היא לעתים מכרעת. נערה או נער אשר יודעים כי האפשרות הזו קיימת, גם אם יבחרו שלא לנצל הלכה למעשה, מקבלים מסר של תקווה ושל אפשרות לפריצת הבדידות וההסתרה שבהן הם שרויים לעתים במשך שנים.

6 כגון "הבית הפתוח" בירושלים. האתר: www.joh.org.il

7 כגון "חוש"ן". האתר: www.hoshen.org

8 כגון "איגי". האתר: www.igy.co.il

9 ארגון "תהל"ה" – הורי להט"בים. האתר: www.tehila.org.il

מקורות

- בלום-קולקה, ש' (2000). סיפור, סיפור ומספר באירועים סיפוריים במשפחה. בתוך נ' פלד-אלחנן (עורך), **מדיבור לסיפור** (עמ' 101–143). ירושלים: כרמל.
- גרוס, א' וזיו, ע' (2003). בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית. בתוך י' קדר, ע' זיו וא' קנר (עורכים), **מעבר למיניות, מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית** (עמ' 9–44). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- טיילור, צ' (2003). הפוליטיקה של ההכרה. בתוך א' נחתומי (עורך), **רב תרבותיות במבחן הישראלי** (עמ' 21–52). ירושלים: מאגנס.
- לזרספלד, פ"פ ומרטון, ר"ק (1995). תקשורת המונים, טעם פופולרי ופעולה חברתית מאורגנת, בתוך ד' כספי (עורך), **תקשורת המונים: מקראה** (עמ' 76–92). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- פוקו, מ' (2003). **הרצון לדעת: תולדות המיניות, ב**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- קופר, י' (2007). **בין שעתוק לשינוי: תהליכי הבניית זהות בארגון חוש"ן, ארגון ההסברה של קהילת הלהט"ב בישראל**. ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- קמה, ע' (2003). **העיתון והארון**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- שילה, ג' (2007). **החיים בורוד**. תל אביב: רסלינג.
- Bacon, J. (1998). Getting the story straight: Coming out narratives and the possibility of a cultural rhetoric. *World Englishes*, 17(2), 249–258.
- Cass, V. C. (1996). Sexual orientation identity formation: A western phenomenon. In R. P. Cabaj & T. S. Stein (Eds.), *Textbook of homosexuality and mental health* (pp. 227–251). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Davies, B., & Harre, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior*, 20, 43–63.
- De fina, A., Schifrin, D., & Bamberg, M. (2006). *Discourse and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self identity*. Stanford: Stanford University Press.
- Johanston, H., Larana, E., & Gusfield, R. J. (1994). Identity, grievances, and new social movements. In H. Johanston, E. Larana & R. J. Gusfield (Eds.), *New social movements: From ideology to identity* (pp. 3–35). Philadelphia: Temple University Press.
- Troiden, R. (1993). The formation of homosexual identities. In L. D. Garnets & D. C. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian and gay male experiences* (pp. 191–217). New York: Columbia University Press.

הומופוביה מופנמת מנקודת מבט פסיכודינמית: מקרה פרטי של הזדהות עם התוקפן?

גידי רובינשטיין

תקציר

משיכתם המינית והרומנטית של נערים וגברים הומוסקסואלים לעמיתיהם ההטרוסקסואלים היא תופעה נפוצה, במיוחד בגיל ההתבגרות, שבו קבוצת השווים (peer group) מורכבת ברובה המכריע מנערים הטרוסקסואלים, וחשיבותה רבה כחלק ממרד הנעורים המאפיין שלב התפתחותי זה. גברים הטרוסקסואלים ממשיכים להיות מושא תשוקה עבור הומוסקסואלים גם בהמשך ההתפתחות, ובמקביל מחקרים מצביעים בעקיבות על עמדותיהם השליליות כלפי הומוסקסואלים. במאמר זה נערך ניסיון לבדוק, האם משיכה זו של הומוסקסואלים להטרוסקסואלים מבטאת רק הערצה לאידאל הגברי שמציג הגבר ההטרוסקסואל, או שמא גם קושי בקבלת הנטייה החד-מינית והפנמה של ההומופוביה האופיינית כל כך לגברים הטרוסקסואלים. במרכז הדיון עומד מנגנון ההזדהות עם התוקפן שטבעה אנה פרויד, ונבדק מקומו של מנגנון זה במשיכתם של הומוסקסואלים להטרוסקסואלים. מסקנת המאמר היא שהבנת מנגנון זה ודיון בו חיוניים לטיפול פסיכודינמי אפירמטיבי שמטרתו לעזור למטופלים הומוסקסואלים לקבל בהשלמה את נטייתם המינית השונה. זאת בניגוד לימים אפלים, שבהם תרמו עקרונות פסיכואנליטיים לפתולוגיזציה של הומוסקסואליות בקרב גברים.

מילות מפתח: הומוסקסואליות, נטייה מינית, זהות מינית, הומופוביה, הומופוביה מופנמת, מגדר, גבריות

פתח דבר: הומופוביה מופנמת מהי?

"נראה ומתנהג כסטרייט", "סטרייט שווה", "סטרייט ..! בגברים אמיתיים", "גבר סטרייט בארון עמוק מחפש סקס עם גברים גבריים", "גבר סטרייט לחלוטין, גברי, שחום, גבוה, מאוד בארון ודיסקרטי", "סטרייט... חושב לנסות את הצד השני", "גבר-גבר עמוק בארון", "לא נראה בקטע בכלל" – עד כמה שהדבר עשוי להישמע מפתיע, כל אלה הם משפטים מתוך מודעות היכרות של גברים המחפשים גברים, שמגדירים את עצמם כ"סטרייטים" והמחפשים פרטנר "סטרייט" ב"אטרף", אתר ההיכרות החד-מיני המוביל בישראל. לכאורה זהו פרדוקס, אך בפועל – מציאות שכיחה. אחד מחדרי הצ'אט התוססים והמאוכלסים ביותר באחד הפורטלים נשא במשך שנים, למרבה האירוניה, את השם "סטרייט בסטרייט". מה גורם להומוסקסואלים להגדיר את עצמם כ"סטרייטים", ולא פחות מכך – לנהות אחר גברים "סטרייטים"? האם זו

* המחבר מבקש להודות לפרופ' עמנואל ברמן מהחוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת חיפה על הערותיו המועילות.

אכן הומופוביה עצמית, פחד מהומוסקסואליות של עצמם? האם זו הכמיהה להיות הטרנסקסואלים בעצמם? או שמא משאלה לקיים קשר מיני, ואולי אף רומנטי, עם גבר "רגיל"? האם גבר הטרנסקסואל נתפס כגברי יותר בעיני הומוסקסואלים? ואם כן, האם הדבר מעיד בהכרח על חוסר קבלה עצמית? באיזה דיסוננס קוגניטיבי נמצאים הומוסקסואלים, שמצד אחד הם מושא ללעג ודעות קדומות בעיני הטרנסקסואלים ומצד שני הם נמשכים אליהם?

שאלות אלו מעסיקות בצורה זו או אחרת לא רק הומוסקסואלים באשר הם, אלא גם את חוקרי ההומופוביה, ובעיקר מה שמכונה "ההומופוביה המופנמת" (internalized homophobia), הכוללת תגובות והתנהגויות שליליות של הומוסקסואלים כלפי עצמם. הומופוביה מופנמת היא פועל יוצא של הפנמת עמדות ורגשות שליליים כלפי התנהגות הומוסקסואלית. בקרב הומוסקסואלים וביסקסואלים הפנמת הומופוביה משמעותה עוינות כלפי הומוסקסואליות וגם כלפי ה"עצמי" (Mayfield, 2001). עמדות אלו מאפיינות מיעוטים מיניים, ובקרב נשים לסביות וגברים הומוסקסואלים הן נמצאות בקשר עם הערכה עצמית נמוכה, תסמיני לחץ, דיכאון, שימוש באלכוהול, תסמינים סומטיים ודה-מורליזציה. תאוריות פסיכודינמיות טוענות שהומופוביה מופנמת נגרמת על ידי תגובות הגנתיות שנועדו להפחית חרדה מפני רגשות ומשאלות המכוונים כלפי בני אותו מגדר, ואשר עשויות לכלול השלכה, הכחשה והזדהות עם התוקפן (Shidlo, 1994).

במאמר זה אבקש לנתח את תופעת ההומופוביה המופנמת באספקלריה פסיכואנליטית, דרך העדשה של מנגנון ההגנה הנקרא "הזדהות עם התוקפן" (identification with the aggressor). אין בכך כדי לרמוז שהטרנסקסואלים הם תוקפנים, אלא שבחברה ההטרנסקסואלית הדומיננטית אשר בה גדל הפרט ההומוסקסואל, הטרנסקסואלים הם הרוב, שעל פיו נקבעות הנורמות להתפתחות מינית "תקינה", ולפיהן נאלץ הפרט ההומוסקסואל לבחון את התפתחותו שלו.

גיל ההתבגרות: זהות לעומת בלבול תפקידים בהקשר של נטיות חד-מינית ודו-מינית

לפני שאפנה לדון ב"הזדהות עם התוקפן", מן הראוי להציג בקצרה את תפקידה של ההזדהות כאחד המאפיינים בהתפתחות המתבגר. המסגרת התאורטית המקובלת ביותר לצורך כך, שגם משרתת היטב את צורכי המאמר הנוכחי, היא מודל התפתחות האישיות של אריקסון (1960), הכולל שמונה שלבים. כמו בהתייחסותו לשלבים קודמים, כך גם בגיל ההתבגרות אריקסון מדגיש את המשימות המוטלות על ה"אני", משימות שהשגתן תורמת להמשך גיבוש האישיות והזהות. המיניות היא רק אחד התחומים שעמם מתמודד המתבגר בדרכו אל השגת היכולת לאינטימיות ולאהבה.

שלב זה של גיל ההתבגרות, המתאפיין בשינויים גופניים ורגשיים רבים, מקביל לתקופת בית הספר התיכון וכולל גיבוש זהות אישית וחברתית בוגרת. הוא מסכם את

ארבעת השלבים הקודמים שאותם עבר הילד. כעת עליו לעבד ולגבש את כל המידע שצבר מהשלבים הקודמים, על מנת לגבש לעצמו את האישיות ואת המיניות הרצויות לו. זהו השלב החשוב והמשמעותי ביותר בעיני אריקסון, שבו הדמויות המשמעותיות עבור המתבגר תהיינה חברי קבוצת המתבגרים בני גילו ובו תתגבש הזהות האישית שלו. אם לא יצליח לגבש את זהותו, יתרחשו טשטוש זהות, בלבול תפקידים וספק עצמי, והדבר עלול לגרום להרסנות ואדישות כלפי הסביבה.

קבוצת בני הגיל מהווה מודל חיקוי עבור המתבגר – הוא מקבל ממנה משוב על התנהגותו ואמור לעצב אותה בהתאם. המאמר הנוכחי מעלה את גודל הבעייתיות של תהליך הזדהותי זה, תהליך המסביר את הצורך של הומוסקסואלים בכלל ושל מתבגרים הומוסקסואלים בפרט להציג את עצמם כ"סטרייטים" ולחפש שותף מיני או שותף זוגי "סטרייטים". על רקע זה בולט גם המחסור בדמויות הזדהות הומוסקסואליות בתוך החברה ההטרוסקסואלית.

אם לא די בכך, גם השחרור מההורים או המרידה בהם לשם השגת עצמאות מגלמים בתוכם קושי כפול ומכופל. מצד אחד, כמו המתבגר ההטרוסקסואל, המתבגר ההומוסקסואל זקוק ל"שותפים" למרד שלו בבית ובהורים, אך מצד שני, רובה המכריעה של קבוצת בני גילו היא הטרוסקסואלית, ולכן אינה יכולה למלא תפקיד זה. גם אם יש בקבוצה זו מתבגרים הומוסקסואלים אחרים, לרוב הם לא ייחשפו בסביבתם הטבעית. משום כך לא נותר למתבגר אלא להזדהות בשלב זה של חייו עם בני נוער הטרוסקסואלים, שהם לרוב מלאי חרדות באשר לזהותם המינית שלהם עצמם, ועמוסי דעות קדומות שליליות נגד הומוסקסואלים, מטעמי הגנה עצמית.

מאז העשור האחרון של המאה העשרים נערכו מחקרים רבים שחשפו את דפוסי הפגיעה של בני נוער הטרוסקסואלים בעמיתיהם ההומוסקסואלים, דפוסי ההצקה להם והפחדתם. מחקר בן שלוש שנים, אשר בדק את ההתנסויות של מדגם נשים וגברים הומוסקסואלים וביסקסואלים שחוו התעללות בבית הספר ואת ההשלכות ארוכות הטווח שהיו להתעללות זו על חייהם, מצא שההתעללות נמשכה חמש שנים בממוצע, הייתה שיטתית ובוצעה על ידי קבוצות, ולא על ידי יחידים. המשתתפים במחקר נטו שלא לדווח על ההתעללות, לא בפני המורים ולא בפני ההורים. בסקר על הקשרים הפסיכו-סוציאליים וההשפעות לטווח ארוך, מעל 50% מהמשתתפים דיווחו על כך ששקלו להזיק לעצמם עד כדי התאבדות (40% ביצעו בפועל יותר מניסיון אבדני אחד). כמבוגרים, המשתתפים סבלו מתסמיני דיכאון יותר מקבוצת ביקורת, אם כי לא סבלו מדימוי עצמי נמוך והחזיקו בעמדות חיוביות כלפי נטייתם המינית (Friedman, Koeske, Silvertre, Korr & Sites, 2006).

תפיסת "האובייקט המופנם"

ניטיב להבין את הדינמיקה של ההזדהות עם התוקפן, אם נבחן אותה כמקרה פרטי של אובייקט מופנם (internal object), אשר מתייחס אל הייצוג המנטלי הנובע מהפנמה

והבלעה של הקשר עם אובייקט חיצוני ומתחזק על ידי הייצוג העצמי של הסוכן הייצוגי המעורב בקשר. אף שפרויד עצמו מעולם לא השתמש במונח "אובייקט מופנם", הוא סיפק את הבסיס, שפותח מאוחר יותר על ידי שנדור פרנצי וקארל אברהם. הייתה זו מלני קליין שהציעה את התאוריה המקורית על עולם פנימי, הכולל אובייקטים מופנמים ואת היחסים האמביוולנטיים של ה"אני" אתם. במודל התאורטי שלה (Klein, 1935), ה"אני" הצעיר המפוצל בדרך זו חווה את איום ההכחדה הן מדחפיו ההרסניים כלפי האובייקט והן מפעולות הגומלין הדמיוניות על דחפיו אלה. פיירברן (Fairbairn, 1963), ויניקוט (Winnicott, 1958), ביון (Bion, 1962), אוגדן (Ogden, 1987) ואחרים הציעו בהמשך מיונים תאורטיים נוספים.

מושג האובייקט המופנם בעבודתו של פרויד (2002) צמח מתוך המסה המפורסמת שלו, "אבל ומלנכוליה", אשר בה טען כי בתהליך אבל נורמלי מפנים ה"אני" את האובייקט האהוב כדי לשמר את הקשר הקרוב אליו, בטרם ייכנע לעקרון המציאות ויכיר בסופו של דבר באבדן. במלנכוליה, לעומת זאת, ההשקעה באובייקט האהוב, שהתעוררה מלכתחילה מתוך בחירה נרקיסטית של אובייקט (שהייתה אמביוולנטית במקורה), נסוגה כשהאובייקט אבד; אך הליבידו מושקע מחדש ב"אני", במקום להיות מועבר לאובייקטים אחרים, ונעשה בו שימוש ליצירת הזדהות לא-מודעת עם האובייקט האבוד או הנטוש. אבדן האובייקט הופך להיות אבדן ה"אני", וה"אני" המפוצל מקיים לאחר מכן יחסים מייסרים עם עצמו. פרויד התייחס לנסיגה לנרקסיזם ילדי, שבה הסובייקט מתקשר לאובייקט ברמה האוראלית. לפיכך ההזדהות נערכת באמצעות התאחדות קניבליסטית, המלווה במאבק יצרי ואמביוולנטי בין הינתקות מההשקעה הליבידונית ובין הנצחתה. מלנכוליה תהיה מקושרת אפוא ל"אני" העליון, שנתפס על ידי פרויד כהפנמה של התביעות ההוריות מה"אני", ואילו ה"אני" העליון מפריד את עצמו מה"אני" על ידי פיצול, תוך כדי הדחקה המבטיחה את התעוררות הקונפליקט האדיפלי.

לאחר 1934, במיוחד במאמרה "אבל וקשרו למצבים מאניים", קליין השתמשה ברעיונות הללו ופיתחה את התפיסה של אובייקטים מופנמים שבעזרתם שומר ה"אני" על יחסים סוערים של אהבה והרסנות (Klein, 1940). אליבא דקליין, פיצול האובייקט והפנמת האובייקט הטוב משמשים הגנות של ה"אני" המאויים על ידי אבדן האובייקט. תהליך זה מאפיין את "העמדה הדפרסיבית", שבמהלכה הופך האובייקט החלקי לאובייקט שלם בעיני הילד, אלא שבכך הוא גם הופך להיות מועד לאבדן. בעולם פנימי זה, פעילות הדחפים מאיימת להרוס את האובייקט הטוב, אך הואיל והוא מהווה את הגרעין המרכזי של ה"אני" עצמו, חושש ה"אני" שמא יושמד גם הוא. בעקבות המודל של פרויד בדבר "האני המענג הטהור" (Freud, 1915), קליין ראתה את ההשלכה כהגנה פנימית טובה של האובייקט נגד מה שהוא חווה כאובייקטים רעים, בין אם תחושת חוסר הנחת נגרמת על ידי תסכול ההרסנות היצרית ובין אם היא מובילה לכך.

תרומתו של פיירברן (Fairbairn, 1963) מצטרפת לתאוריות אלו. כמו קליין, גם הוא תפס את ה"אני" כנוכח בלידה וכמסוגל ליחסי אובייקט מלאים. במקרה של כישלון

יחסי האובייקט הראשוניים, מפצל ה"אני" את אותם היבטים של ה"עצמי", שנראים כבלתי רצויים על ידי האם, בתהליך של התקבעות בהיבט בלתי מספק אחד של האובייקט. קשר זה בכללותו מודחק, הן מתוך רצון לשלוט ברגשות והן מתוך רצון ליצירת השינוי המיוחל באובייקט. לגבי דידו של פיירברן, "מבני אני דינמיים" ניחנים באוטונומיה מסוימת. את מקומו של ה"סתמי" (id) הבלתי מובחן תופס הרעיון של מבני "אני" – אובייקט בלתי מודעים.

ב-1958 ויניקוט הציע את מושג "העצמי המזויף" (false self) כארגון הגנתי שפותח בתגובה לאיום ההשמדה. "העצמי המזויף" הוא צורה של טיפול עצמי שנועד לנהל את החיים מבחינה אנרגטית, במטרה להגן עליהם מפני חוויה של לחץ קיצוני, לפי ההיגיון הפנימי של זולת ראשוני (Winnicott, 1958).

ביון הכניס לתמונה את המונח "מכל" (container) לתיאור התהליך שבין הזדהות השלכתית (projective identification) להפנמה מחדש (reintrojection) (Bion, 1962). הוא דן בפנטזיה הלא-מודעת של השלכת החלקים הבלתי רצויים או הניזוקים של ה"עצמי" על הזולת, אשר לאחר שעברו התאמה באותו "מכל" הם יכולים להיות מופנמים מחדש. לגבי דידו של ביון, הזדהות השלכתית משמעה פיצול אישיות, דחיית החלק המפוצל והפיכתו לאובייקט חיצוני. האובייקט ה"ביזארי" הוא אובייקט פנימי הנחוה על ידי החולה הסכיזופרני בתהליך של פיצול ה"אני", המאפשר לחולה לזהות את ה"עצמי" שלו כנספח לאובייקט, כבעל חיים משלו.

אוגדן שלל את הביטוי "אובייקט מופנם" ודיבר רק על "יחסי אובייקט מופנמים", המצביעים על יחסי גומלין בין שתי חטיבות פעילות של האישיות (Ogden, 1987). הוא הציע לתפוס את יחסי האובייקט המופנמים כהיבט של ה"אני" המפוצל המושלך על ייצוג ומזדהה עמו. הקשר ליחסי האובייקט המופנמים מרמז בהמשך על פיצול כפול של ה"אני", שכן תת-ארגון אחר שלו מזדהה עם ה"עצמי" ומשמר את יחסי האובייקט.

הזדהות עם התוקפן

בספרה הקלסי "האני ומנגנוני ההגנה", מציגה אנה פרויד (1987) שני מנגנוני הגנה מקוריים, שהפכו אבני פינה בפסיכולוגיית ה"אני": האחד – "כניעה אלטרואיסטית", והאחר – "הזדהות עם התוקפן". היא מציינת שהזדהות עם ערכי ההורה היא חלק נורמלי בהתפתחות ה"אני" העליון, אך אם הילד מפנים הן את הנזיפה והן את העונש, אזי הוא מוצא את עצמו מקובע בשלב ביניים של התפתחות ה"אני" העליון. מנגנון "ההזדהות עם התוקפן" מופיע גם בתאוריית יחסי אובייקט, שחשפה לראשונה כיצד המטופל מציב לעתים את האנליטיקן בתפקיד הקרבן, בעוד הוא עצמו ממלא תפקיד של הזדהות עם התוקפן בסיטואציה האנליטית (Casement, 1990). הטראומה נחוות כתקיפה, והיא יכולה להוביל להזדהות אוטומטית ובלתי מודעת עם התוקפן ומקושרת עם מערך הזדהויות, הכולל, נוסף על הזדהות זו עם התוקפן עם הקרבן, גם הזדהות עם המציל ועם המטפל (caregiver), הזדהויות הממלאות תפקיד מרכזי בהחלמה משליטת הטראומה בחיי הקרבן (Blum, 1987).

כאשר אדם מסוים הופך להיות קרבן לתוקפנות, הוא נוטה לתפוס את עצמו אוטומטית כחסר אונים ואת התוקפן – כעצמתי. בבחירה בין חוסר אונים ועצמה, רובנו נבחר בעצמה. חוסר האונים והתבוסה הן תחושות כואבות, והקרבן דוחה את קרבנותו ורוצה להיות חזק כמו התוקפן. במצב כזה עולים על הדעת שני תסריטים: (א) הקרבן לומד לראות את עצמו מבעד לעיני התוקפן העצמתי, מאמין שאין הוא רק קרבן אקראי ובעצם "מגיע לו" להיענש. תוך כדי כך הוא "שוכח" לראות את הסיטואציה דרך עיניו שלו עצמו; (ב) הקרבן מבקש לקרבן אנשים אחרים, חש צורך להכאיב למישהו אחר בדיוק באותו מקום שבו הוא חש את הכאב מהתוקפן, וכך הוא משיג תחושה של עצמה ושליטה, לכאורה לפחות.

פרויד (1987) הבחינה בין הגנות המכוונות נגד נגזרות של הדחף, במטרה להגן על ה"אני" מפני דרישות אינסטינקטואליות, ובין הגנות נגד רגשות. הראשונות כוללות הגנות שהיו מוכרות זמן רב, כמו הדחקה, נסיגה, תצורת תגובה (reaction formation), הפנמה, השלכה, בידוד וביטול פעולה (undoing), כמו גם עליות ומורדות של הדחף, כגון היפוך ופנייה נגד עצמי, מנגנוני הגנה הדורשים עדיין את התערבות ה"אני" לצורך הפעלתן. לתשעה מנגנוני הגנה אלה הוסיפה פרויד מנגנון עשירי, עידון, או התקה של מטרות אינסטינקטואליות, בהיותה מודעת לערכו ההסתגלותי של מנגנון זה.

הגנות נגד רגשות כואבים (שניתן לראותם כשילבים קדם-הגנתיים) כוללות הכחשה בפנטזיה, הכחשה במילים ובמעשים, הגבלת ה"אני" (צורה הגנתית של אלטרואיזם) והזדהות עם התוקפן, מושא מאמר זה. בעקבות תקשורת מילולית עם אנה פרויד, ג'ני ויידלר סיפקה לנו תמונה מרשימה של התהליך בילד בן חמש. כל אימת שהחומר הקליני נגע בסוגיית אוננות או בפנטזיות אוננות, הילד – שהיה בעל עכבות נורמליות – הפך תוקפני בקיצוניות. למשל, הוא העמיד פנים שהוא אריה שואג ותקף את האנליטיקנית. הוא נשא עמו מקל, העמיד פנים שהוא השטן, השתמש במקל כדי לתקוף את המדרגות וחלקים אחרים בחדר, ואף ניסה להכות את אמו וסבתו. הדברים הגיעו לשיאם בהתחילו לנפנף בסכיני מטבח. האנליזה הראתה שהוא ציפה לעונש על מה שהוא תפס כפעילויות אסורות. בהתנהגותו האלימה הוא גם הציג את התקפותיו וגם הקדים תרופה למכה שממנה פחד, וסכיני המטבח מבטאים את חרדת הסירוס שלו.

ילד קטן אחר, שהתסביך האדיפלי שלו היה בשיאו, השתמש במנגנון הגנה זה כדי לנסות ולהתמודד עם משאלותיו המיניות כלפי אמו. עד כה יחסיו עמה היו טובים מאוד, אך כעת הופיעו בהם התקפי זעם. הוא ביקר אותה בצורה חריפה ביותר מסיבות רבות ושונות, שהמסתורית בהן הייתה סקרנות. ניטיב להבין זאת, אם נשים לב שבפנטזיות שלו, אמו ידעה על דחפיו המיניים כלפיה ודחתה בזעם את מימושן. זעם זה שוחזר בהתקפי הזעם של הילד עצמו. פרויד ראתה בסקרנותו מאפיין של עולם היצרים שלו, ולא של אמו, והייתה ערה לקושי שלו לשלוט ביצריו המיניים. כך, באופן הגנתי הוא הפך את התפקידים בין ההורה והילד. הזדהות עם התוקפן, אליבא דפרויד, מצביעה על שלב מיוחד בהתפתחות תפקודו של ה"אני" העליון. אף שהביקורת החיצונית הופנמה, הזיקה בין הפחד מעונש והעברה שבוצעה לא נוצרה עדיין במודעותו של המטופל.

לפיכך, ברגע שהביקורת מופנמת העברה מוחצנת, תמרון המערב מנגנון אחר – השלכת האשמה. חוסר סובלנות כלפי אנשים אחרים מופיע לפני חוסר הסובלנות של האדם כלפי עצמו (פרויד, 1987).

הומופוביה מופנמת: איום על הדימוי הגברי

במאמרם על הומופוביה מופנמת בהקשר של טיפול פסיכואנליטי בהומוסקסואלים, דנים פרידמן ודונוני בקשר בין גינוי עצמי (self-condemnation) של המטופל על היותו הומוסקסואל וגינוי עצמי שלו על כך שהוא מרגיש שאינו גברי מספיק (Friedman & Downey, 1999). המטופלים המתוארים במאמר הם גברים הומוסקסואלים שאובחנו על ידי המטפלים כבעלי הסתגלות טובה, חשו בנוח עם זהותם המינית ההומוסקסואלית, "יצאו מהארון" ורמת ארגון האישיות שלהם הייתה נויורוטית, ולא גבולית (Kernberg, 1975). אף שזכרו כינויי גנאי שונים מילדותם, הרי שההיבטים המכאיבים ביותר של חוויה זו לא היו מודעים להם בהווה.

המונח "הומופוביה" אינו מונח קליני-אבחוני רשמי, והוא הוכנס לראשונה לפסיכולוגיה הכללית בסוף שנות השישים של המאה העשרים על ידי הפסיכולוג ואיש החינוך ג'ורג' ויינברג, שהשתמש במילה לציון תגובות שליליות ועוינות אי-רציונליות של הטרנסקסואלים כלפי הומוסקסואלים (Weinberg, 1974). מבחינה קלינית, פוביות מהוות תגובות הימנעותיות אי-רציונליות הנובעות מתמרונים הגנתיים מסוימים: השלכה, התקה (לרוב לסביבה לא-אנושית, כמו פוביות מבעלי חיים או פוביות מטיסות) והימנעות. פרטים פוביים אינם מכוונים בדרך כלל תוקפנות גלויה כלפי האובייקטים הפוביים; במילים אחרות, רוב ה"הומופובים" אינם "פוביים" במובן הקליני של המושג, שקנה לו אחיזה בשיח היום יומי. הוא הדין לגבי המונח "הומופוביה מופנמת", המציינת תגובות שליליות אי-רציונליות **מופנמות** למשאלות, דחפים וזיכרונות הומו-ארוטיים (Friedman & Downey, 1999). המודעות להומוסקסואליות עלולה לעורר גינוי עצמי. ילדים הופכים להיות בוגרים חד-מיניים וגדלים בסביבה שמעודדת הטרנסקסואליות ומעוררת רתיעה מפני הומוסקסואליות. הפנמת האחרים המשמעותיים בסביבה כזו עלולה לשאת אופי הרסני. גינוי ההומוסקסואליות מופנם ומשפיע על תוכני ה"אני" העליון, עיצוב הזהות והיבטים אחרים של תפקוד הנפש (Malyon, 1982). ניתן להתחקות אחר שורשי ההומופוביה המופנמת של הפרט ההומוסקסואל ולגלות התעללות והזנחה בילדות המוקדמת (Downey & Friedman, 1995), כאשר המטופל נוטה לסבול מהפרעות נפשיות שונות **ראשוניות** בעלות גוון מזוכיסטי-דפרסיבי, שעליהן "מולבשת" ההומופוביה המופנמת, כתופעה **שניונית**, בשלב מאוחר יותר בילדות. אצל אחרים, ההומופוביה המופנמת מהווה תופעה **ראשונית**, לרוב כתוצאה מיחסים עם אנשים מתוך המשפחה ומחוצה לה, ובעיקר עם קבוצת השווים, ללא רקע של נסיבות טראומאטיות ומשפחתיות וללא פסיכופתולוגיה גרעינית ראשונית. בין אם ההומופוביה המופנמת היא שניונית ובין אם היא ראשונית ועומדת בפני עצמה, המטופלים עלולים לייחס את כל מצוקתם הרגשית אך ורק לעמדותיהם השליליות

כלפי ההומוסקסואליות של עצמם. ממחקרים עולה שרוב ההומוסקסואלים התנסו בחוויות טראומאטיות עם גברים אחרים בגלל גינונים הפיכי מגדר. במהלך הילדות, לרוב לפני התנסותם המינית הראשונה, רבים מהם תויגו כ"בנים נשיים" ("sissy") או "הומואים" ("fag"), התגרו בהם ללא כל פרובוקציה מצדם, איימו עליהם באלימות פיזית, החרימו אותם, דבר הפוגע במיוחד בגיל ההתבגרות, שבו יש חשיבות מכרעת לקבוצת השווים כדרך מילוט מלחצי ההורים והמחנכים ובני נוער אחרים אף תקפו אותם פיזית (Herek, 1996; Herek & Berrill, 1992). הזדהות עם התוקפן היא אחד ממגננוני ההגנה המרכזיים בהפיכת יחסים טראומאטיים אלה לפגיעה בדימוי העצמי הגברי (masculine inadequacy). מאוחר יותר בהתפתחות, לרוב בגיל ההתבגרות, אותן פנטזיות הומו-ארוטיות, הגורמות עוררות מינית, פוגעות בדימוי העצמי במציאות, כשברקע דימוי עצמי נמוך שהחל להתפתח מוקדם יותר (Friedman & Downey, 1999).

בחדרי חדרים: משיכת הומוסקסואלים להטרסקסואלים בעידן האינטרנט

עד לפני מספר שנים נשא כאמור חדר הצ'אט הפעיל ביותר בפורטל "ואללה" את השם הפרדוקסלי "סטרייט בסטרייט". שם זה מבטא את ההערצה והכמיהה של הומוסקסואלים להטרסקסואלים, המייצגים בעיניהם את הגבריות בהתגלמותה. פתחתי בציטוטים נבחרים של כיוניים שבחרו כמה מחברי אתר היכרויות ההומוסקסואלי "אטרף". הגדיל לעשות אתר היכרויות בין-לאומי, StraightActing.Com, שקיים זה כעשור. על אף הצהרותיו הליברליות, המבטאות לכאורה לגיטימציה לכל צורות הנטייה והזהות המיניות, כולל אתר זה שאלון פופולרי (quiz), הבדוק באיזו מידה אדם הוא "נשי" או "גברי" המתנהג כמו "סטרייט". למרות ההצהרה שהשאלון אינו יותר מ"כיף" (fun), הוא מקורי, ייחודי ועשוי לשמש מקור השראה לחוקרים המבקשים לבדוק תפקידי מגדר בתוך המגזר ההומוסקסואלי. השאלות משעשעות ומעלות חיוך על השפתיים, אך נוגעות בניואנסים מעניינים ונגועות בהומופוביה: "האם אתה נהנה לקבל פרחים?", "חבריי מתארים אותי כ-high maintenance [מישהו שדורש תשומת לב רבה, מוציא כספים רבים על לבוש ועסוק מאוד במראה החיצוני שלו], "אני יושב רגל על רגל", "אני מרכל עם נשים במקום עבודתי", הן רק חלק מהדוגמאות. השאלון רגיש עד כדי כך, שבתום מילויו מקבל הנבדק לידיו ציון שנופל בתוך לא פחות מ-11 קטגוריות, הנעות מ"הסטרייט אקטינג האולטימטיבי" ("אין גברי ממך. אף אחד על פני כדור הארץ לא היה מעלה על דעתו שאתה שוכב עם גברים"), דרך "סטרייט אקטינג במידה רבה מאוד", "במידה רבה", "במידה מסוימת", "נשי במקצת", "בעיקר נשי", "נשי מאוד", "נשי לחלוטין" ועד "queen status" ("אין נשית ממך – את פשוט אישה לכודה בגוף של גבר").

בין האתרים הפורנוגרפיים המיועדים לעיני גברים הומוסקסואלים והמציגים גברים הטרסקסואלים לכאורה, ישנם שני סוגים, הפונים להומוסקסואלים הבוחרים להאמין שלפניהם אכן גברים הטרסקסואלים, או החפצים להשתעשע בפנטזיה. בסוגה האחת, שזכתה לשם "gay for pay" ("גיי בתשלום"), מופיעים שחקנים או שחקניות, כוכבי

סרטים פורנוגרפיים, המצהירים על עצמם כהטרסקסואלים (או שאחרים מאמינים שהם הטרסקסואלים), אך מקבלים תשלום על מילוי תפקיד של הומוסקסואלים או לסביות בסרטים המיועדים לקהל צופים הומו-לסבי ועוסקים בפעילות חד-מינית. פעילות זו היא בינם לבין עצמם (באוננות מול המצלמה) או במשגל אמתי. שחקנים אלה ישווקו כ"סטרייטים" כדי לפתות את הקהל ההומוסקסואלי אל הבלתי מושג (Leap, 1999). בסוגה האחרת מופיעים גברים המקיימים יחסי מין עם נשים, ומבחינה זו היא דומה לסרטים המיועדים לעיני גברים הטרסקסואלים, שבהם המצלמה ממוקדת, מטבע הדברים, על האישה ולא על הגבר, ואין בהם הקפדה יתרה על מראהו החיצוני של הגבר, אלא על זה של האישה. אך כאן, לעומת זאת, המצלמה ממוקדת בגברים שנבחרו בקפידה בשל המראה החיצוני שלהם. ברוב המקרים ניתן למצוא שחקנים אלו ב"שמות בימה" זהים או אחרים גם באתרים אחרים, שבהם הם מקיימים יחסי מין עם גברים אחרים, אך כשהם מקיימים יחסי מין עם נשים, הם מוצגים כהטרסקסואלים לכל דבר:

באתר זה תמצא גברים סטרייטים חמים המקיימים יחסי מין עם נשים, אך המצלמה אוהבת כל תנועה, כל שריר, כל טיפת זיעה של הגבר ואינה מתמקדת באישה [...] ראייתם אתרים שבהם בחורים סטרייטים מקיימים יחסי מין בתשלום. למרות שכיף להסתכל על גברים סטרייטים כאילו היו 'משלנו' [הומוסקסואלים], גם אם זה ליום אחד, אתם יודעים שהם עושים זאת רק תמורת תשלום. כאן תוכלו לראות 'פרי הרבעה' [studs] סטרייטים הנהנים מכל רגע משום שהם עושים מה שהם אוהבים באמת. לא מדובר עוד בכסף.

ברור שמדובר בשחקנים שמקבלים תשלום, אך האשליה הנמכרת לצופה ההומוסקסואל היא שמדובר בגברים הטרסקסואלים לכל דבר ועניין, המקיימים באמת ובתמים יחסי מין עם נשים. תופעה זו מעידה בצורה שאינה משתמעת לשני פנים על המשיכה העזה של גברים הומוסקסואלים לגברים הטרסקסואלים.

בצד משיכה עזה זו, הפועלת על פי עקרון העונג של הסתמי (id) על הדחפים והיצרים הקמאיים והבלתי מעובדים, נמצא תגובות של הומוסקסואלים אקטיביסטים-פוליטים, שמגיבים לתופעה על פי עקרון המציאות של האני (ego) ורואים במשיכה זו ביטוי להומופוביה מופנמת. כך למשל, במאמרו "סטרייט בסטרייט" מנתח מרחב (2001) את "יציאתו מהארון" של הזמר עברי לידר, המייצג בעיני רבים הומוסקסואל "סטרייט אקטינג" (הומוסקסואל המתנהג כמו הטרסקסואל) שאף מביא כבוד לקהילה ההומוסקסואלית, לא רק בכך שהוא זמר מצליח וגאה ש"יצא מהארון", אלא משום שבהופעתו הגברית והסולידית הוא מפריך סטראוטיפים שליליים על הדימוי הנשי של הומוסקסואלים בעיני הטרסקסואלים. לגבי דידו של מרחב, אין ל"יציאה מהארון" של עברי לידר כל משמעות פוליטית-חברתית, אלא רק משמעות רכילותית: "אז אל תתלהבו, חברות וחברים, כי אם אלה יהיו הדמויות המייצגות שלנו ושל המאבק שלנו, לא יהיה לנו ממש במה להתגאות", חותם מרחב את מאמרו. איתן (2007) מוסיף: "בל תטעו. אין מדובר ב'סטרייט-אקטינג', אותם הומואים שבטוחים שזה נורא מאגניב להיות סטרייט ואיכשהו מרגישים צורך לשחק אותה גבר-גבר. 'אני מזדיין עם גברים ובה נגמר הסיפור', הם בדרך כלל מספרים לכל מי שרק רוצה לשמוע, אבל לא ממש משוכנעים בעצמם" (Cruise, 2009).

כמעט-אפילו: משיכה לאידאל הגברי או הזדהות עם התוקפן?

במאמר זה הוצג יחסם המיני האמביוולנטי של הומוסקסואלים להטרוסקסואלים. מצד אחד, גברים הומוסקסואלים רבים נמשכים לעמיתיהם ההטרוסקסואלים, המסמלים בעיניהם את "הגבר האמתי". הדבר בא לידי ביטוי בחיפוש הומוסקסואלים הנראים ומתנהגים כהטרוסקסואלים, אם במציאות ואם בסרטים פורנוגרפיים ייעודיים. מצד שני, יש לזכור כי גברים הטרוסקסואלים נמצאו במחקרים רבים כבעלי רמת הומופוביה גבוהה במובהק מזו של נשים הטרוסקסואליות (ראו למשל Herek, 1990, 2000, 2002, 2009). הומוסקסואלים פעילים פוליטית רואים בהגדרה העצמית של הומוסקסואלים כהטרוסקסואלים ובמשיכה להטרוסקסואלים ביטויים של הומופוביה מופנמת, העולה בקנה אחד עם מנגנון ההזדהות עם התוקפן. לפי גישה זו, הגדרה של הומוסקסואל את עצמו כ"סטרייט" או כ"סטרייט אקטינג" מבטאת לא רק משיכה להטרוסקסואלים, אלא דחיית ההומוסקסואליות של עצמם והפנמת התיוג השלילי שלהם. מנגנון ה"הזדהות עם התוקפן", שטבעה אנה פרויד, מיטיב לתאר דינמיקה זו. במקום להימנות על המיעוט המיני המדוכא והמושם ללעג על ידי החברה ההטרוסקסואלית, ההומוסקסואל נמשך לגברים הטרוסקסואלים, אך בד בבד הוא מפנים את רתיעתם ממנו בצורה של רתיעה מעצמו ומהמיעוט המיני שעליו הוא נמנה.

מעבר לתרומה הייחודית שיש למנגנון ההזדהות עם התוקפן להבנת תופעת ההומופוביה המופנמת והמשיכה של הומוסקסואלים להטרוסקסואלים, עצם השימוש במנגנון זה, שפותח במסגרת פסיכואנליטית, להבנת רתיעתם של הומוסקסואלים מעצמם, מהווה עדכון נוסף של התאוריה הפסיכואנליטית להבנת תופעת המשיכה לבני אותו מגדר. למנגנון זה חשיבות מכרעת בטיפול הפסיכולוגי בהומוסקסואלים שאינם משלימים עם נטייתם, כאלה הרואים בנטייתם החד-מינית פגיעה בגבריותם ובדימוי העצמי שלהם. אם נחשוב על האקטיביזם האנטי-הומוסקסואלי שהיה מעשה שבשגרה בקרב פסיכואנליטיקאים אמריקנים בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים (Bieber et al., 1962; Rado, 1956; Socarides, 1978) ועל הגדרת הומוסקסואליות כהפרעה נפשית (American Psychiatric Association, 1957), גם אם היא אינה מפריעה למטופל עצמו (ego syntonic homosexuality) – (1968), הרי שלגיוס מנגנון הגנה פסיכואנליטי לשם טיפול אפירמטיבי בהומוסקסואלים יש חשיבות עליונה (Friedman & Downey, 1999; Rubinstein, 2003).

הסברים נוספים

תופעות פסיכולוגיות באשר הן נוטות להיות רבות גורמים, ולכן עולות על הדעת סיבות נוספות למשיכתם של גברים הומוסקסואלים לעמיתיהם ההטרוסקסואלים.

הכמיהה אל הבלתי מושג המאתגר

משיכה אל הבלתי מושג המאתגר מאפיינת במיוחד גברים (ללא קשר לנטייתם המינית). אחרת, קשה להסביר את הצלחתו המסחררת של רב המכר, "למה גברים אוהבים ביצ'יות" (ארגוב, 2005, עמ' 38):

גברים הם ציידים במהותם, נקודה. מדובר בטיפוסים תחרותיים במיוחד שמתעניינים במירוצי סוסים, מירוצי מכוניות, טיס, טיפוס הרים, אתלטיקה ואפילו ציד [...] את אולי משתגעת כשהמחשב שלך קורס, אבל בשביל כל גבר מצוי, מדובר בריגוש חדש [...] מה שיכול להוציא אותך מדעתך, יכול לגרום לו לריגוש גדול [...] כשגבר רוצה משהו, הוא ילך על זה עד הסוף ואם במקרה הוא לא מצליח מיד, הוא רק ירצה בזה יותר.

בעולם הישגי ותחרותי כמו שלנו, אנו עלולים להמעיט בערכו של מה שבא בקלות. על משקל זה ניטיב אולי להבין מדוע גברים הטרוסקסואלים, אשר הנתפסים כקשים להשגה, מהווים מוקד משיכה כה עז עבור גברים הומוסקסואלים. במרכז הדינמיקה של הכמיהה לבלתי מושג נמצא המונח שטבע צוקרמן (Zuckerman, 2008), "התנהגות מחפשת ריגושים" (sensation-seeking behavior), שרמתה גבוהה יותר בקרב גברים מאשר בקרב נשים. בפריט "כשמדובר ביחסי מין, משיכה גופנית חשובה לי יותר מאשר מידת היכרותי עם האדם" למשל, ציונם של הגברים היה גבוה יותר במובהק מזה של הנשים וגודל האפקט היה 0.74 (Gaither & Sellbom, 2003). הנתון הסטטיסטי היבש הזה הופך לעסיסי יותר, אם מתייחסים למילות שירו של חמי רודנר, סולן להקת "איפה הילד", "מה שעובר עליי": "שימי לב, יחסי המין הופכים טובים כשאינ קרבה". משפט זה, כפי שמעיד דווקא אחד ממטופליי ההטרוסקסואלים, התנגן באוזניו כשקיים יחסי מין עם חברתו לשעבר מיד לאחר שעזבה אותו, והוא מתאר אותם כטובים ביותר אתה ובכלל. לעומת זה, במחקר אחר, גברים העניקו לנשים ציון גבוה יותר במובהק בסולם המדגיש את חשיבות הקרבה הרגשית בשביעות רצון מיחסי מין (Hill & Preston, 1996). ואולם הכמיהה לבלתי מושג, המאפיינת גברים יותר מאשר נשים, אינה סותרת בהכרח את הסבר ההומופוביה המופנמת וההזדהות עם התוקפן למשיכתם של גברים הומוסקסואלים לעמיתיהם ההטרוסקסואלים, ומומלץ להתייחס אליה כהסבר משלים ולא חלופי, כפי שעולה מתיאור המקרה הקצר הבא:

ע', בן 26, פנה אלי לטיפול במטרה לוודא סופית שהוא הומוסקסואל ו"לצאת מהארון" בפני אחיותיו ואמו. היה חשוב לו "לצאת מהארון" לפני שיכיר הומוסקסואלים אחרים ולפני שיקיים יחסי מין אתם, מחשש שמא במקום מפגש כזה או אחר יזהו אותו כהומוסקסואל והדבר יגיע בדרך לא דרך לאוזני משפחתו (לי הדבר נשמע יותר כצורך לקבל את "ברכת הדרך", בעיקר מאמו, לפני שיצא למסע עצמו). הבחור שאליו הוא נמשך ביותר הוא חברו

ההטרסקסואל הטוב ביותר, אף שהוא נראה שונה מהבחורים שמעוררים אותו מינית בדרך כלל. מאז "היציאה" המוצלחת "מהארון" חלפה יותר מחצי שנה, אך ע' עדיין לא אזר אומץ לנקוט את הצעד הקטן ביותר לקראת קיום יחסי מין עם בחור אחר. במהלך הטיפול הפכה ההומוסקסואליות מאגו-דיסטונית מוחלטת לאגו-סינטונית חלקית. לכאורה, מאז "היציאה" המוצלחת "מהארון" ע' היה מסוגל לחשוף את עצמו בפני כמה מחבריו ההטרסקסואלים, אך הוא נוקט הימנעות מול העולם ההומוסקסואלי, ומשיכתו לבני מינו עדיין כרוכה בפגיעה, הן בגבריות והן בדימוי העצמי, ומלווה הומופוביה קשה. "אני לא רואה את עצמי חלק מהם", אמר לאחר ביקור במפגש של "תא הסטודנטים הגאה" באוניברסיטה שבה הוא לומד, ובמקביל הוא ממשיך לחוש עוררות מינית עזה בכל מפגש עם חברו ההטרסקסואל הטוב ביותר. בזכות קווים אובססיביים בולטים, הפועלים לרוב בשירות האגו, הוא גייס את כל כוחותיו להתקדמות מקצועית בתחומו, הגיע תוך זמן קצר להישגים מרשימים מאוד, אך השתמש בכך כדי להימנע ממימוש נטייתו המינית, ובמסגרת זו הוא אף דילל מאוד את הפגישות הטיפוליות, עד כדי החלטה משותפת להפסיקו לזמן-מה לפחות. ייתכן שבמקרה זה, כאשר המשיכה המינית לחבר הטרסקסואל מופיעה בד בבד עם רמה גבוהה של חרדה מפני יצירת קשר מיני ראשון עם גבר והימנעות ממנה, הכמיהה לבלתי מושג בצורת משיכה לגבר הטרסקסואל מאפשרת למטופל זה להיות מצד אחד במגע עם משיכתו לבני מינו, ומצד שני – להימנע ממימושה, משום שמושא התשוקה הוא בלתי אפשרי.

פנטזיה לעזור להומוסקסואל לגלות את ההומוסקסואליות הסמויה שלו

חבר סטרייט שניסה

מחבר: משה

תאריך: 31/12/2010

שעה: 22:38

שלום לך דוקטור, ברצוני לשתף אותך במשהו שקרה לי עם חבר טוב. אני כבר שנים ידוע בתור דו-מיני שאוהב גברים שמנים מאוד. יש לי חבר טוב שהוא סטרייט שיהיה נשוי. תמיד הוא שאל אותי מה כבר גבר עושה עם גבר ואפילו טען שזה גועלי ששני גברים יחד עד שיום אחד היה בינינו מגע מיני מוגבל. מאז היו בינינו יחסי מין מוגבלים 7 פעמים והיה ברור שהבחור נהנה, אם כי לא הגיע לסיפוק מלא. הוא ממשיך לטעון שהוא לא אוהב גברים. השאלה שלי היא כיצד יתכן שהוא נהנה כל כך ובכל זאת טוען שהוא סטרייט¹.

1 הנוסח שונה כדי שיתאים לאופיו של כתב העת.

פנייה זו, שהתקבלה בפורום "שרינג פרנדלי" של אתר המומחים "דוקטורס"², שנועד לסייע להומוסקסואלים, ביסקסואלים וטראנסג'נדרים, מבטאת וריאציה נוספת על אותו נושא של נהייה אחר הבלתי מושג. הפונה מגדיר את עצמו "דו-מיני", כלומר הוא ער למורכבות ולגיוון הגדולים של המיניות האנושית, ובכל זאת, ניכר שהוא נותר מתוסכל במידה מסוימת מכך שניסיונו לפתות את חברו ההטרוסקסואל לא צלח בשלמות. תהיותיו של משה זכו להתייחסות בספר אקדמי לכל דבר, שבו הוקדש פרק שלם לשאלה, "האם פיתוי (seduction) יכול להפוך גברים הטרוסקסואלים להומוסקסואלים?" (Meijer, 1993). המאמר מעלה במלוא הרצינות את השאלה של שינוי ההעדפה המינית – לא בכיוון שאנו רגילים אליו, בהקשר של טיפול "מתקן" מהומוסקסואליות להטרוסקסואליות (reparative therapy), אלא בכיוון ההפוך: האם גבר שניסיונו המיני בעבר היה הטרוסקסואלי בלבד יכול לשנות את דרכיו להומוסקסואליות לאחר שפותה על ידי גבר אחר? המחבר מציין כי מבחינת המאמינים שהעדפה הומוסקסואלית היא נטייה ביולוגית מולדת, התשובה היא כמובן שלילית, אלא שהוא מציג שלושה מקרים שבהם הגברים הפכו מהטרוסקסואלים להומוסקסואלים (שניים מהם באופן מוחלט) על ידי מפגש מיני שיזם גבר אחר. המחבר זוקף חלק מהשינוי לתנועה לשחרור הומוסקסואלים, ש"הצילה" את המשאלות ההומוסקסואליות הסמויות, האסורות והמבישות, ולדעתו, הצבת השאלה "מה אני אוהב?" לפני השאלה "מי אני?" תאפשר חופש מיני רב יותר לאלה הרוצים לחצות את גבול ההעדפות המיניות. גישה רדיקלית זו תומכת כמובן בהסבר החלופי, שלפיו משיכתם של גברים הומוסקסואלים לעמיתיהם ההטרוסקסואלים מונעת על ידי פנטזיה לעזור לגבר ההטרוסקסואל לגלות את נטייתו ההומוסקסואלית החבויה.

רצון לצאת אל מעבר לגבולות הקהילה ההומו-לסבית

הסבר חלופי נוסף למשיכתם של גברים הומוסקסואלים לעמיתיהם ההטרוסקסואלים יכול להיות רצון לצאת אל מעבר לגבולות הקהילה ההומו-לסבית, הנחוית לעתים כקלאוסטרופובית, קהילה שבה אנשים סובבים כל העת בתוך אותם מעגלים מוכרים, ועל כן היא מכונה לעתים בפי החברים בה "ביצה", כפי שעולה מהשורות המצוטטות לעיל מתוך דבריו של אריאל כהן, המכנה את עצמו "מלקת הביצה":

תל אביב הפכה לחממה של גייז, אוחצ'יאדה אחת גדולה. בתל אביב אנחנו רחוקים מלהיות שונים, ואני לא אסחף אם אומר שסטרייטים הפכו להיות שם סוג של מיעוט. אלא שהבדלנות ותחושת האומניפוטנטיות הזו מביאה איתה גם את הנפילה. הומואים רבים שוכחים שגבולות העולם אינם מסתכמים בגבולות הבעה התל אביבית. לאחרונה אף נוצרה לה תפיסה חדשנית של עדת הומואיות פרובינציאליות לראות בהומוסקסואליות אך ורק את האקט המיני, ולסרב לראות את ההשלכות שמעבר (כהן, 2007).

גם שרון (2001), המצביע על חיוניותה של "קהילה" הומו-לסבית מוגדרת כחלק מקבלת הזהות המינית של הפרט, מודה:

הקהילה ההומוסקסואלית היא אכן קהילה שקשה לקבלה. ההתנהגות המקובלת בקהילה נתפסת כפרובוקטיבית ובלתי מקובלת במסגרות אחרות. למשל, דרכי לבוש צבעוניות ונועזות. למשל, גברים בעלי דפוסי התנהגות נשיים ונשים בעלות דפוסי התנהגות גבריים. למשל, עודף במגע פיזי בין אנשים שאין ביניהם קשר רומנטי. למשל, יחס טכני ונטול רגש לסקס.

ביטוי אחר, המשקף גם הוא את הרצון לנתק קיום יחסי מין בין גברים מזהות מינית הומוסקסואלית, ניתן למצוא בביטוי "גברים המקיימים יחסי מין עם גברים", הידוע בקיצורו MSM (men who have sex with men) והמתאר התנהגות, ולא קבוצת אנשים מסוימת. הוא כולל גברים הומוסקסואלים, ביסקסואלים ואפילו הטרוסקסואלים, שחלקם הגדול אינו מגדיר את עצמו כהומוסקסואלי ואף לא כביסקסואלי. לעתים קרובות גברים אלה נשואים לנשים, במיוחד במקומות שבהם קיימים חוקים מפלים או תווית חברתית שלילית על יחסי מין בין גברים. מיעוט זה זכה להתייחסות מיוחדת, הן בהקשר של מין כפוי במסגרות חד-מיניות (למשל, בבתי כלא) והן בהקשר של הדבקת נשיותהם, שאינן מודעות לקשריהם עם גברים, באידס – בעיקר בהתחשב בכך שהם אינם נוטים להיבדק במרפאות המופעלות על ידי הקהילה הומו-לסבית (UNAIDS [n.d.]).

אלו הם רק שלושה הסברים אפשריים למשיכתם של הומוסקסואלים לעמיתיהם ההטרוסקסואלים, ובוודאי ניתן להעלות על הדעת הסברים נוספים, שכן כל תופעה אנושית היא רב-ממדית ורב-גורמית. הבחירה בהסבר של הזדהות עם התוקפן הוא הסבר פסיכואנליטי, וניתן להשתמש בו לטיפול בהומופוביה מופנמת – ולכך כאמור, חשיבות מיוחדת בתיקון השימוש לרעה שנעשה בזמנו בעקרונות פסיכואנליטיים לצורך טיפולים "מתקנים". שימוש מעוות זה עומד בניגוד מוחלט לרוח דבריו של פרויד במכתבו המפורסם לאם אמריקנית (Freud, 1951), שכדאי להיזכר בהם בסיום מאמר זה:

שלום גב' [...]

אני מבין ממכתבך שבנך הוא הומוסקסואל. אני מתרשם מאוד מהעובדה שאינך מזכירה מילה זו בעצמך כשאת מתארת את התופעה. אם יורשה לשאול אותך, מדוע את נמנעת מכך? אין ספק שהומוסקסואליות אינה יתרון, אך אין היא דבר שיש להתבייש בו או להרגיש מושפל בגללו, אין היא יכולה להיות מסווגת כמחלה; אנו רואים בה צורה של תפקוד מיני הנוצר כתוצאה מעכבה מסוימת בהתפתחות המינית. אנשים רבים ונכבדים מאוד מהעת העתיקה ומימינו אנו היו והנם הומוסקסואלים, ביניהם כמה מהדמויות הנשגבות ביותר (אפלטון, מיכאל אנג'לו, לאונרדו דה-וינצ'י וכו'). חוסר צדק משווע ואכזרי הוא לרדוף הומוסקסואלים כאילו היו פושעים. אם אינך מאמינה לי, קראי את ספריו של הרבלוק אליס.

בכך שאת שואלת אם אני יכול לעזור, את מתכוונת, כך אני משער, אם אני יכול להכחיד את ההומוסקסואליות ולהחליפה בהטרוסקסואליות נורמלית. התשובה היא שככלל, איננו יכולים להבטיח זאת. במספר מסוים של מקרים אנו יכולים להצליח לפתח את הניצנים הקמלים של הנטיות ההטרוסקסואליות הקיימות בכל ההומוסקסואל. ברוב המקרים אין הדבר אפשרי. זו שאלה של מהות האדם וגילו. לא ניתן לחזות את תוצאות הטיפול.

מה שאנליזה יכולה להציע לבנך הוא דבר שונה לחלוטין. אם הוא אומלל, נירוטי, נקרע על ידי הקונפליקטים שלו, עצור בחייו החברתיים, האנליזה יכולה להביאו לכדי הרמוניה, שלווה נפש, יעילות מרבית, בין אם הוא יישאר הומוסקסואל ובין אם ישתנה...

שלך בברכה,
פרויד

מקורות

- איתן, ט' (15 במרץ, 2007). הומו שמומו, העיקר שהוא מוצא חן בעיניך. זמין באתר <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3376678,00.html>
- ארגוב, ש' (2005). **למה גברים אוהבים ביציות**. תל אביב: פוקוס.
- אריקסון, א' (1960). **ילדות וחברה: פסיכולוגיה של האדם בתמורות הזמן**. תל אביב: ספריית פועלים.
- כהן, א' (12 בפברואר, 2007). שאלה של זהות. זמין באתר <http://www.gogay.co.il/content/articleColumn.asp?id=3109>
- מרחב, ד' (28 בדצמבר 2001). סטרייט בסטרייט. זמין באתר <http://www.gogay.co.il/content/article.asp?id=530>
- פרויד, א' (1987). **האני ומנגנוני ההגנה**. תל אביב: זמורה-ביתן.
- פרויד, ז' (2002). **אבל ומלנכוליה**. תל אביב: רסלינג.
- שרון, א' (2001). גיי – כן. קהילה – לא. זמין באתר <http://www.gogay.co.il/content/article.asp?id=448>
- American Psychiatric Association (1957). *DSM-I (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)* (1st ed.). Washington, DC: Author.
- American Psychiatric Association (1968). *DSM-II (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)* (2nd ed.). Washington, DC: Author.
- Bieber, I., Dain, H. J., Dince, D. P. R., Drellich, M. G., Grand, H. G., Gundlach, R. H., et al. (1962). *Homosexuality: A psychoanalytic study of male homosexuals*. New York: Basic Books.
- Bion, W. R. (1962). A theory of thinking. *International Journal of Psycho-Analysis*, 43, 4–5.
- Blum, H. P. (1987). The role of identification in the resolution of trauma: The Anna Freud memoria. *Psychoanalytic Quarterly*, 56, 609–627.
- Casement, P. (1990). *Further learning from the patient: The analytic space and process*. London: Routledge.

- Cruise, J. (2009). About us. Retrieved from <http://sg4ge.com/general/about.php>
- Fairbairn, W. (1963). Synopsis of an object-relations theory of the personality. *International Journal of Psycho-Analysis*, 44, 224–225.
- Freud, S. (1915). Instincts and their vicissitudes. *Standard Edition*, 14, 109–140.
- Freud, S. (1951). A letter from Freud (April 9, 1935). *American Journal of Psychiatry*, 107, 786–787.
- Friedman, M. S., Koeske, G. F., Silvestre, A. J., Korr, W. S., & Sites, E. W. (2006). The impact of gender-role nonconforming behavior, bullying, and social support on suicidality among gay male youth. *Journal of Adolescent Health*, 38, 621–623.
- Friedman, R. C., & Downey, J. (1995). Internalized homophobia and the negative therapeutic reaction. *Journal of American Academy of Psychoanalysis*, 23, 99–113.
- Friedman, R. C., & Downey, J. I. (1999). Internalized homophobia and gender-valued self-esteem in psychoanalysis of gay patients. *Psychoanalytic Review*, 86, 325–347
- Gaither, G. A., & Sellbom, M. (2003). The Sexual Sensation Seeking Scale: Reliability and validity within a heterosexual college student sample. *Journal of Personality Assessment*, 81, 157–167.
- Kernberg, O. F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. New York: Jason Aronson.
- Herek, G. M. (1990). Homophobia. In W. R. Dynes (Ed.), *Encyclopedia of homosexuality* (pp. 552–555). New York: Garland.
- Herek, G. M., & Berril, K. (Eds.) (1992). *Hate crimes: Confronting violence against lesbians and gay men*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Herek, G. M. (1996). Heterosexism and homophobia. In R. P. Cabaj & T. S. Stein (Eds.), *Textbook of homosexuality and mental health* (pp. 101–113). Washington, DC: American Psychiatric Press.
- Herek, G. M. (2000). Sexual prejudice and gender: Do heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men differ? *Journal of Social Issues*, 56, 251–266.
- Herek, G. M. (2002). Gender gaps in public opinion about lesbians and gay men. *Public Opinion Quarterly*, 66, 40–66.
- Herek, G. M. (2009). Sexual prejudice. In T. Nelson (Ed.), *Handbook of prejudice* (pp. 439–465). New York: Psychology Press.
- Hill, C. A., & Preston, L. K. (1996). Individual differences in the experience of sexualmotivation: Theory and measurement of dispositional and sexual motives. *The Journal of Sex Research*, 33, 27–45.
- Klein, M. (1935). A contribution to the psychogenesis of manic-depressive states. *International Journal of Psycho-Analysis*, 16, 262–289.
- Klein, M. (1940). Mourning and its relation to manic-depressive states. *International Journal of Psycho-Analysis*, 21, 125–153.
- Leap, W.P. (1999). Sex in “private” places: Gender, erotic's, and detachment in two urban locals. In idem (Ed.), *Public sex / gay sex – Between men ~ between women: Lesbian and gay studies* (pp. 115–140). New York: Columbia University Press.

- Martin S. Weinberg, M. S., & Williams, C. (1974). *Male homosexuals: Their problems and adaptations*. Oxford: Oxford University Press.
- Mayfield, W. (2001). The development of an internalized homonegativity inventory for gay men. *Journal of Homosexuality*, 41, 53–76.
- Maylon, A. K. (1982). Psychotherapeutic implications of internalized homophobia in gay men. *Journal of Homosexuality*, 7, 59–69
- Meijer, H. (1993). Can seduction make straight men gay? In J. P. De Cecco & J. P. Elia (Eds.), *If you seduce a straight person, can you make the gay? Issues in biological essentialism versus constructionism in gay and lesbian identities* (pp. 125–136). New York: The Haworth Press.
- Ogden, T. H. (1987). The transitional oedipal relationship in female development. *International Journal of Psycho-Analysis*, 68, 485–498.
- Rado, S. (1956). *Psychoanalysis of behavior: Collected papers of Sandor Rado*. New York: Grune & Stratton.
- Rubinstein, G. (2003). Does psychoanalysis really mean oppression? Harnessing psychodynamic approaches to affirmative psychotherapy with gay men. *American Journal of Psychotherapy*, 57, 206–213.
- Shidlo, A. (1994). Internalized homophobia: Conceptual and empirical issues in measurement. In B. Green & G. M. Herek (Eds.), *Lesbian and gay psychology: Theory, research and clinical applications* (pp. 176–205). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Socarides, C. W. (1978). *Homosexuality*. New York: Jason Aronson.
- UNAIDS (n.d.). Men who have sex with men. Retrieved from <http://www.unaids.org/en/AboutUNAIDS/PolicyAndPractice/KeyPopulations/MenSexMen/default.asp>
- Winnicott, D. W. (1958). Metapsychological and clinical aspects of regression within the psycho-analytical set-up. In idem, *Collected papers: Through paediatrics to psychoanalysis*. New York: Basic Books.
- Zuckerman, M. (2008). *Sensation seeking and risky behavior*. Washington, DC: American Psychological Association and London: Tavistock.

עמדה ומדיניות

מדיניות משרד החינוך בנושא הלהט"ב: בין "קלפים פתוחים" לבין חוזר מנכ"ל כנגד ההומופוביה

נטע ידיד, יעל רימון ושוש צימרמן

מאמר זה מציג את מדיניות משרד החינוך בנושא הנוער הלהט"ב מתחילת שנות השבעים של המאה העשרים. מדיניות זו עברה שינויים במהלך השנים, מאז הקמתה של היחידה לחינוך מיני במשרד החינוך, שינויים שאולי משקפים תפנית בעמדות בנושא זה בקרב הציבור בישראל ובקרב קובעי המדיניות. חלקו הראשון של המאמר יתמקד בסקירה היסטורית, שתבחן את ההתפתחות שעבר החינוך המיני בארץ, עד להכללת נושאים, כגון זהות מינית וסובלנות לזהות המינית הלהט"בית, בעבודה החינוכית בבית הספר ובתכנית הלימודים. בהמשך תוצג התפיסה החינוכית העכשווית שאותה מוביל השירות הפסיכולוגי-ייעוצי במערכת החינוך, תפיסה היוצאת מתוך שבעת הסטנדרטים המגדירים אקלים חינוכי בטוח ומיטבי.

ההיבט ההיסטורי¹

הקמת היחידה לחינוך מיני

נושא החינוך המיני, הכולל התייחסות לזהות מינית, נמצא בטיפולה של היחידה לחינוך מיני ולחינוך לחיי משפחה מאז היווסדה של היחידה בשנת 1973. היחידה נוסדה בעקבות דיון ציבורי שביקר את ההתנהגות המינית של בני הנוער בישראל, התנהגות שהוגדרה כ"הידרדרות מוסרית". ביולי 1971 הוקמה ועדה בין-משרדית "למחלות מין והידרדרות הקטינה". הוועדה קבעה כי בני הנוער בארץ אינם מצוידים במידע וביכולת לשיקול דעת בוגר בכל הקשור בהחלטות על קיום יחסי מין. חינוך מיני נתפס כפתרון מניעתי לבעיית ההידרדרות המוסרית ולקיומם של יחסי מין בין קטינים מתחת לגיל 18. ההנחה הייתה כי הוא יהווה פתרון ליצירת אזרחים ממושמעים שיתמסרו, על פי דו"ח הוועדה, "למוסיקה, דראמה ואומנויות אחרות" (פרל-אולשוונג, 2007, עמ' 97). שר החינוך דאז יגאל אלון אימץ את מסקנות הוועדה, וכתוצאה מכך הוקמה היחידה לחינוך מיני. בשלב הראשון היוותה היחידה חלק מהמזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, ורק לקראת סוף שנות השמונים נערך שינוי ארגוני שהפך את היחידה לחלק מהשירות הפסיכולוגי-ייעוצי במשרד.

1 הפרק "ההיבט ההיסטורי" מבוסס על מידע המופיע בעבודת הדוקטור של פרל-אולשוונג (2007) ועל ידע אישי של המחברות מעבודתן בשירות הפסיכולוגי-ייעוצי במהלך שני עשורים.

תכנים מרכזיים בתחילת הדרך

הנימוקים להקמתה של היחידה לחינוך מיני והעובדה כי בתחילת דרכה היוותה חלק מהמזכירות הפדגוגית מעידים על התכנים שבהם עסקה באותו השלב: מתן מידע על התפתחות מינית והימנעות מהריונות לא רצויים, נגיעה בשאלות של דת ומוסר והדגשת חשיבותה של המערכת המשפחתית. השתלבותה של היחידה במסגרת השירות הפסיכולוגי-ייעוצי (כאמור בסוף שנות השמונים) מרמזת על שינוי בתפיסה של החינוך המיני ממתן מידע ומחינוך להתנהגות מוסרית להדגשת ההסתכלות ההוליסטית על אישיותו של התלמיד ופיתוח כישורי החיים שלו ובריאותו הנפשית. מאמצע שנות התשעים הודגשו במסגרת תכניות החינוך המיני גם נושאי בריאות (כתוצאה מהתפרצות מגפת האיידס) ונושאים הקשורים לשוויון בין המינים וכמו כן הודגשה חשיבות הצריכה הביקורתית של מקורות מידע ושל אמצעי התקשורת.

הופעת נגיף האיידס

הופעתו של נגיף האיידס בתחילת שנות השמונים גרמה לכך שהנושא ההומו-לסבי (כך הוא כונה באותה תקופה) הופיע בתכנית הלימודים בדרך אגב (נושא מניעת איידס שולב בתכנית הלימודים בתחילת שנות התשעים). עולם המושגים ההומו-לסבי עלה לדיון בהקשר של התנהגות מינית בריאה והימנעות ממחלות מין בכלל ומנגיף האיידס בפרט. התפיסה שהייתה מקובלת באותם ימים קשרה בין יחסים הומוסקסואליים לבין הידבקות בנגיף האיידס. כמו כן רווחה התפיסה כי הומוסקסואליות היא סטייה שניתן להירפא ממנה. החינוך המיני באותה עת היה צריך להתמודד עם תפיסות שגויות אלה.

חוברת ראשונה בנושא הזהות החד-מינית

בשנת 1996 הוציא משרד החינוך חוברת במהדורה ניסויית, תחת הכותרת "נטייה חד-מינית (הומוסקסואליות ולסביות)". החוברת הכילה חומר תאורטי והצעה לשלושה מערכי שיעור בנושא. בפתח הדבר של החוברת ציינו הכותבות (חווה ברנע ודליה לורנץ), כי החוברת באה לענות על פניות ושאלות של אנשי חינוך והורים שגילו רצון לקבל מידע אמין על הנושא. המחברות ציינו כי פיתוח החוברת נתקל בקשיים שונים, בשל היותו נושא "רגיש, פרובלמטי, המעורר מחלוקת בציבור הישראלי". דברים אלה שיקפו התנגדות שהביעו אנשי ציבור וחברי כנסת חרדים כלפי פרסום החוברת. עם הפקתה, הופצה החוברת לכל היועצים החינוכיים במגזר הממלכתי, ונערכו ימי עיון ברחבי הארץ להטמעת התכנים בה.

המשבר סביב תכנית הטלוויזיה "קלפים פתוחים"

תכניות האירוח לצעירים "קלפים פתוחים" שודרו בטלוויזיה החינוכית בשנת 1997 בשעות הצהריים. באחת התכניות אירח המנחה שני צעירים הומוסקסואלים, צעיר ביסקסואל וצעירה לסבית וכן אָם לבן הומוסקסואל. המשתתפים הצעירים סיפרו על חייהם ואמרו שהם שלמים עם נטייתם המינית. לאחר צילום התכנית ועריכתה נקבע

לה מועד לשידור בערוץ 2. לחבר הכנסת חנן פורת מהמפד"ל נודע על התכנית, והוא פנה לשר החינוך דאז זבולון המר, שהיה חבר במפלגתו, ודרש ממנו למנוע את שידורה. בעקבות הפנייה הורה השר לעכב את השידור, בטענה ששידור התכנית בטלוויזיה החינוכית יתפרש כמתן לגיטימציה להומוסקסואליות. "האגודה לזכויות האזרח" הגישה עתירה לבית המשפט לבטל את החלטת השר, בטענה כי פסילת התכנית פוגעת בחופש הביטוי, מפלה הומוסקסואלים ולסביות ומשדרת מסר שלילי כלפיהם. פסק הדין, שניתן פה אחד, הורה לשר החינוך להסיר את התנגדותו לשידור התכנית. בפסק הדין נקבע כי העידן שבו אנו חיים מטפח את זכויות הפרט ונושא את דגל ההבנה, הסבלנות והסובלנות כלפי חריגים ומיעוטים, לרבות חברי הקהילה הלהט"בית.

תפנית במדיניות בנושא הלהט"בי – שנת 2000 ואילך

מתחילת המאה העשרים ואחת, העבודה החינוכית בנושא הלהט"בי התבססה כבעלת חשיבות וכחלק בלתי נפרד מתכנית החינוך המיני. החבירה לארגון "חוש"ן בשנת 2001, עם הקמתו של הארגון, אפשרה ליחידה להיעזר בידע שהביא הארגון ובצוות המתנדבים הצעיר שלו, שהתייחד בפער הגילים הקטן בינו לבין לקוחותיו והשכיל לתת מענה אמין לסוגיות שונות. היחידה קיימה, בשיתוף הארגון, ימי עיון ליועצים חינוכיים ולאנשי חינוך. שיתוף הפעולה עם ארגון "חוש"ן, "ארגון הנוער הגאה" וארגונים נוספים נמשך עד עצם היום הזה.

במאי 2006, עם כניסתה לתפקיד, יצאה שרת החינוך פרופ' יולי תמיר בהצהרת מדיניות לקראת היום הבין-לאומי נגד הומופוביה. דברי השרה פורסמו באתר המשרד ובעיתונות. בדבריה התייחסה השרה לתפקידה של מערכת החינוך בעידוד צעירים ובני נוער לגלות פתיחות ולקבל את השונה בהבנה ובסובלנות. היא הצהירה כי מערכת החינוך מחויבת לתת מענה וסיוע לאזרחים הצעירים הנתקלים במשבר זהות מכל סוג שהוא, אם בשל ארץ מוצאם או בשל זהותם המינית, תוך יחס אישי, אנושי ומקצועי; יש לנהוג בכל בן אדם על פי מידתו ולתת לכל אזרח במדינת ישראל את האפשרות לחיות חיים של כבוד ושותפות מלאה, ללא קשר להעדפותיו המיניות או לכל מאפיין אחר. השרה התחייבה כי במהלך כהונתה תפעל לשלב במערכת החינוך תפיסה סובלנית, שתאפשר לכל אדם את חופש הבחירה האישית בעיצוב דמותו ודרכו.²

כמעט במקביל להצהרתה של שרת החינוך, בסוף יוני 2006, פרסמה היחידה לחינוך מיני בשירות הפסיכולוגי-ייעוצי תכנית חינוכית ממוקדת בנושא הלהט"בי, תוך הצעת מגוון חומרים לימודיים, סיפורים אישיים, קישורים לארגונים השונים וכן סדנאות המותאמות לגילאים השונים ולאוכלוסיות השונות – אנשי חינוך, מורים, תלמידים והורים. התכנית הופיעה באתר האינטרנט של המשרד. פרסומה של התכנית זכה לתגובות נזעמות מחברי הכנסת של ש"ס; השר משולם נהרי אף כתב לשרת החינוך כי "פרסום התוכנית האמורה הוא סכנה חמורה לאופי הממלכתי שעל החינוך בישראל

2 זמין בשפ"נט – אתר האינטרנט של השירות הפסיכולוגי-ייעוצי
<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/shefi>

לנהוג לפיו, אופי שייתן ביטוי לערכים המקודשים למסורת ישראל ולערכים היהודים ולא לתופעות שוליות, אופנתיות ככל שיהיו".³

בספטמבר 2007 פורסמה תכנית "כישורי חיים" בגרסתה המחודשת באתר האינטרנט של השירות הפסיכולוגי-ייעוצי (הגרסה המודפסת פורסמה בשנת 2008). התכנית, שהיא תכנית חובה, נוגעת במגוון נושאים ומצבי חיים אופייניים לילדים ולמתבגרים וכוללת גם פרקים בחינוך מיני. בתכנית המיועדת לכיתה ט שולבו פרקים אחדים תחת הכותרת: "זהות מינית הומו-לסבית" (משרד החינוך, 2008, עמ' 27–44). השירות הפסיכולוגי-ייעוצי ממשיך לפתח גם בימים אלה בכוחות עצמו ובשיתוף ארגון "חוש"ן, סדנאות נוספות וחומרים כתובים המתאימים לגילאים השונים ומתעדכנים ללא הרף.

השוואת מעמדו של "ארגון הנוער הגאה" לתנועות נוער אחרות

בשנת 2007, תקופת כהונתה של שרת החינוך פרופ' יולי תמיר, הושווה מעמדו של "ארגון הנוער הגאה" לתנועות נוער אחרות. מהלך זה הושלם בשנת 2010 על ידי השר גדעון סער, בהכירו לראשונה בפעילות של תלמידים ב"ארגון הנוער הגאה" ("איגי") לצורכי מיזם "מחויבות אישית", המופעל בכיתות י במערכת החינוך.

הרצח ב"בר-נוער", באוגוסט 2009

בעקבות הרצח ב"בר-נוער" בתל אביב, ב-1 באוגוסט 2009, הציג שר החינוך גדעון סער מדיניות ברורה כנגד ההומופוביה. בדברים שנשא בעצרת הזיכרון שבוע לאחר הרצח ובאירוע לציון היום הבין-לאומי כנגד ההומופוביה כשנה לאחר מכן, השר ציין כי לכל אחד הזכות הבסיסית לחיות את חייו ולהיות מי שהוא, בלי פחד ובלי להיות יעד לשנאה, לביזוי, לדה-לגיטימציה ולגינוי. השר התחייב להעמיק את החינוך לקבלת האחר והשונה במערכת החינוך. כמו כן התחייב לקיים הכשרות למחנכים ולמורים, שתציידנה אותם בכלים מתאימים כדי שיוכלו לסייע לבני נוער הסובלים ממצוקה נפשית בשל זהותם המינית או בשל חששם מהיחס החברתי השלילי כלפי זהות זו.

פרסום חוזר מנכ"ל לציון היום הבין-לאומי נגד ההומופוביה

לקראת היום הבין-לאומי נגד ההומופוביה, החל במהלך חודש מאי 2011, מפרסם משרד החינוך **לראשונה** חוזר מנכ"ל הקורא למנהלי בתי הספר לציון את היום בפעילות חינוכית מתאימה, תוך היעזרות בפעולות חינוכיות מתוך אתר האינטרנט של השירות הפסיכולוגי-ייעוצי ותוך שיתוף ארגונים כמו "חוש"ן ו"איגי".

תרומת פעילות ארגוני המגזר השלישי וועדות הכנסת למדיניות המשרד בנושא הלהט"ב

אחת השאלות המעניינות היא, כיצד מתבטא הקשר בין הפעילות של ארגוני המגזר השלישי וועדות הכנסת לבין מדיניות החינוך המיני של משרד החינוך, בתוכני התכניות

החינוכיות. פרל-אושונג (2007, עמ' 131, 141) בדקה את מעורבותם של ארגונים שונים, כולל הארגונים ההומו-לסביים, בפעילות הוועדות בכנסת. בדיקתה העלתה כי יש קשר בין מועד הקמתם של ארגונים אלה ושכיחות הייצוג הפורמלי שלהם בוועדות הכנסת לבין התכנים שנכללו בתכניות החינוך המיני. פרל-אולשוונג רואה בהקמתה של שדולה עבור הקהילה הלהט"בית (על ידי חבר הכנסת אילן ליבוביץ מ"שינוי") בשנת 2004 גורם שהשפיע על היקף הפעילות בתחום זה במסגרת תכניות החינוך המיני.

ההיבט ההיסטורי – סיכום

פרק זה סקר את השינויים שעברו תכניות החינוך המיני במהלך 40 השנים האחרונות. הפרק מציג את הקשר בין מהלכים חברתיים ופוליטיים בחברה בישראל לבין המוקדים השונים בתוכני החינוך המיני. הסקירה מצביעה בעיקר על הקשר בין התפתחות תכניות שנגעו לעבודה חינוכית הקשורה לזהות מינית להט"בית לבין עמדותיהם של שרי החינוך המכהנים והפעילות הפוליטית של קבוצות עניין וארגונים שונים במסגרת ועדות הכנסת.

התפיסה החינוכית

תהליך ההתבגרות מוכר כתקופה הדורשת הסתגלות חברתית, אישית ומינית, יחד עם חתירה הולכת וגוברת לאי-תלות רגשית וכספית בהורים. מתבגרים רבים עוסקים בשאלה הקיומית "מי אני?" ושאלת הזהות הופכת לאחת השאלות המרכזיות ביותר בתקופה זו. זהות אישית פירושה שהמתבגר מסוגל להעריך את כוחותיו וחולשותיו, והוא חי ומתפקד בעקיבות המתאימה לנטיותיו ולתחושותיו האישיות. לזהות אישית מגובשת ויציבה יש תפקיד חיוני בהכוונת המתבגר במהלך חייו.

בתקופה שבה משתנה דימוי הגוף באופן מואץ, ההבשלה של אברי הגוף גורמת לפנטזיות מיניות והאינטימיות עם בן המין השני מופיעה כאפשרות, המתבגר זקוק לחיזוקים ולתמיכה של חבריו ושל דמויות בוגרות משמעותיות בחייו. באותם מקרים שבהם קיים ספק בזהות המינית, עלולה להתעורר חרדה, וזו עשויה להוביל לקיומן של התנהגויות בלתי מסתגלות של היחיד, כגון: אדישות כלפי הזולת, הסתגרות והתבודדות, פנייה לעבריינות, בריחה לסמים ואבדנות. כיוון שמתבגרים הומוסקסואלים תופסים עצמם כשונים ממרבית בני גילם, הרי שגיל ההתבגרות עלול להפוך לטראומטי ביותר עבורם. מתבגר שחש את עצמו יוצא דופן עלול לחשוש מדיחיה חברתית, לכן הוא זקוק לקשר עם דמויות משמעותיות שיוכל להשיח באוזניהן את דאגותיו.

בית הספר מהווה מסגרת משמעותית ביותר עבור המתבגר – הוא מבלה בה חלק ניכר מחייו ומתנסה בחוויות משמעותיות ברמה הרגשית, ברמה החברתית וברמה הלימודית. מאחר שהמתבגר ההומוסקסואל מתקשה לקבוע לעצמו זהות חיובית, וכיוון שבדרך כלל לא קיימים בסביבתו הטבעית מודלים חיוביים לחיקוי, הוא נקלע לעתים קרובות לבידוד חברתי; לכן המפגשים עם דמויות בית ספריות משמעותיות (מורים, מנהלים, יועצים) ומפגשים עם בני נוער מקבוצות השווים עשויים להיות בעלי השפעה גדולה מאוד על תהליך התגבשות הזהות האישית שלו ועל החוויות המתלוות אליה.

בשל דעות קדומות ובלתי מוצדקות, הקהילה הלהט"בית מהווה לעתים מטרה לאפליה ולאלימות. עמדות שליליות כלפי הקהילה הלהט"בית לרוב אינן מתבססות על התנסות והיכרות ממשית עמה, אלא על סטראוטיפים ודעות קדומות. גישות שליליות אלה עשויות להעצים את תחושת הדחק של בני הנוער הלהט"בים ולהשפיע על תהליך "יציאתם מן הארון". בשל הדחק הרגשי שבו הם מצויים, הם זקוקים לצורך קבלתם העצמית ליחס חיובי ומעודד מצד כל האנשים המשמעותיים בחייהם. מערכת החינוך רואה עצמה מחויבת לחנך את בני הנוער לסובלנות ולאי-אלימות ולהוקעת כל סוג של אפליה חברתית ואלימות כלפי יחידים וקבוצות בחברה בשל מוצאם, מינם או נטייתם המינית. יצירת סביבה מקבלת ולא אלימה חיונית לתחושת המוגנות ולהתפתחותם הרגשית והמוסרית של כלל התלמידים בבית הספר, לרבות התלמידים המתלבטים לגבי זהותם המינית. כמערכת חינוך אחראית ומתקדמת, מוטלת עלינו האחריות ליצור סביבה שבה האפשרות להיות להט"ב היא מוכרת ולגיטימית.

בית הספר המתאפיין באקלים חינוכי מיטבי מאפשר לתלמידים למצות את הפוטנציאל הלימודי, מפתח ומקדם בתלמידים יכולת עמידה במצבי לחץ ומקנה ערכים של סובלנות כלפי השונה ופיתוח תקשורת בין-אישית (ארהרד, 2001). בשל כך, לאקלים בית הספר יש השפעה מכרעת כאשר מדובר בבני נוער להט"בים, המתמודדים עם גיבוש נטייתם המינית ועיצוב תפיסתם העצמית, תפיסת החברה שבה הם חיים ותחושת השייכות שלהם. האקלים הבית ספרי מתבטא בחיבור בין הגורמים המערכתיים לגורמים האישיים ויישומם בשטח. בתת-הפרק שלהלן נבחן את הדרך שבה מערכת החינוך מתמודדת בכל הקשור לנוער להט"בי, ונאיר היבטים שונים של ההתמודדות עם הנושא. ציר מארגן של הכתיבה בפרק זה ישמשו שבעת הסטנדרטים המגדירים אקלים בית ספרי מיטבי (משרד החינוך 2009) והם יובאו להלן, תוך ציון האתגרים שהם מציבים למערכת החינוך ביחסה לבני הנוער הלהט"בים.

הסטנדרטים

סטנדרט 1 – מוגנות

סטנדרט המוגנות הוא הסטנדרט הבסיסי והחשוב ביותר, העוסק במחויבות של מערכות חינוכיות להבטיח את שלומם וביטחונם של התלמידים ולשמור על גופם, בריאותם הנפשית ורכושם. מערכת החינוך מחויבת להכיל את כלל התלמידים הלומדים בה ולתת להם מענה, תוך התייחסות לשונות של כל תלמיד. על כן מערכת החינוך תמשיך לעשות כל שביכולתה כדי לשמור על הנוער הלהט"בי מפני גילויי הומופוביה, הבאים לידי ביטוי באלימות פיזית ומילולית.

המחקרים העוסקים בקשר בין להט"ביות לבעיות בריאותיות וחברתיות בגיל ההתבגרות, לרבות אבדנות, שימוש בחומרים ממכרים, בריחה מבית הספר ומחלות מין ואיידס, מחזקים את הצורך בשמירה והשגחה מיוחדות על מתבגרים השייכים לאוכלוסייה זו. ממצאי המחקר של "ארגון הנוער הגאה" משנת 2008 (שילה ופזמוני-לוי, 2008) העוסק באקלים בית ספרי מנקודת מבט של תלמידים הומוסקסואלים, לסביות, בייסקסואלים וטרנסג'נדרים, מצביעים על כך שבהשוואה לממצאים מהמחקר של

2004, חלה ירידה בשיעור המדווחים על אלימות מילולית ועל אלימות פיזית בבית הספר. ממסקנות המחקר ניתן להסיק כי אחד הגורמים לירידה בשיעורי האלימות הוא פעילויות מנע הנערכות בבתי הספר.

סטנדרט 2 – תקשורת בין-אישית וקשר בין באי בית הספר

הסטנדרט השני עוסק בבית הספר כמסגרת המקדמת יחסי כבוד ואכפתיות בין באיה ומטפחת תחושת מעורבות חברתית. תהליכי גיבוש הזהות הלהט"בית עלולים לייצר תחושות נלוות של שונות, בושה, בדידות, אבדן, פגיעות וכו'. יתר על כן, ככל שמתבגרים נחשפים בבתי ספר לאלימות רבה יותר על רקע מיני, כך נפגעת תחושת השייכות שלהם, המעוררת ממילא. אחד הביטויים הבולטים והקשים לכך הוא אחוז גבוה של מתבגרים להט"בים הנעדרים מבתי ספר. משום כך מערכת החינוך משקיעה מאמצים רבים בעידוד השייכות והמעורבות של בני הנוער הלהט"בים באמצעות פעילויות בית ספריות, המכוונות למגר את הבורות הקיימת ולמנוע גילויי הומופוביה. מטרה זו מושגת על ידי הפצה וקידום של תכניות לימודיות העוסקות ביכולת התלמידים להכיל את השונה והחריג. העובדה כי יוזם השיח עם התלמידים הוא הצוות החינוכי היא מכרעת. בדרך זו מערכת החינוך מעבירה לבני הנוער הלהט"בים את המסר כי בבית הספר יש מבוגרים אשר עמם ניתן לחלוק סודות מעיקים ולהתייעץ בנושאים אישיים ושאפשר לקבל מהם תמיכה.

דרך בלתי ישירה נוספת להעברת מסר של קבלה היא באמצעות תכניות להתנדבות בקהילה. כחלק מתכנית הלימודים וכתנאי להשתתפות בכיתות יוקרתיות בבית הספר, תלמידי כיתות י מחויבים להתנדב במגוון מוסדות וארגונים מחוץ לבית הספר, והדגש הוא על מתן עזרה לזולת. בדרך זו התלמידים לומדים לכבד מגוון רחב של אוכלוסיות שעמן אינם באים במגע יום יומי. הם לומדים לכבד את השונות ולגלות אמפתיה כלפי אוכלוסיות בעלות צרכים מיוחדים. חשיפה זו היא נדבך משמעותי נוסף בהפיכתם לאזרחים טובים יותר, פתוחים יותר ומכילים יותר.

סטנדרט 3 – למידה רגשית וחברתית

הסטנדרט השלישי דן בכך שבית ספר צריך לקדם למידה רגשית וחברתית ולפתח כישורים המסייעים לפרט להרחיב את יכולותיו ולצמוח בהתאם למצופה מגילו. במסגרת שעות החינוך מועברים לתלמידים גם תכנים העוסקים במעורבות חברתית בבית הספר ובקהילה. כל התכניות מכונסות כיום תחת "מטרייה" אחת, היוצאת מתוך גישת הפסיכולוגיה החיובית. התכנית הכוללת נקראת "כישורי חיים", והיא תכנית חובה בכיתות א עד יב. תכנית זו שמה בין השאר דגש על פיתוח סובלנות וסבלנות כלפי האחר והשונה, לרבות כלפי האוכלוסייה הלהט"בית. דיבור כיתתי על נושאים הקשורים בזהות מינית, נטייה חד-מינית וסובלנות כלפי השונה, מייצר אווירה של לגיטימציה וקבלה לנוער להט"בי, מה שעשוי להפחית את תחושת הבדידות שלהם ולהעצים את תחושת שייכותם. הנושא הלהט"בי מוזכר בתכנית "כישורי חיים" בעקיפין ובמישרין לאורך השנים, אך נדון בהרחבה כחלק מתכנית הלימודים בשני צמתים מרכזיים: האחד – בכיתה ט,

והאחר – במהלך הלימודים בתיכון. במסגרת השיעורים הללו התלמידים מתמודדים עם עמדותיהם, רגשותיהם והידע שלהם כלפי הנושא הלהט"בי על ידי השלמת משפטים ומילוי שאלוני עמדות. הם נחשפים לסיפורים אישיים של דמויות מהקהילה הלהט"בית, הן באמצעות קטעי סרטים וקטעי קריאה וכן לעתים, באמצעות שמיעת עדות אישית של נער או נערה ש"יצאו מהארון". התלמידים מתרגלים משחקי תפקידים וסימולציות חברתיות הקשורים בנושא, ובדרך זו הם נחשפים לקשיים ולמהמורות שעמם נפגשת אוכלוסייה שהיא שונה ואחרת בחברה. חשיפתם של התלמידים לנושא מאתגרת את חשיבתם ומציפה שאלות לדיון מעמיק סביב הנושא הלהט"בי, כל זאת במטרה לחדד את ההבנה שאין להעריך את האדם על פי נטייתו המינית, אלא על פי אופיו ותכונותיו.

מערכת החינוך עושה רבות למען הגברת המודעות בנוגע לנוער להט"בי, התמיכה בו והסובלנות כלפיו:

◀ פרסום חומרים בנושא נטייה חד-מינית להעברה בכיתות א ועד יב במסגרת "כישורי חיים".

◀ פרסום חומרים רבים בנושא הלהט"בי, בשיתוף "חוש"ן", באתר שפ"נט של משרד החינוך, הפתוח לכול.

◀ פיתוח חומרים בשיתוף עם "חוש"ן" בנושא "משפחות אחרות" לגנות, תוך שימת דגש על משפחות חד-מיניות.

◀ העברת ימי עיון לאנשי מערכת החינוך, בשיתוף עם האגודות השונות לקידום והפצת הנושא.

כמו כן, במסגרת קידום הערכים של סבלנות וסובלנות ומתוך מטרה לפתח ולטפח כבוד בקרב בני נוער ואנשי מקצוע לכל אדם באשר הוא, ובמיוחד לאלה הסובלים לא אחת מנידוי חברתי ומגילויי תוקפנות בשל נטייתם המינית, מערכת החינוך שמה דגש על עבודה איכותית ומקדמת עם ארגוני הקהילה הלהט"ביים השונים ("חוש"ן", "ארגון הנוער הגאה", "תהלה" וכו'). כך בשנת תשס"ט מתנדבי "חוש"ן" הוזמנו ל-39 בתי ספר, בשנת תש"ע – ל-43 בתי ספר, ובשנת תשע"א – ל-73 בתי ספר, מה שמלמד על עלייה משמעותית ברמת המודעות והפתיחות שמגלים המנהלים והמורים כלפי הנושא הלהט"בי. אין ספק שיש לעשות עוד רבות לקידום הסובלנות והפתיחות כלפי השונה בתוך בתי הספר, אך כידוע, כל שינוי הוא חלק מהתהליך. התחושה במערכת החינוך היא שאנו צועדים כיום בכיוון הנכון, לקראת בניית חברה פלורליסטית יותר ופתוחה לכול, כדברי אירית צביאלי, מנכ"לית "חוש"ן": "אין ספק כי לכנסים שהתקיימו מטעם שפ"י במהלך תש"ע יש השפעה על הגידול במספר בתי הספר בהם אנו מופיעים. על כן חשוב להגדיל את מספר ההשתלמויות ברחבי הארץ על מנת לנסות ולהגיע לכמות גדולה יותר של יועצות ומקבלי החלטות".

סטנדרט 4 – אקלים לימודי

הסטנדרט הרביעי עוסק בחשיבות הבנייה של סביבה לימודית התומכת בתהליכי למידה, הערכה ומשוב, בחיזוק למידה המונעת על ידי מוטיבציה פנימית ובהעצמת

תחושת המסוגלות האישית של התלמידים. מחקרים מצביעים על כך שבני הנוער להט"בים עסוקים לעתים קרובות בהשלכות ובבעיות השונות של נטייתם המינית, עד כדי פגיעה בתפקודם הלימודי. כפי שצוין קודם, רבים מהם נושרים מבתי הספר לאורך השנים עקב תחושות הדחק והבדידות שבהן הם נתונים.

השמירה על מסגרת לימודית חשובה ביותר דווקא בתקופות סוערות של גיל ההתבגרות וגיבוש הזהות, כמסגרת המסייעת לשמירה על יציבות וקביעות. איתור בני הנוער להט"בים, תוך מתן ליווי ותמיכה רגשיים, עשוי לסייע בהעצמת תחושת השייכות שלהם לבית הספר ולקבוצת השווים למרות היותם בעלי נטייה מינית שונה, ולהעצים את תחושת המסוגלות שלהם ואת יכולתם להתמודד עם הסטנדרטים המחייבים של מערכת החינוך.

סטנדרט 5 – מענה לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים

הסטנדרט החמישי דן בכך שחובתו של בית הספר לתת מענים מובחנים לצרכים ייחודיים של כלל התלמידים בכל התחומים. נערים הנמצאים בתהליכים של גיבוש הזהות המינית זקוקים לליווי, תמיכה והכרה בצורכיהם הייחודיים. התהליכים האישיים של גיבוש הזהות המינית הם לעתים קרובות סמויים מהעין, אך מסרים של פתיחות, רגישות לאותות מצוקה והיכרות של הצוות החינוכי עם הנושא עשויים לעודד את הנערים לפנות, לשתף ולהתייעץ. הזמנה של גופים וארגונים העוסקים בנושא או אנשים פרטיים אשר "יצאו מן הארון" ורוצים לשתף את בני הנוער בתהליכים שעברו עליהם, מגבירה את המודעות לנושא ומעבירה מסר של לגיטימציה. כך גם הפנייה לאתרי אינטרנט רלוונטיים.

בני נוער רבים מודעים להיותם בעלי נטייה חד-מינית כבר בתקופת לימודיהם בתיכון (ואפילו בחטיבת הביניים). רובם מתייסרים בשקט, בינם לבין עצמם, ולא מעזים לגשת להוריהם או אל אחת הדמויות החינוכיות במערכת. הם חוששים מפני התגובות, הביקורת ודליפת המידע לאנשים נוספים והפקעתו מרשותם. העובדה שהם נותרים לבדם עם מצוקותיהם מציבה אותם בסיכון רב מבחינה נפשית. אי-לכך, חשוב שנער הפונה לקבלת תמיכה מאחת הדמויות החינוכיות או טיפוליות במסגרת הלימודית לא יתאכזב, ויזכה ל"מקום מוגן" שבו התגובות תהיינה תומכות, חסרות שיפוטיות ומכילות. לשם כך פורסם באתר שפ"נט של משרד החינוך וכן הופץ בקרב היועצות מסמך המנחה כיצד יש לנהוג במצב שבו תלמיד או תלמידה מתלבטים בנוגע לנטייתם המינית, או במצב שבו הם "יוצאים מהארון". במסמך זה היועצות קיבלו הנחיות כיצד לנהל שיח מכיל ומקדם, איזה סוג שאלות לשאול, את מי לערב, לאילו מקומות נוספים ניתן להפנות את התלמיד, האם לנהל שיח עם ההורים וכיצד לעשות זאת. חשוב לציין, שאמנם המסמך נכתב במקור ליועצות, אך הוא עשוי לשרת כל איש חינוך או טיפול אשר בא במגע עם נער להט"בי. מטרת השיח הן לנסות לגלות מה מטריד את הנער או הנערה, לבחון מהי רמת המצוקה הנפשית ותחושת הדחק והבדידות שלהם, לבחון אפשרויות לשתף בנושא אנשים הקרובים להם, לעזור להם וללוותם בתהליך ה"יציאה מהארון", אם הם בשלים לכך, ולהפנות במידת הצורך להמשך טיפול בנושא לגורמים מוסמכים בקהילה.

המסרים המרכזיים והמשמעותיים בשיח זה הם:

◀ התלמיד אינו לבד. היועצת, המורה או הפסיכולוגית תלווינה אותו ותתמוכנה בו מרגע זה ואילך.

◀ יש בני נוער ומבוגרים נוספים כמוהו, הוא אינו חריג בחברה.

◀ הוא בעל ערך בשל היותו מי שהוא, ולא בשל נטייה מינית זו או אחרת.

◀ המידע נשמר בסוד בינו לבין הגורם החינוכי כל עוד הוא מעוניין בכך.

בד בבד איש המקצוע מחויב לבחון, האם קיימים מחשבות של ייאוש, דיכאון או כיוון אבדני, ולהעריך מה הם כוחותיו של התלמיד להתמודד עם מצבו.

להלן הנחיות נוספות לשיח עם נער או נערה המתלבטים בנוגע לנטייתם המינית:

א. לא מומלץ להציג את הנער או הנערה כ"מבולבלים", כמי שאולי "טועים ואינם כאלה", כחושבים מחשבות שכל מתבגר או מתבגרת עוברים ואולי הן כלל אינן נכונות, ש"זה יסתדר מעצמו". תגובות מעין אלו יכולות להתפרש כאי-לקיחת הדברים ברצינות או כניסיון לנחם, שאינו מתחבר לאמירה האוטנטית כל כך, ולהרתיע.

ב. אין להשמיע הערות ביקורתיות או מזלזלות כלפי בן השיח בפרט וכלפי הומוסקסואלים ולסביות בכלל.

סטנדרט 6 – יחסי גומלין בין בית הספר להורים ומכוונות לקהילה

הסטנדרט השישי עוסק בחשיבות שיתוף פעולה בין בתי הספר להורים לצורך קידום טובתו של הילד. מתבגרים להט"בים חוששים לעתים קרובות מדחייה של ההורים עקב גילוי סודם ונמנעים מלספרו להורים. עם זאת, "מעטפת התמיכה" של דמויות בוגרות בתקופה זו חשובה ביותר, לכן על המערכת החינוכית מוטל תפקיד רגיש מאוד של תמיכה בנער המתלבט בנוגע לזהותו וליוויו מחד גיסא, ותמיכה בתהליכים של חשיפת הסוד למשפחה מאידך גיסא, תוך הפעלת שיקול דעת, מה נכון לעשות ברגע הנתון. אנו חיים בחברה רב-תרבותית ומורכבת, ועל כן הליך החשיפה ייערך בשיתוף הנער או הנערה, על פי החלטתם ובהתאם ליכולת ההורים והמשפחה להכיל את המידע ולאמץ את ילדם לחיקם.

סטנדרט 7 – הסביבה הפיזית של בית הספר

הסטנדרט השביעי דן בחשיבות יצירת סביבת בית הספר נעימה, נקייה, מטופחת ובטוחה. רק במקום מוגן, בטוח, נעים ומכיל תוכל להיערך למידה משמעותית. כחלק מעיטור קירות בית הספר ופרסום עלונים וחומרי לימוד, נדאג שעל לוח המודעות תופענה גם כתבות בנושא הלהט"בי וכן פרסומים של אגודות הלהט"בים השונות הרלוונטיות לבני הנוער, לרבות פרסומים של "איגי".

התפיסה החינוכית – סיכום

פרק זה בחן את השינויים ההתפתחותיים, הרגשיים והחברתיים שעמם מתמודדים בני נוער להט"בים, ואת האופן שבו הם מושפעים מהאקלים החינוכי השורר במסגרות החינוכיות שבהן הם לומדים, תוך יציאה מהתפיסה שאקלים חינוכי מיטבי הוא מכריע לרווחתם האישית, לבריאותם הנפשית ולתפקודם הלימודי. בחנו את הדרך שבה מערכת החינוך מתמודדת בכל הקשור לנוער להט"בי, תוך סקירת מסמך הסטנדרטים לקידום אקלים בטוח במערכת החינוך.

סיכום

המדיניות של שפ"י ביחס לנוער להט"בי עברה שינויים משמעותיים, אשר הושפעו מהלכי רוח היסטוריים, מהמדיניות של שרי החינוך המכהנים ומאירועים חברתיים. השינויים הללו תורגמו לתפיסות חינוכיות וליישומים בשטח.

יצירה של אקלים חינוכי מיטבי עבור בני נוער להט"בי היא קריטית, על מנת לאפשר להם לממש את הפוטנציאל הרגשי, החברתי והלימודי שלהם ולהרגיש מוגנים ושייכים.

שבעת הסטנדרטים של אקלים חינוכי מיטבי הוו צירים מנחים, ולפיהם ניתחנו את העקרונות, התפיסות והביטויים של אקלים חינוכי מיטבי במסגרות החינוכיות ואת האופן שבו הם מתממשים בעבודה החינוכית בקרב בני הנוער הלהט"בים בתוך בתי הספר.

התפיסה החינוכית של שפ"י כיום היא ברורה ובלתי מתפשרת, ולפיה מערכת החינוך רואה עצמה מחויבת להוקיע כל סוג של אפליה חברתית ואלימות כלפי יחידים וקבוצות בחברה בשל מוצאם, מינם או נטייתם המינית. אנו נושאים באחריות להמשיך ולקדם את התפיסה החינוכית הזו, הן ברמת המדיניות והן ברמות המערכות החינוכיות והפרט.

מקורות

- ארהרד, ר' (2001). **אקלים חינוכי מיטבי – ערכה לאבחון והתערבות**. ירושלים: משרד החינוך.
- משרד החינוך (2009). **חוזר מנכ"ל תשע"א (א), י"ב באלול התשס"ט, 1 בספטמבר 2009 – קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות החינוך**. ירושלים: משרד החינוך.
- משרד החינוך (2008). **כישורי חיים לכתה ט**. ירושלים: משרד החינוך.
- פרל-אולשוונג, ד' (2007). **מדיניות החינוך המיני בישראל, התמודדות עם שינויים ומצבי לחץ**. עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- שילה, ג' ופזמוני-לוי, א' (2008). **מחקר אקלים בתי ספר 2008 – מצבם של תלמידים הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים במערכת החינוך בישראל**. תל אביב: ארגון הנוער הגאה.

סקירת ספרים

Gay, straight, and the reason why: The science of sexual orientation

Simon LeVay (2010)

New York: Oxford University Press (391 pages)

גל וגנר-קולסקו

כמה מילים אישיות

בגיל 27, לאחר שנים של חששות והתלבטות, בתחושות של פחד והתרגשות, החלטתי שהגיע הרגע לספר להורים. בצהרי שבת שרבית במיוחד של חודש יוני, למחרת מצעד הגאווה, נכנסתי לרכבי ונסעתי לאורך רחוב ז'בוטינסקי מתל אביב לכיוון פתח תקווה. עליתי לבית הוריי, בית ילדותי, ולאחר ארוחת צהריים טובה, אמרתי: "יש לי משהו לספר לכם..." (בחדר נכחה מלבדם רק החתולה, שהייתה גם שותפת הסוד הראשונה בחיי). כמו בכל המקרים האחרים וכמו במקרה האישי שלי בלבד, לאחר הלם, בכי וחיבוקים, החל שלב השאלות: "איך אתה יודע? ממתני? למה בכלל? אתה בטוח?" ועוד. כמו במקרים רבים אחרים וכמו שהיה רק במקרה שלי, החלו אצל הוריי שלבי הקבלה וה"יציאה מהארון".

"למה?" היא השאלה הראשונה שעולה על ידי אמהות ואבות רבים ששומעים מבנם על העדפתו המינית – "למה אתה? למה בכלל? ובעקבותיה: "האם אנו אשמים? מה לא עשינו טוב?" ועוד שאלות רבות.

תוך שאני נזכר באירוע מכונן וחשוב זה מעברי ובמטרה למצוא את התשובה לשאלה: "למה?" התחלתי את קריאת ספרו של סיימון לה-ויי, *Gay, straight and the reason why?* – קריאה שלקחה אותי למחוזות ילדותי, לשלבים השונים של העדפותי המיניות, ההבנה והקבלה העצמית, והביאה אותי לשיחות מעניינות, ולעתים מגוחכות, עם משפחה וחברים, שבהן כל אחד הביע את דעתו האישית ואף הגענו למדידות משותפות של אורך אצבעות וגפיים ובדיקת כיוון מערבולת השיער.

הספר שבו לה-ויי מתיימר כבר בתחילתו לתת מענה נחרץ וברור לשאלה, מהי הסיבה להתפתחות נטייה מינית הומוסקסואלית, מענה שאותו חיפשה אמי בעבר ומחפשים אנשים רבים בהווה, מקבץ בתוכו אוסף רב של מאמרים ומחקרים. בספר מוצגות בקצרה תאוריות פסיכולוגיות חשובות בתחום, אולם רוב רובו מוקדש למחקרים הביולוגיים שבוצעו עד כה בתחום והוא מנסה לאגד אותם לתוך תאוריה ביולוגית אחת.

לפני שמתחילים את קריאת הספר, חשוב להכיר קצת את מחברו, סיימון לה-ווי, אמריקני ממוצא בריטי, חוקר מדעי המוח במקצועו והומוסקסואל בעצמו, כפי שהוא מציין כבר במבוא לספר. רק בשנת 1991, כשהוא בן 48, החל לעסוק בחקר מיניות מההיבט הביולוגי שלה, ואז יצא מחקרו המפורסם ביותר, על גודל אזור המוח אשר שונה בין הומוסקסואלים להטרוסקסואלים. מאז, בשיתוף פעולה עם כמה חוקרים אחרים, עסק בהוכחה של התאוריות הביולוגיות, תוך הצהרה ברורה שכל התאוריות הפסיכו-סוציאליות, ובעיקר זאת הפרוידיאנית, אינן נכונות. סביב עבודתו ישנן התנצחויות גם במישור המדעי וגם במישור הפוליטי.

אציין בקצרה דעות שונות שמבקרות את מחקריו בתחום הפוליטי, ואף משוות את דבריו על הביולוגיה של הנטייה המינית למדענים הגזענים שהשפיעו על הנאצים על ידי הדגשה של הבדלים ביולוגיים בין מיעוטים אתניים שונים. מבקרים אלו טוענים שלה-ווי, כמו מדענים אחרים שחוקרים את המרכיבים הביולוגיים של המיניות, מחפש שינויים ביולוגיים שוליים, מעצים את משמעותם וקובע באופן דטרמיניסטי שהם קשורים לפעילות המינית.

בתחילת הספר מביא לה-ווי סקירה מעניינת של הגדרות חשובות ושל נושאים שונים שקשורים בחקר המיניות. הסקירה החשובה מאפשרת למי שאינו בקיא בתחום להכיר את המושגים שיופיעו בהמשך הספר. ההומוסקסואליות מוצגת כתהליך רגשי, רומנטי וגופני, מה שמוביל לקשיי המחקר שקיימים בתחום, כמו קושי באיתור הומוסקסואלים או לסביות, הגדרות שונות בתחום ועוד. ברוב המחקרים כיום אין דרך מוכרת וטובה יותר, לדבריו, מאשר לשאול אנשים על הנטייה המינית שלהם.

הפרק ממשיך בקריאת תיגר על תאוריית הרצף, הטוענת שנטיה מינית קיימת על רצף נטייה בין המינים וכן על רצף הזמן. לפי המחקרים המובאים כאן, בקרב גברים, הרוב הגדול יהיה בעל נטייה למין השני או למינו שלו, והביסקסואליות (כלומר נטייה שווה או שווה יחסית בין המינים) אינה קיימת. בקרב נשים לעומת זאת, ביסקסואליות קיימת בשכיחות גדולה בהרבה. על רקע זה מוצגת האפשרות, שייתכן שהגורם להומוסקסואליות אצל נשים וגברים הוא שונה.

את הפרק השני של הספר מקדיש לה-ווי לתאוריות הפסיכולוגיות. כבר בתחילת הפרק הוא מצהיר שהתאוריות ה"לא-ביולוגיות" הן בעלות פגמים משמעותיים, אינן מבוססות ואינן מוכחות (כמו כל התאוריה של פרויד, לדבריו). החסרונות המרובים של תאוריות אלו הם שגרמו, לדעתו, לחיפוש אחר הגורמים הביולוגיים. בפרק מוצגות בקצרה שלוש התאוריות הפסיכולוגיות העיקריות: התאוריה הפסיכואנליטית של פרויד, תאוריית הלמידה-השפעה של חוויות מיניות מוקדמות ותאוריית הלמידה המגדרית. הסבר קצר על כל אחת מהתאוריות מלווה בשלילתן על ידי דעות שונות ומחקרים.

לה-ווי מתקדם בבניית טענותיו בהדרגתיות מבעלי החיים לבני האדם, מהילדות לבגרות, וכן באמצעות השוואה בין נשים לגברים, הן במישור הגופני והן במישור

ההתנהגותי, ותוך כדי כך הוא נע לעבר ההשוואות החשובות של הספר בין ההומוסקסואלים והלסביות לבין הטרוסקסואלים.

כבר בשלב מוקדם לה-ויי מקפיד לציין את ההבדל בין מוח האישה למוח הגבר, בעיקר באזור ההיפוקמפוס, ובהמשך, הוא מציג בפנינו בצורה יפה וביסודיות את תהליך ההבחנה האמבריולוגית בין הגוף הזכרי לגוף הנקבי ואת ההשפעות השונות של הגנים וההורמונים בתהליך זה.

הוא ממשיך בתיאור מחקרי חולדות, שבהם מתן הורמוני מין זכריים לחולדה נקבה עם לידתה או בתקופת העוברות גרמה להתנהגות זכרית שלה, התנהגות שהתבטאה גם בהעדפתה המינית וגם בפעולות חיזור אופייניות לזכרים. ההשפעה של רמות הטסטוסטרון (ההורמון הזכרי) קיימת אצל כל זכר; ככל שהרמה גבוהה יותר, קיימת התנהגות זכרית בולטת יותר, שכוללת אגרסיביות, לעומת רגישות מוגברת, המופיעה כשרמת הטסטוסטרון נמוכה יותר. חשיפות לרמות שונות של ההורמון יכולות להיות אקראיות, כמו מצבי דחק לחולדה האם או חשיפה ברחם (סביבה רחמית שכוללת עוברים זכרים רבים).

בטבע, כותב לה-ויי, נפוצים מאוד יחסי מין בין בני אותו מין ואף קיום מערכות זוגיות ארוכות, אולם תמיד מדובר באילוף סביבתי עקב מחסור בבני המין השני או בפעילות מינית ביסקסואלית. כבשים מביתות הן החיה היחידה שבה כ-10% מהזכרים מקיימים פעילות חד-מינית ברורה תוך שמירה על התנהגות מגדרית זכרית לחלוטין.

הנטייה המינית אינה הדבר היחיד שמבחין בין הומוסקסואלים להטרוסקסואלים. מדובר במקבץ נוסף של תכונות שאינן זהות לאלו של ההטרוסקסואל הזכר הקונפורמיסטי. השוני בין גברים לנשים, הקיים עוד מתקופת הילדות המוקדמת ומתבטא בבחירת משחקים ופעילות חברתית, מושלך גם לכיוון אנשים בעלי נטייה מינית שונה. הספר מוכיח בעזרת מחקרים את הקשר בין עובדה זאת להשפעות הביולוגיות ושולל קשר להשפעות החברתיות.

מן הילדות, המחבר עובר לדון בהבדלים ההתנהגותיים בין גברים ונשים בבגרות. הוא עומד שוב על החשיבות הגדולה של השפעת הטסטוסטרון והחשיפה אליו על הגבריות והתכונות בעתיד, ומציין תכונות קוגניטיביות והתנהגויות רבות השונות בין גברים לנשים, כמו: ראייה מרחבית, תכונות זיכרון, יד דומיננטית (גברים רבים יותר הם שמאליים) ועוד. כל אחד מהמרכיבים הללו נבדק אצל הומוסקסואלים ולסביות בהשוואה להטרוסקסואלים. הספר מפרט מחקרים אשר בדקו זאת; בחלקם נמצא הבדל משמעותי בין המינים, ובמחקרים אחרים ההבדלים היו שוליים. ממצאים דומים היו גם במחקרים על העדפה של מקצוע ובמאפייני אישיות שונים.

בפרק מוצגים כמה נתונים שמראים שהומוסקסואלים קרובים בתכונות ויכולות שונות, כגון שטף דיבור או יישומי זיכרון, לנשים הטרוסקסואליות. מצד שני, מוזכרים בקצרה גם מחקרים שסותרים טענות אלו, ולא הצליחו להראות שוני בחלק מהתכונות לפחות. נקודה מעניינת שמוזכרת בפרק היא שדווקא בתחום יחסי המין, הומוסקסואלים דומים מאוד להטרוסקסואלים, בחפשמ אחר פרטנרים מרובים ליחסי מין, כולל יחסי

מין "ביזאריים". מדובר בהתנהגות שהיא כביכול "גברית", אך קיימת גם אצל גברים הומוסקסואלים.

לחציו השני של הספר ניגשתי בציפייה למצוא את ההוכחות להשפעה ההורמונלית הברורה וכן למציאת הגן ההומוסקסואלי ה"אבוד". פרקים שמוקדשים לנושא הגנטי והביולוגי אמורים לתת מענה לשאלות שעולות מתאוריות מרובות, ופרקים שמדברים על ההבדלים בין מבנה המוח והגוף אמורים לאשש ולחזק תאוריות אלו.

בנושא ההשפעה ההורמונלית מובאת התאוריה המדברת על השפעת רמות סטוסטרון שונות על העובר בשלבים שונים של ההיריון. אנו יודעים שבמהלך ההיריון, העוברים הזכריים והנקביים נחשפים לחומרים שונים, כולל הורמוני מין, ובתוכם סטוסטרון. החשיפה לסטוסטרון בזמן העוברות היא אחת הגורמים להבדלים בהתפתחות הגוף וגם לשוני בין זכר לנקבה. כל המחקרים שבדקו את נושא ההשפעה ההורמונלית על הנטייה המינית טענו, שאם נמצא הבדל גופני בין הומוסקסואלים להטרוסקסואלים – כזה שקשור בהשפעת סטוסטרון – הרי זאת הוכחה שאנשים בעלי נטייה מינית שונה נחשפו בתקופת העוברות לרמות שונות של סטוסטרון, ומכאן ההוכחה לכך שהגורם לנטייה המינית השונה הוא רמות ההורמון. מדובר בהוכחה עקיפה בלבד, ולכן היא אינה חד-משמעית לחלוטין.

בפרק על ההשפעה ההורמונלית מובאים מחקרים אשר משווים את אורך האצבעות; אצל גברים, לעומת נשים, האצבע השנייה קצרה יחסית לשאר האצבעות (בעיקר לעומת האצבע הרביעית), וההנחה היא שהגורם לכך הוא חשיפה לסטוסטרון בעוברות. מחקרים אחרים בודקים את ההבדל בין נשים לגברים בתדירות גלי קול ומבנה האוזן הפנימית. המחקרים מצביעים על דמיון בין גברים הומוסקסואלים להטרוסקסואליות ובין נשים לסביות להטרוסקסואלים. בחלק מהמקומות ההבדלים ברורים, ובחלק אחר אין הבדל כלל. המחבר מסכם, שלא רק זמן הופעת הסטוסטרון בתקופת העוברות ורמתו משמעותיים, אלא גם פעילות קולטנים ומוליכים עצביים שונים, וזה לדבריו, הגורם לכך שלא תמיד המחקרים מראים הבדלים.

החיפוש אחר ה"גן ההומוסקסואלי" מתמקד במחקרי משפחות, אחים ותאומים. מחקר תאומים הוא כלי מרכזי שבעזרתו ניתן להבחין בין השפעה ביולוגית גנטית לבין השפעה סביבתית. תאומים זהים חולקים את מטענם הגנטי בשלמות, לעומתם תאומים לא זהים, אשר כמו אחים – חולקים מטען גנטי חלקי בלבד. סוג המחקר שנחשב לאמין ביותר הוא של תאומים זהים שהופרדו בלידתם. כך ניתן להשוות בין אחים בעלי מטען גנטי זהה אך השפעה סביבתית שונה. בניסיון להוכיח השפעה גנטית על הנטייה המינית, בוצעו מחקרי אחים ומחקרי תאומים רבים מאוד. במקרים רבים נמצאה שכיחות יתר של נטייה מינית הומוסקסואלית בתאומים – רבה יותר בזהים ופחותה בלא זהים – אך לא קיים מספר מספיק של מחקרי תאומים זהים שהופרדו בלידתם כדי לתת את התשובה המוחצת. הנתונים הסטטיסטיים חלשים יחסית, אם כי קיימת כנראה שכיחות יתר של נטייה מינית הומוסקסואלית במשפחות. סקירות גנים במשפחות ובין אחים הומוסקסואלים לא הצליחו עד היום להוכיח את קיומו

של הגן. בספר נסקר מחקר אחד שמצא גן על כרומוזום X (כרומוזום המין אשר אצל גברים מקורו תמיד מהאם), אך למרות התחושה שאכן נמצא מקור גנטי ברור, מחקרים אחרים לא הצליחו לשחזר את ההוכחה.

המחבר מציג טיעונים שעלולים לצוץ מול התאוריות הגנטיות, למשל, איך הגן לא נעלם מהעולם, שהרי להומוסקסואלים יש מספר קטן יותר של ילדים? או, לשם מה הטבע ייצור גן שמכחיד את עצמו מחוסר פוריות? לטיעונים אלו אין מענה טוב, והתשובות הניתנות בספר הן משוערות ולא מוכחות. הוא מציג שלוש תאוריות אשר באות להתמודד עם הטיעונים הללו:

א. להומוסקסואלים יש קרובי משפחה רבים יותר, וייתכן שזאת הדרך להפיץ את הגן.

ב. תאוריית השארים – להומוסקסואלים יש בסיס כלכלי חזק, והם תומכים במשפחתם הרחבה ומאפשרים לה הולדת ילדים רבים.

ג. הגן שיוצר אצל בן משפחה אחד משיכה לבני מינו, יוצר אצל בנות המשפחה פוריות יתר וריבוי ילדים.

על מחקרו הנחשב ביותר של המחבר, אשר בדק את גודל ה-INAH3 – אזור במוח האדם הנמצא בהיפותלמוס, ובוצע ב-1991, נכתבו כבר ביקורות רבות בספרות. המחקר שבוצע בקרב 41 נחקרים בסך הכול, הראה שאצל הומוסקסואלים האזור קטן יותר, בדומה לנשים. הביקורות עליו הן שמספר הנחקרים הוא קטן, רוב הנבדקים ההומוסקסואלים מתו מאיידס ולכן ייתכן שהמחלה עצמה היא שגרמה להבדלים, וכמו כן מדובר על אזור קטן ביותר ממילא, שמדידתו קשה. המחבר מתמודד בפרק זה עם חלק מהטענות ועומד מאחורי מחקרו, שמוכיח לדבריו היטב את טענת ההשפעה הביולוגית – חשיפה לרמה שונה של טסטוסטרון בעוברות גורמת להבדל בגודל הגרעין בין נשים לגברים; אם אצל הומוסקסואלים גודל הגרעין דומה לזה שאצל נשים, הרי הם הושפעו מרמות דומות של טסטוסטרון בעוברות, וזה לטענתו הגורם לנטייתם המינית. אגב הוא גם מציג מחקר המשך, אך זה אינו משחזר את ממצאי המחקר המקורי. בשאר הפרק מוצגים מחקרים נוספים שניסו להראות שוני במבנה המוח ותפקודו בעזרת בדיקות הדמיה ונתיחות באדם ובחיות. אכן נמצא שוני בגודל אותו אזור בדיוק אצל כבשים בעלות התנהגות מינית הומוסקסואלית, אולם מחקרים רבים אחרים לא הצליחו להראות הבדל תפקודי או מבני.

בסוף הפרק מוצגת תאוריה מעניינת, האומרת שמישיכה לאותו מין קיימת אצל כל אדם, אך היא מעוכבת מוחית והתפתחותית. הדבר מבוסס על מחקרים שהראו שאנשים שעברו טראומות מוחיות או טיפולי הורמונים החלו לחוש משיכה מינית גם לבני אותו המגדר.

קריאת הפרק המפרט את ההבדלים במבנה הגוף בין הומוסקסואלים להטרוסקסואלים אפשרה לי, כרופא משפחה, חוויה מעניינת, שכללה הסתכלות על אנשים תוך בחינה דקה של התנהגותם, תנועות הגוף שלהם ומבנה הגוף עצמו (אורך ידיים לעומת הגן,

כיוון מערבולת השיער, סימטריית הגוף ועוד). ודאי לא יפתיע איש לשמוע כי תנועות הגוף, חיתוך הדיבור ושפת הגוף של הומוסקסואלים רבים הם "נשיים" יותר מאשר אלו של גברים הטרנסקסואלים: אצל הומוסקסואלים נפוצה יותר הליכה נשית (הזזת האגן) וגם לדיבור יש מרכיבים נשיים (הפרדה בין תנועות ואורכן).

במסגרת עבודתי, הסתכלות על המטופל שנכנס לחדר, ההליכה שלו, הלבוש, השיחה אתו, נימת הדיבור והבדיקה הגופנית מאפשרות לי בדיקה מקרוב של ממצאים אשר עלו במחקרים אלו ואחרים. פעמים רבות אני מגלה שממצאים אלו שכיחים, אך חשוב לי להדגיש שאין מדובר כלל בכלי שעוזר להבחין בין הטרנסקסואלים להומוסקסואלים, אלא בנתון סטטיסטי בלבד. פעמים רבות מאוד ממצאים שלכאורה אמורים להצביע על הנטייה המינית מתבררים כלא נכונים לאחר שיחה קצרה מאוד על הנושא.

אחד המחקרים המעניינים בפרק, ולא רק בגלל הקוריוז שבו, הראה שגודל איבר המין אצל הומוסקסואלים גדול בממוצע ב-0.84 ס"מ מזה של הגבר ההטרנסקסואל. חשיבות הנתון היא בכך שלכאורה ממצא זה סותר את תאוריית ההורמונים, הטוענת שהומוסקסואלים נחשפים לרמות קטנות יותר של טסטוסטרון בתקופה העוברית, שהרי גודל איבר המין גם הוא מושפע מרמות הטסטוסטרון, וככל שהן גבוהות יותר כך גם הוא אמור להיות גדול יותר. כדי להתמודד עם ממצאים אלו המחבר מעלה סברה שטוענת, שרמות הטסטוסטרון בתקופה העוברית אכן היו נמוכות, ולכן נגרמה רגישות יתר של איבר המין להורמון בבגרות, מה שהעלה את הממוצע של גודלו. פירוש זה לממצא אשר סותר את הטענות שהועלו עד כה, הוא תאורטי ואינו בדוק מחקרית.

השפעת האח המבוגר, או תאוריית "האח הגדול", אומרת שככל שמקומו של הנבדק בסדר הלידה מאוחר יותר, כך גדלים סיכוייו לפתח נטייה מינית הומוסקסואלית. קבוצה קנדית שביצעה מחקרים רבים בנושא הוכיחה זאת. קבוצות אחרות שביצעו מחקרים דומים לא הצליחו לשחזר את הממצא. במחקר אחר, שניסה לבדוק את הטענה שהנטייה המינית היא ביולוגית ולא פסיכו-סוציאלית, נבדקו משפחות שיש בהן אחים מאומצים ואחים למחצה. מטרת המחקר הייתה לנסות לבדוק, האם השפעת המיקום בסדר הלידה היא ביולוגית או סביבתית. אם ההשפעה סביבתית, הרי אצל ילדים מאומצים שיש להם אחים גדולים רבים (במשפחה המאמצת), תהיה גם שכיחות מוגברת של נטייה חד-מינית. במחקר זה נמצא שההשפעה קיימת רק כשמדובר באחים ביולוגיים. חשוב לציין שזהו מחקר לא גדול, שמתייחס למשפחות מורכבות מאוד, השונות ממשפחות נורמטיביות, ולכן גם במקרה זה, קשה לקבלו כהוכחה להיעדר השפעה סביבתית.

להשפעת האח הגדול יש הסבר תאורטי שלא הוכח מעולם, המדבר על נוגדנים אשר מתפתחים אצל האם וחוסמים התפתחות "גברית" של המוח. הטענה היא שכאשר האם נושאת ברחמה את העובר הראשון, הגוף יוצר נוגדנים, כיוון שהוא מזהה עובר גבר, השונה מהגוף הנשי של האם. ככל שיש חשיפה רבה וחוזרת ל"גוף הזר" (במקרה זה העובר הזכר), כמות הנוגדנים עולה, ולכן ככל שמקומו של הילד בסדר הלידה מאוחר יותר, הסבירות להשפעת נוגדנים אלו גדלה. אולם נוגדנים אלו מעולם לא נמצאו ולא זוהו, ואין הוכחה לקיומם, ואף מחבר הספר עצמו קורא לחקור נושא זה לעומק.

אם כן, האם סדר הלידה קשור לנטייה המינית? ממחקרים שונים בנושא מתקבל הרושם שקיימת השפעה כלשהי בשכיחות הומוסקסואליות אצל אנשים שיש להם אחים ואחיות רבים, אך מהו הגורם לכך – ביולוגי? פסיכולוגי? על כך עוד אין תשובה משכנעת.

ספרו של לה-ווי מכנס בקובץ אחד מחקרים רבים, גדולים כקטנים, שבדקו את הגורם לנטייה המינית, ובזה גדלותו. הוא מאפשר לקורא סקירה נרחבת של כל הסיבות הביולוגיות שהועלו עד היום כגורמים להתפתחות הנטייה המינית. הוא בונה במלאכת אומן, אך בצורה מגמתית ברורה את טיעונו בהדרגתיות, תוך כדי התקדמות הספר, בתוך כל פרק ובין הפרקים עצמם; הוא ממשיך ומחזק את דבריו פסקה אחר פסקה, עד כדי כך שפעמים רבות חשתי שהספר בנוי בצורה תעמולתית, שתסחוף את הקורא לקבלת רעיונותיו העיקריים.

המחבר מסכם את הספר בצורה חד-משמעית וברורה: נטייה מינית הומוסקסואלית נוצרת עקב השפעה טרום-לידתית על מבנה המוח. הנטייה נקבעת על רקע השפעת גנים והורמונים בעוברות הגורמים להתפתחות שונה של מבני מוח מסוימים. לטענתו, נטייה מינית נקבעת בבירור על ידי תהליכים ביולוגיים, אך ייתכן שהדרך שבה נטייה זו מתבטאת אצל האדם המסוים, מושפעת גם מתהליכים פסיכולוגיים וחברתיים. קביעתו של המחבר נחרצת, למרות הסתירות המרובות שעלו בספר, והוא מסתמך על הענקת חשיבות יתר למחקרים קטנים ועל פרשנות חד-צדדית של תוצאותיהם.

חסרונו הגדול של הספר הוא ללא ספק חוסר האובייקטיביות שלו. כבר בתחילתו ולכל אורכו הוא מבטל כל תאוריה פסיכולוגית או חברתית, ביטול שאינו מבוסס מדעית. ברור שתאוריות פסיכולוגיות פרוידיאניות או אחרות אינן יכולות להיבדק מחקרית כמו אלו הביולוגיות, ולכן הציפייה למצוא להם אישושים דומים היא מוטעית מיסודה, אך הוא מתעלם לחלוטין מעובדה זאת.

חוסר האובייקטיביות הזה בולט מאוד כשהוא מדבר על שיטות המרה (טיפול בהומוסקסואלים על מנת שיהפכו להיות הטרוסקסואלים) תוך שימוש בתאוריות הפסיכולוגיות, ובכך הוא משדר מסר שתאוריות פסיכולוגיות נותנות לגיטימציה להמרה. הדבר צרם לי במיוחד לאור העובדה שבאותו אופן, ואולי אף ביתר שאת, התאוריות הביולוגיות עצמן מציגות את הנטייה המינית כפגם ביולוגי ומאפשרות לכל אחד לומר: "אם כך, מה הבעיה למצוא את הגן ולתקן אותם?" זהו נושא לדיון ארוך, אך הוא מוצג רק בפרק הנוגע לתאוריות הפסיכולוגיות, ובכל שאר הספר המחבר מתעלם ממנו לחלוטין.

במטרה לחזק את דעתו, הספר עמוס, כאמור, במחקרים רבים מאוד, אשר עלולים ליצור אצל הקורא תחושת הצפה. הוא מציג מחקרים טובים ומתוקפים בכפיפה אחת עם מחקרים רבים מאוד שחסרונם הבולט הוא שרובם רטרוספקטיביים – כאלו שבדקים במבט לאחור את המאפיינים השונים. מחקרים מסוג זה הם בעלי חסרונות רבים, כמו היותם מבוססים על זיכרון בלבד, מתקשים לנטרל השפעות סביבתיות ומושפעים מאוד מדעה קדומה מוטה. במקומות שונים בספר המחבר עובר בין עובדות

מוכחות ומוכרות לבין תאוריות שלו או של חוקרים אחרים, תאוריות שלא הוכחו, אך הוא מתייחס אליהן כאל עובדות. הוא מעלה טיעונים שונים שיכולים לצאת נגד מחקריו, אך מגיב אליהם בדעות אישיות בלבד.

חשוב גם לציין שמחקרים רבים המוצגים בספר מוטים על רקע מספר קטן של נחקרים, בחירת נחקרים לא אקראית, מחקרים המתעלמים מהשפעות חיצוניות רבות (כמו למשל במחקר שלו עצמו על גודל אזור במוח), מחקרים שנשואי המחקר הם חיות, ולא ניתן להשליך מהתנהגותם על בני אדם (כפי שהמחבר עצמו טוען) ועוד. המחבר מתעלם מסטיות והטיות מחקריות אלו ומתמרן את תוצאות המחקר כך שיתאימו לתאוריה שאותה הוא מקדם. תחושה זאת גם מעלה תהיות בנוגע לבחירה לא אובייקטיבית של המחקרים הנסקרים בספר.

דבר נוסף שעליי לציין הוא כי לעתים לא הייתי בטוח מיהו קהל היעד של הספר – הקורא ההדיוט אשר מתעניין בתחום, איש המקצוע מתחום בריאות הנפש או הרפואה או אותו בחור צעיר ואמו המחפשים תשובה לשאלותיהם.

עם סיום הספר, כשאני חוזר להוריי ולנערים והנערות שאני פוגש בעבודתי, אני מרגיש שאין ביכולתי לומר שמצאתי את הסיבה לנטייה המינית השונה. נשארתי גם לאחר קריאתו של הספר עם אותה תאוריה שהכרתי עוד קודם: הסיבה היא רב-גורמית (מולטיפקטוריאלי), שונה בין אנשים שונים, שונה בין המינים, מורכבת מרבדים שונים ונפרשת על גבי רצף של זמן ומרחב. הגורמים כוללים ללא ספק מרכיבים ביולוגיים משמעותיים, אך גם מרכיבים פסיכולוגיים וחברתיים חשובים מתהליך גדילתנו ומהתפתחותנו האישית.

Mom, Dad. I'm Gay: How Families Negotiate Coming Out Ritch C. Savin-Williams (2000)

Washington, DC: American Psychological Association (276 pages)

גידי רובינשטיין

ה"יציאה מן הארון" של צעירים הומו-לסביים בפני הוריהם היא אחד הנושאים המרכזיים ביותר המעסיקים הומוסקסואלים ולסביות, הורים וכן חוקרים רבים. כתרפיסט הנתקל בסוגיית ה"יציאה מהארון" השכם והערב, אני יכול להעיד שכמעט כל אחד ממטופליי פיתח מודל אישי משלו, ואני רק עזרתי ביישומו, בתמיכה ובליוי התהליך. אם אנשים שונים זה מזה, הרי שמשפחות – המהוות צירופים ייחודיים של פרטים – לא כל שכן. מספר דרכי ה"יציאה מהארון", כך לימדוני מטופליי, כמספר המשפחות. יש צעירים שקודם מתנסים מינית ורק אחר כך מספרים להורים על נטייתם המינית, יש כאלה הזקוקים ל"ברכת הדרך" של ההורה לפני התנסותם המינית, רבים מעדיפים לספר קודם לאחיותיהם, בהמשך לאמותיהם ואילו לאב – אחרון (או להניח לאב לשמוע על כך מפי האם), יש המספרים קודם לחברים ובהמשך להורים, ויש הפועלים בסדר הפוך. ויש גם כאלה שאינם "יוצאים מן הארון" אף פעם, גם אם הם מנהלים זוגיות עם בן מינם, ולצערנו, זוכים לקיטונות של ביקורת בתוך הקהילה ההומו-לסבית, שכמו החברה ההטרוסקסואלית, גם היא שואפת לכללים ברורים, וגרוע מכך – נוקשים. לכן ניגשתי בעניין רב לספרו של ריץ' סאבין-ויליאמס, פרופסור לפסיכולוגיה קלינית והתפתחותית באוניברסיטת קורנל, על דרכי המשא ומתן שמנהלות משפחות בנושא ה"יציאה מהארון". מאחורי סאבין-ויליאמס חמישה ספרים העוסקים בהתפתחותם של מתבגרים הומו-לסביים, והוא משלב בעבודתו טיפול, מחקר וכתובה בנושאים אלה.

סאבין-ויליאמס רצה להשיג בספר זה שתי מטרות, כפי שהוא מעיד על כך בהקדמה: (א) להציג את המגוון העצום של התנסויות של בני נוער הומו-לסבי עם משפחותיהם; (ב) לתעד את החוסן והבריאות הנפשית של בני נוער אלה. ההכרה בשונות, במקום חיפוש אחר מודל כללי, היא נקודת פתיחה טובה, וההתייחסות לתעצמות הנפש של בני הנוער, ולא לפתולוגיות שלהם, משרה עידוד. את המטרות הללו מנסה המחבר להשיג בעזרת נרטיבים של 150 נערות ונערים שעמם ערך ראיונות עומק.

בפרק השני מבחין המחבר בין ארבעה סוגי מחקר: (א) מחקרים החושפים מאפיינים כלליים ותהליכים התפתחותיים של בני המיעוט המיני המשותפים לכל בני המין האנושי; (ב) מחקרים המבחינים בין התפתחות חד-מינית כשונה מהתפתחות של נטיות מיניות אחרות; (ג) מחקרים המתארים וריאציות בקרב בני המיעוט המיני בהתבסס על טווח של מאפיינים אישיים וחברתיים שנשארים קבועים או עשויים להשתנות במרוצת החיים; (ד) מחקרים החושפים את הייחודיות של הפרט, ללא קשר

לנטייתו המינית. המחבר מדגיש את המשותף ואת השונה בין בני אדם בכלל ופרטים הומו-לסביים בפרט ומציג מושגי יסוד המשמשים בסיס לרתיעה מהומוסקסואליות: הטרוצנטריות והטרוסקסיזם, הומוגטיביזם והומופוביה. בחלקו האחרון של הפרק הוא מערער בעדינות ובזהירות על מודלים שונים הכוללים חלוקה לשלבים בתהליך ה"יציאה מהארון", ועורך השוואה מעניינת בין מודלים אלה ומודל שלבי האבל של אליזבת קובלר-רוס, מודלים שהמשותף לכולם הוא סכנת הדה-אינדיווידואליזציה וראיית כל סטייה מהמודל כפתולוגית.

הפרק השלישי מוקדש ליחסים עם ההורים ופותח בתיאור של אם לבן הומוסקסואל. אחריו דן סאבין-ויליאמס בספרות הפופולרית ומדריכי העזרה העצמית להורי הומוסקסואלים ועומד על הסכנה שבעצות הפופולריות השונות המוצעות בספרות זו וזורעות פחד בקרב בנות לסביות ובנים הומוסקסואלים. הוא עומד על דקויות שונות ומגוונות של מוטיבציות בקרב צאצאים הומו-לסביים "לצאת מהארון" בפני הוריהם, ביניהם תחושה של חוסר אותנטיות ביחסים עם ההורים וציפייה לקבלת תמיכה ואהבה מהם. ההורים מצדם, מבטאים מוטיבציות של אהבה כלפי חשיפת הילד ורצון לשמור על יחסי משפחה בריאים וטובים, אך לא הכול רוד, ומובאות גם דוגמאות לרצון ההורים לשמור את הסוד בפני הסביבה. בשורה התחתונה של המחקר בתחום ה"יציאה מהארון", על אף הקושי העצום לאכזב ולתסכל את הציפיות ההטרוסקסואליות של ההורים מהם, רוב המתבגרים ציינו שלאחר ה"יציאה מהארון" הוריהם מצאו ציפיות חלופיות. עם זאת, במצבי לחץ קיימת נטייה של ההורים לדבוק בציפיותיהם המקוריות. היעדר תמיכה משפחתית הופך את הילד פגיע הרבה יותר וקיים סיכון גדול יותר שהוא יהפוך קרבן ביחסיו עם הסביבה ההטרוסקסואלית. על אף התנגדותו לשימוש נוקשה במודלים שלביים, סאבין-ויליאמס מונה כמה שלבים אופייניים בתגובות ההורים, דומים למדי לאלה המוזכרים במודל עיבוד האבל של קובלר-רוס: הלם, הכחשה ובידוד, כעס, דיכאון וקבלה. אלה משופעים דוגמאות שהצטברו במחקרים איכותניים.

בארבעת הפרקים הבאים המחבר מנסה להשליט סדר בכאוס על ידי דיון נפרד ביחסים בין בנות לסביות לאמותיהן, בין בנות לסביות ואבותיהן, בין בנים הומוסקסואלים לאמותיהם ובין בנים הומוסקסואלים לאבותיהם. לכולם מבנה זהה, הכולל את הנושאים הבאים: תיאורי מקרים, היחסים לפני החשיפה, כשההורים יודעים, סיבות מדוע לא לספר, כיצד נודע להורה, התגובות הראשוניות וסיכום. כל אחד מאלה מחולק גם הוא לסעיפים דומים, שהתקבלו בניתוח תוכן שהתבסס על ממצאים ממחקר אורך נרטיבי שערך המחבר, מחקר שכלל כאמור 150 ראיונות עם בני נוער.

בפרק העוסק ביחסים בין בנות לאמותיהן, המחבר מציין שמעטות האמהות הלסביות שאינן מצליחות לזהות אצל בנותיהן את המשיכה לבנות אותו מגדר. המחבר מתבסס על מחקרי אורך, שבהם נמצא כי 63% מהנערות שרואיינו "יצאו מהארון" בפני אמותיהן. בין הסיבות להימנעות מ"יציאה מהארון" הנבדקות ציינו, שאין זה השלב ההתפתחותי המתאים. רוב הבנות מכירות בכך שבסופו של דבר יהיה עליהן לספר לאמותיהן, או שהגיעה השעה שבה האם "כבר חייבת לדעת" או "תדע בגלל איזה שהוא כוח שיש לה כאם". במקרים אלה, היחסים בין הבת לאם קרובים מדי מכדי להסתיר

את הנטייה המינית. סיבה נוספת (שכיחה מאוד, מניסיוני כמטפל) היא החשש לפגוע בהורה, במקרה זה – האם. הבת אינה רוצה לחוש אשמה בשל גרימת דאגה לאם או לגרום לה להרגיש שהיא אינה "הבת המושלמת". גם האמונות התרבותיות או הדתיות של האם מצוינות כגורם המונע את חשיפת הנטייה המינית. משפחות שבהן המוצא האתני מכתוב קשרי משפחה הדוקים במיוחד, עלולות להפעיל על הבנות לחצים להינשא עם בני אותו מוצא, כדי לשמור על סולידריות בתוך הקהילה האתנית. משהו מזה ניתן גם למצוא בישראל, בעיקר על רקע השילוב בין מוצא עדתי וזיקה לדת. אורח החיים הפטריארכלי, המכתוב גם דבקות בתפקידי המגדר המסורתיים, אכן מקשה על קבלת הנטייה המינית. בין המרואיינות היו כאלה שחששו שאמותיהן תפגענה בעצמן. הסיבות שציינו הנערות בעד "יציאה מהארון" הן התעניינות מפורשת של האם בנטייה המינית של הבת, התחושה שזה העיתוי המתאים, משום שהרצון לחשוף גבר על הרצון להסתיר, וכן החשש מ-outing (הוצאה כפויה "מן הארון") – חשש שדבר הנטייה החד-מינית יגיע אל האם מגורם זר, באופן לא מתוכנן ובניגוד לרצונה של הבת (10% מהנבדקות). ב-25% מהמקרים התגובה הייתה תומכת וחיובית, ב-10% התגובה נתפסה על ידי הבת כדחייה, לרבות הפניה לטיפול המרה, וב-4% מהמקרים הבנות דיווחו על דחייה מוחלטת, ואפילו על אלימות פיזית של האם. קבלה מוחלטת של הנטייה המינית הייתה נדירה, והמנבא הטוב ביותר לקבלה אימהית היה קשר פתוח, כן ודואג לפני ה"יציאה מהארון". בתגובות השליליות הודגשה תחושת אבדן שליטה של האם, שהכתובה את התגובה של המשפחה כולה. לאחר ה"יציאה מהארון" היחסים עשויים להישאר כפי שהיו, להשתפר או להידרדר, בתלות באיכות הקשר שהיה קיים קודם לכן בין הבת לאם. באופן לא מפתיע, האמהות התומכות ביותר היו האמהות שהן לסביות בעצמן. כללית, ככל שהאם קיבלה את הבת מלכתחילה, הבת קיבלה את נטייתה המינית בהשלמה רבה יותר.

היחסים בין צאצאים הומו-לסבים עם הורה מהמגדר האחר תופסים מקום מרכזי בהסבר הפסיכואנליטי להומוסקסואליות ומעוררים בשל כך עניין מיוחד. בהתאמה למחקרים מסוף שנות השישים של המאה העשרים, שלוש הנשים שסיפוריהן פותחים את הפרק מדווחות על יחסים מרוחקים עם אבותיהן. דפוס שכוח פחות הוא של נשים צעירות הזוכרות בעיקר חוויות שליליות עם האב – חלקן לא רק חוויות של הזנחה, אלא אף של התעללות פיזית ורגשית. כמה מהנבדקות שחשו קרובות לאבותיהן הגדירו עצמן כ"ילדה הקטנה של אבא", מה שאולי מתאים לטענה הפסיכואנליטית בדבר תסביך אדיפוס שלילי. לדפוסים אלה השפעה על ההחלטה על ה"יציאה מהארון" בפני האב. רוב הנבדקות החליטו לדחות זאת לגיל מאוחר יותר. בין הסיבות שציינו הנבדקות בתשובה לשאלה, מדוע לא לחשוף בפני האב את נטייתן המינית, נמצאו ריחוק רגשי ועקיפת הנושא, הרגשה שעדיין לא הגיע הזמן מלווה ברצון להימנע מלהכאיב לאב או לפגוע בו, פחד מהשלכות שליליות (פחד זה, שאפיין 10% מהנבדקות, כלל למשל את חששה של הבת שהאב ינשל אותה מנכסיו) וגרימת אכזבה. בין הסיבות לחשיפת נטייתן המינית בפני האב נמצאו התחושה שהגיע הזמן המתאים או הוצאה כפויה "מהארון" על ידי גורם אחר, רצון להימנע משקר, מצב שבו האב עצמו שואל את הבת על נטייתה במפורש, חשש שמישהו אחר יספר לאב על נטייתה המינית, רצון של הבת

לשתף את האב בחייה, ולהבדיל – רצון לפגוע בו ולהענישו על ההזנחה והריחוק. 40% מהנבדקות בחרו לספר לאב בעקיפין, לא בשל חשש מתגובתו, אלא דווקא מחשש מתגובת האם.

פרק הדין ב"ציאת" בנים הומוסקסואלים "מהארון" בפני אמותיהן מעלה נושא שניתן לראות בו את "הדובדבן שבקצפת" של התאוריה הפסיכואנליטית של פרויד בקשר להומוסקסואליות, תאוריה שעסקה בהומוסקסואליות גברית הרבה יותר מאשר בזו הנשית, תוך הדגשת הקשר האינטימי המיוחד, שלא לומר הסימביוטי, בין האם והילד. מטיפול בהומוסקסואלים רבים, אני יכול להעיד שמצאתי את הדפוס שתיאר פרויד כנכון ומדויק בקרב בני עדות שונות, חילונים ודתיים, כאלה שהגיעו ממשפחות פטריארכליות מסורתיות וכאלה שגדלו במשפחות ליברליות יותר. לכן, פרק זה עורר אצלי התעניינות מיוחדת. כבר במשפט הראשון מתייחס המחבר לנטייתם של פסיכואנליטיקאים לצייר את היחסים בין הבן ההומוסקסואל ואמו כאופייניים על ידי טשטוש גבולות, תלות מוגזמת ופיתוי – טענה הנתמכת, לדבריו, על ידי רוב המחקרים הפסיכואנליטיים. לעומת זאת, מחקרים אמפיריים בני זמננו בחרו להתעלם מהיחסים בין הבן ההומוסקסואל ואמו טרם גיל ההתבגרות, ובכך נמנעו מלספק הסברים חלופיים לתאוריה הפסיכואנליטית. מה עולה, אם כן, מהראיונות שערך סאבין-ויליאמס עצמו? ראשית, הן האם והן הבן רואים את המקור למשיכה המינית של הבן לגברים באינטנסיביות של הקשר ובקרבה היתרה ביניהם. שנית, האמהות "ידעו" במשך זמן רב שבניהם הומוסקסואלים, בגלל גינוניהם ותחומי העניין שלהם, שהיו בלתי אופייניים לבנים. טענה אחרונה זו נתמכת על ידי מחקרים רבים על מקצועות ותחביבים האופייניים להומוסקסואלים לעומת הטרוסקסואלים, שהנטייה אליהם מתפתחת מגיל צעיר מאוד. אף שהיחסים בין האם לבן טרם החשיפה נושאים צורות רבות ושונות, הרוב המכריע מאופיין על ידי הבנים כיחסים הכוללים חום, דאגה ואינטימיות. הידע של האם על אודות בנה הוא לרוב כה מושלם, עד שרבות מן האמהות אינן מופתעות מהגילוי. אמהות רבות נוטות להאשים את עצמן על כך שקרבה זו היא שגרמה להתפתחות ההומוסקסואליות. המחבר מציין כי דפוס זה עולה בקנה אחד עם הטענה הפסיכואנליטית בדבר טשטוש גבולות (enmeshment) ותלות יתר, שלפיה אמהות "קושרות" הן הסיבה להומוסקסואליות בגברים, ומוסיף שתיאורי הבנים עונים על "החלום הרטוב" הפסיכואנליטי הקלסי. אלא שבהבחין האם בהתנהגות הנשית של הבן, הדבר הגורם לקונפליקט ביחסים ולתחושת חוסר אונים שלה באשר ליכולתה לשנות התנהגות זו של בנה. כמו שצינתי בנוגע לבני עדות שונות בישראל, גם ממצאיו של סאבין-ויליאמס תומכים בכך שהדפוס הזה של יחסים בין האם לבן מופיע גם בקבוצות מיעוט אתניות, לרבות בתרבויות המדגישות נבדלות מגדרית גבוהה, שם עובדת אי-דבקותו של הבן בתפקיד הגברי המסורתי בולטת עוד יותר. בין אם היחסים חמים ואינטימיים ובין אם הם קונפליקטואליים, המסקנה החד-משמעית של המחבר היא שלא נמצאו יחסי ריחוק או חוסר מעורבות בקשר בין האם ובנה. אף שבדרך כלל האם אינה האדם הראשון שהבן יספר לה על נטייתו המינית, הרי אם הוא מחליט "לצאת מהארון" בפני ההורים, כמעט תמיד הוא יספר קודם לאם. גם אם הבן חש שהאם מחזיקה בדעות קדומות שליליות, הוא אינו חושש מדחייה, אך אז הוא מעדיף

לדחות את הגילוי. אחד מכל ארבעה בנים בחר שלא "לצאת מהארון" בגלל עמדות הומופוביות של אמו. חלקן הגדול של העמדות האלו היה קשור לאמונה הדתית של האם, אם כי היו גם אמהות שלא נחשבו הומופוביות, אך הליברליות שלהן נעלמה ברגע שהתברר להן שבניהן הומוסקסואלים. יש גם בנים שציינו חשש מאבדן מימון שכר הלימוד בקולג' במקרה שיספרו לאמותיהן. 10% מהבנים שלא "יצאו מהארון" בפני אמותיהן הכירו בכך שייאלצו להיחשף בסופו של דבר, אך דחו זאת בשל אמונה שהדבר יגרום כאב לאדם היקר להם מכול, האם. פחות מ-10% מאלה שלא נחשפו בפני אמותיהם, ציינו שאינם מרגישים קרובים אליהן מספיק. הבנים ש"יצאו מהארון" עשו כן מפני שהאמהות שאלו במפורש, מפני שרצו לשתפן בקורות אותם בשל הקרבה הגדולה ביניהם או מפני שציפו לתמיכה, ויש שחששו מכך שנטייתם תובא לידיעתן בדרך אחרת. אף נער לא ציין תגובה ניטרלית מצד האם לאחר ה"יציאה מהארון". ברוב המקרים, התגובה הראשונית הייתה שלילית ומתונה והפכה להיות סובלנית או תומכת במיוחד במשך הזמן.

עניין פסיכואנליטי לא פחות מעורר הפרק הודן ביחסים בין בנים הומוסקסואלים לאבותיהם. הרוב המכריע של הגברים ההומוסקסואלים והביסקסואלים שרואינו בסן פרנציסקו בסוף שנות השישים של המאה העשרים, דיווחו על ריחוק מאבותיהם בעת גדילתם. רבים מהנערים שראיין סאבין-ויליאמס ביטאו תחושה דומה. סיפורי אימה רבים, המופיעים בספרים על "יציאה מהארון", בקבוצות צ'אט ברשת האינטרנט ובכתבי עת מקוונים מציגים מפגשים אמתיים בין אבות לבניהם ההומוסקסואלים, שבהם האבות אינם יכולים לשאת בנים "הומואים". חלק מהנערים שראיין המחבר דיווחו על כך שמגיל צעיר, הם נתקלו כמעט על בסיס יומי בהאשמות של אבותיהם על התנהגותם ה"נשית". אבות רבים, כך עולה מן הנרטיבים, מתוסכלים מהעובדה שהבנים לא הלכו בדרכיהם. תגובה שכחה יותר של אבות בתוך טווח הדפוסים הקונפליקטואליים שלפני "היציאה מהארון" היא מורת רוח ניכרת נוכח התנהגויות נשיות של הבנים, אם כי מבלי להציק להם בשיטתיות בקשר לכך, תגובה הגורמת לבנים להאמין שאבותיהם יקבלו אותם למרות זאת. במסגרת דפוס היחסים המרוחקים בין האב לבן, סאבין-ויליאמס מציין שלא כל הבנים ההומוסקסואלים מגלים התנהגות נשית, אך הם גם אינם מגלים התנהגות גברית. במקרים אלה, בולטת אכזבתו של האב לא מן הנשיות של הבן, אלא מכישלונו להתנהג בצורה גברית קלסית ולהיות מעורב בפעילויות של בני גילו, במיוחד בפעילות ספורטיבית. ההבדלים בתחומי העניין בין האב לבן מהווים גורם מרכזי בהתרחקות האב מבנו. לעתים יש בין בנים הומוסקסואלים לאבותיהם יחסים מצוינים, המתבטאים בכבוד הדדי ובתמיכה. ביחסים מסוג זה הטרדות של האב בקשר לנטייה המינית של הבן הן נדירות, והאב מקבל את הבן כמו שהוא. החלק המאכזב הוא שדפוס זה נמצא רק בקרב כ-10% מהנבדקים. סיפורי האימה הרבים על תגובת האב מעוררים סקרנות רבה בנוגע למה שקורה לאחר "יציאת" הבן ההומוסקסואל "מהארון" בפני אביו. בסקר שנערך בקרב 2,500 קוראי כתב העת ההומו-לסבי *Advocate* נמצא שפחות ממחצית הגברים ההומוסקסואלים והביסקסואלים "יצאו מהארון" בפני אבותיהם. תמונה דומה נמצאה במחקרו של סאבין-ויליאמס: 48% "יצאו מהארון" בפני האב לפני הריאיון. אחוז נמוך זה מבטא

את הבעייתיות שביחסים. עד כה המחקר האמפירי השיטתי בתחום הציע מעט מאוד הסברים להימנעות של בני נוער "לצאת מהארון" בפני אבותיהם. במחקר זה נמצא שלמרות היות הפחד הסיבה העיקרית (כפי שצוין על ידי כרבע מהנערים), הוא מהווה רק אחת מתוך שלוש סיבות. סיבה נוספת היא הריחוק הרגשי שגורם לכשליש מהנערים לדחות את "יציאתם מהארון" בפני האב. לרוב הם מרגישים שלא זכו באהבתו, הם משתוקקים לאינטימיות אתו ומתעצבים מאוד כשאינם מוצאים אותה. ייתכן, מציין סאבין-ויליאמס, שהאבות כלל אינו מודעים לצורך העז הזה של הבנים, אך יש לבסס זאת בראיונות עם האבות עצמם. תגובת הבנים לחסך הזה היא כעס ועוינות. הם מצפים לקבל מאבותיהם הרבה יותר מאשר אלו מעניקים להם – קבלה רבה יותר ותמיכה רבה יותר ומייחלים לא להיות קרבנות להתעללות מצדם. מכאן ועד הטענה הפרוידיאנית שחיפוש אחר בן זוג בן אותו מגדר הוא ניסיון לענות על חסך זה, הדרך קצרה. רבע מהנערים ציין שאין זה הזמן המתאים לחשיפה בפני האב והביע חשש מהידרדרות נוספת ביחסים. במקרים רבים נלווים לכך חששות הקשורים בזיקה דתית ובאיסורים המוסריים הכרוכים בה. בקרב מיעוטים אתניים הופיעה חרדה עצומה של הבן מגרימת אכזבה לאב, אלא שהערך הגבוה של הלכידות המשפחתית בקרבם גרם להם להאמין שלא ינודו מהמשפחה גם לאחר ה"יציאה מהארון". בסיפורי הנערים עובר כחוט השני חוסר ודאות באשר לתגובת האבות לחשיפה. רבים מרגישים שאינם מכירים אותם די הצורך כדי להסתכן ב"יציאה מהארון", ועיקר חששם הוא מתגובה שלילית ברמה זו או אחרת. 25% מהנערים ציינו שלא יוכלו להתמודד עם תגובה כזו, ושאבותיהם לא ימננו להם לימודים בקולג' אם ידעו על נטייתם המינית. היו שביטאו פחד מציאותי מעימות קיצוני, התעללות מילולית ואולי אף אלימות פיזית ודחיייה. רק לעתים רחוקות סיפקו המרואיינים הסברים ברורים לחשיפת מיניותם בפני אבותיהם. במקרים רבים נראה היה שהחשיפה לא תוכננה כראוי והתרחשה "במקרה". המחבר מציין שתי סיבות שכיחות ל"יציאה מהארון", שהופיעו בקרב 60% מהמרואיינים: (א) רצון לזכות בתמיכת האבות או ליצור עמם יחסים אינטימיים קצת יותר; (ב) לחץ "לצאת מהארון" שהופעל עליהם על ידי אחרים, כמו אמותיהם, או מציאת סרטים פורנוגרפיים של הבנים על ידי אבותיהם. כאמור, במחקרים קודמים וגם במחקר זה, נמצא שהרוב המכריע "יוצא מהארון" קודם בפני האם ורק אחר כך בפני האב, ובין שתי החשיפות יכולות לחלוף שנים. זאת בגלל הקשר הקרוב הרבה יותר בין הבן לאם. אם בכל זאת הבן מחליט להיחשף בפני האב, הוא יכול לעשות זאת ישירות, אך רבים מהמרואיינים ש"יצאו מהארון" בפני אבותיהם, בחרו לעשות זאת דרך האמהות. דרך עקיפה נוספת, השכיחה במיוחד בעידן האינטרנט, היא כאמור חשיפת סרטים פורנוגרפיים והמוסקסואליים של הבנים על ידי האבות (כלומר השארת עקבות, לכאורה בלתי מכוונת ומודעת). רוב המחקרים שנערכו בתחום גורסים כי הבנים מאמינים שלאחר שכבר אירעה חשיפה שכזו, אבותיהם יתמכו בהומוסקסואליות שלהם פחות מאשר חבריהם, אחיהם ואמותיהם. בפועל, תגובותיהם של האבות כללו "פחד עבור הילד", "צערו" ו"עצבו". הנערים שהשתתפו במחקר ו"יצאו מהארון" בפני אבותיהם, הופתעו בדרך כלל לטובה מתגובותיהם, אך יש שטעו בהערכתם תגובות אלו, וזאת בשני הכיוונים: למרות ההעדפה הברורה להיות אבות לבנים הטרנסקסואלים,

הרוב המכריע היו נכונים לקבל את הבנים ההומוסקסואלים. גם כשהתגובה הראשונית נראתה שלילית לכאורה, היא ביטאה יותר מכול את העיבוד הרגשי של האכזבה, אך היה גם אב שהגיב באלימות פיזית ממש. אף שזו הייתה התגובה הקיצונית ביותר, 15% מהאבות הענישו את ילדיהם בצורות שונות, אם כי אף אחד מהם לא גירש את הבן מהבית. למרות סיפורי הזוועה, ברוב המקרים האבות לא הגיבו באלימות או בהתעללות. מעניין לציין שמבין 100 הנערים שרואיינו, כ-10% היו בטוחים או חשדו בכך שגם אבותיהם ההומוסקסואלים או ביסקסואלים.

הפרק השמיני עוסק בניהול משא ומתן על יחסים בריאים בקרב בני המשפחה. את הפרק פותחות ארבע הנחות יסוד: (א) בני נוער חד-מיניים דומים לכל המתבגרים מבחינת התהליכים והצרכים ההתפתחותיים; (ב) בני נוער חד-מיניים נבדלים מבני נוער הטרנסקסואלים בכמה תחומים; (ג) בני נוער חד-מיניים נבדלים זה מזה בדרכים שניתן לחזותן מראש; (ד) בני נוער חד-מיניים הם פרטים ייחודיים. מכאן סאבין-ויליאמס עובר לדון בשאלה הכללית, האם "לצאת מהארון" בפני האב, והוא משלב ממצאי מחקרים בהמלצות מעשיות. כך למשל, שני שלישים מבני הנוער "יוצאים מהארון" בפני אמותיהן, מחציתם "יוצאים מהארון" גם בפני אבותיהם, וגיל היציאה מהארון בפני הורה אחד מנבא יציאה מהארון בפני ההורה האחר; 42% מבני הנוער יוצאים מהארון בפני שני ההורים, 20% רק בפני האמהות, 2% רק בפני האבות ו-35% אינם נחשפים אף בפני אחד מההורים; מעל שני שלישים מספרים תחילה לאמהות ורק עשירית מספרים תחילה לאבות, 20% מספרים לשני ההורים בו-זמנית. ההמלצות באשר לשאלה, האם "לצאת מהארון", מתבססות על הנרטיבים שהוצגו בספר. צפוי שתהליך החשיפה יהיה שלילי במיוחד, אם ההורים הם חסרי סובלנות לשונה מהם (למשל מבחינת מגדר, מוצא אתני או מעמד חברתי). גם זיקה למסורת ולדת מהווה מכשול. גורם סיכון נוסף הוא עמדות שליליות כלפי ההומוסקסואליות, התבדחות על חשבון ההומוסקסואלים והיעדרות של חברים ההומוסקסואלים בחייהם של ההורים. תכונות אישיות המהוות גורמי סיכון נוספים הן רמות גבוהות של סמכותנות (authoritarianism) ונוקשות של ההורה, המתבטאות בחוסר במיומנויות להתמודדות עם סטיות מהנורמה. גם שימוש ההורים בסמים ואלכוהול, הזנחת בני משפחה והתעללות בהם ומאבק לשמור על הנישואין הם גורמי סיכון. המחבר קורא לבני הנוער להעריך בצורה מציאותית את ההשלכות של "יציאתם מהארון" בפני ההורים ומסב את תשומת לבם לשאלות הבאות: הייתכן שעקב הגילוי יגורש הנער מהבית או יותקף פיזית? האם יאלץ לכלכל את עצמו כתוצאה מכך? האם קיימת אפשרות שהוא יבודד ממקורות תמיכה חברתית ותמיכה רגשית? האם יש סכנה שהוא יושם במוסד פסיכיאטרי? אם הנער מרגיש שדימויו העצמי נשען על קבלה הורית, מוטב לו לדחות את ה"יציאה מהארון". לעומת זאת, קבלת ההורה את הילד לפני ה"יציאה מהארון" מהווה מקדם ביטחון בנוגע לתגובתו אחריה. מתוצאות המחקר משתמעות המלצות, מתי כדאי להימנע מ"יציאה מהארון": כשדובר בחשיפה בפני האם, מחצית הנערות ושליש מהנערים האמינו שאין זה השלב ההתפתחותי המתאים לחשיפה, רבע מהנערים חששו מתגובות שליליות, חמישית מבני הנוער, ללא קשר למגדרם, עקפו את "היציאה מהארון", וחמישית מהנערות חששו לפגוע באמותיהן או לאכזב אותן. כשדובר בחשיפה בפני האב, יותר מרבע

מהנערות וכ-30% מהנערים חשו ריחוק מצד אבותיהם ברמה שהופכת את החשיפה לדבר לא כדאי ולא משמעותי, רבע מהנערים חששו מתגובות שליליות של האבות והאמינו שאין זה הזמן המתאים, וחמישית מהנערות עקפו את הנושא. אם הנער או הנערה אינם "יוצאים מהארון", מוצעות להם כמה דרכים להתמודד עם "ההישארות בו": חשיפה בפני הורה, אח או חבר מהמשפחה המורחבת שיכול לתמוך בהם ולעזור להם להתחזות להטרסקסואלים; התחמקות משאלות עקיפות בדבר המיניות מצד הורים פולשנים וחשיפה הדרגתית תוך כדי בדיקת התגובות למידע חלקי; הימנעות מדיונים בנושאים אישיים על ידי יצירת אזור ביטחון של נושאים שהם מחוץ לתחום; שמירה על מרחק רגשי מההורים והגבלת שיתופם בחיי הנער או הנערה. אלו כמובן המלצות מצערות מאוד, והמחבר אכן מכנה אותן "טכניקות הישרדות". על רקע הממצא העקיב, שבני הנוער ציפו לתגובות קשות יותר של ההורים, המחבר יוצא בכמה המלצות להורים, הכוללות התנצלות בפני הנער או הנערה על כל גילוי של חוסר רגישות בעבר, כגון בדיחות או התבטאויות הומופוביות, קריאה להתעלות מעל הנחות הטרסקסואליות בקשר לעתיד הבן או הבת, אהדה כלפי התרומה שהומוסקסואלים ולסביות תרמו לתרבות (בעיקר תוך ציון דמויות פופולריות בנות זמננו), העברת מסר של תקשורת פתוחה בכל נושא ומתן תמיכה ואהבה בלתי מותנות.

הפרק האחרון כולל דיון בנושאים מתודולוגיים שונים לחקר ה"יציאה מהארון".

ספרו של סאבין-ויליאמס הוא דוגמה למחקר איכותני במיטבו. הוא מציג תמונה עשירה של חוויות בני נוער סביב התהליך המורכב מאוד של "יציאה מהארון" בפני ההורים. המחבר מגלה רגישות רבה לדקויות (כנראה גם כתוצאה מעבודתו הקלינית), ועם זאת, הוא הבנה את הסיפורים למבנה אחיד וברור, המאפשר גם קריאה של חלקים מהספר. הספר מספק תובנות משמעותיות לאנשי מקצוע, להורים ולבני נוער כאחד; ההמלצות לבני הנוער ולהורים אינן ברוח הספרות הפופולרית הרווחת בתחום (אשר נזקה מוצגים בספר עצמו), אלא נובעות ישירות מהממצאים. פרט לתרומה הייחודית והחשובה של המחקר עצמו, ניתן למצוא בסוף כל פרק רשימת מקורות עשירה המשקפת את מצב הידע בתחום. מעבר להתייחסות המיוחדת לנושא הנטייה המינית, זהו מסמך חשוב על יחסי הורים וילדים, המזכיר להורים את מה שלעתים קרובות כל כך הם שוכחים – להפריד בין צורכיהם שלהם וצורכי ילדיהם.

Journal of Gay & Lesbian Social Services, 15(1–2) (2003),
Special issue: Research methods with gay, lesbian,
bisexual, and transgender populations

Editors: **W. Meezan & J. I. Martin** (212 pages)

גידי רובינשטיין

המחקר בתחום הנטייה המינית מציב אתגרים וקשיים מיוחדים בפני החוקרים, וביניהם ניתן למנות שניים עיקריים: (א) הרוב המכריע של החוקרים הם לסביות והומוסקסואלים מוצהרים בעצמם, ולכן הם מלכתחילה חשודים בהטיה סובייקטיבית; (ב) אוכלוסיית הלהט"ב היא עדיין מיעוט מסתתר, לפחות במובן זה שאין רשימות העשויות לשמש מסגרות דגימה נאותות לצורך מדגמים מייצגים. אנו חוקרים כמעט אך ורק פרטים שלא זו בלבד ש"יצאו מן הארון", אלא הגיעו למקומות מפגש המחייבים חשיפה גדולה. לכן חלק גדול מהמחקרים (על לסביות יותר מאשר על הומוסקסואלים) הוא אקספלורטיבי ואיכותני, דבר שמגביר את הטיית הסובייקטיביות של החוקר. לפיכך, הגיליון המיוחד על שיטות מחקר באוכלוסיות להט"ב שערכו מיזן ומרטין, הוא בעל חשיבות מיוחדת.

המאמר הראשון באסופה זו נכתב על ידי העורכים עצמם ועוסק בחשיפת נושאים מרכזיים בחקר להט"בים. במאמר פתיחה זה, המחברים סוקרים בקצרה את שאר המאמרים בגיליון ועומדים על הנושאים המעסיקים כיום את החוקרים בתחום: יישום מסגרת אקולוגית לחקר אוכלוסיות להט"ב; הצורך במורכבות גדולה יותר להמשגת המחקר באוכלוסיות אלו; הצורך במדגמים מייצגים המאפשרים הכללה; הצורך להגן על הנבדקים והדרכים לכך; יישום שיטות מחקר המאפשרות הכללה וחשיבותן של שיטות אלו; היתרונות והמגבלות של נקודת מבט הסובייקטיבית של חוקר מבפנים (insider); בסיום המאמר העורכים קוראים לחוקרים להתמודד עם הנושאים הקשים והשנויים במחלוקת המוצגים בגיליון.

המאמר השני, פרי עטו של מיכאל לסלה מבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת רוטגרס, עוסק בראיון ה"משפחה" (כך הוא מכנה את קהילת הלהט"ב, שעליה הוא נמנה); זאת כדי להפיק מן העובדה שהחוקר הוא בעל נטייה מינית זהה לזו של הקבוצה הנחקרת את המרב, לצורך מחקר איכותי של הומוסקסואלים ולסביות. המחבר מדגיש דווקא את היתרון שבדמיון בנטייה המינית בין החוקרים לנחקרים החד-מיניים, תוך התייחסות להבנה ולידע המיוחדים במחקריהם של חוקרים חד-מיניים, שעשויים לאפשר את איסוף הנתונים וניתוחם. עם זאת, הוא אינו מתעלם מהסכנה שחוקרים כאלה עלולים להניח הנחות תרבותיות שגויות, ובכך להיכשל בחשיפת התפיסות הייחודיות של הנבדקים. יתר על כן, רצייה חברתית עלולה להטות את דיווחי הנבדקים. בעזרת דוגמאות מהניסיון המחקרי של המחבר, המאמר מתאר את היתרונות

והחסרונות של חקירה מבפנים בעריכת מחקר איכותני על הומוסקסואלים ולסביות. כדי להשיג את מרב היתרונות ולהימנע מהטיות של חקירה מבפנים, לסלה מציע שמירה על מודעות עצמית, התייעצות עם עמיתים ומחויבות ממושכת. המאמר החזיר אותי למוסד ה-*verstehen* (ההבנה מבפנים של תופעות), שפיתח הסוציולוג מקס ובר, ובכך היווה מקור השראה למחקר האיכותני הפרשני. אין ספק שמחקר איכותני חושף תופעות שאינן ניתנות לחשיפה על ידי מחקר כמותי, אך הסכנה היא כמובן יכולת ההכללה המוגבלת, הזדהות יתר אפשרית של החוקר עם הנבדקים ואבדן גבולות, בעיקר בהיות החוקרים והנבדקים חד-מיניים.

אם המאמר השני דן ביתרונות ובחסרונות שבחוקר חד-מיני העוסק בנבדקים חד-מיניים, על סכנת הרצייה החברתית שבכך, הרי במאמר השלישי חוקרת הטרוסקסואלית "מוציאה את הכביסה המלוכלכת החוצה". ג'ואן מקלנן מבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת מיזורי, המצהירה כבר בכותרת על היותה הטרוסקסואלית (The Journey of a non-LGBT researcher (journey of a non-LGBT researcher) חושפת אלימות בבית (domestic violence) בקרב זוגות הומו-לסביים. האם מקרי הוא שחוקרת הטרוסקסואלית חושפת את הצד היפה פחות של זוגיות הומו-לסבית? מטרת המאמר להציג את מסעה האישי של אישה הטרוסקסואלית העורכת מחקר על אלימות בבית בקהילת הלהט"ב. לדברי המחברת, התרומה של מחקר כגון זה לבסיס הידע התאורטי של בעיה חברתית זו היא בספקו נקודת מבט חיצונית ואובייקטיבית, שיש בה כדי לאזן מעורבות יתר אפשרית של חוקר הנמנה על בני המיעוט המדוכא. המחברת מציגה את שמונה האסטרטגיות החדשניות שאימצה כדי להתגבר על מכשולים מתודולוגיים. אסטרטגיות אלו נבעו מקשייה לתכנן מחקרים המבוססים על מודל מחקרי פמיניסטי של תצפית משתתפת, וסייעו לה להיטמע בתוך תרבות שאינה מכירה. מקלנן מציגה גם את הרווח וההפסד של עריכת מחקר בתוך מיעוט מתויג. המאמר חווייתי, סובייקטיבי ואישי מדי, לטעמי, מכדי שחוקרים בתחום יפיקו ממנו תועלת.

"העצמה" היא המילה הראשונה בכותרת מאמרן של קריסטינה האש ואליזבת קרמר, והכוונה במאמר זה היא להעצמתם של מטפלים חד-מיניים ולחשיפת התנסותם הייחודית באמצעות שימוש בשיטות מחקר איכותניות. נושא ההזדקנות, שמעסיק אותנו כחברה בכלל, הוא בעל משמעות קשה במיוחד עבור הומוסקסואלים ולסביות, הן מבית והן מחוץ. לפחות כשמדובר בגברים הומוסקסואלים, קיימים מרכיב אכזרי של נידוי מצד הדור הצעיר מצד אחד והיעדר מסגרת תמיכה מספקת מהסביבה הטרוסקסואלית מצד שני. מתחילת שנות התשעים של המאה העשרים חלה התקדמות גדולה בחקר ההזדקנות של הומוסקסואלים ולסביות. מחקרים אלה חשפו אתגרים מיוחדים המעורבים בחקר אוכלוסיות הומו-לסביות מבוגרות. המחקר המתואר במאמר זה מתייחס במיוחד לחוויית הטיפול באוכלוסייה "נחבאת" זו. הוא מתאר את תהליך המחקר, מסנגר על השימוש בשיטות איכותניות כדי להעצים את הנבדקים ולחשוף את התנסותם הייחודית, ומציג את האתגרים, האסטרטגיות והלקחים שניתן ללמוד ממנו. המאמר עוסק בנושא חשוב ומציג דיכוי כפול ומכופל, הן כזה הנובע מהנטייה המינית והן כזה הנובע מההזדקנות, גם מבית וגם מחוץ, אך עולה

ממנו שוב הטיית הסובייקטיביות והרצייה החברתית שבמחקר איכותני, הפעם על ידי הצהרה גלויה של המחברות שיש להעצים את הנבדקים באמצעות מחקר.

מאמרו של דארל וילר עוסק בנושא ייחודי מאוד לחברה האמריקנית – סוגיות מתודולוגיות בעריכת מחקרים קהילתיים בנושאי בריאות ושירותים חברתיים בקרב אוכלוסיות להט"ב אפרו-אמריקניות עירוניות, ועל כן אתיחס אליו בקצרה. במאמר זה סוקר המחבר את הגורמים המשפיעים על מחקר במגזר ספציפי זה, והוא כולל תיאור מקרה קצר הממחיש את החיוניות בפיתוח שיטות מחקר מיוחדות. גם המאמר הזה מסתכם בהעלאת הקשיים, הבעיות והצרכים המיוחדים והצורך להתמודד עמם.

גם מאמרו של מיכאל גורמן מבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת סן חוזה עוסק בנושא ייחודי, אם כי הפעם לא מקומי כל כך כמו קודמו: סוגיות מתודולוגיות בחקר הומוסקסואלים צרכני סמים וזיקתם למחלת האיידס. המחבר מצביע על כך שהשילוב בין שימוש בסמים ובין התנהגויות מסוכנות מבחינה מינית בקרב גברים הומוסקסואלים מציב אתגרים מחקריים מיוחדים, ומדגיש את החשיבות בעריכת מחקרים בתחום זה, בעיקר נוכח השימוש הגובר במתאמפטמין, סם פסיכו-אקטיבי סינתטי ממריץ וממכר בעל שימושים רפואיים, אך גם פליליים. שימוש גובר זה קשור להעברת נגיף האיידס ומחלות אחרות, כמו צהבת מסוג B וצהבת מסוג C. המחבר מעלה את הסוגיות המתודולוגיות הקשורות לייזום ועריכת מחקר בקרב גברים הומוסקסואלים צרכני סמים, ודן בערכו של מחקר כזה לצורכי מניעה.

"יציאה מהארון" היא אחד הנושאים המדוברים ביותר בהקשר של נטייה חד-מינית, והיא גם נושא מאמרו של מריאן שווינדל וג'ו פרייס – הדחק שבחשיפה אישית, ובאופן ספציפי יותר – טראומה כדוגמה למשתנה מתערב במחקרים על נשים לסביות. אקדים ואומר, שבעוד חלק מהמחקרים על גברים הומוסקסואלים הם כמותיים, כמובן עם מגבלות דגימה ייצוגית, כמעט כל המחקרים שנערכו על נשים לסביות הם מחקרים איכותניים, המבוססים על תיאורי מקרים, דיווח עצמי וסיפורי חיים בגישה נרטיבית מובהקת. המחברות כותבות כי נכון לכתובת מאמרו, המחקר על לסביות היה בעיקרו תיאורי והתמקד בעיקר במחקרים על תהליכי "יציאה מהארון", עיצוב הזהות, הבעיות הפסיכו-חברתיות והתנהגויות ההרס העצמי בקרב אוכלוסייה זו. לטענתן, המחקר בקרב אוכלוסיות לסביות המשיג את הבעיות בפשטנות, והוא נעדר מודלים הכוללים משתנים מתווכים, אשר יש בהם כדי לסייע בהבנת תופעות ייחודיות. במאמר זה, תופעת הטרומה מזוהה באמצעות תאוריה מבנית של התפתחות ה"עצמי" כממלאת תפקיד מרכזי בתהליך "היציאה מהארון" של לסביות. דומני שבמאמר זה אנו עדים לראשונה לתרומה תאורטית, לפחות מעבר להעלאת הקשיים והמודעות להם. כלומר יש בו ללא ספק דוגמה לרעיונות מסוימים שחוקרים יכולים להיעזר בהם בביסוס קשרים בין תופעות, ואולי אף לביסוס יחסי סיבה-תוצאה. תרומה זו היא בעלת חשיבות מיוחדת דווקא כשמדובר בנבדקות לסביות, שכאמור המחקרים עליהן איכותניים, פרשניים וסובייקטיביים מאוד. העלאת הרעיון של משתנים מתווכים, שטרומה הוא רק דוגמה להם, עשויה בהחלט לעודד גם מחקרים כמותיים ושיטתיים באוכלוסייה זו, בצד התרומה הבלתי מבוטלת והייחודית של המחקר האיכותני. באיור

המוצג בעמ' 100 כלולים משתנים מדידים, כמו מיקום שליטה, והוא דוגמה מרשימה לכך שהדבר אפשרי.

פיתוח מעניין נוסף באותו כיוון הוא מאמרו של סטפני סוואן וג'ין אנטס על ממדים בזהות הלסבית במהלך ההתבגרות והבגרות המוקדמת. מחקרן בדק את ממדי הזהות המינית בקרב נשים צעירות שהגדירו את עצמן כלסביות או כמתלבטות, והוא ממחיש את ההתקדמות בהמשגה ובמדידה בתחום זה. בניתוח הגורמים ששימש במחקר זה נמצאו שלושה ממדים מובחנים של זהות לסבית: "אפשרויות זהות חדשות", "גיבוש והגשמה" ו"התמודדות עם סטיגמה ואפליה". המחברות מציינות כי עבור הנשים הצעירות שהשתתפו במחקר, הממדים האינדיווידואליים והחברתיים של התפתחות הזהות לא היו מובחנים, כמשוער. הממצאים נדונים תוך התייחסות לנושאי מגדר, גיל וזהות מינית. השימוש בניתוח גורמים מוכיח ללא ספק שמחקר כמותי אפשרי גם אפשרי בקרב אוכלוסיות להט"ב בכלל ולסביות בפרט, ולראשונה בגיליון ניתן לראות ממצאים ספציפיים כבר בתקציר, ולא רק המלצות כלליות ביותר.

דיאן אלז מבית הספר לעבודה סוציאלית של אוניברסיטת וושינגטון שבסנט לואיס בחרה לעסוק במאמרה ביישוג (reaching out) בני נוער להט"בים – נשואי גיליון זה – למחקר. כמו שאר המאמרים בחוברת, אלז פותחת את מאמרה בהצגת האתגרים העומדים בפני חוקרי בני נוער להט"בים, אלא שהיא מתמקדת בהשגת מדגמים גדולים של בני 18 ומטה, ובמיוחד נשים צעירות הנמצאות בשלבים שונים של "יציאה מהארון" ואשר **אינן** מקושרות לקבוצות מאורגנות כלשהן. ועדות אתיקה מחקרית והסכמת ההורים מוזכרות במאמר כמכשולים שעומדים בפני החוקרים ואשר עלולים למנוע את השתתפותם של בני נוער במחקרים. המאמר דן באסטרטגיות שהופעלו כדי לגייס מדגם בן 184 מתבגרים שהגדירו את עצמם כהומוסקסואלים, לסביות וביסקסואלים, בני 16.6 במוצע, אשר 65% מהם השתתפו במחקר ללא הסכמת הוריהם.

במאמר הבא מתארים ג'רלד סלבין וורן לוסברג מחקר על דגימה בתחום ההומו-לסבי. המאמר בוחן סוגים שונים של טכניקות דגימה שנעשה בהן שימוש לחקר סוגיות להט"ביות. לצורך כך, החוקרים בדקו את המאמרים המחקריים שפורסמו בכתב העת נשוא סקירה זו בשנים 1997–2000, ועמדו על מאפייני המדגם, גודלו, שיעורי ההיענות של הנבדקים ושיטות להשגת מדגמים. המאמר דן בשאלונים על סוגיות דגימה המאפיינות תחום מחקר זה, מציע דרכים לשיפור הדגימה וצורות הדיווח ומציג את מאפייני החוקרים, נושאי המחקר וטכניקות איסוף הנתונים שבהן נעשה שימוש. הנושא חשוב ביותר עבור חוקרים בתחום בעייתי זה, שבו חלק גדול מהאוכלוסייה מהווה עדיין מיעוט מסתתר, ובמיוחד כשמדובר בבני נוער, שרובם עדיין אינם הומוסקסואלים ולסביות מוצהרים.

בשני המאמרים האחרונים חבר אחד מעורכי הגיליון, ויליאם מיזן, אל שני מחבריה שונים. האחד, שנכתב יחד עם שרה-ג'יין דוד, עוסק בהתאמת סגנון הערכת תכניות של שירותים חברתיים לפילוסופיה של ארגוני סיוע לחולי איידס. מטרת המאמר לתאר את התכונות הייחודיות של ארגוני סיוע אלה, תכונות שיש להביאן בחשבון

כשעורכים תכנית הערכה. מאמר זה מתאר גישות מקובלות להערכה המיושמות על ידי ארגוני הסיוע, אך הן אינן עולות בקנה אחד עם פילוסופיית השירות של ארגונים אלה. לאחר מכן עוברים המחברים לתיאור גישת הערכה חלופית, אשר לדעתם תואמת יותר את הפילוסופיה של הארגונים. המחברים עושים שימוש בתיאור מקרה כדוגמה לאופן שבו גישה מתוכננת ניתנת ליישום באחד מהארגונים האלה, ומנמקים מדוע גישה כזו תניב נתונים משמעותיים יותר, שניתן יהיה ליישם הלכה למעשה. המאמר מעניין ומלמד.

במאמר החותם את הגיליון חבר מיזן אל ג'יימס מרטין. המאמר עוסק ביישום סטנדרטים אתיים במחקר והערכה של אוכלוסיות להט"ב. המחברים משתמשים בקוד האתיקה של איגוד העובדים הסוציאליים הלאומי בארצות הברית ושל האיגוד הפסיכולוגי האמריקני כדי לבחון סוגיות אתיות ייחודיות המעורבות במחקר על להט"בים, ומדגישים את האמצעים הנוספים הדרושים כדי להגן על נבדקים אלה. כן נבחנות במאמר סוגיות אתיות שמתעוררות כתוצאה מהטיות הטרנססקסיטיות ומגדריות, כמו המתח הקיים בין אובייקטיביות מדעית ובין ערכים בחקר אוכלוסיות להט"ב. זהו מאמר הולם לסיכום הגיליון.

לסיכום, לפנינו גיליון חשוב ומעורר מחשבה. המאמרים הפותחים אותו "אידאולוגיים" מדי, לטעמי האישי והבלתי מחייב, ומציגים את הרצוי, שהוא לדעתי טריוויאלי ומובן מאליו. מגמה זו אפיינה חלק גדול מספרות העבודה הסוציאלית בעבר וכנראה עדיין תופסת חלק גדול ממנה. כחוקר כמותי המכיר בחשיבותו של מחקר איכותני, המאמרים העוסקים במחקר זה הדגישו עבורי שוב את העובדה שהמרכיב הפרשני של המחקר האיכותני, בעמדו בפני עצמו, הוא סובייקטיבי מאוד ובעייתי מאוד להכללה, וכן את הצורך בשילוב בין שתי הגישות המחקריות במחקר אחד. יותר מכול, שמחתי לגלות מחקרים כמותיים של חוקרות לסביות על נבדקות לסביות המיישמים שיטות מחקר סטטיסטיות מתקדמות, כמו ניתוח גורמים, כדי להבנות מונחים מעורפלים, כגון "זהות". זאת במקום להסתפק אך ורק בגישות נרטיביות וסובייקטיביות (שהן כמובן חשובות בפני עצמן), המאפיינות כל כך את המחקר על לסביות, בניגוד למחקר על גברים הומוסקסואלים, שבו חוקרים הומוסקסואלים גברים מיישמים שיטות מחקר כמותיות לצורך חקר נבדקים הומוסקסואלים גברים.

קווי עזרה וארגונים

המרפאה הגאה "גן מאיר", שירותי בריאות כללית

מרפאה ידידותית להומואים, ללסביות, לטרנסג'נדרים ולביסקסואלים, שבה פועלים רופאים ורופאות בעלי ידע וניסיון בטיפול בקהילת הלהט"ב. אף שהמרפאה היא חלק משירותי בריאות כללית, היא פתוחה לכל פונה לקבלת ייעוץ ותמיכה בנוגע לבעיות רפואיות בקרב חברי וחברות הקהילה, ומגיעים אליה לא פעם מבטחי קופות חולים אחרות, נוער, חיילים וחסרי ביטוח בריאות. כל אלה מקבלים ייעוץ רפואי והכוונה לגורמי תמיכה בקהילה ורופאים גיי פרנדלי בקופות השונות, וזאת ללא תשלום.

טל': 03-5252896/7, שלוחה 5
קביעת תורים בטל' 057-9900328
דוא"ל: ganmeir@clalit.org.il

מרכז סיוע לנכגעי תקיפה מינית

טל': 1202 (לנשים ונערות)
טל': 1203 (לגברים ונערים)
אתר: www.1202.org.il

ארגון נוער גאה

פועל למען נוער המתלבט בנוגע לנטיותיו המיניות או מגדיר עצמו כהומו-לסבי-בי-טראנסג'נדר. כאן ניתן לפגוש ולהכיר בני נוער החווים חוויות דומות ולקבל ייעוץ ותמיכה בנושאים של גיבוש זהות מינית ובשאלות מגדר. הארגון מציע עזרה הן דרך אתר האינטרנט והן באמצעות קבוצות תמיכה פנים אל פנים באזורי הארץ השונים (טלפונים באתר).

אתר: www.igy.co.il

בית דרוו

רח' בוסתנאי 13, נווה צדק, תל אביב
טל': 03-5164621
אתר: www.bethdror.org

תהלה

סיוע ותמיכה להורים להומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים
טל': 09-8855822
אתר: www.tehila.org.il

פורום "שרינק פרנדלי" לייעוץ פסיכולוגי ללסביות, הומוסקסואלים, טראנסג'נדרים, ביסקסואלים ובני משפחותיהם

פורום מומחים בפורטל הרפואה "דוקטורס", שהוקם לפני כעשור. הפורום מנוהל על ידי ד"ר דליה גלבווע, העונה לפניות טראנסג'נדרים ולסביות, וד"ר גידי רובינשטיין, העונה לפניות גברים הומוסקסואלים וביסקסואלים ובני משפחותיהם.

אתר: www.doctors.co.il

"כל טיפול הוא יצירה חד-פעמית
של המבקש הייחודי בין מטופל חד
פעמי למטופל יש" (גילת, 2002)

חדש במכללת אורנים: מרכז שי

מרכז רב תחומי, ייחודי ומוביל באזור הצפון להכשרה והדרכה מקצועית של אנשי טיפול בתחום הפסיכותרפיה, הסיוע והטיפול הרגשי.

מרכז שי שם לעצמו מטרה להיות חוד החנית בתחום ה"פסיכותרפיה הנגישה" המשלבת הכשרה מקצועית טיפולית, רלוונטית למגוון רחב של אוכלוסיות ומסייעת בפיתוח זמינות למשאבים פנימיים ולחוסן הנפשי.

הגישה הטיפולית הינה גישה רב מימדית לפיתוח מיומנויות התמודדות עם מצבי דחק ומשבר.

אנו עומדים בעיצומה של הרשמה לארבע תכניות הכשרה ייחודיות:

← מחוסר אונים לאונים

← על במת הפסיכודרמה

← פסיכותרפיה ייעוצית במצבי דחק ומשבר

← טיפול משפחתי וזוגי

תוכניות הכשרה נלמדות בהיקף לימודים משתנה בהתאם לצרכים ולהכשרות קודמות.

Heterosexual men continue to be objects of passion for homosexual men during adulthood, whereas studies consistently demonstrate the negative attitudes held by heterosexual men toward their homosexual counterparts. This article attempts to examine whether this attraction of gay to straight men merely expresses an admiration to the ideal of masculinity presented by straight men or also a certain difficulty in accepting homosexual orientation and internalization of homophobia, typical of straight men. Anna Freud's *Identification with the Aggressor* is the core defense mechanism of this discussion and its role in the attraction of gay men to their straight counterparts is psychoanalytically examined. It is suggested that understanding this mechanism comprises an essential part of affirmative psychodynamic therapy, targeted at helping gay patients in peacefully accepting their different sexual orientation. This challenge sharply contrasts the dark era of misusing psychoanalytic principles for the sake of pathologizing male homosexuality.

Keywords: homosexuality, homophobia, internalized homophobia, identification with the aggressor

The use of an interpersonal and internal discussion tool in narratives of lesbian sexual identity formation

Noam Gal, Teaching assistant, Department of Communication and Journalism, The Hebrew University of Jerusalem; Chairperson of the Jerusalem Open House for Pride and Tolerance, Jerusalem, Israel

Forming identity creates and is created by social practices, in which the social discourse plays a central role. The social hiding and silencing that typically exists with regards to subjects of non-hegemonic sexuality creates difficulties in processes of identity formation that is diversified from the normative identity. Suffocation of the social discussion on this subject confiscates one of the main tools in the process of formation of lesbian identity.

This research examines the process of lesbian identity formation in light of the lack of sufficient discussion on this subject. In-depth interviews that took place with lesbian women regarding the formation of their sexual identity revealed distress connected to the lack of available options for interpersonal discussion. Interviewees testified about the creation of alternative practices for interpersonal discourse by creating an internal one, which serves as almost a sole alternative for them. The article reviews the dysphoria evident from the narratives that are presented by the interviewees, and the solutions created by them to cope with their distress. The more general conclusion relates to the critical role of an open and protected discussion about lesbian identity.

Key words: identity formation, identity establishment, identity foundation, sexual identity, Lesbian, discussion roles

Internalized homophobia from a psychodynamic perspective: A case of identification with the aggressor?

Gidi Rubinstein, Ph.D., Psychotherapist and Senior Lecturer, School of Behavioral Sciences, Netanya Academic College, Israel

The physical, as well as romantic, attraction of homosexual male youth and adults to their heterosexual counterparts is quite common, especially during adolescence, when the importance of peer group, consisting mainly of heterosexual male adolescents, plays a major role in youth rebellion.

non-heterosexual), and thus, the perception of sexual fluidity has been limited, to date, to females. In this article, findings are presented that may support the assumption that men can also exhibit sexual fluidity. Based on this data, sexual fluidity is defined in this article as an additional dimension of the individual's sexual orientation and identity. The findings presented in this review offer a more fluid and flexible perspective about male and female sexuality, and therefore raise many questions about the prevailing notions regarding sexuality. Recommendations for future studies are provided.

Keywords: female and male sexuality, sexual orientation, sexual identity, sexual fluidity, LGB

Examining the process of sexual identity consolidation via the stories of five women

---

Chen Mike, Clinical Psychologist, Triest-Sarig Institute of Psychotherapy and Bet Elazarki Children's Home, Israel

---

The process of consolidating sexual identity has been vastly examined over the years, with a variety of theories emerging to explain the subject. Early theories claim that there is a process which comprises developmental stages that comes to an end with an integrated, well established, homosexual self identity. More recent theories proclaim core narratives which do not take place in an orderly manner. The current study follows the process of consolidating a lesbian identity among five adult women, by means of a qualitative, narrative study method. The women's life stories were analyzed, resulting in an indication of three sub-processes suggesting a way to understand the process of lesbian identity consolidation. The process includes the first stage of young age infatuation which leads to a long period of avoidance. The second stage comprises self-searching, confusion and experimentation, including relationships with men, mental crisis and conflicts with the surroundings. The third is self-acceptance and completion with the lesbian sexual identity sub-process which turned out to be less than uniform throughout the women's stories. Most of the subjects brought within the stories were mentioned in current literature. Nonetheless, the first sub-process of primal emotional excitation followed by a period of detachment constitutes an innovation which warrants further study.

Keywords: lesbian, sexual identity, case study, life stories, qualitative study, homosexuality

Teenager hypothesis cannot be generalized to the Israeli case. We conclude the article with policy implications for targeted services for LGBT youth and with suggestions for further research.

Keywords: sexual orientation, Israel, adolescents, needs

Questioning with choice: Dilemmas and coping among gay male modern orthodox adolescents in Israel

Ze'ev Shveidel, Criminologist and Social Worker, Social Services, Municipality of Tel Aviv and ELEM, Israel

This article concerns coping among Israeli male adolescents who identify themselves as both gay and modern orthodox. Until now, specific problems of this population have been neglected in research literature. This paper surveys current literature on the issue of homosexuality and religion, as well as processes in the Modern Orthodox society in Israel which have enabled public discussion on this issue. The theoretical model of Elizur-Ziv-Minzer is used in the article. Recommendations for Rabbis, educators and counselors are presented at the end of the article.

Key words: gay, Jewish, modern orthodox, Israel, adolescent, religion, homosexuality

Sexual fluidity: A new perspective on female and male sexuality

Nadav Antebi, M.A. student, Department of Human Development, Cornell University, USA

It is commonly believed that sexual orientation is a stable fixed trait which emerges prior to adulthood. Consequently, traits that deviate from these patterns were considered "noise" in the research, and were seldomly addressed by researchers. In contrast, recent studies suggest that sexual identity and orientation are not necessarily stable, exclusive and permanent as commonly believed, but are instead fluid, contextual and potentially formed during adulthood. Most of the studies that deal with changes and discontinuities of sexual identity and orientation were conducted among women (mainly

disorders and to homosexuality, and a conflict with sexuality characteristic of undeveloped sexual identity. In contrast, the protective factors include: high self-esteem, high body image and/or body satisfaction, and developed sexual identity. The Symbolic Interaction theory was used to connect the risk and protective factors.

Keywords: eating disorders, self-esteem, self-image, body esteem, body image, risk factors, protective factors, immune, gay, GLBT, youth, homosexuality, teens, sexual identity, sexual orientation, sex role, drive for muscularity, Symbolic Interaction theory, puberty, treatment, therapy, homophobia, homonegativity

Following the pink road: Inter-generational comparison between Israeli LGB youth and adults' needs

---

Oren Pizmony-Levy, Doctoral Candidate, Indiana University, Bloomington, Indiana, USA

Guy Shilo, Ph.D., Bob Shapell School of Social Work, Tel Aviv University, Israel

Batia Pinhassi, MSW, Bob Shapell School of Social Work, Tel Aviv University, Israel

---

Two theoretical theses are commonly used in research on LGBT youth. The Cohort thesis claims that LGBT youth today are different from previous cohorts and are more like other youth, regardless of sexual orientation. This thesis is reflected in the work of Savin-Williams (2005) and is also known as the New Gay Teenager hypothesis. In contrast, the Developmental thesis claims that the needs of LGBT youth represent a combination of adolescents' developmental tasks as well as special needs relating to sexual orientation development, and that LGBT youth today face experiences similar to their counterparts in the past, thus are still considered to be high-risk youth with special needs in terms of social services. Using a large-scale survey of the Israeli LGBT community (N = 2,853), we analyzed self-reported needs and preferences for social services across three cohorts representing changes in the Israeli climate toward sexual minorities: youngest (born after 1985); intermediate (born 1979–1985) and oldest (born before 1979). Findings are consistent with the Developmental thesis: participants from younger generations reported needs that represent their developmental stage as youth who undergo the process of sexual identity formation. The socio-cultural changes of Israeli society regarding sexual minorities were not reflected in the needs of participants. We argue that the New Gay

This study compared 219 homosexuals in adolescence and early adulthood (136 gay men and 83 lesbian women) with 219 individually matched heterosexuals on subjective well-being (SWB) components. In line with our main prediction, we found that the homosexual group did not differ from the control group on the cognitive SWB component, which was general satisfaction with life, but did differ on the affective SWB component, as manifested by a negative affect and positive affect, which were both higher among homosexuals compared with controls. This distinction between the two components of SWB in the homosexual context may shed light on the correlation between SWB and sexual orientation. The pattern of high negative and positive affect levels, as found in this study, implies a specific strategy of affective coping that homosexuals may adopt when exposed to multiple hostile-world scenarios. The study also raises implications concerning therapeutic aspects.

Keywords: gay and lesbian youth, subjective well-being

Eating disorders among gay youth

Uri Shefer, Doctoral Student, Bob Shapell School of Social Work, Tel Aviv University; Social Worker at The Gay Community Center; Manager of Social Services, The Israeli Gay Youth Organization, Israel

---

Eating disorders stem from behavioral patterns, perceptions, attitudes, thoughts and emotions relating to a person's body image, food and a disorder in eating habits. They exist in all socioeconomic levels, social classes and ethnic groups. The frequency of these disorders in the general population has grown in the last decades and some consider it a social epidemic, specifically in the Western world. Researchers also indicate a growth of this phenomenon among adolescents, specifically among homosexual adolescents.

In this article the unique causes of eating disorders among homosexual adolescents have been reviewed, as well as the question of which of the homosexual adolescents are at a greater risk of developing eating disorders.

The risk factors for eating disorders among gay youth that have appeared in the literature include: low self-esteem and internalized homophobia, low body image and/or body dissatisfaction, a high drive for muscularity, pressure from the gay community especially through the media to develop a lean and muscular body, negative stigma that is connected both to eating

Social connections, mental health and sexual orientation milestones among lesbian, gay and bisexual (LGB) youth

Guy Shilo, Ph.D., Bob Shapell School of Social Work, Tel Aviv University, Tel Aviv, Israel

Riki Savaya, Professor, Head, Bob Shapell School of Social Work, Tel Aviv University, Israel

This study examined the effects of social connections (through LGBT youth groups, the internet, and parties aimed for sexual minorities) on mental health and sexual orientation milestones of lesbian, gay and bisexual (LGB) youths (16 – 23). Data were collected on 461 self-identified LGB adolescents and young adults. Social connections through LGBT youth groups, and the level of satisfaction from social connections yield the strongest positive effect on both mental health and sexual orientation milestone components. Findings suggest that social connections through the internet have a negative impact on mental health and sexual orientation development. Comparisons between sample sub-groups showed that bisexual youth and young adults scored lower than their gay/lesbian counterparts in all the social connection variables tested. These findings highlight the importance of social youth groups to the lives of LGB youths in terms of mental health and development, which should be taken into consideration by professionals when planning intervention for this population. They also suggest that special attention be given to bisexual youths, particularly to the vulnerability the study findings indicate.

Keywords: identity development, mental health, sexual minority youth, social connections

Subjective well-being components among Israeli homosexual adolescents and young adults: A study with a heterosexual comparison group

Geva Senkman, Ph.D., Adjunct Teacher, School of Behavioral Sciences, Tel Aviv-Yaffo Academic College; Psychologist, The Psychiatric Division, Chaim Sheba Medical Center, Tel-Hashomer, Israel

Dov Shmotkin, Professor of Psychology, Department of Psychology, Tel Aviv University, Tel Aviv, Israel

ABSTRACTS

Parents as a "secure base" as adolescents come out as lesbian and gay: An attachment perspective

---

Eleanor Pardess, Ph.D., Clinical Psychologist and Lecturer, Tel Aviv University and The School of Psychology Interdisciplinary Center (IDC) Herzliya, Israel

Ayala Katz, M.A. Group leadership using the arts, Israel

Shirley Kowalski, Music therapist, The Brill Center for Mental Health, Ramat Chen; Association for Children at Risk; Ministry of Education; Doctoral student in Comparative Literature, Bar Ilan University, Israel

---

The literature on LGBT (lesbian, gay, bisexual, and transgender) youth has focused on risk factors and difficulties during the coming-out process and less on the parents' side of adolescent disclosure. This article reviews research on parents' reactions to the "coming out" process and on the impact of family acceptance on the wellbeing of LGTB youth, conceptualizing these within an attachment theory framework. Stresses that contribute to vulnerability to attachment ruptures are outlined and the role of attachment security as a protective resource is discussed. A conceptual model, based on attachment theory, was formulated for predicting the variance in parents' responses as they negotiate the challenges of becoming a lesbian/gay-membered family. The proposed model emphasizes inner and external resources of attachment security that may be mobilized by parents to reduce stress, conflict and rejection in the family and promote positive change and growth. Practical implications and future research directions are discussed.

Keywords: attachment theory, secure attachment, caregiving, trauma, attachment ruptures homosexuality, adolescence

CONTENTS

Parents as a "secure base" as adolescents come out as lesbian and gay: An attachment perspective Eleanor Pardess, Ayala Katz & Shirley Kowalski	17
Social connections, mental health and sexual orientation milestones among lesbian, gay and bisexual (LGB) youth Guy Shilo & Riki Savaya	39
Subjective well-being components among Israeli homo-lesbian adolescents and young adults: A study with a heterosexual comparison group Geva Senkman & Dov Shmotkin	61
Eating disorders among gay youth Uri Shefer	81
Following the pink road: Inter-generational comparison between Israeli LGB youth and adults' needs Oren Pizmony-Levy, Guy Shilo & Batia Pinhassi	103
Questioning with choice: Dilemmas and coping among gay male modern orthodox adolescents in Israel Ze'ev Shveidel	123
Sexual fluidity: A new perspective on female and male sexuality Nadav Antebi	137
Examining the process of sexual identity consolidation via the stories of five women Chen Mike	149
The use of an interpersonal and internal discussion tool in narratives of lesbian sexual identity formation Noam Gal	167
Internalized homophobia from a psychodynamic perspective: A case of identification with the aggressor? Gidi Rubinstein	193
The Ministry of Education's policy on LGBT: Between "laying the cards on the table" and the General Director's circular against homophobia Netta Yedid, Yael Rimon & Shoshana Zimmerman	211
Book review	222
Abstracts of the articles	I-VIII

EFSHAR — The Association for the Development of
Social & Educational Services

The Israeli Branch of AIEJI — International Association
of Social Educators

© EFSHAR Association, 2011. All rights reserved

Address of Editorial Board:

EFSHAR Association
P.O. Box 53296, Jerusalem 91531, Israel
Tel: +972-2-6728905; Fax: +972-2-6728904
E-mail: mgilat@efshar.org.il
www.efshar.org.il

ISSN 0792-6820
Jerusalem 2011

Annual subscription fee: 80 NIS
Price for a single copy: 40 NIS

MIFGASH

JOURNAL OF
SOCIAL-EDUCATIONAL WORK

Special Issue

Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT)

Youth: Adolescence, Identity and Risks while
Growing Up in a Heterosexual Environment

Guest-Editor: **Dr. Gidi Rubinstein**

No. 33 • June 2011

Published by:

EFSHAR – The Association for the Development
of Social & Educational Services

in cooperation with:

Ministry of Social Affairs
Division of Correctional
Services

Ministry of Education
The Administration for Rural
Education & Youth Aliyah

Beit Berl Academic College,
School of Education
Children & Youth at Risk

and in this issue also with: **Netanya Academic College**
1 University St.